N. Zogin *A.* Sukontsev

OPERATSIOON "MALAHHIIT"

KIRJASTUS "EESTI RAAMAT" TALLINN 1974

N. Zogin A. Sukontsev

OPERATSIOON "MALAHHIIT"

1. KADUNUD GEORGI RIST

Kiievi ühte miilitsaosakonda tuli lumivalge vanaätt Sidor Petrenko, kelle päevitunud, otsekui pargitud nägu katsid sügavad kortsud.

«Vabandage, seltsimees ülemus,» lausus ta, «võib-olla paistab mu asi teile liiga. tühine, aga. . . Mulläks kaduma auraha, Georgi rist. See on kün tsaariaegne auraha, aga mulle on ta kallis. Vahest mä1etate, kuidas näiitleja Žarov ühes filmis «Georgi» kohta ütles: «Sain selle usu, tsaari ja isamaa eest.» Mis ususse puutub, seletas ta, siis jumal temaga. Ja ka tsaar käigu kus see ja teine, aga isamaa! Isamaa *on* meil olnud, isamaa *on* ja jääb igaveseks! Nõndaviisi mõtlen ka mina. Seepärast olengi risti palju aastaid alles hoidnud. . .»

«Võib-olla kaotasite ära?» päris korrapidaja.

«Ei. Kahe päeva eest veel kaesin teist, oli sahttis.»

«Kes siis võis selle ära võtta? Vahest hakkas lapselastele meeldima, tahtsid mängida?»

«Minuga koos elab üks lapselaps, seesama, Andrei. Käib koolis, on pioneer. Tõsine poiss. Küsimata ei võta kommigi. Praegu on teine veel rohkem mures kui mina.»

«Kuhu siis teie auraha võis jääda?»

«Vaadake, enne kui see juhtus, käisid Andrei juures sõbrad. Mitte nende klassist, vaid naabermaja poisid, kellega ta koos j algpalli mängib. Ma ei ,saa nende kohta midagi paha öelda, poisid nagu poisid ikka, aga kesse teab. . .»

Piirkonnavolinik vestles Andrei sõpradega, kuid need ütlesid kindlalt:

«Meie ei käinud vanaisa toaski! Ja mis me üldse säärase asjaga teeme, ega me titad ole, et ristidega mängime!»

Nii ei saadudki seekord midagi teada!

Muide, taadil oli õigus, kui ta ütles, et pojapoeg muretseb väga soldati «Georgi» kaotsimineku pärast. Andrei teadis, et teda ennast ei hakka vanaisa ilmalski kahtlustama. Aga kui äkki keegi poistest võttis? Andrei rääkis oma kahtlustest südamesõbrale Serjoža Božkole. Ent Serjožagi ei osanud arvata, kes võis võtta.

«Kuule, aga järsku oli see Vitka?» lausus Serjoža ootamatult. «Meie majas elab seitsmendas trepikojas onu Griša. Olen Vitkat tema seltsis näinud. Kord viisin onu Grišale telegrammi, siis nägin, et tal oli palju marke. Ja tema aknalaual olid ka ordenid.»

«Võib-olla on tal need sõjast?»

«Ei. Need ordenid; mis onu Grišal on, pole Nõukogude omad. Tunnen kõiki Nõukogude ordeneid ja

medaleid.»
Ning potsid, kes loomulikult olid lugenud kuulsast de'tektiivist Sherlock Holmesist, otsustasid hakata seitsmendas trepikojas elavat onu Grišat silmas pidama. Hommikul lahkus onu Griša tavalisel ajal kodunt, käes pungil portfelI.
«Vist tööle,» arvas Serjoža.
«Aga kus ta töötab?»
«Ei tea. Hiilime talle järele ja uurime välja.»
Onu Griša väljus majauksest, sammus üle hoovi ja jõudis tänavale. Poisid käisid tal kannul. Kuid siis juhtus see, mida Sherlock Holmesid poleks teps mitte osanud oodata: onu Griša läks kõnnitee ääres seisva «Zaporožetsi» juurde, avas võtmega ukse, istus autosse ja sõitis minema.
«Kas sa siis sedagi ei teadnud, et tal on «Zaporožets»?» pahandas Andrei sõbra peale.

«Ta on vist hiljuti ostnud, nägid ise, et uus mudel,» õigustas end Serjoža.
Möödus veel mõni päev. Ning siis pidi Andrei onu Grišaga tänaval peaaegu kokku põrkama. See oh margikaupluse jures. Onu Griša seisis, käes väike album, ja müüs Andre -vanusele poisile mingisuguseid marke.
«Ja mida sina siis otsid, noormees, Ugandat või Keeniat?» päris onu Griša Andreilt.
«Ee-ei. .. ma niisama,» kogeles Andrei, küsimus tuli talle ootamatult. «Ma kogun Nõukogude marke. .. spordiseeriat.»
«Spordimarke pole mul praegu kaasas. Võin homme tuua. Tule hommikul siia.»
«Hästi, tulen,» vastas Andrei ja arutas endamisi: «Mis see siis tähendab? Kas ta käib siin iga päev?»
Teisel pool tänavat seisis toosama uus «Zaporožets».
Järgmisel päeval läkisid Andrei ja Serjoža kohe pärast tunde margikaupluse juurde. «Zaporožets» seisis vanal kohal. Onu Griša ise aga sõelus, album käes, margikogujate vahel. Poisid kiikasid «Zaporožetsisse» - tagaistmel lösutas tuttav vatsakas portfell.
Siis märkasid poisid, et onu Griša oli ühe noorukiga kärarohkest kollektsionääridesummast. väljunud ning tuleb nüüd auto poole. Andrei ja Serjoža jõudsid õigel ajal tõmbuda kuulutustetahvli taha, kust neil oli võimalik toimuvat jälgida. Kui onu Griša ja nooruk auto juurde jõudsid, tundsid poisid onu Griša kaaslases ära Vitka, sellesama Vitka, kes tookord oli koos teiste poistega Andrei pool käinud. Onu Griša tegi autoukse lahti, võttis, istmelt portfelli, otsis sealt midagi ja ulatas Vitkale. Vitka läks tagasi kaupluse juurde. Onu Griša aga võttis taskust mingi paki ja pistis selle portfelli. Seejuures libises tänavasillutisele paberileht, mis oli mitu korda kokku volditud. Ilmselt oli onu Grišal kange kiire, sest ta ei märganud midagi - istus «Zaporožetsisse» ja sõitis minema.
Poisid ruttasid tulistjalu sinna, kus nüüdsama oli seisnud auto, ja võtsid maast paberilehe.
«See on mingi kiri,» sõnas Sergei.
«Võõraid kirju ei tohi lugeda,» tähendas Andrei. «Tuleb omanikule tagasi anda.»
«Me ju ei pruugi teada, kelle oma see kiri on. Oletame, et me ei näinud, kuidas ta selle maha pillas. Läksime lihtsalt mööda ja märkasime, ei maas on paberitükk. Võtsime

üles ja lugesime, mis seal kirjas on. Oleme ju kirjaoskajad.»
«Hüva,» nõustus AndreI. «Aga kui näeme et kiri on isiklik, siis laseme selle onu Griša postkasti.»
«Olgu nii.»
Mida kaugemale poisid kirja lugemisega jõudsid, seda enam sai neile selgeks, et ehkki kiri oli tõepoolest isiklik, võis see ometi aidata vanaisa «Georgi» kadumise mõistatust lahendada.
«. . . Aga üleüldse võtke teatavaks,» oli kirjas öeldud, «et markide pärast on mõningad niinimetatud filatelistid (lihtsamalt öeldes spekulandid) juba trellide taha pandud, ent teie saadate ikka veel mulle nii ettevaatamatult... Parem saadan teile vastutasuks münte. . . annan kaks taalrit. . . kui te pole päri, siis lõpetame kauplemise. .. Vahetan oma asjad ümber teiste juures, seda enam, et

teen seda ettevaatlikult, sest muidu võib kohtu ette sattuda.. .

Jakov.»

«Spekulandid! Seda ma arvasingi!» lausus Sergei. «Läki, tema juurde koju, ütleme talle kõik otse välja! Et ta teaks! Ja vanaisa «Georgi» andku tagasi!»

«Ei. Niisama ta tagasi ei anna, isegi kui rist tõepoolest tema käes on. Pole tabatud, pole varas,» vaidles Andrei.

«Aga kiri?»

«Mis tähendab kiri?' Kirjas pole ordenite kohta midagi öeldud, juttu on ainult markidest ja müntidest. Seda esiteks. Teiseks aga võib ta selle kirja ülepea maha salata - pole näinud ega kuulnud. Ja tagatipuks kihutab meid veel uksest välja.»

«Mida siis teha?» «Lähme miilitsasse.. .»

Nii läksidki Andrei Petrenko ja Sergei Božko Kiievi Moskva rajooni miilitsaosakonda.

Korrapidajaruumi ukse taga jäid mõlemad nagu kokkulepitult seisma ja lugesid kirja veel kord läbi.

«Noh, läki siis!.» ütles Andrei ja avas ettevaatlikult ukse.

«Meil on vaja ülemat,» ladus ta välja.

«Mis juhtus, poisid?»

«Leidsime margikaupluse juurest ühe kirja. See tuleb otsekohe ülemale anda. Kahtlane kiri.»

«Näidake õige,» palus korrapidaja.

Andrei võttis taskust korralikult kokkumurtud paberilehe Ja ulatas selle korrapidajale.

Libistanud pilgu üle kirja, andis korrapidaja selle poisile tagasi.

«Hea küll, minge koridori mööda otse edasi, ülem on praegu vaba.»

Miilitsa alampolkovnik Afanassi Hmeljovski oli üllatunud, nähes poisse kabinetti astuvat.

«Miks te koolis ei ole, kulla velled? Mis lahti on? Keegi tegi teile liiga? Noh, tulge oma murega lagedale! Istuge, mis te seisate!»

Poisid jutustasid alampolkovnikule üks<ikasjaliiselt kõigest. N ad rääkisid vanaisa ordenist, sellest; kuidas olid otsustanud jälgida onu Grišat ja et nad nägid tema seltsis Vitkat. Poisid lõpetasid sellega, kuidas olid võtnud maast kirja, mille onu Griša oli tänavale pillanud, ning siis otsustanud selle miilitsaosakonda tuua.

«Nä~te, siin ta on.. .» Alampolkovnik luges valjusti:

«. . . Aga üleüldse võtke teatavaks, et markide pärast on mõningad niinimetatud filatelistid (lihtsamalt öeldes, spekulandid) juba trellide taha pandud, aga teie saadate ikka veel mulle nii ettevaatamatult . . .»

«Nõndaks, nõndaks,» lausus rajooni militsaosakonna ülem, kui oli kirja lõpuni lugenud. «Oleme seda sorti signaale juba saanud, poisid. See kiri kulub meile marjaks ära. Öelge, kus teie onu Griša elab?»

Sergei ütles tänava ja majanumbri.

«Korterinumbrit ma ei mäleta. Tean, et seitsmes trepikoda. Kuues korrus.»

«Ja perekonnanimi?»

«Malašin. Grigori Ivanovitš Malašin.»

«Hüva,» noogutas alampolkovnik ja kirjutas nime üles. «Kontrollime tingimata. Teile aga on mul säärane palve: meie kõnelusest ärge mitte kellelegi ainsatki sõna rääkige. Mitte kellelegi! On selge?»

«Selge!»

Seega lõppeski miilitsaosakonna ülema jutuajamine viienda klassi õpilaste Andrei Petrenko ja Serjoža Božkoga.

«Olge tänatud, poisid,» ütles Hmeljovski hüvasti jättes. «Olete ehtsad uurijad.»
Algas kirja hoolikas kontrollimine. Kõigepealt selgitati välja, et Grigori Malašin polnud juba palju aastaid ühis-

9

kondlikult kasulikku tööd teinud. Alalist töökohta tal ei olnud. Päevade kaupa passis Malašin margikaupluse ees, tehes säärase näo, nagu vahetaks kollektsionääridega marke, tegelikult aga spekuleeris. Kuigi mees tööl ei käinud külastas ta ometl pidevalt paremaid restorane. Alles hiljuti - Serjožal oli õigus olnud - ostis ta uue «Zaporožetsi».

Need andmed said kriminaalasja algatamise aluseks. Uurimine tehti ülesandeks Kiievi prokuratuuri vanemuurijale Pjotr Pavlenkole.

Pavlenko otsustas otsekohe hakata jälgima selle «filatelisti» kirjavahetust. Malašini laiaulatuslik korrespondents äratas tahes-tahtmata tähelepanu. Mõnikord saatis ta üheainsa päeva jooksul Nõukogude Liidu mitmesse linna ja välismaale kuni kakskümmend ristpaela. Kellega see mees nii tihedat kirjavahetust pidas? Mida ta kirjutas. Seda tuli hoolikalt kontrollida.

Linna prokuröri nõusolekul pandi Grigori Malašini kirjad ja telegrammid aresti alla. Vajaduse korral lubab seadus säärast abinõu rakendada. .

Ühes Malašinile adresseeritud kirjas öeldi:

«Tervitan Teid, Grigori Ivanovitš! Saatsin Teile täna 180 rubla. Välismaa kraam on peaaegu kõik läbi. Nõukogude omad aga lähevad millegipärast halvasti. Kui võimalik, saatke seitsmkümne rubla eest kahekümne viie kopikasi marke, samuti fašistide marke Hitleri pildiga.»

Juba esimesel ülekuulamisel teatas Malašin:

«Jaa, kogun marke lapsepõlvest saadik.» Ja küsis kohe:

«On see siis keelatud?»

«Ei, miks keelatud,» vastas Pjotr Pavlenko. «Markide kogumine ei ole meil keelatud, vastupidi, seda püütakse igati soodustada. Keelatud on spekuleerimine.»

«Ma pole spekulant. Olen filatelist . . . olen isegi auhindu saanud,» ütles Malašin väljakutsuvalt.

Siis näidati talle kirju.

«Tunnete ära?»

«Jaa,» oli Malašin sunnitud möönma, «ma spekuleerin markidega. . . juba ammu. Ostsin need peaaegu nominaalhinna eest kaupluse «Filatelija» direktorilt. Maha müüsin aga tublisti kallimalt.»

Läbiotsimisel leiti Malašini korteri1st mitmesuguseid postmarke. kahekümne tuhande rubla väärtuses. Ja mis

10

eriti silma torkas: markide hulgas oli tuhandeid ühesuguseid, samuti oli rohkesti hitlerliku Saksamaa marke.

Tuli põhjalikult uurida Malašini kirjavahetust. Selgus et Malašiniga olid seotud umbes sada kakskümmend inimest Nõukogude Liidu kuuekümnest linnast. Kes need inimesed olid? Muidugi oli nende hulgas ka lihtsalt margikogujaid, kes olid spekulandl võrku sattunud. Ent oli ka niisama-suguseid nagu Malašin ise.

Järgmistel ülekuulamistel selgus, et peale kaupluse «Filatelija» hankis Malašin hulgaliselt kaupa kelleltki Semjon Arapovilt, kes muu hulgas varustas teda ka Saksamaa sõjaaegsete markidega. .

Ka Arapovi korteris korraldati läbiotsimine. Temalt võeti ära kümnete tuhandete rublade eest postmarke. Kuid see polnud veel kõik! Vannitoas asuvast peidikust leiti kakskümmend tsaariaegset kuld- ja kakssada viiskümmend hõberubla. Nagu Malašinilgi, oli ka Arapovil rohkesti ühesuguseid marke - selge kinnitus, et tegu on spekulandiga.

Marke ostis Arapov - mõistagi enammaksuga - tollestsamast Kiievi kauplusest «Filatelija» ning müüs kallima, hinna eest maha meie maa paljude linnade filatelistidele. Kasutades ära seda, et postijaoskondade töötajad kirjavahetust ei kontrollinud, saatis Arapov marke panderollidega, raha aga sai tähitud kirjadega või siis samuti panderollidega. Mõnikord saatis ta panderolliga isegi kuld-

või hõbemünte.

Arapovil oli laiaulatuslik kirjavahetus välismaaga. Tema juurest läbiotsimisel leitud kirju tuli tõlkida paljudest keeltest. Üheski kirjas polnud juttu kiindumusest margikogumise vastu ega sellest, kuidas markide vahendusel paremini tundma õppida maid ja rahvaid ning nende ajalugu. Juttu tuliainult ärist. Margikogujate maski taga varjaisid end ärimehed ja hangeldajad.

Arapov saatis tavalistes kirjades salaja hõberahasid, hinnates neid dollarites. Seejuures kirjutas ta oma rajatagustele äriosanikele, et need saadaksid välismaa münte selsamal virsil, see tähendab, ilma valuutaoperatsiooni deklareerimata, vaid varjates seda riigiorganite eest. Ainuüksi selle aja jooksul, mis Arapov vahi all oli, saabus tema nimele üle viiesaja kirja, milles oli metallraha. See kinnitas tema valgustkartvaid tehinguid välismaalastega.

Töö tegemiseks Arapovil mahti ei jäänud. Lõputud äri-

reisid Nõukogude Liidu linnadesse võtsid tublisti aega. Välismaalt saadud valuuta viis Arapov teistesse linnadesse isiklikult. Kaup kaua ei seisnud, vaid müüdi otsekohe maha või siis vahetati kasudega ringi. Kõigi nende asjatoimetuste tõttu jäi Arapovil järjest vähem aega kodus viibimiseks. Naabrid, pärisid tema naiselt korduvalt:

«Mis töö see tal säherdune on?»

«Ta sõidab pärast vahetuse lõppu otse suvilasse.»

Suvel õnnestus sel moel naabreid petta. Talvel mõtles naine välja uued muinasjutud. Hajutamaks naabrite kahtlusi oli Arapov sunnitud võtma abiks posti, ehkki ta mõistis suurepäraselt, kui riskantne see on.

Läbiotsimisel leiti tema juurest märkmik täis aadresse. Selgus, et tal oli posti teel ühendus peaaegu neljasaja kliendiga üheksakümne kolmest linnast. .

Arapov omandas võimaluse korral ka münte. RiialaseIt Sedovilt oli ta ostnud mitmesuguseid väärismetallst münte ja revolutsioonieelseid hõbeaurahasid kaheksasaja rubla eest.

Analoogilisi operatsioone sooritas Arapov paljude inimestega. Ühtekokku selgitati välja üle kuuekümne niisuguse tehingu. Arapov pani kõrvale kuld- ja hõberahasid, hoides neid usaldusväärsetes peidikutes.

«Miks te neid käiku ei lasknud?» küsis uurija.

«Hoidsin mustadeks päevadeks,» oli vastus.

Paraku jõudsid Arapovile mustad päevad küll kätte, kuid münte tal ometi tarvis ei läinud, neist polnud peremehel abi ühti. Küsimusele, kuidats mündid tema kätte sattusid, vastas ta:

«Ikka ühtviisi. Kirjadega. Panderollidega.»

Olgu näitena toodud kiri kelleltki Tšižovilt, kes saatis Arapovile suure partii hõbemünte:

« . .. Minu rahad on hästi säilinud. Sain need kahelt oma õpilaselt. Need loikamid lõpetasid kümnenda klassi. Instituuti ei astunud, kutsuti armeesse. Lahkumispeoks oli neil raha tarvis. Raha polnud, juua aga loomulikult taheti. Nad teadsid, et olen kollektsionäär, ning tõid kõik oma mündid. Ostsin need ära, nüüd aga on vaja neid realiseerida. . .»

Kui palju varjamatut künismi on selles väljavõttes kirjast,mille saatis see õpetaja, inimene, kes on raha nimel valmis omaenese õpilalstel naha üle kõrvade tõmbama, siduma neid räpaste mahhinatsioonidega.

See Dnepropetrovski koolmeister hangeldas valuutaga laialt. Oli vaja kiiresti läbiotsimine korraldada. Uurija Pavlepko sõitis Dnepropetrovskisse. .

Läbiotsimisel erandati Tšižovilt üle nelja tuhande mündi. Üle poole neist olid hõbedast ja kaalusid ühtekokku kakskümmend seitse kilogrammi. Nende väärtus oli ei rohkem ega vähem kui kakskümmend seitse tuhat rubla. Peale selle leiti kakskümmend seitse kuldraha väärtusega kaks tuhat rubla ja mitusada vanaaegset ordenit ning medalit, mis olid vermitud väärismetallist - kullast,

plaatinalst ja hõbedast.
Läbiotsimine oli lõppenud, kuid Pavlenko ei kiirustanud lahkumisega. Ta hindas läbiotsimise tulemusi, võrdles neid Tšižovi rohkete valuutaoperatsioonidega, arvutas mõttes ja jõudis järeldusele, et midagi siin ei klapi. Uurija otsustas, et läbiotsimine tuleb korraldada ka hoovis. Kogemused, mida oli andnud aastlatepikkune töö Nõukogude prokuratuuriorganeis, ütlesid Pjotr Pavlenkole, et rutata ei maksa.
Koos miilitsatöötajatega korraldas Pavlenko läbiotsimise kuuris. «Proovime õige metalliotsijlaga,» soovitas ta kaaslastele. Vaevalt jõuti metalliotsijaga esimesed meetrid läbi kontrollida, kui kuuldus: «Piip, piip. . .»
«Kaevake siit,» näitas uurija.
Varsti põrkas üks labidas vastu mingit kõva eset. Umbes neljakümne sentimeetri sügavusest võeti välja metalltoru.
«Ettevaatlikumait!» palus uurija, võttis toru otstest kinni ja silmitses seda tähelepanelikult. Seejärel tiris ta torust välja mitu rulli. Kui rullid lahti tehti, kukkusid lauale hoolikalt kokku keeratud rahapakid. Kiakskümmend neli tuhat rubla.
Tšižov puikles ägedalt vastu:
«Raha pole ma peitnud. . .»
«Kohe kontrollime.»
Torult võeti sõrmejäljed ja saadeti koos Tšižovi sõrmejälgedega daktüloskoopililsse ekspertiisi, mis kinnitas nende identsust. .
Ilmsed süütõendid sundisid Tsižovi üles tunnistama. Läbiotsimisel leiti Tšižovi juurest rohkesti tema klientide kirju. Üks neist, Oleg Lapšin Tšeljabinskist, kirjutas Tšižovile:
«Just enne Teie kirja sain kirja Prantsusmaalt. Kirjutaja teatab, et jätkab märkide ostmist. Ta mainib, et vene polgumärgi hind on Pariisis väga kõrge, sest vene emigrandid

(kõrgemad ohvitserid) ei taha neid odavalt müüa.. . Võin Teile vastutasuks hõbemüntide eest pakkuda teiste riikide ordeneid ja medaleid.»
Uurimisorganid hakkasid selle «märgisõbra» vastu huvi tundma. Selgitati välja, et ehkki seadus keelab müntide saatmise välismaale, tegeles Lapšin sellega järjekindlalt:
Mõned mündid, mis ta piiri taha saatis kuulusid muuseumi andmisele, Lapšin ei sõlminud tehinguid ainult üksikiskutega, vaid koguni välismaa firmadega.
1967. aasta jaanuaris ja veebruaris saatis ta ühele välismaa firmale, mis ostis kokku münte ja medaleid, üksteist tsaariaegset hõbemünti, mille hinnaks määras kolmsada dollarit.
Firma omakorda saatis Lapšinile postiga kakskümmend kolm metallraha, sealhulgas ka käibelolevaid dollareid.
Uurija kontrollis Lapšini kõiki postisaadetisi. Tehti kindlaks, et ta oli kokku välismaale saatnud üle tuhande mitmesuguse rahatähe ja mündi.
Välismaalt saadud valuuta realiseeris Lapšin üpris kärmelt. Ta. pakkus välisvaluutat endasugustele «kollektsionääridele», saades vastu Nõukogude raha. Arusaadavalt toimus see spekulatsioonihinnaga. Nendesamade «kollektsionääride» käest sai ta valuuta eest vene ja teiste maade münte, et neid seejärel kasutada tehinguteks välismaalastega.
Münte, mis kursi järgi maksid rubla või viiskümmend kopikat, müüs Lapšin edasi kolmekümne kuni kuuekümne rubla eest. Sellel paadunud hangeldajal oli rohkesti kogemusi, kuidas münte ja paberraha saata edasi oma maal või raja taha. Ta õpetas «kolleege» kirja teel:
«Täna sain Teilt kirja, milles oli kakskümmend viis rubla. Kirjaga on riskantne raha saata, see võib mitte kohale jõuda, ja kuidas me siis selgeks teeme, kellel on õigus? Olen nõus, et ka rahakaardiga ei tohi me teineteisele raha saata. Mida siis teha?
Üks mu tuttav saadab juba aastaid raha panderolliga. Pakib raha paberisse, seejärel paneb kartongi

vahele või mähib ajalehte. Niisugune panderolli saatmine (ilmtingimata väärtsaadetisena, kolm kuni viis rubla) ei lähe maksma rohkem kui kaheksateist kuni kakskümmend viis kopikat, see-eest aga jõuab kiiresti ja kindlalt kohale. Kirja saatmine maksab küll kümme kopikat, kuid kiri on väga ebakindel. »

Mõistagi olid seesuguseid kogemusi palju kordi praktikas kontrollinud nii Lapšin ise kui ta tema osavad salakaubitsejatest sõbrad.

Pole oluline, kuidas nad ennast nimetasid: «filakseristideks», «filatelistideks« või «numismaatikuteks»; Ehkki igaühe neist näisid olevat oma huvid ühendas neid kõiki üksainus kirg, mis allutas endale kõik tnuud soovid ja taotlused - raha. Nende silmis tähendas haruldane mark või märk üksnes raha.

Üks säärane oli Prokofi Petuškov. Ta oli kõigest kahekümne kolme aastane. Tööl ta ei käinud,tõsi küll, õppis kaugõppe teel Kiievi Riikliku Ülikooli kolmandal kursusel. Kusagil pidi ju arvel olema, olgu kas või ülikooli kaugõppe- või õhtuses osakonnas. Et mitte keegi ei saaks külge hakata ja teda kui muidusööjat linnast välja saata.

Petuškov alustas väikselt. 1967. aastal ostis ühe hõberubla. Veidi hiljem vahetas selle rubla kahe kuldviielise vastu. Arusaadavalt tuli tal juurde maksta. Seejärel ostis saja viiekümne rubla eest antiikmünte.

See oli alles hakatus. Kuldvasikas ahvatles edasi. Petuškov alustas agarat tegevust. Käiku ei läinud mitte ainult margid ja mündid, vaid ka lihtsalt defitsiitsed esemed.

Prokofi Petuškov ei märganud isegi, kuidas ta unustas, et on filatelist ja numismaatik, ning hakkas usinasti ostma ja edasi müüma ülikondi ja särke, sokke ja välgumihkleid.

Järgmisel aastal vahetas ta kaks vene hõberubla ja siberi mündikogu kolme paari import-meestekingade vastu.

Läbiotsimisel leiti Petuškovi korterist rohkem kui poolteist tuhat mitmesugust münti, sealhulgas ka kuld- ja hõberahasid; samuti dollareid. Erandati üksteist tuhat viissada rubla Nõukogude raha, sada viiskümmend uut triiksärki, kakssada tekilina, nelikümmend meestepalitut ja mitu sada meetrit riiet.

Nende ettevõtlike kodanike ärikirjavahetus juhatas uurijat järjest edasi. Selle kuritegude ahela igal uuel etapil täpsustas Pjotr Pavlenko üksikasju, määras numismaatilisi ja metalliekspertiise, paljastas järjest uusi «kollektsionääride» sidemeid endasuguste tegelinskitega. Rikastumise nimel ei põrganud need inimesed sõna tõsises mõttes mitte millestki tagasi. Nad tundsid erilise vaistuga ära neid, kellel polnud midagi selle vastu, et teenida oma välismaasõitudega. Kõhklemata oldi valmis petma tolliorganeid ja

postiasutusi, püüdes endast jätta mulje kui kõige korralikumast kodanikust.

Kui ülikõvade materjalide instituudi töötaja I. Kassimovi kodus korraldati läbiotsimine ja leiti instituudist varastatud looduslikke teemante, mille hind oli vähemalt poolteist tuhat rubla, siis jäid kõigil tema töökaaslastel suud ammuli: Ivan Grigorjevitši peeti suurepäraseks ja, mis peaasi, ausaks töötajaks. Teade sellest, et suurepärane ja aus töötaja tegeles peale muu veel müntide ostmise ja edasimüümisega, mõjus selles lugupeetavas asutuses pommiplahvatusena. Kes võinuks arvata, et Ivan Kassimov ostab kokku münte ja müüb neid edasi välismaale sõitjatele. Uurimisel tehti kindlaks, et Kassimov oli juba pikka aega järjekindlalt münte ostnud ja konterbandina välismaale viimiseks edasi andnud.

Nii näiteks oli ta andnud münte Nõukogude spetsialistide Mori, Selkovski, Lubovski ja teiste

kätte. Kasutades seda, et toll neid küllalt hoolikalt ei kontrollinud, viisid need spetsialistid mündid Nõukogude Liidust välja ja vahetasid välisvaluuta vastu, mis toodi NSV Liitu ja vahetati väärtpaberite - üleliidulilse koondise «Vnešposõltorg» sertifikaatide vastu. Sertifikaatide eest osteti Moskva ja Kiievi erikauplustest kõige mõnusamaid kaupu, mida hiljem müüdi meie, Nõukogude raha eest. Nii kujunes omamoodi ringlus.

Välismaasõitude ajal osteti ka alkohoolseid jooke. Seejuures lasti käiku NSV Liidu Riigipanga reisitšekid. Nii näiteks ostis lennukis keegi Kovalenko reisitšekkide eest alkohoolseid jooke ja muud kaupa välisvaluuta baashindade alusel, mis on kehtestatud tehinguteks välilsfirmadega. Kovalenko võttis endale õiguse, mis on üksnes meie riigi monopol.

Nagu «kollektsionääride» kriminaalasja uurimisel selgus, said need kuriteod võimalikuks seetõttu, et vastuolus Üleliidulise Filatelistide Ühingu põhikirjaga loodi Kiievis omaette numismaatikute sektsioon. Esinedes kollektsionääridena, tegelesid selle sektsiooni liikmed hoopis markide, hõbe-, kuld- ja plaatinamüntide ning ordenite ja medalite ostu ning müügiga.

Kõik need sulid olid pununud endale pesa Kiievi kaupluse «Filatelija» juurde. Kaupluse endine direktor Grigori Dubenets ning osakonnajuhataja Zubetskaja olid müünud altkäemaksu eest «kollektsionääridele» suurte partiide

16

kaupa marke, «kollektsionäärid» aga omakorda müünud margid kallima hinna eest teiste linnade filatelistidele,

Samal ajal said säärased äritsejad nagu Gordin, Nejelov ja teised välismaalt salakaubana postmarke, mida müüsid kaupluse «Filatelija» kaudu. Kõik säärastest operatsioonidest osavõtjad teenisid soliidseid «komisjonisummasid».

Peale selle suurendasid Dubenets ja Zubetskaja kioskitesse müügile saadetavate markide hindu. Ainuüksi sel viisil omastasid nad umbes kaheksa tuhat rubla. Kui Dubenets ja Zubetskaja said teada Nõukogude markide müügihindade eelseisvast tõstmisest, riisusid nad oma kauplusest mitu tuhat ümberhindamisele kuuluvat marki, kavatsusega need hiljem müügile lasta. See ei läinud neil läbi. Margid leiti läbiotsimisel Dubenetsi korterist ja konfiskeeriti. Samuti konfiskeeriti suur partii marke, mis kurjategijad olid peitnud kaupluse põranda alla.

Äritsejaist kollektsionääre ühendanud kuritegevusahel viis uurija ka Moskvasse Gorki tänavale 12, kus asub filatelistide ühing. Paraku leidus pealinnagi kollektsionääride suures peres mitu räpast kaubitsejat, kes olid muutnud bisnessiks niisuguse toreda, ja huvitava harrastuse, nagu seda on kollektsioneerimine. Raha tegemisel ei põrganud need inimesed tagasi ka kõige häbitumatest viisidest. Need jätised olid valmis kauplema millega ja kellega tahes, peaasi et raha tuleks.

Võtame näiteks Juri Zidekeli. Ta on neljakümneaastane, töötas trusti «Liftremont» remondi- ja ehitusvalitsuses insenerina. Riik oli teda koolitanud. Millega aga Zidekel selle eest tasus? Ta ostis saja viiekümne rubla eest kaheteist-rublase plaatinamündi ja müüs selle kahesaja rubla eest maha, ostis tsaariaegse kuldviiese ja müüs selsamal päeval maha, teenides vahelt viisteist rubla. Ta sai vahetuse teel Stanislawi III järgu kuldordeni, mille müüs maha kahekümne rubla võrra kallimalt. Zidekel müüs Rootsi alamale Torngrenile kaheksa vene juubelirubla ja sai nende eest sada kuuskümmend Ameerika dollarit. Seejärel müüs ta Torngrenile kahesaja rubla eest umbes sada vene hõberublast ja -poolerublast. Läbiotsimisel erandati Zidekelilt kaks tuhat viissada rubla Nõukogude raha ja sada viis dollarit.

Või siis teine seesugune «kollektsionäär» Jevgeni Steštšuk oli autoseadmete teadusliku uurimise instituudi laboratooriumi juhataja. 1968. aasta kevadel hankis ta Katariina II aegse kuldkümnese, Aleksander II aegse kuldviiese,

17

USA viiedollarise metallraha, kaks vene plaatinamünti, Ivan VI aegse hõobertubla Ja Paul I aegse

hõberubla. Kõik need mündid müüs ta kolmekordse hinnaga Ulan- Udest pärit kollektsionäärile.
Nende tegelinskite künismil pole piire. Steštšuk äritseb ka . . . NSV Liidu ordenitega. Mõni aeg hiljem aga kauples ta juba fašistide teenetemärgiga «50 tankirünnaku eest».
Steštšukist ei jää karvavõrdki maha ka teised äritsejad:
elektrimontöör D. Korotõgin ja MQskva Pedagoogikainstituudi üliõpilane A. Dulkin.
Uurimisel tutvusid spetsialistid süüaluste Steštšuki ja Zidekeli «kollektsioonidega». Steštšuki kogu hinnati sajale tuhandele rublale. Kogus oli 4843 ordenit, medalit ja münti. Neli neist olid plaatinast (kogukaal nelikümmend grammi), sada kolmteist kullast (umbes kilo) ja 1905 hõbedast (umbes kolmkümmend kilo).
Zidekeli kollektsioonis oli 2842 eset, mille väärtus oli kuuskümmend tuhat rubla.
Kõik need väärisesemed konfiskeeriti ja anti üle riigile.
Kohus mõistis ärimeestest «kollektsionääridele» mitmesuguse tähtajaga vabadusekaotusi.
Kohtu otsusega tagastati soldatiauraha - Georgi rist tema seaduslikule peremehele Sidor Petrenkole.
Selgus, et onu Griša, toosama Grigori Malašin, oli näinud võidupühal Georgi risti vana sõjamehe rinnas. Otsekohe rehkendas paadunud spekulant selle rahaks ümber. Tuli välja kenakene summa. Polnud loota, et taat oma ordeni maha müüks. Jäi üle see varastada.
Oma kavatsuse teokstegijaks valis Malašin naabermaja Vitka. Ta teadis, et poiss sõbrustas Petrenko pojapojaga.
Tühise tasu - kahe jäätise ja kümne «Miška»-kompveki eest varastas Vitka Sidor Petrenko meene. Petrenko-taat tuli «Georgile» järele koos pojapoja Andreiga.
«Mis see siis tähendab,» pahandas Andrei, kui kuulis, kus Georgi rist oli selle ajaga ära käinud, «vanaisa valas verd, aga nemad äritsevad...»
«Pole neil värdjatel au ega südametunnistust, pojuke,» kostis elatanud soldat. «Nad on need maha müünud~»
Valvsuse ja abi eest kurjategijate paljastamisel avaldas rajooni miilitsaosakonna ülem pioneeridele Andrei Petrenkole ja Sergei Božkole tänu.

2. KLAAS VEINI

Moskva Nõukogude rajooni rahvakohtus arutati ebatavalist asja. 18. taksopargi autojuhile, kolmekümne kaheksa aastasele Juri Tšurkinile ja autokooli kursandile üheksateistaastasele Igor Mišakovile inkrimineeriti kuritegu, mis on karistatav Vene NFSV kriminaallkoodeksi 210. paragrahvi järgi. Tšurkin ja Mišakov meelitasid süstemaatiliselt joomingutest osa võtma alaealisi poisse Sergei ja Igor Tšurkinit. Sergei oli kolmeteistkümne — Igor üheksa-aastane. !.
Nüüd olid kohtu ees nii täiskasvanqd kui lapsed.
«Issake!» ahhetas saalis istunud mutike. «Nende oma isa!»
Jah, Juri Tšurkin on Sergei ja Igori lihane isa. Kes seda enne näinud on, et pakutakse napsi oma alaealistele lastele! Kuidas see sai juhtuda?

Nagu ikka algas ka sedapuhku kõik veiniklaasist, mille Tšurkin-vanem kummutas algul palgapäevadel, siis sõpra trehvates, lõpuks aga ilma igasuguse põhjuseta. Nende varem nii üksmeelses perekonnas hakkasid tekkima lahkhelid ja tülid.
Niina Sergejevna püüdis mehele aru pähe panna, manitses, palus mõelda kahe lapse tulevikule ja ka iseendale.
«Oled ju autojuht. Kuidas sa küll ptirjuspäi rooli taha istud?» ütles ta.
«Roolis ma ei joo.»
Võimalik, et ta tõepoolest roolis ei joonud: pelgas, et tekitab avarii ja jääb lubadest ilma. Tajudes kodus oma karistamatust, hakkas ta järjest sagedamini napsitama, lärmas, märatses.

Kooselu joodiku ja huligaaniga muutus väljakannatamatuks ja Niina Sergejevna andis sisse lahutusavalduse. Kuid Tšurkinit ei heidutanud seegi. Mees veeres üha allamäge. Pärast ühte järjekordset skandaali, mille purujoobnud huligaan korraldas, ei jäänud naisel muud üle, kui pöörduda abi saamiseks miilitsaosakonna poole.
Administratiivkomllijon trahvis Tšurkinit 25 rublaga.
Kuid seegi ei pannud talle oidu pähe.
«Ah sa hakkad sedasi!. . . Küll ma sulle näitan!» ähvardas Tšurkin endist abikaasat.
Lõplikult mandunud joomar valis kättemaksuks äärmiselt alatu ja ebainimliku viisi. Niina töötas autobaasis dispetšerina. Kui ta valves oli, tuli Tšurkin koju, viis Sergei ja Igori kööki ja pani lauale veinipudeli:
«Jooge, poisid!»
Keelatud vili oli magus. Pealegi kostitas veiniga ju lihane isa. Lapsed hakkasid alkoholiga harjuma.
Tšurkin leidis oma jälgis tegevuses ka vabatahtliku abimehe - korterinaabri Igor Mišakovi. Üheksateistkümnendaks eluaastaks oli see äbard jõudnud lõpetada vaid kuus klassi, tal polnud mingisugust eriala. Ka nüüd seisis ta autojuhikursustel üksnes arvel, tegelikult aga lõnkus suurema osa ajast tänaval, tikkus ligi välismalalastele ja mangus neilt almuseid.
Niina Sergejevna isa Sergei Ivanovitš hakkas märkama, et kui lapselapsed on istunud isaga köögis, pole nendega kõik korras. Elatanud mees ei osanud arvatagi, et tema väimees lapsi joodab.
«Mida te köögis tegite?» küsis ta tütrepoegadelt.

«Isa andis meile süüa,» vastas Sergei, kuid tema hääl polnud just eriti kindel.
Tšurkin vanem aga hoiatas lapsi:
«Ärge kellelegi lobisege. Vanaisale ja emale mitte sõnakestki! Meie joome, ja see on meie, meeste asi!»
Et poisse «innustada» ja nende poolehoidu võita, hakkas ta neile andma taskuraha. Oleks Tšurkin andnud 15-20 kopikat, oleks see arusaadav olnud: poistele on vaja jäätist ja kompvekke. Kuid joodikust taksojuhil oli lahke käsi ja taskus ülearused poolteist-kaks rubla. Ta andis lastele raha ega küsinudki, mille peale nad selle kulutavad.
«Mina ei ole kooner.»
Mures poegade saatuse päralst, kirjutas Niina Sergejevna avalduse ja läks miilitsaosakonda. Miilitsaosakonna ülem saatis avalduse koos omapoolse kirjaga Tšurkini töökoha parteiorganisatsioonile.
Miilitsaülem kirjutas, et kommunist Tšurkinit on purjuspäi märatsemise eest juba administratiivkorras karistatud. Kuid ta pole joomisele lõppu teinud, vaid, taga hullemaks, on hakanud ka oma lapsi jooma meelitama. Seepärast peaksid joodiku käsile võtma parteiorganisatsioon ja kogu kollektiiv.
Samasugune kiri saadeti miilitsaosakonnast ka selle autokooli juhtkonnale, kus õppis Mišakov. Koolis korraldati seltsimeheliku kohtu istung. Kuid et inimesed ennast siin ajutistena tundsid (õppetöö kestis vähem kui aasta ja tugevat kollektiivi polnud välja kujunenud), kulges arutelu formaalselt.
Leidus neidki, kes Mišakovi kaitsesid. Saalist võis kuulda vahelehüüdeid:
«Ta enam ei tee!»
«Küll ta ennast parandab, noor alles!»
Mišakov ise tõusis püsti ja lausus semude heakskiitvate muiete saatel:
«Mis siis ikka. . . ma enam ei tee.»
Ning seltsimeheliku kohtu otsusesse kirjutati: võttes arvesse, et sm. Mišakov kahetseb puhtsüdamlikult oma halba käitumist ja lubab edaspidi mitte enam nii teha, piirduda avaliku hukkamõistuga.

Muidugi, olnuks see seltsimehelik kohus printsipiaalsem ja rangem, siis oleks ta võib-olla saanud noormehele tõsiseks hoiatuseks ning sundinud teda järele mõtlema oma käitumise üle. Kuid seda ei olnud. Pärast arutelu tugev-

nes Mišakovis veelgi veendumus: pole midagi, head semud aitavad alati kimbust välja! Ning juba selsamal õhtul kutsus ta «head semud» einelauda, et tähistada võidukat protsessi.

Taksopargist aga ei tulnud miilitsaosakonnalt saadud kirjale üleüldse mingit vastust, otsekui polekski midagi erilist juhtunud. Mõelda, klaas veini!

Ometi võib just selline üleolev «mõelda!» kaasa tuua parandamatu õnnetuse, tragöödia, nagu see peaaegu oleks juhtunud ka meie loos.

26. detsembril kohtas Igor Mišakov majahoovis Sergei Tšurkinit.

«Juua tahad?»

«Tahan. Ainult raha pole.»

«Teen täna välja. Mul lahke süda.»

Mišakov läks poodi, ostis pudeli veini ja valas Sergeile klaasitäie.

«Trimpa! »

Kui pudeloli tühjaks joodud, lausus Mišakov poisile: «Teinekord käristad sina välja, pea meeles!»

Teist korda polnud vaja kaua oodata. Juba järgmisel päeval andis helde papa pojale rubla.

«Osta, mida tahad.»

Sergei otsis Mišakovi üles ja andis sellele rubla. «Võtaks õige veidi. . .»

Veini ostis alati Mišakov. Kolmeteistkümneaastasele Ser:geile poleks vägijooki müüdud. Seekord joodi üks suur pudel veini ara ja otsustati veel võtta - osteti pooleliitrine pudel. Ka see joodi tilgatumaks. Seda kõike tehti loomulikult väravaaluses, suutäitki peale hammustamata.

.Pärast seda hakkas Sergeil paha. . .

Õhtul helistati Niina Sergejevnale töö juurde: «Tulge siia, teie poeg on kainestusmajas.»

Surmani ehmunud ema ruttas meditsiinilisse kainestusmajja. Talle - tuli vastu arst:

«Teie poeg oli väga raskes seisukorras. Usun, et meil läks korda teda päästa.» Ning siis ei suutnud arst, kellel samuti olid lapsed, ennast enam tagasi hoida: «Kuidas te küll nii kaugele jõudsite?»

Mida sai Niina Sergejevna selle peale vastata?

Naine läks oma murega rajooni prokuratuuri. Lugenud läbi Tšurkina avalduse, millele olid lisatud koopiad Niina Sergejevna kirjadest miilitsaosakonnale ja taksopargi partei-

organisatsioonile, õiend Tšurkini karistamise kohta administratiivkorras ja meditsiinilise kainestusmaja õiend otsustas prokurör algatada kriminaalasja.

Uurimise labiviimise tegi prokurör ülesandeks kogenud uurijale Jelena Vereštšaginale.

«Tutvuge dokumentidega,» ütles prokurör, «ja püüdke uurimine võimalikult kiiresti lõpetada: tegemist on ju kahe lapse saatusega.»

Jelena Petrovna oli oma uurijatöö kestel näinud nii mõndagi - inimlikku alatust ja karjerismi, oli näinud. mitmesuguseid inimesi, kuid isegi teda vapustas Sergei ja Igor Tšurkini käekäik.

Oma kogemuste varal teadis Jelena Petrovna aga ka seda, et tundmused tuleb esialgu kõrvale jätta ning toimunus objektiivselt ja üksikasjaliselt selgusele jõuda. Nirig üksteise järel käisid uurija kabinetis selle masendava loo osalised.

Uurija juures oli laste vanaisa Sergei Ivanovitš.

«Mu süda aimas kohe, et ega ta, nurjatu, neid ilmaaegu minu juurest kööki kutsunud ja ukse kinni pannud. Aga mida mina, vana ja väeti, ikka teha võisin? Ütlesin talle «Pahasti teed, Juri, halasta lastegi peale!» aga tema vehkis rusikatega: «Pea suu, vana kõbi, sinu mõistus sääraseid asju ei võta!» . . .»

Jelena Petrovna kutsus välja ka poisid. Need olid kahvatud ja kidurad. Erutus oli laste põsile haiglase puna toonud.

«Jah, kui isa õhtul töölt tuli. kutsus ta meid kööki ja andis veini. Ema siis kodus polnud, ta oli valves. Vanaisa aga kööki ei tulnud, kartis isa. Kui ema oli kodus, siis isa meile veini ei pakkunud.»

Serjož.a kinnitas, et mõnikord oli ta joonud koos korterinaabri Mišakoviga. Ka sel päeval, kui ta kainestusmajja, sattus, olid nad kaks pudelit tühjaks joonud.

Kuulati ära, mida oli öelda taksopargi parteiorganisatsiooni sekretätil Zozulinil.

«Vaadake, seda, et Tšurkin on kommunist, saime teada alles miilitsast saadetud kirjast. Ta tuli meile autobussi- pargist, parteiarvele aga ennast ei võtnud. . .»

«Mida te siis ette võtsite, kui saite säärase murettekitava signaali? »

«Küsisin kaadriosakonnast Tšurkini iseloomustuse vii
masest töökohast. Seal iseloomustati teda positiivselt. Töö

tas kohusetruult, töödistsipliini ei rikkunud, oli rahvamalevlane, talle on antud aukirju. Ent nagu meie kaadriosakonna töötajad mulle ütlesid, on ta viimasel ajal jäänud passiivseks, ühiskondlikust elust osa ei võta, mõnikord on nähtud teda taksopargi territooriumil joobnuna. Tõsi, see -on olnud pärast tööaega. . .»

«Kas te vestlesite temaga, arutasite miilitsaosakonnast saadetud kirja kollektiivis?»

«Vestlesin, aga alles pärast seda, kui olin teilt väljakutse saanud. Võtsime hoogu, et teda büroole kutsuda ja asja .arutada . . Aga ei saanudki seda tehtud. Asjaajamist on palju, park on suur. . .»

Sekretäril oli õigus: niisuguses ettevõtteis, nagu seda on suur taksopark, on muidugi palju asjaõiendusi. Ja siiski tegemist polnud ju tavalise kirjaga! Kas neile tõesti laste saatus muret ei teinud?

Ülekuulamisel oli Igor Mišakov. Juuksed pügamata ja sugemata, püksid alt laiad kui seelik, välismaa firmamärk peal - moodne sell. Hägused silmad vilasid. Esialgu käitus ta väljakutsuvalt: õige mul asi - uurija, liiati veel naine, oleme hullematki näinud!

«Ja mis siis, jõin jah paar korda Serjožka Tšurkiniga, ta joob ka kodus. . .»

Kuid mida kauem kestis ülekuulamine, seda vähem jäi Mišakovil alles enesekindlust. Lõpuks tardus tema ümmargustesse silmadesse hirm.

«Mis minust saab. . pannakse kinni?»

«Seda otsustab kohus. Kuid kriminaalkoodeksi paragrahv, mille alusel teid süüdistatakse, Mišakov, näeb ette vabadusekaotuse. »

Uurija laua ees seisis Juri Tšurkin. Raske oli uskuda, et see kühmus ja isegi väliselt laastatud mees polnud veel neljakümnenegi.

Ta püüdis ennast õigustada:

«Mul polnud plaaniski lapsi purju joota.»

«Miks te siis neile veini pakkusite?»

«Olen kusagilt lugenud, et veini soovitatakse kui ravimit, et ta on kasulik.»

«Veini võib ravimina soovitada ainult arst. Seda tehakse erandjuhtudel ja rangelt limiteeritud annustes.»

Kuid Tšurkiniga oli väga raske rääkida. Ta ei tahtnud mitte kuidagi tunnistada oma süüd, temani ei küündinud lihtne tõde, et ta oli tõuganud lapsi alkoholismi teele.

«Ajate ikka imelikku juttu,» seletas ta juhmilt. «Oleksin ma tahtnud neid vinti joota siis oleksin ju neile viina andnud, aga mina andsin ainult veini. . . -Viina mitte tilkagi.. .»

Uurijal olid ümberlükkamatud tõendid Tšurkini- ja Mišakovi süü kohta. Need tõendid andsid alust

isoleerida mõlemad ühiskonnast, et nad ei saaks teha veelgi rohkem halba.
Asi anti kohtusse.
Tšurkin püüdis veel kohtuski saamatult oma kuritegu õigustada:
«Ma ei joonud,tipsutasinainult mõnikord, aga naisele see ei meeldinud.»
Saalist kostis hukkamõistvat suminat.
Niina Sergejevna nuttis. Tema kõrval aga istusid Sergei ja Igor, näost kahvatud. Alles pärast prokuröri küsimust: «Vaadake, kuidas teie lapsed välja näevad! Kas tunnistate ennast süüdi selles, et tõukasite nad säärasele teele?» pressis Tšurkin vastumeelselt:
«Jaa, nüüd ma mõistan, et poleks tohtinud neile veini anda. Poleks ma andnud, siis poleks pojaga detsembris see asi juhtunud. . .»
«Lurjus oled, mitte isa,» lausus toosama mutike saalist. «Säärastelt tuleks lapsed ära võtta. . .»
Rahvakohus karistas J. Tšurkinit ja I. Mišakovi vabadusekaotusega. . .

3. OPERATSIOON «MALAHHIIT»

Juba mõnda aega elas Maria Barhatova vaikselt ja tagasihoidlikult. Tähelepanelikud naabrid pärisid temalt vahel murelikult:
«Kullake, te pole täna üldse köögis käinud. Te ei tee mitte midagi süüa - kas siis nõnda tohib?»
Seepeale vastas Maria Mihhailovna ohates:
«Ei tulnud palgaga välja. . .»
Ja härdasüdamelised naabrinaised pistsid talle kõhklemata pihku kolmese või viiese.
«Kui raha saate, küll siis maksate ära. Kõike võib juhtuda.»
Maria Barhatova võttis abi tänuga vastu, võla aga unustas enamasti õiendamata.
«Ju siis pole veel saanud,» õhkasid naabrid.
Muutus tema elus saabus ootamatult ja oli lausa rabav.

Ühel päevaloli Barhatova järsku õige varakas inimene: tema korterisse siginesid moodne külmutuskapp, kõige suurema ekraaniga televiisor, vaip, poleeritud mööbel.
«Kust see kõik pärit onh usutlesid uudishimulikud naabrinaised.
«Sain päranduse,» teatas õnnelik Maria Mihhailovna usaldavalt. «Mul oli austaja. Palus mu kätt. Aga meie vaated olid vastandlikud ja ma keeldusin. Tema oli tsaarikindrali perekonnast. Hiljuti ta aga suri ja jättis testamendi. Suure summa eest perekonna väärtasju. Ja kõik see jäi mulle.»
«Teil vedas,» ütlesid naabrid.
Maria Barhatova juures hakkasid väga sageli käima külalised. Naabritele seletas ta, et need kõik on kuulsad inimesed - näitlejad ja kindralid, professorid ja kirjanikud. Sääraseid külalisi tuli ka vääriliselt kostitada. Ja Maria Mihhailovna ei koonerdanud. Tema vana tuttav Valeria Nikititšna, kes nüüd täitis koduabilise kohustusi, ruttas juba hommikul poodidesse kõikvõimalikku toidukraami, konjakit ja margiveini, kõige varasemat puu- ja köögivilja ostma.
«Ära rahast hooli, peaasi, et kõik vajalik laual oleks,» õpetas külalislahke perename Valeriat teele saates.
Kui mõni taktivaene külaline Maria Mihhailovna sissetulekute vastu huvi tundis, lausus naine hooletult:
«Issake, ma sain ju hiljuti stsenaariumi eest hunniku raha. Ka riiklikust preemiast on üht-teist alles. . .»
«Te kirjutasite stsenaariumi?»
«Mul neid juba pool tosinat. Viimase võttis vastu üks Baltikumi filmistuudio. Pealkiri on «See oli nii». Otsitakse naispeaossa näitlejat.»

Järgmisel korral ja järgmisele seltskonnale tutvustas ta uhkustundega oma tütart:
«Ta on mul nii andekas! Kas olete näinud filmi «Mis sinuga on, Marina?»? Mängis peaosa. Ajas terve hunniku raha kokku ja nüüd läheb veel režissöörile mehele. Praegu kavatseb tulevane teda vändata filmi teises seeriias «Minuga on kõik korras» . . .»
Kord helistas talle vana sõbratar ja Maria Mihhailovna ei jätnud kasutamata võimalust kelkida taevast alla sadanud rikkusega:
«Sain päranduse. Sokuta tütar kooperatiivkorteri järjekorda. »

Jutuajamise käigus aga selgus et vana sõbratar oli suurepäraselt tundnud toda «austajat» kes oli pärit «tsaarikindrali perekonnast».
«Olen'd ikka, jumal hoidku, mis rikkust temal oli! Ta oli paljas kui kirikurott. Seda ma tean küll täpselt.»
«Tegin nalja,» leidis Maria Mihhailovna väljapääsu.
«Sain tulusa tööotsa.»
«Mis töö see säärane on?»
«Loomaaed annab mulle tiigripoegi koju kasvatada. Iga tiigrikutsika eest makstakse kuus üheksakümmend rubla.»
«Ja sa hoiad neid. kodus,» imestas sõbratar.
«Hoian küll. Kuula, kuidas möirgavad.»
Ja katnud telefonitoru peopesagal, jäljendas Maria Mihhailovna üpris edukalt tiigri möirgamist. . .
Kui Maria Mihhailovnalolid külas kunstiga lähedaselt seotud inimesed, siis ta mõistagi ei rääkinud, et temal ja tütrel midagi filmiga pistmist on.
«Mulle kui suvilaehituskooperatiivi esinaisele määrati personaalpalk,» seletas ta. «Lisaks Isellele saan ehitusgraafikust täpse kinnipidamise eest regulaarselt üpris soliidseid preemiaid. . .»
Nii oleks Maria Barhatova kenasti edasigi õilmitsenud, kui tema õnnelikku ja muretusse ellu poleks ootamatult sekkunud miilits.
Kõigepealt anti ametialaseks kasutamiseks välja niisugune dokument:
«Õiend.
NSV Liidu Siseministeeriumi Miilitsavalitsuses on materjalid, mis on saadud, kontrollides kodanik Maria Mihhaili tütar Barhatovat, sündinud 1920. aastal Moskvas, elukoht Moskva, venelane, parteitu, keskharidus, varem kohtulikult karistatud ei ole, ei tööta, Viimase kahe ja poole aasta jooksul esineb ta suvilakooperatiivi «Malahhiit» esinaisena, võtab «kooperatiivi liikmeilt» vastu suvilaehitamise raha ja omastab selle.
Esialgsetel andmetel on ta niimoodi omastanud üle 34000 rubla. Juriidiliselt pole suvilakooperatiivi kusagil vormistatud.
M. Barhatoval on Suure Teatri, filmistuudio «Mosfilm», Gorki-nimelise Filmistuudio ja Moskva Riikliku Ülikooli volitus pidada läbirääkimisi suvilakooperatiivi vormistamiseks.»
Õiendis oli üles loetud terve hulk inimesi, kes

soovisid astuda kooperatiivi, mille esinaiseks oli Maria Barhatova.
Selle õiendi järel nägi ilmavalgust teine ametlik dokument, millega tutvustati ka Maria Barhatovat ennast:
«Määrus kriminaalasja algatamise ja menetlusse võtmise kohta. »
NSV Liidu Siseministeeriumi eriti tähtsate asjade uurija miilitsa alampolkovnik Savinov määras: algatada Maria Mihhaili tütar Barhatovasse puutuvate materjalide alusel kriminaalasi Vene NFSV kriminaalkoodeksi 147. paragrahvi III lõike järgi.
Edasi läks kõik nii, nagu näeb ette kriminaalprotsessi koodeks: prokurör sanktsioneeris Maria Barhatova arreteerimise ja mitu läbiotsimist seal, kus võis olla suvilakooperatiivi «Malahhiit» organiseerimisega seotud dokumente.

Kui Maria Mihhailovna vahi alla võtmisest kuulsid tema sõbrad, kliendid ja külalised, siis olid paljud neist siiralt üllatunud:
«Ei või olla! See on eksitus!»
Uurija aga, kelle hooleks see ast oli usaldatud, arvas teisiti. Tema kasutada olid dokumendid, mils kinnitasid, et suvilakooperatiivi lugu pole eksitus ega ka juhus. Maria Barhatova oli alustanud ettevalmistusi selleks operatsiooniks juba ammu.
Oma elu jooksul oli Barhatova ära proovinud rohkesti ameteid. Ta oli olnud vanemaednik, tegelnud reklaami ja varustusega, juhatanud lasteklubi ja töötanud vabrikus «Fromtrikotaž» kodus töötava kangruna.
Mõnda aega oli Barhatova olnud varustaja televisioonistuudio reklaamiosakonnas. Ametiasjus tuli tal käia paljudes organisatsioonides, sealhulgas ka kaubandusettevõtetes ja õppeasutustes. Muidugi puutus ta kokku paljude inimestega.
Loomult toimekas ja leidlik, haistis Barhatova peagi, mäherdust lisasissetulekut võib tema ametikoht anda. Ükskord kurtis ülikooli toitlustusdirektori sekretär A.Tšudakova Barhatovale:
«Mitte kuidagi ei leia sobivat vaipa . .»
«Issake, mul ju vaibakaupluses kõik müüjad tuttavad. Peaaegu omainimesed.»
Tšudakova pani 85 rubla lauale ja tänas Barhatovat palavalt:
«Suur tänu sulle! Osta, ole hea!» .

Rahvamajanduse Saavutuste Näitusel võths ta kolmelt töötajalt -Antonovalt, Suhharevalt ja Šilavalt – niisama enesestmõistetavalt vastu 63 rubla.
«Ole hea,» ütlesid naised, «muretse meile kampsuneid!»
Niiviisi võttis Barhatava endale «lisapalka» ka linna raadioklubist, kaastöötajailt televisioonistuudios, tuttavatelt ja pooltuttavatelt kadanikelt.
«Mina võin kõike muretseda. Andke ainult raha. . .»
Aeg läks, kergeusklikud inimesed aga ei saanud ei defitsiitseid vaipu ega importkampsune, ei näinud nad enam ka omaenese raha. Kahates mõnda «klienti» mõtles Maria Mihhailovna kähku välja uue legendi:
«Kaupluses on revisjon. Tuleb oodata...»
«Tuttav müüja sõitiis komandeeringusse. Aga kui tagasi tuleb, siis. . .»
«Kampsuneid oli küll, aga mulle nad ei meeldinud. Kui tuuakse uus partii. . .»
Ja nii edasi, ikka samas vaimus. Ajapikku hakkasid «kliendid» taipama, et neid on lihtsalt tüssatud, ning nad asusid Maria Mihhailovnat südimalt ründama, kaebasid televisioonistuudio ametiühingukamiteele ja ähvardasid miilitsasse minna. Barhatova mõistis, et miilitsasse pale neil kadanikel just eriti mõnus minna. Kindlasti esitatakse neile seal küsimus: aga kas teil võlatäht on? Pole. Aga miks te ei muretsenud vajalikke asju kauplusest, vaid teile vähe tuttava naise kaudu, kellel pale kaubandusega midagi pistmist? Mis nad selle peale vastavad?
Küllap mõistsid olukorra haprust ka «kliendid». Sellest hoolimata piirasid nad petturit järjest visamalt. Nad tulid Barhatova juurde tööle, helistasid koju, varitsesid tänaval.
Siis läkski Barhatova Kaštšenka-nimelisse psühhiaatriahaiglasse.
«Doktor,» kurtis ta erutatult, «kas teate, ma olen praegu niisuguses olukorras. ., mul on niisugune tunne, et igalpool jälitavad mind. . . nemad. . .»
«Kes - «nemad»?»
«Nah, need kurjad ja tänamatud inimesed. . . iga tänavanurga taga. .»
Ning Barhatova vaatas läbi kõik kabinetinurgad, piilus isegi laua ja kušeti alla veendumaks, kas need hirmsad inimesed pole ka siia pugenud.
«Rahunege,» ütles arst. «Siia ei tule mitte keegi.»

Kuid seegi aitas vaid alguses. Saanud teada Barhatova uue aadressi, tulid võlausaldajad haiglasse.
«Anna raha tagasi!»
Barhatova jooksis nende eest ära, peites ennast haigla koridorides, ja otsis arstigi juurest kaitset:
«Näete nüüd ise, nad tulid jälle. Aidake doktor, jätke mind siia!»
Kuid arst, kes oli juba pannud diagnaasi: «simuleerimine spekuleerimise pinnal», kirjutas ebahaige välja:
«Olete terve. Minge koju ja püüdke ise reguleerida oma suhteid nende inimestega. Arstiteadus on siin jõuetu.»

Seejärel otsustas Maria Mihhailovna minna mõneks ajaks «põranda alla». Ta tuli televisioonistuudiast ära ja läks tööle kangruna vabrikusse «Promtrikotaž». Vastavalt lepingule pidi ta töötama kadus. Seal istus ta päevade viisi, peljates soovimatuid kokkusaamisi.

Kuid töötada ausalt, nagu teised selle vabriku töölised, Barhatova ei kavatsenudki. Aastaga teenis ta.. . 26 rubla 78 kopikat.

Ka tema täisealine tütar ei viitsinud tööd teha. Barhatova võttis vastu almuseid naabritelt - rääkisime sellest eespool - ning. . . valmistas ette uut, märksa suurejaanelisemat plaani.

Kogemused, mis Barhatova oli saanud defitsiitsete kaupade «hankimise» pisiaperatsiaanidega, andsid talle uue idee. Ta mõistis, et oli tegutsenud primitiivselt ja et tema klientuur ali olnud ilmselt vale. Tolleks ajaks olid ka võlausaldajad taibanud, et katsed raha tagasi saada an niikuinii tulutud, ja jätnud pisipetturi rahule.

Lõpetanud ama priitahtliku üksinduse, hakkas Maria Mihhailavna otsima uusi tutvusi. Ta käis filmistuudio majandusosakannas, literaatide ametiühingu sekretariaadis, teatrikulisside taga. Kuulals pealt, mida räägiti, ja sondeeris pinda oma võimete rakendamiseks.

Äriinimesed. kinnitavad, et nõudmine sünnitab pakkumise. Barhatova uute tuttavate ringis andis teravalt tunda nõudmine suvilakruntide ja nendele kruntidele püstitatavate ehitiste järele.
«Püüan järele kuulata,» lausus Barhatava tagasihoidlikult. «Mul on tuttavaid, kes selle asjaga kokku puutuvad.»

Sellest piisas. Üksainus otsekui kogemata pillatud fraas rajas aluse kogu ärile. Klavdia Semjonovna rääkis sellest Nikalai Konstantinovitši naisele, Niina Geor-

gijevna aga pajatas parajal momendil Viktor Jevstignejevitšile endale.

Moskva ümber on kuni viiekümne kilomeetri raadiuses suvilate ehitamine üleüldse keelatud, ning ka kaugemal on see väga piiratud. Seda tingib riiklike maa- ja metsakõlvikute, kolhoosipõldude ja linnaelanike organiseeritud puhkepaikade säilitamine. Loomulikult kaalutakse uue suvilakooperatiivi organiseerimisel selle loomise otstarbekust, maa-ala eraldamist ja muid sääraseid küsimusi väga ja vägagi hoolikalt, paljud autoriteetsed instantsid vaevad seda iga kandi pealt.

Nii Nikolai Konstantinovitšil kui ka Viktor Jevstignejevitšil on väga palju tööd. Neil pole aega klopsida kokku suvilakooperatiive ega käia mööda ametiasutusi. Nüüd aga räägiti, et on olemas usaldusväärne inimene, keegi Maria Barhatova, kes vabatahtlikult võtab selle tänamatu töö oma õlgadele. Tuleb tasuda üksnes sisseastumis- ja osamaks. Ühtekokku viissada kakskümmend rubla.

Nagu hiljem selgus, olid raamatupidaja-sekretär Klavdia Semjonovna ja tehniline sekretär Galina Grigorjevna Barhatova jaoks lausa kullaaugud. Nad aitasid Barhatoval leida vajalikke kliente ja olid ühtlasi ka sidelülid mittetöötava Maria Barhatova ja nende autoriteetsete asutuste vahel, kus töötasid Barhatova kõik tulevased kliendid.

Mis ajendas neid naisi, kui nad muretsesid oma asutustest Maria Barhatovale volitused kõikide suvilaehitusküsimustega tegelemiseks, ehkki nad tundsid Barhatovat üksnes selle järgi, mida ta ise enda kohta rääkis? Ilmselt tahtsid nad siiralt abistada oma kaastöötajail saada ihaldatud maatükk ja sinna kerge vaevarga püstitada tagasihoidliku puitehitise, kuhu võiks kuumadel suvepäevadel oma pere viia.

Muidugi oli Galina Grigorjevnale meeltmööda seegi, et ta sai säärast abi osutada oma otsesele ülemusele Nikolai Semjonovitšile.

Lühidalt, põhjalik uurimine ei leidnud nende käitumises kriminaalkuritegu. Nõustugem. Ent kuidas jääb asja moraalse küljega? Niina Samarina ja: Klavdia Bormotova ei otsinud üksnes Barhatovale kliente, vaid kogusid klientidelt ka raha. Ja tõid kuldäärega liual raha «kooperatiivi esinaisele» Barhatovale.

Mõnikord andis «esinaine» otsekohe allkirja, teinekord aga ajas läbi ilma säärase «formaalsuseta».

32

«Taevake, kas te siis mind ei tunne! Küll pärast vormistame!»

Samarrina ja Bormotova teada oli Barhatova filmistsenaariumide autor ja riikliku preemia laureaat, peale selle oli ta saanud hiljaaegu suure päranduse ja kuulus ka ise kooperatiivi osanike hulka.

Ka seda olid nad kuulnud Barhatova enda suust. Ja ometi oli see usaldusväärne garantii - Samarina ja Bormotova usaldasid Barhatovat.

Mis puutus Barhatovasse endasse, kellel tolleks ajaks olid suured petturikogemused, siis tema mõistis, kui ebakindel on see garantii. Mida pikemaks kasvas «kooperatiivi liikmete» nimekiri, seda rahutumaks muutus «esinaine». Et tunda ennast kas või mõnda aega julgena, laveerida vältimatu löögi eest, lükata edasi sissekukkumine ja ajada kogu asi võimalikult segaseks, võttts ta ette mitu manöövrit.

Maria Barhatova läks «Kooplesstroitorgi» kontorisse, tegi ennast tuttavaks direktori Pjotr Severoviga, näitas talle volitust kooperatiivi asjade ajamiseks, tegi ka direktorile ettepaneku astuda selle kooperatiivi liikmeks ning sai temalt 3B-40-tüüpi üheperekonnamaja projekti. Severov oli koguni nii armastusväärne, et ütles külastajannale Pinduši remondi- ja ekspluatatsioonibaasi aadressi - selles baasis valmistatakse puitmaju.

Pärast seda võis Maria Barhatova teatada kõikidele klientidele rõõmustava uudise:

«Raha saja suvila ehitamiseks on antud «Kooplesstroitorgi» direktori Severovi kätte.»

Varsti pärast seda õpetas Maria Barhatova tütre sõbratari Leena Kvasnetsovale:

«Kui mõni mu külaline pärib, kas sa tõesti käisid Pinduši baasis, siis vasta: käisin küll. Saatsid teele sada kokkupandavat maja.» .

«Aga kus need majad on?» huvitus Leena.

«Ütle, et majad on kaubarongiga teel.»

Tuttav joonestaja tegi - mõistagi vastava tasu eest suvilakooperatiivi «Malahhiit» generaalplaani. Selle plaani järgi asus krunt ühes kõige kaunimas Moskva-lähedases maakohas. Plaani kinnitas. . . kooperatiivi üks liige, keegi Sazanov. .

Kõik see jättis üpris imposanbse mulje. Ning kooperatiivi liikmete nimistusse siginesid üha uued nimed: tuntud kir

33

jandusteadlane, professor, instituudi direktori asetäitja,helioperaator, ülikooli õppejõud «Mosfilmi» režissöör, kooli õppeala juhataja, laboratooriumijuhataja,
ministeeriumi vastutav töötaja, kindral. . .

Ilmselt avaldas hüpnotiseerivat mõju ka alati ühesugune maksusumma - 520 rubla. Mitte 500 rubla ega 600 rubla, vaid just nimelt 520. Ei rohkem ega vähem. Selles peitus omamoodi psühholoogiline moment. Säärases suures mängus aga, mida Maria Barhatova mängis etendavad niisugused momendid väga tähtsat osa.

Mäng kestis aasta, siis teise. . . Mõned partnerid hakkasid ilmutama läbemaltust. Barhatova ja tema vabatahtlikud abilised rahustasid:

«Ega see ometi nimama lihtne ole. Kannatage. Tegemist pole ju kampsuni ostmisega, vaid ehitamisega.»
Neile, keda seesugune keelitamine enam ei veennud, ütles Barhatova:
«Noh, hüva. Anname teile raha tagasi. Palun. Aga pärast ärge enam meie juurde tulge!»

Ja raha anti tõepoolest tagasi. Mõnele kõik, mõnele *osa.* Lahkunute asemele aga astusid «kooperatiivi» uued liikmed.

Ühtekokku astus 1967. aasta juulist kuni 1969. aasta maini niinimetatud kooperatiivi «Malahhiit» 159 inimest. Maria Barhatova sai nendelt inimestelt 83 260 rubla. Kõike seda raha endale jätta petturil siiski ei õnnestunud. Suurema osa - ligemale 54 000 rublapidi ta seaduslikele omanikele tagasi andma.
Kuid midagi jäi «asjaõienduste» eest ka Barhatovale.
See «midagi» oli 29 350 rubla.

Kaks aastat elas Barhatova laia elu. Korraldas oma kodus pidusid, käis sageli restoranis. Tema maja ees valvas pidevalt takso. Selle aja jooksul sisustas ta oma korteri uue importmööbliga, ostis magamistoa- ja köögigarnituuri, televiisori «Tšaika», külmutuskapi «Jurjuzan», vaiba, kušeti, tualettlaua. . . .

Helde mamma hoolitses ka oma siidikäest tütre eest: ostis talle kahetoalise kooperatiivkorteri, mööbli, televiisori, vaiba, serviise ja rõivaid.

Afäär, mis kandis nime operatsioon «Malahhiit», kukkus läbi, ja eks seda oligi oodata. Uurijad tegid ära tohutu töö,: selles asjas kuulati üle rohkem kui 160 tunnistajat ja kannatanut, palju kordi kuulati üle Barhatovat ennast, kor-

raldati kuus vastastamist. Piisab, kui öelda, et materjalid Maria Barhatova süü asjas moodustasid seitseteist kausta.

Pettur tegi jänesehaake, andis vastukäivalid seletusi, nõudis lisaekespertiise ja -kontrollimisi. Ta taotles järjest uute inimeste ülekuulamist. Saatis prokuratuurile kirju, milles kord kaebas uurijate peale, siis jälle lubas teha erakordselt tähtsa avalduse, nõudis, et fotografeeritaks mustlanna portreed tema olematu austaja kodus - selle pildi raamis olevat hoitud viie miljoni rubla eest briljante. *Järg*-misel päeval ta nõudis, et briljante otsitaks söögiläua jala seest. .

Barhatova püüdis igal viisil juurdlust venitada, kohtupäeva edasi lükata. Kulutades iga kaustaga tutvumisele mitu päeva, tegi ta igast dokumendist väljakirjutusi, vahel isegi koopia: joonistas ametipaberitelt maha templeid ja pitsereid.

Uurijate manitsustele ja palvetele, et Barhatova ei tegeleks kõrvaliste asjadega ning et ta kirjutaks dokumentidest välja üksnes seda, mida ta vajab enda kaitsmiseks kohtus, vastas Barhatova hüsteeriahoogudega ning lõputute kaebuste ja nõudmistega, umbes niisugustega:

«Ma ei ole nõus 16. veebruari protokolliga. Töötan ausalt ega aja tühja juttu. Välja arvatud aeg, mis kulub pliiatsite teritamiseks, mida mulle nii «armastusväärselt» antakse. Kuid ma ei saa pakke ega raha kioski minekuks. Töö ajal traumeeritakse lakkamatult mu närvisüsteemi ja viiakse mind seisundisse, milles ma ei suuda enam töötada. Töötingimuste normaalseks muutmiseks on vaja asendada kaks uurijat uutega.
Ma soovin võimalikult kiiresti töö lõpetada ja astuda kohtu ette, et vabastada ennast ebaõiglastest ja täiesti põhjendamatutest süüdistustest.»

Uurimise ajal muutis Barhatova korduvalt oma tunnistusi ja isegi siis, kui rohkearvuliste tunnistajate ütlused, dokumendid ja ümberlükkamatud tõendid olid ta vastu seina surunud, ei tunnistanud ta ennast süüdi. Kord rääkis ta, et oli andnud raha Klavdia Semjonovna kätte, siis jälle «meenus» talle, et raha on Pjotr Ivanovitši käes, ja niimoodi lõpmatuseni.

Kohus tuvastas täielikult Maria Barhatova süü selles kuriteos ja mõistis talle pikaajalise

vabadusekaotuse koos kogu ebaausal teel omandatud vara konfiskeerimisega.
Uurijad vestlesid nende kuude kestel ligi poolteisesaja

kannatanuga.Enamik neist olid üpris tõsised ja lugupeetavad inimesed. Oma tööd tehes lahendab igaüks neist iga päev hulgaliliselt õige keerulisi küsimusi, mis on seotud suurte aineliste väärtustega või mitmesuguguste organisatsioonide, sealhulgas ka ehitusorganisatsioonide, finantseerimisega. .

Näib, nagu poleks ühelegi neist sootuks tarvis meenutada elementaarse valvsuse vajadust - nad teavad seda isegi, õpetavad seda ka alluvatele.

Ent siiski. . .

Paljud seletused sarnanevad üksteisega nagu kaks tilka vett:

«Naine räägib juba ammu: küll oleks hea, kui kooagil looduse rüpes oleks kas või mingisugune oma nurgake. Mõningased säästud olid meil olemas. Mul endal sellega tegelda polnud mingit võimalust. Siis aga tuli töökaaslane (sekretär, plaaniosakonna töötaja, minu asetäitja) ja ütles: «On võimalus. . . Tuleb tasuda sissemaks. Inimesed on usaldusväärsed. Kooperatiiv.» Tahaks ju inimesi uskuda-. . .»

See on õige. Inimesi tuleb uskuda, selleta ei saa elada.

Aga ka kontrollida on vaja. Oleks ju piisanud sellest, kui ükskõik missugune kannatanu oleks võtnud telefonitoru ja helistanud panka, linna või oblasti täitevkomiteesse, ning viie minuti pärast oleks kõik olnud selge: kooperatiivil pole pangas oma arvet, ta pole kusagil registreeritud, mitte keegi pole mitte kusagile eraldanud ehituseks krunti.

Ja olekski olnud kõik. Poleks olnud seda afääri, mis paisus nagu laviin, poleks olnud seitseteistkümmend kausta kriminaaltoimikut. Poleks kergelt käest antud viitsada kahtkümmet rubla. See on ju suur raha, mis on teenitud ausa tööga. Mitte nii, nagu «teenis» Barhatova.

Vähe sellest, ka need, kes aimasid selles ettevõtmises valskust ja võtsid oma «osa» tagasi, ei olnud järjekindlad ega printsipiaalsed. Nad ei usaldanud seda naist, otsustasid, et ei seo ennast temaga, nõudsid raha tagasi. Said raha kätte - ja leidsid, et sellest on küllalt? Aga mis saab teistest? Või polnud neil võõra rahaga asja? Miks mitte võtta telefonitoru ja helistada sotsialistliku omandi riisumise vastu võitlemise organitesse:

«Uskuge, seltsimehed, mulle tundub, et siin on miski korrast ära.»

Ei, kui oma raha käes oli, lõppes ka nende printsipiaalsus.

Tõsi, kõigi nende seltsimeeste hulgas oli ka üks niisugune, kes lausus:

«Ma ei tunne, et oleksin milleski süüdi. See oli minu raha. Kuhu ma selle panen, see on minu asi ega puutu kellessegi.»

«Ei,» vastasid talle uurijad. «siiski puutub. Ja täielikult! Te annate oma raha kurjategijale ja õhutate seega teda tahes-tahtmata tagant, aitate paratamatult kaasa kuriteole. »

Just sääraste pehmelt öeldes lihtsameelsete ümber ajavadki oma asju kelmid ja petised, just säärastelt inimestelt saavad nad toitu. Ja, peab ütlema, prisket toitu. Kuni asjasse sekkuvad miilitsaorganid, prokuratuur ja kohus.

Ei, niisugune mõttekäik, et «minu raha, panen, kuhu tahan», läheb antud juhul liiga kalliks maksma. Seda oleks vaja meelde tuletada lapselikult kergeusklikele kodanikele. .

4. KAHEKORDNE MÄNG

Lugu, millega tegelemine tehti ülesandeks eriti tähtsate asjade uurijale NSV Liidu peaprükuröri

juures Juri Medvedjevile, võis esmapilgul jätta kummalise mulje. Prokuratuuri saadeti kaks väljalõiget - üks erialasest keskajalehest, teine aga õigusteaduslikust ajakirjast.
Ajaleheartikli pealkiri oli «Revolutsionääri poeg». Artiklis oli juttu insener Aleksandr Maiskist. Sellel inimesel oli huvitav, lausa hämmastav elukäik. Ta sündis Aleksandrovski vangla haiglas. Tema isa Jevgeni Maiski oli Leena kunakaevanduse tööliste streigi üks juhte ja langes 1912. aastal tsaarisandarmite käe läbi.
Pärast isa surma. võtsid poisi enda juurde isa sõbrad poliitilised pagendatud, kes kasvatasid teda ja panid õppima klassikalisse gümnaasiumi. Alles hiljem läks Aleksandr tagasi ema juurde, kes tollal elas Dnepropetrovskis.

38

1917. aastal astus kuueteistkümneaalstane nooruk Aleksandr Maiski Jekaterinoslavlis vabatahtlikult punakaardi salka ja võttis osa lahingutest Grigorjevi jõuguga, haidamakkidega ja kindral Wrangeli vägedega. Kaks korda viis Saša Maiski väejuhatuse ülesandel kirja Punaarmee lõunagrupi vägede juhatajale endale.
Kodusõja lahingud lõppesid. Kümmunistlik nüür Aleksandr Maiski kääris käised üles ja hakkas koos tuhandete omasugustega taaistama rahvamajandst. Ta töötas lõunas, seejärel Kossaja Gora tehases Tuulas ja Piiteris kuulsas Putilovi tehases.
Saša kui aktiivne ja püüdlrik noormees suunati õppima Leningradi Pülütehnilisse Instituuti. Ta lõpetas metallurgiateaduskonna kõrgahjuosakünna ja sai inseneridiplomi.
Algas tema suur töömeheelu meie maa paljudes metallurgiaettevõtetes. Ta juhtis kõrgahjutsehhe, juhendas leiutajaid ja leiutas ise. Tema töökohad ülid Lõuna- ja KeskVenemaal. Kui algas sõda, siis töötas ta Põhjas ühel ehitusel. Veidi enne sõda anti A. Maiskile rahvakomissari käskkirjaga esimese järgu sõjaväeinseneri auaste. Ühes töökoha iseloomustuses öeldakse tema kohta: «Laitmatult aus. Kahtlemata võib töötada vastutaval ametikohal nii sõjaväes kui ka rahvamajanduses.»
Ta juhtis sõjaväeobjektide ehitustöid. Vaenlase pümmirünnakute ajal sai mitu korda raskelt haavata ja põrutada. Oli tagalahaiglas, teda opereeriti . . .
Ka pärast sõja lõppu ei lasknud Aleksandr Maiski käsi rüppe. Ta elas Moskvas ja tegeles metallide korrosiooni probleemidega, esines õpetatud nõukogude istungitel, andis soovitusi laboratooriumidele ja teaduslikele uurimisasutustele, rakendas palju jõudu ja energiat leiutiste tootmisse juurutamiseks, ise olles seejuures hämmastavalt tagasihoidlik ja omakasupüüdmatu. . .   .
Artiklis kirjutati, et hiljuti rakendati insener Maiski väljatöötatud korrosioonikaitse meetodeid edukalt Sõktõvkari elamuehituskombinaadis.
See oleks siis nii-öelda üks lugu. Nüüd aga teine.
Öigusajakirjas avaldatud artiklis oli juttu sulist ja avantüristist Samuil Mokrjanskist, kes palju aastaid üli elanud võltlsdokumentidega ja tänu mõningate ametimeeste heasüdamlikkusele ja lühinägelikkusele haljale üksale jõudnud. Mokrjanski näite varal analüüsis jurist seda pinnast, millel meie ühiskonnas sünnib kuritegevus.

39

Ääretu muretus ja kõige algelisemagi valvsuse puudumine loovad soodsad tingimused kurjategijale - järeldas autor.
Koos väljalõikega oli ümbrikus lühike kiri. Selles oletati, et insener A. Maiski ja suli S. Mokrjanski võivad olla üks ja seesama isik. Ja et «leiutise evitamine» Sõktõvkari kombinaadis pole midagi muud, kui Maiski-Mokrjanski järjekordne afäär.
Mis võib olla nendel kahel inimesel ühist? Nagu taeval ja põrgul. Võib-olla on kirja kirjutanud mõni grafomaan?
Kuid Medvedjevile, kes oli üle kümne aasta prokuratuuriorganites töötanud, meenus artikkel õigusajakirjast. Ta oli seda artiklit kunagi lugenud ning säärase tohutu staažiga ja peadpööritavate

kelmitrikkidega avantürist oli teda juba siis hämmastanud. Nüüd otsustas ta kontrollida, kuivõrd õige on autori oletus.

Medvedjev nõudis kohtuarhiividest välja kõik toimikud, mis olid seotud Mokrjanskiga. Ühteaegu saatis ta ametlikud järelepärimised Sõktõvkari ja Pervouralski, Karaganda, Sahtõ, Katškanari, Valgevenemaa ehitustrustidele, kus oli olnud tegemist Maiski leiutisega.

Kohtutoimikuid, milles figureeris Samuil Abramovitš Mokrjanski nimi, oli kenake hulk - mitukümmend kausta. Nendes mahukates kaustades hoitavate dokumentide põhjal võis saada ettekujutuse «okkalisest» teest, mille oli läbi teinud mees, kes eluaja oli kavaldanud, petnud ja välja rabelnud ühest avantüürist, et alustada uut.

Ametlikel andmeil sündis Mokrjanski 1907. aastail Dnepropetrovski linnas Bolnitšnaja tänaval. Tema isa töötas ehituskümnikuna, ema oli kodune. Algkooli Mokrjanski ei lõpetanud - ta heideti halva õppeedukuse ja käitumise pärast koolist välja.

Kui rääkida ametipaberite keeles, siis seitsmeteistkümnenda eluaastani ta ühiskondlikult kasulikku tööd ei teinud, vaid vedas seanahka Bolnitšnaja tänaval. 1924. aastal asus ta Dnepropetrovski metallurgiatehases tööle kontoriametnikuna.

Juba siis hakkasid sellel ametnikul ilmnema suurkelmi eeldused. Kontoris jäeti tema hooleks puhttehniline toö: laekuvate uuendusettepanekute ja leiutiste registreerimine.

Kord tõi tehase tööline Karlov enda leiutatud puuri joonised ja kirjeldused. Puur oli mõeldud kõrgahju väljalaskeava puurimiseks. Mokrjanski võttis leiutise vastu. Ja

registreeris ära. Lahtrisse «leiutaja nimi» kirjutas ta aga «Karlovi» asemele «Mokrjanski». Ja kohe nõudis mees ka hüvitust.

Pettur paljastati otsekohe. Karlov andis avalduse rahvakohtule. Mokrjanski toimiku esimeses köites hoitakse töölise Karlovi hagiavaldust. Hagil on kohtuniku resolutsioon: «Võtta menetlusse.» Pisut allpool aga on veel üks märge: «Asi lõpetada, sest kostja elukohta ei ole õnnestunud välja selgitada. »

Nagu hiljem selgus, ei jäänud Mokrjanski kohut ootama, vaid lahkus teadmata (kõikidele kaastöötajatele) suunas. Muide, lahkudes võttis ta kaasa Karlovi leiutise joonised ja kirjelduse. .

Lagedale ilmus Mokrjanski Tuula Kossaja Gora tehases. Nüüd tutvustas ta ennast juba «insenerina ja leidurina». Teadupärast oli noil aastail diplomeeritud spetsialiste väga vähe ja tehase juhtkond toetas iga nutikat noormeest, mis siis veel rääkida «insenerist ja leidurist». Nüüd aga tuli mees, kel oli kaasas juba valmis leiutis.

Mokrjanski määrati kohe inseneriks. Kossaja Gora tehas katsetas tollal malmi sulatamist turbakütusel. Uue menetlusega hakkas tegelema ka isehakanud insener... Juba enne leiutise juurutamist maksti leidurile välja soliidne avanss. Malmivaluspetsialistile eraldati abilised ja anti küllaltki ulatuslikud administratiivvolitused.

Mokrjanski alustas tormilist tegevust. Tema ja ta komisjon ei tegelnud mitte ainult malmi turbakütusel sulatamise probleemiga. Nad korraldasid katseid urbse raua saamiseks ja ehitasid katselise aglomeratsiooniseadme. Tehas abistas leiutajat igati. Tema eksperimentide ja katsetaja enda ergutamise peale kulutati 165000 rubla.

Paraku tehas mingisugust kasu nendest eksperimentidest ei saanud. Kuid sellelegi leiti seletus: «Uudne asi. Ega Moskvagi ühekorraga valmis ehitatud.)

Mokrjanski aga jätkas silmapetteks oma katsetusi. Ta avastas veelgi tulusama mammonasoone: hakkas vormistama tehasest väljasaadetavat toodangut. Seejuures võltsis ta osavasti arveid, koostas fiktiivseid saatelehti ja pistis iga säherduse operatsiooni pealt oma taskusse kenakese rahapataka. Juba siis, noorpõlves, hakkas talle meeldima pummeldamine. Ta elas laia elu.

Nagu hiljem uurimise käigus välja selgitati, tegi noor edukas pettur kasuliku partii: abiellus

suurekaliibrilise

valuutaspekulandi Mihlovski-Zlatkoveri tütre Henriettaga. Mihlovski-Zlatkover, paadunud kiskja, kes oma valuuta-operatsioonide asjus kurseeris Odessa ja Vladivstoki vahet, leidis sageli peavarju oma külalislahke väimehe korteris Tuulas või Moskvas. Vanamees jagas väimees- pojaga iga kord oma rikalikke kogemusi, aga ka osa «kaubast» -- turustamiseks ja vahetamiseks.

Mokrjanski isiku vastu hakkasid huvi tundma Tuula kriminaaljälitusorganid. Toimikutes on 1931. aastast pärit dokumendid tema tagaotsimise kohta. Need pole viimased omataolised.
Mokrjanski pidi astuma kohtu ette. Kuid kohus jäi pidamata. Tehase direktor kirjutas kirja, milles ilseloomustas Mokrjanskit kui energilist inseneri ja algatusvõimelist iseõppijast leidurit, kes *on* tehasele väga vajalik. Mokrjanski tegusid seletas direktor nooruse ning kogenematusega ja kinnitas, et tegemist on ettekavatsemata eksisammuga.

Ja Mokrjanski üle ei peetud kohut. Nüüd, nelikümmend aastat hiljem, pole enam võimalik kindlaks teha, millistest kõrget sorti kaalutlustest juhindus too tehasedirektor, päästes teenitud karistusest selge suli. Väga võimalik, et direktor uskus siiralt seda , millest ta kohtule kirjutas. Võib-olla aga lootis ta selle sammuga Mokrjanskit mõjustada, virgutada tema südametunnistust, aidata tal leida elus õige tee. Polnud ju Mokrjanski kunagi olnud ei insener ega ka leiutaja.

Kuidas ka polnud, kuid Mokrjanski oli direktorile tänulik. siiski ei pidanud ta mõilstIikuks panna ka edaspidi proovile Tuula kriminaaljälituse kannatust ja härdasüdamlikkust. Peagi kolis Mokrjanski Moskvasse ning hakkas nüüd juba staažika spetsialistina, kellel olid taskus vajalikud inseneri- ja leiduripaberid, tööle Moskva oblasti täitevkomitee komisjonis, mis tegeles malmi sulatamisega turbakütusel. Praegu võivad eriteadlased täpselt öelda, kui tühine oli säärase meetodi majanduslik efekt, kuid tollal, mil kodumaine tööstus tegi alles esimesi samme ja riigis tunti suurt puudust nii metallist, kivisöest kui ka elektrienergiast. sundis vajadus kasutama odavat kütust - turvast - ning otsima võimalusi selle rakendamiseks metallurgias.

Samuil Mokrjanski taolised inimesed aga muidugi mõtlesid noore Nõukogude vabariigi vajadustele viimases järjekorras. Tuulast jalga lastes võttis Mokrjanski kaasa blan-

ketid Kossaja Gora tehase pitseriga. Siin, Moskvas, tutvus ta endataoliste hakkajate inimestega Frunze rajooni ehitustrustist ja Moskoopžilsnabsbõtist. Blanketid läksid käiku. Tuulast hakkasid pealinna sõitma vagunid väga defitsiitsete ehitusmaterjalidega, kanalisatsioonitorude, muhvide ja radiaatoritega - käimas olid suured ehitustööd ning kõigel säärasel oli tookord kullakaal.

Moskvast saatsid ärimehed Tuulasse vagunite kaupa toidukaupu, väävelhapet, kalleid importaparaate ja seadmeid. Nad andsid altkäemaksu, petsid, võltsilSid dokumente.

Komisjonärid pistsid oma taskusse sadu tuhandeid rublasid.

Siin, pealinnas, avasid suured rahad elupõletajatele veelgi lahedamad võimalused.
Pummeldamised, kaardimäng, naised, totalisaator, kallid kingitused armastatud Henriettale. Suvel saatis Mokrjanski abikaasa kuurorti. Et naine mitte millegi pärast ei peaks muretsema, komandeeris Mokrjanski Henriettaga kaasa enda alluva Mihhail Šihmani, mõistagi riigi kulu ja lcirjadega, ning Mihhail Arkadjevitš hoolitses selle elest, et ülemuse abikaasal oleksid kõik mugavused.
Teisele südamedaamile kinkis Mokrjanski kasuka.

Säärase tegevuse finaal oli seaduspärane. Mokrjanski ja kogu kurjategijate jõuguga hakkasid tegelema vastavad organid. Toimikus on huvitav dokument. Tutvunud süüdistusmaterjalidega, hämmeldus Mokrjanski ise kõige selle üle, mis ta oli korda saatnud, ja. . . palus, et teda suunataks kohtupsühhiaatrilisse ekspertiisi.

«Minu palve on tingitud asjaolust,» kirjutas ta prokurörile, «et kõik minule inkrimineeritav on kõige selle osas, mis ma olen toime pannud, mulle täiesti arusaamatu, kuigi ma olen tegelikult selle toime pannud.»

Ekspertiis korraldati. Psüühilisi hälbeid ei tuvastatud. Simuleerimine läks luhta.
Ametialase .seisundi kuritarvitamise (käiku anti ka malmi turbakütusel sulatamise Moskva komisjoni - Mokrjanski tolleaegse töökoha - blanketid), võltsimise, riisumise ning ehitusmaterjalide, toiduainete ja seadmetega spekuleerimise eest mõisteti Samuil Mokrjanskile kõrgeim karistusmäär - mahalaskmine.
See karistus asendati kümneaastase vabadusekaotusega.
Omapärane on nende kurjategijate moraal, kui niisuguste inimeste puhul üleüldse on võimalik moraalist rää-

kida. Saatnud mehe türmi, ei vesistanud jumaldatud abikaasa Henrietta Mihhailovna kaua silmi. Ta kolis elama Mihhail Sihmani juurde, kes esialgu oli vabadusse jäänud.
Toimikus on alles Mokrjanski kiri truudusetule Henriettale. Viimane andis selle kirja ise uurijale ja palus lisada muude materjalide juurde.
«Istun kaksteist päeva ilma pakki saamata. Nüüd sain teada põhjuse. Sa elad kokku Šihmaniga. Tea, et esimene kuul on määratud Sulle, hakkan võitlema nagu lõvi. Mu käsi ei väärata, vannun seda oma ema nimel. Nõua, et Sulle tagastataks kogu mööbel. Ma pole küll alatuseks võimeline, kuid Sina võid mind kõigeni viia. Müü maha mu vildid. Saada mulle selle kirja toojaga 3 gr. morfiumi. Surm Sulle ja talle. Tervisi. Suudlen. Šura.»
Kui orgaaniliselt on selles küünilises kirjas põimunud mahajäetud abielumehe raev ja kaubitseja kopikaarvestus! . See ongi kogu selle inimese moraal!
Pärast vahi alt vabastamist jäi Mokrjanski tööle ehitusele, kus ta oli vangina töötanud. Mõne aja pärast ilmus ta Arhangelski oblasti ühele ehitusele. Algas sõda. Mokrjanski mõistis, et on oodata sõjaväkke kutsumist ning võib-olla isegi rindele saatmist.
Säärane elupööre polnud talle meelt mööda. Ühel päeval saabus töökoha aadressil Mokrjanski nimele järgmine telegramm:
«Rahvakomissariaadi käskkirjaga antakse Teile esimese järgu sõjaväeinseneri aukraad. Palun ilmuda sõjaväeosa number.. . käsutusse. Rahvakomissari asetäitja. (Allkiri.)»
Mokrjanski võttis ennast töölt lahti ja saabus väeossa, mis seal lähedal sõjaväeobjekte ehitas. Hiljem tegi ekspertiis kindlaks, et rahvakomissari asetäitja polnud Samuil Mokrjanski nimele mingisugust telegrammi saatnud. Selle oli võltsinud Mokrjanski. Mehe arvestus oli lihtne: sõjaajal ei hakka mitte keegi rahvakomissari asetäitja käest kontrollima, kas ta tunneb Mokrjanskit või ei, ja kas ta saatis sellele inimesele telegrammi. Teisest küljest aga oli see väeosa, kuhu Mokrjanski organiseeris iseenda suunamise, tagalaväeosa, kus ta tahtis ärevad ajad üle elada. Pealegi veel küllaltki kõrges teenistusastmes.
Niiviisi sai harimatust inimesest, isehakanud insenerist ja võltsleidurist esimese järgu sõjaväeinsener. Ta tõmbas selga ohvitserimundri ja arvati iga liiki varustusele.
Kuid siis sai Mokrjanski teada, et väeosa, kus ta lootis

rahulikult päevi veeretada, saadetakse rindele. Otsekohe sai väeosa komandör telegrammi selleltsamalt «rahvakomissari asetäitjalt»: «Komandeerige esimese järgu sõjaväeinsener Mokrjanski õhujõudude kaadriosakonna käsutusse. »
Kahetsust tundmata jättis «sõjaväeinsener» hüvasti oma vastsete seltsimeestega. Need aga lahkusid temast veelgi suurema rõõmuga.
«Võhik, keerutaja, tume tüüp,» iseloomustasid teda hiljem väeosa ohvitserid.
Telegramm, mille Mokrjanski ise võltsinud oli, avas talle pääsu Moskvasse. Siia ta aga kauaks ei jäänud. Ta määrati Orenburgi, kaugele tagalasse, kus ta püsis sõja lõpuni. Muide, ka selle määramise

juures oli mängus tema enese käsi: mõningad võltsdokumendid - ja saabuski väljakutse sõjaväeinsener Mokrjanskile, keda oli. hädapärast tarvis just Orenburgi ringkonnastaabis.

Ent vaatamata rasketele ja keerulistele tingimustele paljastasid inimesed, kellele riik oli usaldanud sotsialistliku seaduslikkuse kaitse, valeohvitseri. Kaitseministri käskkirjaga vallandati ta Nõukogude armeest.

Kuid tolleks ajaks oli Mokrjanski juba omandanud märkimisväärse kogemustepagasi. Ootamata äta vabastamiskäskkirja ja soovimata panna proovile saatuse tujusid, pages ta Moskvasse, võttes nagu alati kaasa pitseriga blankoblankette. Pealinna saabus ta lennuväepolkovniku mundris, rinnas lahinguordenid ja taskus tõendid haavatasaamiste kohta.

Moskvas sai Mokrjanski kokku Semjon Greispariga, kellega oli koos karistust kandnud. Vanglasemud otsustasid rajada oma ärielttevõtte. Nad üürisid Arsentjevi põiktänaval tühja laoruumi. Greispar palkas ametnikke - laojuhataja, raamatukoguhoidja, ekspediitori ja töölised.

Mokrjanski aga sõitis Jaroslavli. .

Tolles iidses vene linnas läks ta tehasesse «Sojuz» ja võlus ära tehase direktori Okrini oma toimekuse ja asjatundlikkusega.

«Teie tehas hangib meile sõjaväe vajadusteks partii kirjutussulgi «Kopirutšet» nr. 60,» ütles Mokrjanski.

«Milleks teil neid vaja läheb?» tundis direktor huvi.

«See on sõjasaladus. Tellimus on salajane, kuid teile võin ma öelda: sulgi on vaja kauglennuväe jälgimise punktide isekirjutitele.»

«Isekirjutile need suled ei sobi,» kahtles direktor.

«Jäägu see meie mureks,» Lausus Mokrjanski Ja pani direktori ette lauale tellimuse, mis oli kirjutatud blanketile ja kinnitatud pitseriga. .

«Me vastutame oma toodangu eest,» ütles direktor, «ning me ei tahaks säärase tellija ees punastada.»

«Tehke korralikult, siis pole vaja ka punastada.»

«Selleks on meile vaja teraslinti, aga meil seda pole. See on defitsiitne kaup.»

«Kirjutame vastavatele organisatsioonidele kirja. ja te saate teraslinti.» Öelnud need sõnad, lõi Mokrjanskl lahti oma mahuka kollaise portfelli ja võttis sellest puhta blanketi. «Kellele kiri adresseerida?»

«Ohoo,» lausus Okrin lugupidavalt, «te töötate operatiivselt! Kuidas me arved õiendame?»

«Sularahas. »

Mokrjanski tegutses nii julgelt seepärast, et oli enne tehase külastamist jõudnud oma vestluskaaslase kohta üht-teist välja uurida. Ta mõistis, et selle mehega võib asja ajada, ning ta ei eksinud. .

«See sobib mulle,» ütles Okrin pärast lühikest järelemõtlemist. «Teie tingimused?..»

Nii hakkas Arsentjevi põiktänavas tööle firma, mis turustas niisugust pärast sõda ülinõutavat kaupa, nagu seda oli tavaline kirjutussulg. Ajapikku tootmine laienes. Tehase direktor loovutas šeflusalusele ettevõttele vastastikku kasulikel tingimustel mõned tööpingid. Nüüd ei olnud Arsentjevi põiktänaval enam ainult vahetalituspunkt - siin avati ka iseseisev tütarettevõte.

Ühe kirjutussule jaehind oli tüllal kümme kopikat, kommertshind aga rubla. Arusaadavalt müüsid kommernandid oma kaupa kommertshinnaga.

Tootmine üli korraldatud nagu kürd ja kohus. Turustus-agendid käisid mööda maad komandeeringus, ettekirjutisi vormistati ikka nendelesamadele blankettidele, mis Mokrjanski oli Orenburgist kaasa võtnud; ametnikud said palka, neile anti toidu- ja tööstuskaubakaardid, komandeerituile maksti päeva-, sõidu- ja ööbimisraha. ühesõnaga, kõik paistis ülevat kõige paremas

korras.
Kui ettevõte sai «peatehaseIt» uue partii seadmeid, jäi Arsentjevi põiktänava lao tootmispind kitsaks. Sulgede valmistamisele tuli kaasa tõmmata mõned lähedal asuvad artellid.

46

Hiljem arvestasid uurijad kokku ettevõtjate dividendid: nende käest käis läbi kaks ja pool miljonit sulge. Ning, nagu juba nimetatud, iga sulg maksis rubla.

1948. aasta septembris vahistati suleettevõtte juht ning tema lähimad abimehed ja pisteti trellide taha.

Kuus aastat hiljem ilmus Mokrjanski taas Moskvasse, seekord repressioonide ohvrina. Otsekohe nõudis ta ohvitseriaukraadi, ametikoha ja Moskva korteri ennistamist. Ja mis kõige imepärasem - ta saigi nii ühe, teise kui ka kolmanda. .

Mis alusel?

Vastus oli üpris lihtne:

«Olen tsaari timukate käe läbi hukkunud revolutsionääri, Leena sündmuste kangelase poeg.»

Peale selle läksid jälle käiku kõikvõimalikud võltsdokumendid - olematute haiguste ja väljamõeldud haavatasaamiste kohta, alaealise tütre kohta, keda kunagi pole olemas olnud, ebaseaduslikult äravõetud korteri kohta, mida samuti pole paraku kunagi olnud.

Aalstad olid Samuil Mokrjanski oimukohad üle hõbetanud ning küllap sellepärast ta otsustaski, et on aeg teadusepõllule üle minna. Seda enam, et tema isiklikus toimikus seisis juba ammuaega kirjas: kõrgem haridus. Mokrjanski saavutas seda, et ta määrati Moskva ühe uurimisinstituudi vanemaks teaduslikuks töötajaks. Ka soliidse pensioni kombineeris ta endale.

Karistusest ei pääsenud ta ka seekord. 1959. aalstal mõistis sõjatribunal ta seitsmeks aastaks vangi koos ohvitseriaukraadi äravõtmise ja kogu ebaausal teel saadud vara konfiskeerimisega.

Pärast vabanemist saabus Mokrjanski jälle Moskvasse. Endiselt soliidne, väärikas ja ettevõtlik. Ta sõlmis rohkesti tutvusi teadlastega, kes tegelesid ehitusküsimustega. Paljudes ehitusega seotud probleemides oli tal juba piisavalt kogemusi. Mis aga kõige tähtsam, ta oli alati valmis kolleege abistama, kui oli vaja midagi kusagil läbi suruda, kiirendada, toetada, kusjuures ta viitas olematutele sidemetele autoriteetsete inimestega. Mokrjanski kirjutas artikleid teaduslikesse ajakirjadesse, esitas leiutisi - mõnikord kui kaasautor, mõnikord aga üksi. Ta võttis osa ehitajate tähtsatest nõupidamistest. Vastuvõturuumis esitles ennast asj:alikult:

«Insener Maiski. Postkastist 213.»

47

Ta võttis sõna nõupidamistel, kaitses oma seisukohti, vaidles.

Muidugi oli iga tema tegu omakasupüüdlik, kuid ometi anti talle välja autoritunnistusi, ajakirjad aga avaldasid tema artikleid. . .

«Mida te siis siin kriminaalset näete?»

Jah, just selle küsimuse esitas uurija Medvedjevile kodamk Samuil Mokrjanski, kelle uurija oli välja kutsunud.

«Ja lepime kohe kokku,» lisas Mokrj,anski rangelt, «et minu nimi on Maiski. Aleksandr Jevgenjevitš Maiski. Mmgisugusest Mokrjanskist ei tea ma midagi. Siin on minu dokumendid. »

Tõepoolest, nii passis, pensioniraamatus kui ka autoritunnistusel figureeris Aleksandr Jevgenjevitš Maiski nimi.

Mokrjanski-Maiski toimikus on protokollid nelja tunnistaja - Matvei, Vladimir, Ljudmila ja Regina Mokrjanski ülekuulamiste kohta. «Meie pere on kogu aeg Dnepropetrovskis elanud. Isa oli kümnik, ema kodune. Revolutsioonilisest tegevusest nad osa ei võtnud. Mõlemad olid parteitud.

Leena jõe ääres pole nad kunagi olnud. Isa suri 1939. aastal Jaltas kuuekümne aastaselt. Ema suri 1950. aastal Dnepropetrovskis,» seisab seal kirjas.
«Öelge, kas see inimene on teile tuttav?» küsis uurija ja näitas tunnistajatele Maiski fotot.
«See on meie vend Samuil.»
«Lapsepõlves,» lisas Regina, «hüüdsime teda Sjunjaks.»
Uurija seadis nad Mokrjansktga vastamisi. Ka nüüd kinnitasid tunnistajad:
«See on meie vend. Kuulsime, et ta muutis alguses oma eesnime, hiljem aga ka isa- ja perekonnanime. Kuid see on kindlasti tema ja mitte keegi teine.»
«Näen neid inimesi esmakordselt,» kostis selle peale endine Mokrjanski silmagi pilgutamata. Nõnda salgas ta maha oma vanemad, lihased vennad ja õed.
Medvedjev mõistis, et selle absoluutselt selge küsimuse uuesti selgekstegemisel pole mõtet, seepärast ta jätkas ülekuulamist.
«Hüva,» noogutas ta, «oletame, et te tõepoolest pole Mokrjanski, vaid teie nimi on Maiski. Öelge, mis alusel te saatsite oma leiutisi ehitustrustidele?»
«Mul oli sellekohane kokkulepe instituudiga. Tegutsesin

nende nimel. Nad palusid, et ma seda teeksin. Neil on ju oma plaan.»
«Kuid miks teie, eraisik, kirjutasite oma saadetistele märkuse «Ametialaseks kasutamiseks»?»
«Mis, kas see on kriminaalselt karistatav? Ma ei teadnud.»
«Miks pole ühtegi teie leiutist mitte kusagil kasutusele võetud? »
«Selle küsimuse tahaksin minagi ehitajatele esitada. Ilmselt on siin tegemist rutiini ja inertsiga. Uus, nagu te isegi teate, rajab endale vaevaliselt teed.»
Sellega lõppeski uurija Medvedjevi esimene kohtumine Maiskiga, kes kategooriliselt keeldus tunnistamast enda sugulust Mokrjanskitega. Uurija sõitis lennukiga Minskisse. Juba esimesed kohtumised ehitusministeeriumi töötajatega veensid teda, et Maiski leiutis polnud midagi muud kui pesuehtne bluff, mistõttu ehitusorganisatsioonid seda ei kasutanudki.
Uurija esildise peale moodustas minister autoriteetse erikomisjoni ning leiutaja Maiski niinimetatud soovituste kontrollimise tulemuste põhjal anti käskkiri. Lihtsameelsed, kes olid sõlminud petisega lepinguid ja maksnud talle raha, said karmilt karistada.
Moskvasse tagasi jõudnud, sai Medvedjev andmeid ka teistest ehitusorganisatsioonidest. Sõlminud Maiskiga töölepingu, olid paljud ehitustrustid juba saatnud tema aadressil 600 kuni 1200 rubla. Vastus tuli ka Sõktõvkarist. Maiskile oli välja makstud 20000 rubla leiutustasuna ja veel 800 rubla jooniste eest. Seni polnud leiutisi veel tootmisse juurutatud.
Väljapaistvatest tööstusspetsialistidest eksperdid tegid kokkuvõtte: Maiski leiutis on tehniliselt kirjaoskamatu ja seetõttu absoluutselt perspektiivitu.
Maiski otsustati vahi alla võtta. Kuid olles truu oma ammustele kommetele, ei jäänud Maiski seegi kord ootama, millal talle järele tullakse, vaid kadus Moskvast teadmata suunas. Üks tema tuttavaid avaldas arvamust, et Maiski sõitis lõunasse puhkama.
Medvedjev kuulutas välja üleliidulise tagaotsimise, ühtlasi aga hakkas koos oma abiga jälgima meie maa lõunapoolsetes linnades ilmuvaid ajalehti. See õigustas ennast täiesti: peatselt ilmus ühe linna ajalehes artikkel metalli klaasimisest, millel oli allkiri: «Insener A. Maiski».

«Samuil Abramovitš,» lausus Medvedjev järjekordsel kohtumisel, «kuidas te siis nii ülepeakaela ära sõitsite isegi ei hoiatanud mind?»
«Minu nimi on Aleksandr Jevgenjevitš Maiski.»
«Võimalik,» noogutas uurija, «juurdluse eest varjate ennast aga täpsel niisamuti, nagu seda tegi Samuil Abramovitš Mokrjanski. 1925. aastal Dnepropetrovskis. 1931. aastal Tuulas ja nii edasi. Tuleme teiega selle teema juurde veel tagasi. Nüüd aga alustame ülekuulamist...»

Uurimine Mokrjanski (A. Maiski) süüasjas jõudis lõpule. Lugenud läbi määruse süüdistuse esitamise kohta ja ekspertide arvamused, teatas Mokrjanski:

«Lükkan tagasi kõikide ekspertide arvamused minu kohta ja kõikide unnistajate ütlused, sest need on otsast lõpuni võltsitud.»

Ei rohkem ega vähem. Nagu näeme, polnud enam tegemist tolle noorukiga, kes kolmekümne aasta eest ise tunnistas, et tema poolt toime pandu hämmastab ka teda ennast. .

Sirvides Maiski Mokrjanski põneva kriminaalkroonika tüsedaid kaustu, kipub ikka ja jälle jonnakalt pähe küsimus: kui paljude muretute inimestega läks küll sellel avantüristil õnneks oma eluteel kohtuda? Siin, nende kaustade kaante vahel, on hoiul rikkalik, peaaegu unikaalne lihtsameelsete käpardite ja auahnete karjeristide, uimaste kantseleirottide ja enesega rahulolevate ametnike kollektsioon.

Neis uurtmistoimikutes on-protokoll täpselt ja -asjalikult fikseeritud, kuiidas Mokrjanski iga uue «triki» peale läksid liimile need keda ametikoht oleks kohustanud haarama aferistil kraest kinni ja viima ta parajasse paika.

Kõige selle juures torkab silma, et sageli olid Mokrjanski kasutatud võtted niivõrd kulunud ja loetu põhjal niivõrd tuttavad, et paneb lausa imestana, kui hõlbus ja lihtne on narriks teha soliidseid inimesi, kes töötavad küllaltki kõrgetel ametikohtadel.

Esimene, mis pidanuks haritud inimesele pähe tulema, kuulates Mokrjanski legende oma revolutsioonilisest päritolust, oleks pidanud muidugi olema äratundmine, et jutustatakse leitnant Schmidti lastest ja et tegemist on Türgi alama poja endaga.

Kuid olematute evolutsionääride nimi andis Mokrjanskile kogu elu ülalpidamist, «revolutsionääridest» vanemate

50

nime kasutades sai ta insenerikohti ja kortereid, ohvitseriauastmeid ja pensioni.

Piisas vaid uurija põgusast pilgust Mokrjanski niinimetatud dokumentidele veendumaks isegi ekspertiisita, et tegemist on kõige elementaarsemate võltsingutega. Kõik kolm dokumenti: Irkutski kubermanguvalitsuse ülema teade 16. jaanuarist 1913, Aleksandrovski vangla kantselei tunnistus 24. aprillist 1901 ja Tšetšelevi rajooni Punakaardi staabi tõend 26. novembrist 1917 olid kirjutatud. . . ühe ja sellelsama kirjutusmasinaga, allkirjad ja pitserid aga oli jämedalt järele teinud Mokrjanski ise.

Tõendi Leningradi Polütehnilise Instituüdi lõpetamise kohta valmistas Mokrjanski samuti omaenese käega. Selgus, et inimene, kelle allkiri tõendil seisis, pole kunagi instituudis töötanud, kõrgahjuosakonda, mille Mokrjanski olevat lõpetanud, pole aga üldse olemas olnud.

Nagu juba eespool öeldud, oli ka telegramm Mokrjanskile sõjaväelise aukraadiandmise kohta Mokrjanski enda kätetöö. Rahvakomissari asetäitjal, kelle nimi oli telegrammi all, polnud selle looga absoluutselt mitte midagi tegemist.

Iseloomustuse, milles on juttu laitmatust ausisest ja sobilikkusest kõrgematel ametikohtadel töötamiseks, koostas Mokrjanski isiklikult. Toimikus on grafoloogi sellekohane õiend.

Haavata- ja põrutadasaamisi ei kinnita mitte ükski haigla, mitte ükski arhiiv, mitte ükski tunnistaja. Kõik puha valskus. Vähe sellest, üks Mokrjanski kaastöötaja seletas «verevalamise» ajalugu järgmiselt:

«Ükskord lobises Mokrjanski pommispäi välja, et tal purustati lõualuu ja löödi hambad sisse vanglakakluses.»

Maiski alias Mokrjanski kogu sangarlik biograafia on otsast lõpuni väljamõeldis, üks võltsing teise kukil.

Te küsite, kuidas inimesed seda nii kaua uskusid? Ja avaldasid petisele austust veel pealekauba.

Kõik siiski ei uskunud. Ja, nagu nägime, ka austust avaldati mitut moodi. Ometi viis elu Mokrjanski hoopis sagedamini kokku ülimalt lihtsameelsete inimestega.

Mokrjanski tundis hästi inimnõrkusi ning kasutas neid osavasti ära. Tarvitses vaid kellelgi kahelda mõne võltspaberi tõepärasuses, kui Mokrjanski otsekohe soovitas:

«Küsige rahvakomissarilt, tal peaks meeles olema.»
«Akadeem'ik tunneb mind isiklikult.»

51

«Oleme marssaliga head sõbrad.» .
Lihtsameelsed uskusid neid muinasjutte, võib-olla nad ei söandanud mõeldagi sellele, et pärida akadeemikult, millega nimelt Mokrjanski on talle meelde jäänud.. ..

Mille need kilplased tegemata jätsid, selle tegid ära uurijad. Ja loomulikult selgus, et Mokrjanskist polnud aimu ei marssalil, akadeemikul ega rahvakomissari asetäitjal.

Et kindlustada oma ebakindlat ametiseisundit teadusliku uurimise instituudis, kasutas Mokrjanski niisugust nõksu. Ta astus oma otsese ülemuse kabinetti.
«Kas ma tohin teie juurest ühele sõbrale helistada, üldtelefoniga nagu ei sobi.»
«Olge lahke,» vastas otsene ülemus midagi aimamata. Mokrjanski valis enesekindlalt numbri.
«Nikolai? Tere, see olen mina, Saša. Nojah. Kuule, sa palun vabanda Tamaara ees, et ma tookord teie juurest hüvasti jätmata ära läksin. . . Jaa, jaa, hirmus kiire oli . . . Kas mäletad meie kõnelust minu praegusest ülemusest? Ei, mind võeti sirin väga hästi vastu. Tänan sind. Mu šeff ma rääkisin sulle temast, on tark mees, kuldsete ajudega. Aga ta on toppama jäänud, ei liigu edasi. Ta pole ikka veel kindral, ehkki väärib seda ammu . . . Jaa. . . Sa nimeta seal. Noh, nägemist. Astun lähematel päevadel sisse... Tervita Tamaarat...»

Samal ajal aga dstus «tark ja kuldsete ajudega mees» sealsamas, kuulas hinge kinni pidades, ega uskunud oma kõrvu.

Ja talle ei tulnud pähegi, et trikki, mida tema alluv sel korral kasutas, tunnevad juba kolmanda klassi poisid. Jättes viimase numbri valimata, võib ju rääkida kas või vanajumala endaga.

1954. aastal vabanes Mokrjanski vangist. Et saada sõjainvaliidi pensioni, selleks vajas ta ATEK-i tõendit. Ning Kolomna ATEK andiski talle allkirjade ja pitseritega kinnitatud tõendi, mis ütles, et selle esitaja on. . . teise grupi invaliid.

Pension pensioniks, kuid Mokrjanski oli otsustanud endale ennistada nii sõjaväelise aukraadi kui ka ametikoha. Ja uus komisjon, sedapuhku Moskva garnisoni ATEK, tunnistas Mokrjanski. .. sõjaväeteenistuskõlblikuks.

Röntgenoloogia Keskinstituudi endine kliinikujuhataja Polovitšits kirjutas kinnisilmi alla tõendile, milles loendati

52

Mokrjanski haigusi - paberi oli talle ette sokutanud keegi «haige» sõpru. «Haige» ise aga tegeles samal ajal lugejale juba tuttava «sulgedelooga».

Mokrjanski teenistuskirja ei täiendanud mitte ainult võltsitud dokumendid, vaid mõnikord lihtsalt tema enda sõnad. Nii arvati tema sõjaväestaaži hulka ka vanglas viibitud aastad, samuti koolilaste kirjutussulgede tootmisega seotud aeg. .
Vabanenud viimane kord vanglast, sõitis Mokrjanski Moskvasse ja nõudis, et talle antaks korter.
«Minu isa oli üks Leena streigi juhte. Tsaari sandarmid lasksid ta maha.»

Mokrjanski päritolu ja sugupuu olid ammuilma selged. Enne arreteerimist elas ta venna Vladimir Mokrjanski korteris ning loomulikult polnud tal korteri saamiseks mingit õigust. Edasi. Kuigi Mokrjanski oli oma tormilise elu vältel vahetanud kolm korda naist (Henrietta Olimpiaga, Olimpia Olgagaja Olga Izabellaga), kirjutas ta alati: «Vallaline», «Lapsi ei ole»,

Viimastel aastatel tegutses Mokrjanski tulemusrikkalt leiutustandriI: Raamatust, mille ta ostis ühe rubla ja kolmeteistkümne kopika eest, kopeeris ta jooniseid ja pakkus neid välja omade pähe. Ja nii kentsakas kui see ka tundub, võtsid ometi mitmed uurimisasutused ja tööstusettevõtted meelsasti

vastu pseudoleiutisi, maksid «autorile» preemiaid,pakkusid laboratooriume ja ülesastumisteks kõnetoole.

Tähelepanelikul vaatlemisel selgus, et kopeerides raamatust jooniseid vatmanile, jättis Mokrjanski parandamata kõik trükivead, lisades juurde veel ka omi.

Energiliselt kulutas ta Leiutiste ja Avastuste Komitee uksi. Ta oli mittekoosseisuline konsultant kahe instituudi laboratooriumides ning komisjonides ja nõudis selle eest kõike: tunnustust, kuulsust, raha, preemiaid.

Osava musttkunstnikuna žongleeris ta oma võltstõendite ja järeletehtud diplomitega, valetas ja laveeris, võttis tagasi äsja öeldud sõnu, lisas vanadele valedele hunniku uusi.

Kui ta ühest kohast ära saadeti, läks ta teise, kolmandasse, kümnendasse. Kusagil ikka näkkas. Riikliku Ehituskomitee korraldatud nõupidamisest osavõtjate nimekirja kirjutati tema enda sõnade põhjal:

«Insener Maiski, postkast 213.»

Postkast nr. 213 oli tõepoolest olemas - see oli Mokr-

janski postkasti number peapostkontoris. Sinna saadeti talle kirjad ja rahakaardid varastartud leiutiste eest.

Ühes ehitusorganitsatsioonis nõudis Mokrjanski jonnakalt leiutise eest 20 000 rubla. Raha talle ei antud. Ta käis peale, ähvardas. Lõpuks ei peetud seal enam survele vastu ja anti alla:

«Olgu, võtke tuhat rubla ja laske jalga.»

«Ah nii!» vihastas leiutaja. «Noh siis jään mina ilma, aga ka teie pühkige oma suu puhtaks. Annetan selle raha võitlevate rahvaste abistamise fondi.»

Sellest ülipatriootilisest žestist teatas ta otsekohe illustreeritud ajkkirjale: vaadake ometi kui omakasupüüdmatu ma olen!

Mokrjanski «omakasupüüdmatus» aga läks riigile maksma niisuguke soliidse summa, et seda on isegi kokku arvestada raske. Sest peale ainelise, silmanähtava kahju tekitas ta suurt teist laadi kahju - jutt on mõnede Mokrjanrski teeneid kasutanud ettevõtete ja asutuste aruannete võltsimisest. Mitte ühtegi tema pseudoleiutist pole tootmisse rakendatud, ometi on nende eest makstud inimestele preemiaid, avaldatud tänu, need leiutised figureerivad statistikaaruannetes.

Arusaadavalt ei tohi unustada sedagi, kui laostlavalt mõjuvad ümbritsevaile Mokrjanski-taolised avantüristid oma «elada oskamise» filosoofia, küünilisuse ja kiskjamoraaliga.

Sääraseid mõtteid sünnitab tutvumine topeltisiku Mokrjanski-Maiski kuriteguderohke elulooga.

5. ABIELUAFERIST

Õhtul helistas uurija Juri Sapošnikovile sõber, Astrahanist saabunud ihtüoloog Mironov. Sõbrad polnud teineteist ammu näinud ning leppisid kokku, et kohtuvad pärast tööd. Nüüd jalutasid nadmööda kärarohket Gorki tänavat vastu lõputule inimvoolule. Süttisid neoontuled, kohvikuuste ette kogunesid pidulikult rõivastatud noorte grupid, müürilehed kutsusid moskvalasi ja pealinna külalisi teatritesse, kontserdisaalidesse ja näitustele, soovitasid aega veeta parkides ja jõekalda puhkepaikades.

«Mulle meeldib Moskvas käia,» lausus Mironov, «kuid pidevalt ma vist küll siin elada. ei suudaks.»

«Miks?»

«Mulle sobib vaikne abajas,» muheles Mironov. «Hiljaaegu tehti mulle ettepanek asuda tööle kalamajanduse ministeeriumi, ütlesin ära. Sa: ju tunned mind, Jura, ma ei

suuda oma kaladest kaua eemal olla. Iseäranis praegu, kus nad nii väga kaitset vajavad. . . Kuid

nädalaks või paariks Moskvasse sõita on tõesti vajalik. Minule on Moskva õhk seesama mis hapnik mu tuurakaladele.»

«Mõistan sind. Ainult et Moskvas on mitmesuguseid inimesi mitmesuguste huvidega. Jääd sa kauaks?»

«Ei. Näda1aks. Komandeeriti teadusliku uurimise instituuti. Ühtlasi käin ära ka õe juures: õetütrele Ljuskale olevat midagi sisse pugenud. Nojah, isa kaugsõidus, eks nüüd hakka tütar vempe tegema. Kipub kangesti mehele, otsustanud variemate juurest ära minna. Õde on suures mures, palub, et ma räägiksin Ljuskaga, mõjutaksin teda. . Aga katsu mõjutada, kui piiga on juba kahekümne kolme aastane.. . Nojah, see oli niisama, muuseas. Ilmtingimata kavatsen Vahtangovi-nimelises teatris ära käia. Mulle meeldib see teater väga. Kui saan, vaatan seal kõike. Homme aga läheme õega kinna, «Abieluaferisti pulmi» vaatama. Oled häinud? Võiksime koos. . .»

«Kahju küll, !aga homme olen kinni. . .»

Sõbrad astusid sisse kohvikusse «Kosmos», mis oli pärast ümberehitusi hiljuti taas avatud, jõid ära pudeli šampanjat, rääkisid ilmast ja inimestest, nagu ütles Mironov. Seejärel võtsid nad takso ja Šapošnikov sõidutas Mironovi Sretenka tänavale maja ette, kus elals Mironovi õde. Hüvasti jättes vaatas Šapošnikov harjumuskohaliselt maja numbrit: kaksteist. Stretenka 12.

«Millegipärlast tuleb see aadress kangesti tuttav ette,» mõtles ta, kuid millega seoses, see talle ei meenunud. Ta istus taksosse tagasi ja sõitis koju.

Hommikul asus Šapošnikov uuesti tutvuma kellegi Leonid Borissovitš Issakovitši asjaga. Issakovitšit süüdistati valuutaga spekuleerimises. Erimenetluseks aga oli Issakovitš antud süüdistatuna osavõtus õige mitmest afäärist.

. .. Leonid Issakovitš polnud veel neljakümnenegi. Kahekümne viie aastaselt lõpetas ta nagu paljud teisedki tema eakaaslased instituudi, sai diplomi ja suunati tööle Bakuu raadiotehasesse. Noorte spetsialistide töölesuunamise komisjon tuli instituudi lõpetajale vastu ja lähetas ta just Bakuusse, kus elasid Issakovitši vanemad ning kus olid möödunud tema lapsepõlv ja noorukiaastad. Tehases võeti Issakovitš hästi vastu. Ta oli olnud siin tootmispraktikal ja teda tunti. Alguses töötas ta konstruktorina, siis TKO meistrina ja instrumentaalmajanduse büroo juhatajana.

Esimese kolme aasta jooksul esitas ta mitu täiustusettepanekut, mis võeti vastu ja juurutati tootmisse. Täiustajat hüvitati. Tehas andis noorele perekonnale omaette kahetoalise korter!. Issakovitš teenis korralikult. Ühesõnaga, kõik läks nii kenasti kui võimalik

Ilssakovitš käis mitu korda tehase direktsiooni ülesandel Moskvas. Naasnud Bakuusse, pajatas ta oma kõige paremale sõbrale Mamed Abadžijevile:

«Nüüd alles nägin, kuidas inimesed elada oskavad! Oma auto, suvila Serebrjanõi Boris, kolm-neli armukest ja ananassid šampanjas, kui poeedi sõnu tarvitada! Vägev!»

«Räägid sa välismaalastest?» .

«Miks? Meie omadest...»

Sellest peale hakkas Issakovitšit lakkamatult purema kadedus nende vastu, kes «oskavad elada».

«Mille poolest siis mina kehvem olen?» küsis ta ja vastas endale ise: «Ei, kolin ära Moskvasse ja näitan kõikidele, milleks Issakovitš võimeline on!»

Nüüd tundis ta ennast tehasesajutise inimesena. Töötas tujutult. Ratsionaliseerimistegevuse jättis maha. Temaga püüti kõnelda, talle aru pähe panna, kuid tulu sellest polnud.

Ent ühel kenal päeval oli Issakovitš otsekui ümber vahetatud: tsehhi tuli hoopis teine insener - toimekas ja energiline. Taas hakkas ta esitama täiustusettepanekuid, istus õhtuti konstrueerimisbüroos, pidas istungitel kõnesid ja kirjutas tehnikaajakirjadele artikleid.

Kõike seda tegi ta aegsasti läbimõeldud plaani kohaselt. 1962. aasta märtsis pöördus Leonid Issakovitš tehase direktori poole palvega, et talle antaks iseloomustus aspirantuuriastumiseks. Se€ oli

tema esimene samm teel pealinna. Issakovitš võeti aspirantuuri vastu. Jälle avanesid tema ees suurepärased võimalused: õppida, valmistada ette väitekirja.

Ilssakovitš ise aga mõtles aspirandiks saades kõige vähem teadusele, päevast päeva kestvale vaevanõudvale tööle.

Kui aspirant kirjutati ta Moskvasse sisse ajutiselt. Otsekohe hakkas ta taotlema alalist sissekirjutamist. Selle asemel et istuda raamatukogus või töötada laboratooriumides, hulkus ta mööda Moskvat, otsides vajalikke inimesi, püüdes sõlmida tutvusi ja sõprust nendega, kellest võiks olla abi alatise sissekirjutamise loa saamisel.

Teadjad inimesed ütlesid talle kohe, et palja rahaga ei

tee praegu. enam tühjagi: kord on läinud väga rangeks. Võib ise vahele jääda, siis oled ilma oma rahast, raakimata Moskvasse sissekirjutamisest, tagatipuks võidakse anda veel korraldus kahekümne nelja tunni jooksul Moskva tolm jalgadelt pühkida!

«Kuule maestro» ütles talle üks uusi tuttavaid, kui nad istusid restoranis «Natsional», «sa oled ju noor ja sümpaatne poiss. Tahad, et oleksid Moskvasse alaliselt sisse registreeritud? Võta naine!»

«Nojah, aga ma olen juba abielus. Naine ja poeg elavad Bakuus. »

«Mis tähtsust sellelon. Lahuta ära. Kui soovid, võid hiljem naisega uuesti registreerida. Praegu aga võta naine, noh, kuidas sulle seletada, fiktiivselt, ainult selleks, et saaksid ennast sisse kirjutada.»

«Aga kelle m võtan?»

«Mul on üks aamike silmapiiril.»

«Satud säärasele pihku, katsu pärast lahti rabelda.»

«Nonoh, milleks nii süngetes toonides! Eks sellel daamil ole jälle oma huvid mängus. Ta peaks varsti saama uue korteri oma lobudiku asemel ning, nagu sa isegi taipad, tähendab veel üks liige perekonnas ka lisaruutmeetreid. Ta saab need meetrid kätte ning te lähete rahulikult, ilma tüli jla riiuta lahku.

«Aga äkki ta ei taha?»

«Kõik saab olema nagu džentelmenide puhul kunagi.
Vastutan selle eest.»

Tulevase abikaasaga tutvus Issakovitš taksos, mis sõidutas neid perekonnaseisubüroosse. Ta kuulis nüüd, et tema «uue naise» nimi on Nelja ning et «oma» telefoninumbri ja elukoha võib ta vajaduse korral teada saada «isamehelt», kes käis koos nendega perekonnaseisubüroos kui tunnistaja.

Perekonnaseisubüroo töötaja võttis abiellujate passid, kirjutas andmed paksu registreerimisraamatusse, andis välja abielutunnistuse ning õnnitles pähekulunud sõnadega seadusliku abielu puhul, soovides noorpaarile kõike seda, mida säärastel puhkudel ikka on kombeks soovida.

Issakovitš mu utas võõrast tütarlast Neljat põsele ning neist said mees ja naine.

«Isamees» pidas sõna. Nelja sai kätte korteri ja andis vastuvatdlematult nõusoleku abielulahutuseks esitamata seejuures «abikaasale» mingisuguseid pretensioone.

Issakovitši passi löödi tempel «alaliselt sisse kirjutatud». See läks maksma täpipealt tuhat rubla.

«Pool pruudile, pool mulle,» selgitas «isamees». «Riskeerisime ju mõlemad. Oleksime võinud ilma jääda alalisest elamisloast, sinul aga, nagu isegi tead, polnud midagi kaotada.»

Issakovitš ei saanud üksnes ihaldatud templi passi, ta sai ka üpris hea ja näitliku õppetunni, kuidas

teenida raha küllaltki viisakal ja mitte eriti palju vaeva nõudval viisil.
Tõsi, edu võis selles ettevõtmises saavutada.. vaid sel juhul, kui käepärast on vajalik ja seejuures täielsti usaldusväärne klientuur. Selleks aga, et kliente leida, tuli laiendada tuttavate ja sõprade ringi. Ning Leonid Issakovitš hakkas veetma õhtuid mitmesuguste ansamblite muusikute, Moskva Konservatooriumi lõpetajate, kõrgemate teatriõppeasutuste õppejõudude, kontsertmeistrite ja filharmoonia töötajlate seltskonnas. Samal ajal hakkas ta sõlmima tutvusi tütarlastega mitmesuguste ministeeriumide vastuvõturuumidest, tehniliste sekretäride ja masinakirjutajatega.
1964. aasta sügisel viis Leonid Issakovitš läbi oma esimese iseseisva kosjasobitusafääri . .
Uurija ees on mahukas kaust - Issakovitši toimik. Siin on protokollid tunnistajate ja süüdistatava ülekuulamiste ja vastastamiste kohta, dokumentide koopiad ja ekspertiisiaktid.
Šapošnikov tutvs lehekülg lehekülje haaval selle meie päevil üsnagi haruldase kriminaaltoimikuga ja meenutas juurdluse kogu käiku, alates kõige esimestest temani jõudnud signaalidest, miilitsatöötajate esimestest kontrollimistest, esimestest. ülekuulamilstest . . . .
Küsimus, kuidas Issakovitš ise Moskvasse sisse registreeriti, kerkis üles juba ühel esimestest ülekuulamistest.
«Öelge,» oli Šapošnikov tookord küsinud, «kuidas teid kui aspiranti juba hulk aega enne aspirantuuri lõpetamist ja tööle suunamist Moskvasse alaliselt sisse registreeriti?»
«Instituudi taotlusel.»
Uurija palus instituudist Issakovitši iseloomustuse. Sealt saadeti vastus:
«Huvi ja võimeid teaduslikuks tööks ei ilmutanud, katseid väitekirja teemal ei teinud, kandidaadieksameid erialaaines pole õiendanud.

59

Talle on loomult lähedasemad majandus-, isegi kommertsküsimused. Avaldas soovi jääda instituuti majandustööle.
Pärast aspirantuuris õppimise tähtaja lõppemist määras
riiklik komisjon Issakovitši tööle Habarovski Polütehnilisse Instituuti. Kuid ta loobus määramise järgi tööle minemast. Millal ja kuidas ta Moskvasse alaliselt sisse registreeriti ja kuidas ta sai Moskvasse korteri, seda instituut ei tea. Enne aspirantuuri astumist elas tema ja ta perekond Bakuus.»
Nende laboratooriumide juhid, kus Issakovitš pidi väitekirja kallal töötama, kirjutasid samuti: «Hilines süstemaatiliselt, puudus ilma kaalukate põhjusteta», «Töötas lohakalt, rikkus süstemaatiliselt töödistsipliini, oli upsakas ja toores. . .»
Uurija pärimisele sisseregistreerimise kohta järgnes enesestmõistetavalt küsimus korterist: «Kuidas teie,aspirant, saite elamukooperatiivi liikmeks ja kust te kahetoalise korteri ehitamilseks raha võtsite?»
Issakovitš ei leidnud mõistlikku vastust ka nendele küsimustele. Tal ei jäänud muud üle, kui rääkida üksikasjaliselt oma abieluafääridest,mis kõik on Issakovitši enese tunnistuste järgi toimikutesse kirja pandud.
«Olin varemgi kuulnud, et Moskvas sõlmitakse fiktiivseid abielusid eesmärgiga ennast linna sisse registreerida,»üt1es lssakovitš ülekuulamisel. «Mäletan, lugesin selle kohta «Vetšernjaja Moskvast» följetoni. Siis ei pööranud ma sellele õieti tähelepanu. Kui aga asi puudutas mind ennast ja ma tutvusin Arkadiga (tema perekonnanime ma ei ole teada saanud) ning ta soovitas mul Neljaga abielu vormistada, ,siis ma nägin, et see on täiesti võimalik.
Veelgi enam, kui ma maksin selle abielu vormistamise eest tuhat rubla, mis ma olin teeninud suure vaevaga, ning mulle näis, et maksin mitte millegi eest, otsustasin, et selle tööga konti ei murra, raha. aga tuleb. Ja ma hakkasingi raha tegema.
Bogatova, Ljubov, sündinud vist 1944. aastal, kunagine konservatooriumi üliõpilane, hiljem muusikakooli õppejõud. 1967. aastal astusin temaga fiktiivsesse abiellu, ja sain temalt selle eest

raha. Tal oli vaja abielluda, et Moskvasse alaliselt sisse kirjutada. Ta maksis mulle tuhat rubla. Strižova, Natalja, sündinud ,1941. aastal, kontsertmeister. Abiellusin temaga. Eesmärk oli seesama. Minule raha (tuhat rubla), temale aga tempel passi.

60

Anossova, Margarita, sündinud 1940. või 1941. aastal (täpselt ei tea), oli nafta ja keemia instituudi aspirant. Abiellusin temaga fiktiivselt. Laenasin temalt kolm tuhat rubla ja kirjutasin ta alaliselt sisse oma elamispinnale.. .»

Laenuks võetud raha jäi Issakovitši kätte.

«Öelge, Issakovitš,» küsis uurija temalt tookord, «kas te ei tundnud midagi süümepiinade taolist? Olite ise aspirant. Ka Anossova oli aspirant, teie kolleeg. Te teadsite hästi, kui suur on tema stipendium, aga ikkagi võtsite nii suure summa raha.»

«Temal oli vaja ennast Moskvasse sisše registreerida, mina vajasin raha.»

Rohkem polnud tal midagi öelda.

«Jätkake.»

Issakovitši järgmine klient oli muusikakooli õppejõud Kopalevitš.

«Tutvustasin teda Tatjana Bokovaga. Tatjana töötas joonestajana ühes ministeeriumis. Talle oli vaja omaette korterit. Selleks puudus üks asi - ,mees. Kopalevitš aga vajas jälle naist, et ennast Moskvasse sisse registreerida. Tutvustasin neid jla viisin perekonnaseisubüroosse.»

«Ja selle eest saite.. .?»

«Kopalevitš andis mulle viissada rubla.»

«Kas te ei arva, et see on väga lihtne moodus raha teenimiseks? »

«Jah, alguses arvasin tõepoolest, et see on väga lihtne. See oli siis, kui mind ennast paari pandi. Aga pruukis mul vaid endal see töö käsile võtta, kui ma taipasin, et see on peenike ja keerulline värk. Vaadake, kõige raskem on leida kandidaate, kes teineteisele sobivad. Pean ju igale kandidaadile garanteerima partneri aususe selles. . . noh,ütleme otse ära. .. selles tehingus. Seepärast valmistasin kandidaadid pärast väljavalimist põhjalikult ette, seletasin neile nende õigusi ja kohustusi.

«Mida tähendab «kandidaadid, kes teineteisele sobivad», nagu te ütlesite?»

«Loomulikult peab klappima vanus. Kellele kuulub elamispind? Missugune on läbisaamine vanematega? Kas vanemad ei hakka vastu punnima, et «mees» nende elamispinnale sisse kirjutatakse? Kusjuures pidage silmas, kodanik uurija, et enamikul juhtudel võtsid sugulased fiktiivset abielu puhta kullana. Suguvõsa pühendamine selle

61

«abielu» tõelistesse eesmärkidesse oleks olnud liiga riskantne. Igaüks ei saa sellest aru.»

«Tõsi ta on,» nõustus Sapošnikov, «lurjuseid pole meil just kuigi palju.»

«Ma nimetaksin sääraseid inimesi teisiti - reaalselt mõtlevateks indiviidideks.»

«Selles lähevad meie seisukohad lahku, lssakovitš. Jätkake.»

«Nojah. Iga kandidaadi kohustus on vajalike dokumentide muretsemine: elukoha- ja töötõend, hoiuraamatu ärakiri jne. Kliendid ei tohi pretendeerida elamispinnale, neil tuleb tasuda kokkulepitud summa kokkulepitud tähtajaks ehk, konkreetselt, siis, kui passi lüüakse tempel sissekirjutamise kohta.»

«On see kõik?»

«Ei. Mõistesse «aususe garantii» kuulub ka see, et klientidel ei tohi tekkida abielulisi pretensioone teineteise vastu. Peale selle võib ju ka fiktiivses abielus olev naine rasedaks jääda. Minu rangete tingimuste kohaselt ei tohi ta pretendeerida alimentidele. Kas teie ei leia, et säärane nõudmine on aus?»

«Jätkake,» sõnas Sapošnikov.

Järgmises Lssakovitši organiseeritud pulmas osalesid tšellist Mark Stšerbatov ja ühe ministeerIumi masinakirjutaja Tatjana Birjukova.

«Motiivid olid ikka needsamad?»
«Mitte täiesti. Stšerbatovil oli vaja ennast Moskvasse sisse registreerida. Birjukova aga otsis väljapääsu üpris pikantsest olukorrast. Ta oli nimelt rase. Tüdruk rääkis mulle, et teda oli petnud keegi mees, kes oli küll lubanud abielluda, kuid ei pidanud sõna ja jättis Birjukova maha. Birjukoval oli vaja sellest olukorrast kuidagi välja pääseda. Ta oli veel õige rumaluke, pelgas hirmsasti oma vanamoelisi vanemaid ning elas seda lugu väga raskelt üle. Lühidalt, taloli tarvis seaduslikku meest.»
«Ja te leidsite?»
«Jaa. Mark Stšerbatov klappis talle iga kandi pealt.»
«Olid nad tuttavad?»
«Omavahel mitte. Tutvustasin neid päev enne abielu registreerimist. See eest aga õppisin ise mõlemat hästi tundma: Lõppude lõpuks olid nad ju elavad inimesed ning nende vahel võisid tekkida hõõrumised. Olin otsekui puhvri eest ja reguleerisin nende suhteid.»

«Oli siis seekord tüsistusi?»
«Jah. Nagu ma ütlesin, oli see eriline juhtum. Et asjasse olid segatud ka vanemad, pidin nendegi kohta andmeid koguma. Mõistsin, et siin palja perekonnaseisubüroos käimisega välja ei mängi, vaja oli lavastada terve etendus — pulmad, noorpaari elamaasumine naise elamispinnale, seejärel tüli ja lahkuminek, mis lõpeb abielulahutusega. Pidin kokku klopsima terve stsenaariumi, korraldama osalistega proove nagu üks õige režissöör kunagi, poetama õigeaegselt märgusõnu nagu vana provintsiteatri suflöör ja passima peale, et nad oma peast midagi lohisema ei hakkaks. Iga säärane «lisand» võis kogu asja untsu ajada..»)
«Kuidas siis etendus läks?»
«Normaalselt. Kui jätta arvestamata, et peigmees ajas kolm korda pruudi nime segi, pruut aga suudles korra «kibe! »-hõigete peale mind. Kõik läks ikkagi õnneks. Kirjutati šampanja arvele, mida vanad ainsa tütrekese õnne nimel voolata lasksid.»
«Ja kuidas lant oli?» küsis Sapošnikov sellesama tooniga, millega oli rääkinud vestluskaaslane.
«Kumbki maksis viissada rubla.»
«Nii et saavutasite jälle oma eesmärgi. Saite raha. Aina raha.»
«Ei, kodanik uurija, ärge arvake, et mulle pole enam miski püha, et mul on meeles ainult raha. See pole nii.
Olen võimeline ka õilsateks ja täiesti omakasupüüdmatuteks tegudeks. Ma võin seda teile tõestada. Muloli Bakuus sõber. . .»
«Abadžijev?»
«Jaa. Te juba teate?»
«Nimetasite teda eelmisel ülekuulamise!.» .
«Õige küll. . . Vaadake, tema oli ainuke inimene, kellega ma jagasin oma Moskva-muljeid. Kord sõitis ta mulle külla, vedasin teda kõigisse prassimiskohtadesse, näitasin, kuidas elan ja mis mul on. Ja siis ta ütles: «Ljonja, ma tahan kah Moskvasse.») Vastasin: «Ma korraldan selle asJa. Sinule kui sõbrale.» Mul oli silmapiiril paras kandidaat, Maria Belova, kes oli ühes ministeeriumis tehniline sekretär. Tahtis mehele minna ja vanemate juurest ära kolida. Need segasid tal kaasaegselt elada . . .»
«Kuidas seda mõista?»
«Kaasaegselt elamine tähendab omada häid sõpru, korraldada õhtuid muusika ja napsiga. Mitte keegi seltskon-

nast ei tohi tunda ennast seotuna: «see pole ilus», «see pole viisakas», «nõnda ei tehta» . . . Niisuguses seltskonnas teeb igaüks, mida tahab.»
«Selge.»
«Eks *ma* siis korraldasingi nende abielu, mõlemad jäid rahule.»
«Kas tegite seda täiesti tasuta?»
«Ei. Abadžijev maksis Belovale viissada rubla.»
«Öigus,: Belova *sai* viissada rubla.»
«Mida mina siis räägin?»
«Nõndaks. Aga Abadžijev ei andnud teie kätte Belova jaoks mitte viissada, vaid tuhat rubla. Siin on tema tunnistused. »
«Vaadake. .. ülejäänud viitsada rubla *ma* lihtsalt ei jõudnud Belovale edasi anda, mind arreteeriti.»
«Noo, teid arreteeriti vist viis kuud hiljem. Hüva, jätkake.»

Rahulikult ja asjalikult jutustas Issakovitš järjekordsest kosjasobitusest. Andekas filmirežissöör Jakov Finkelštein vireles kusagil Kirgiisias, kaugel «Mosfilmist», Filmitöötajate Majast ja restoranist «Aragvi», mida ta jumaldas. Teiselt poolt aga elas pealinnas keegi Svetlana Kvassova, kes *sai* tagasihoidlikku stenografistipalka.

Svetlana oli end just lahutanud endisest mehest, kes ei suutnud talle kindlustada jõukat äraelamist. Neil polnud autot ega suvilat, nad isegi ei saanud enda kodus vastu võtta Svetlana sõpru. Svetlana unistas magnetofonist «Gründig» või «Sony», mees aga astis talle transistorraadia «Alpinist». Selle asemel et viia naine Balatoni äärde või Zlatni Pjasäci kuurorti, vedas mees teda hulkuma Maskva ammu tuntud ümbruskanda, seljakott turjal. . .
«Arusaadavalt ei kannatanud Svetlana kõiki neid mõnitusi välja ja andis lahutuse sisse.»
«Ta otsis siis jõukat meest?»

«Ütlesin talle kohe, et *ma* pole kupeldaja. Olen ärimees. Kui ta vaJab pungil kukruga abikaasat, siis an ta valel aadressil pöördunud Sellega *ma* ei tegele. Kui ta aga vajab raha, siis seda ta saab. Pikemat abielu minu kliendiga aga loota ei maksa. Seda firma ei garanteeri. Said kokku, vormistasid abielu, kirjutasid sisse, lahutasid.
Ongi kõik. Hundid söönud, lambad alles. Laduge ainult raha lauale.»
«Ja kas seekord jäid kõik rahule?»

«Mitte päriselt. Abielu registreerimine läks normaalselt.
Aga Finkelšteini sisse ei kirjutatud.»
«Miks?» .

«Asi oli selles, et naise elamispinnal elas tema endine mees. See nannipunn jäi endale truuks: ta polnud võimeline isegi niisuguseks aumeheteoks, et oleks lahkunud naise juurest, kes teda ei armasta, ja loavutanud talle toa.»
«Ettenägematu olukord?»
«Ei, arvestasin ka selle võimalusega. Seepärast astus Kvassova elamukaoperatiivi liikmeks. Finkelštein andis minu kätte tuhat nelisada rubla, sellest rahast andsin tuhat kakssada rubla Kvassovale, et *ta* saaks maksta kaaperatiivkorteri eest. Kuid seejuures esitasin talle tingimuse: viissada rubla kuulub talle, seitsesada rubla aga peab *ta* mulle tagasi maksma. Nähtud vaeva eest.»
«Kas ta maksis tagasi?»
«Ei, tuli välja, et *ta* ali sihuke suli, et. . .»
«Tuli kanda tootmiskulude arvele?»
«*Ju* siis».
«Kuid teie praktikas on olnud ka teistsuguseid juhtumeid, niisuguseid, kus kahjuga kauplesid teie kliendid. On nii?»

«Mida te sellega öelda tahate?»
«Nah, *ma* mõtlen näiteks tehingut, mille te korraldasite Jurkova ja Zigurisega.»
«Te teate ka seda lugu?»
«Üldjoontes. Jutustage lähemalt.»
«Palun. 1968. aastal palus filmioperaatar Ziguris, kellega mind oli tutvustanud Finkelštein, et *ma* abistaksin teda Moskvasse sisseregistreerimisel. Ninel Jurkovaga olin varem tuttav. *Ta* tahtis juba ammu oma korterit vanas majas uue vastu vahetada, kusjuures tal polnud midagi selle vastu, et ühtlasi ka raas raha teenida. Tegin kandidaatidega ära kogu vajaliku ettevalmistustöö, tutvustasin neid nende õiguste ja kohustustega ning esitasin kõik omapoolsed tingimused. Abielu registreeriti. Ziguris *sai* loa ennast Moskvasse sisse registreerida. Aga et ta ise oli samal ajal filmivõtetel kusagil Sahhalinil või Kamtšatkas, siis ei jõudnud *ta* ennast sõjaväearvele võtta ja sissekirjutamine venis pisut. Telegrafeerisin sellest Zigurisele. Vastuseks saatis *ta* mulle kuussada rubla. Andsin kalmsada Jurkovale, kalmsada aga jätsin endale. Et Zigurise jaoks Moskvas elamispinda ei olnud, siis sokutasin tema palvel

Jurkova elamukooperatiivi «Sputnik». Selle toa tarvis saatis Ziguris mulle veel tuhat viissada rubla. Tuhat kakssada rubla palus ta kulutada kooperatiivile, ülejäänud raha jagada. Ma ei hakanud ülejäänud kulle jagama, vaid võtsin kõik endale.

Order vormistati Jurkova nimele Ziguris aga kirjutati sellele kui abikaasa. Ent juba enne orderi kättesaamist otsustas Jurkova ootamatult, et ta ei koli vanast korterist ära.»
«Miks?»
«Noh, kas teate, naisest on teinekord raskem aru saada kui hotentotist . . . Lõpuks sõitis Ziguris Moskvasse, registreeris ennast sisse ja kolis kooperatiivkorterisse. Jurkovale ma seda ei öelnud, Zigurisele aga teatasin, et Jurkova nõuab viissada rubla hüvitust. Seda raha ma ei andnud samuti Jurkovale edasi, vaid jätsin endale. Hiljem ma korraldasin, et Zigurise tuba ühiskorteds vahetati ühetoalise omaette korteri vastu. Selleks andis Ziguris mulle veel viisada rubla. .

Ziguris kolis ühetoalisse korterisse. Nüüd kirjutati order ainult tema nimele. Teadsin, et tal on palju raha, pealegi on ta argpüks, ning ma otsustasin seda veel kord ära kasutada. Läksin ühel päeval tema juurde ja: teatasin talle, et kohtasin Jurkovat. ütlesin, et Jurkova on teada saanud et Ziguris võttis ta orderi pealt maha ja vahetas korteri ümber, ning et nüüd ähvardab Jurkova skandaaliga. «Palju talle peab maksma?» küsis Ziguris. - «Viissada.» - «Kuid mul on ainult kolmsada.» -. «Hüva, anna siia.» Võtsin tema käest kolmsada rubla ja panin taskusse.»

«Öelge, Issakovitš,» tundis uurija huvi, «nüüdsama te rääkilsite, et Ziguris ei saanud ennast võtta sõjaväearvele seepärast, et ta polnud parajasti Moskvas. Oma abielu registreeris ta ikka ise?»
«Ei. ütlesin ju, et ta oli võtetel.»
«Aga kes siis perekonnaseisuametis käis?»
«Läksin Jurkovaga ise perekonnaseisubüroosse.» «Teie?»
«Nojah. Ziguris jättis mulle oma passi, millega ma käisin abielu registreerimas.»
«Jutustage lähemalt.»
«Vaadake, kodanik uurija, olin perekonnaseisubüroos käinud küll oma abielusid sõlmimas, küll tunnistajana, nii et selle lihtsa värgi mehhaanika oli mulle õige hästi sel

geks saanud. Oli lihtsalt pähe kulunud. Tulime perekonnaseisubüroosse tööpäeva lõpul, kui dokumente vormistav ametnik oli juba kenakesti väsinud. Ta isegi ei vaadanud fotosid meie passides. Kirjutas mehhaaniliselt raamatusse sisse, andis tavakohaselt abielutunnistuse välja ning

tegi niisama harjumusepäraselt meile ettepaneku teineteist õnnitleda ja suudelda.»
«Ja mis teie tegite?»
«Kas teate, mulle tegi kogu see asi nalja. Ja veel hakkas mul sellest vaesest naisest hale. Mõtlesin millegipärast, et ta on vanapiiga, et teda pole eluaeg mitte keegi suudelnud ning nüüd on tal vastik ja jälk siin seista ja pealt vaadata, kuidas suudeldakse teisi, noori ja ilusaid. Ja ma ütlesin talle: «Teate, seda kõike pole vaja. Küll me jõuame.. Andke, palun, meile dokumendid kätte ja me lähme. Te ju olete väsinud päev otsa noorte õnnitlemistest. » . . .»
«Ja kuidas tema sellele reageeris?»
«Esiotsa oli üllatunud, siis aga naeratas, andis meile dokumendid ja jättis nägemiseni.»
«Oli see ainus kord, kus te «peigmeest» asendasite?»
«Ei olnud. Selliseid kordi on olnud viis või kuus.»
«Miks teil oli vaja seda teha.

«Säärastel puhkudeloli teatud risk muidugi olemas. Mu kogemused aga kinnitasid, et mitte keegi seal ei vaata mitte kunagi passi fotot. Pealegi oleks juhul, kui perekonnaseisubüroo töötajais oleks mingisugune kahtlus tekItinud, olnud üpris lihtne öelda: «Vabandage, olen eksikombel kaasa võtnud sõbra passi.»

Kuid peapõhjus oli mujal. Esiteks oli õige raske tuua üheaegselt ühte ja samasse kohta «peigmeest» ja «pruuti» ja leida usaldusväärseid tunnistajaid. Teiseks tundsin mina partnereid märksa paremini kui nemad teineteist. Nagu isegi mõistate, välistas see igasugused intsidendid ja arusaamatused, mis võisid registreerimisel ette tulla. Mõelge ise: kui äkki pruut padiseb mõne lolluse, kes siis pärast selle supi ära sööb!»

«Perekonnaseisubüroode töötajad ei märganud siis mitte kordagi, et registreerivad teid vale passiga?»
«Mitte kordagi.»

«:No-nii, Issakovitš,» lausus uurija Šapošnikov, «tehkem nüüd meie kõnelusest kokkuvõte. Niisiis organiseerisite te viie aasta jooksul umbes viisteist abielu omakasuppüdlikel

eesmärkidel. Ja saite abielu sõlmimisele kaasaaitamise eest seitse tuhat kaheksasada rubla. Oli nii?»
«Oli.»
Lugege ülekuulamisprotokoll läbi ja kirjutage alla.
Tänaseks piisab.»
Issakovitš libistas pilgu üle protokollilehekülgede ja kirjutas hoogsalt alla.
«Kas ma võin minna?»

«Ahjaa, muide,» ütles Sapošnikov kui konvoeerija oli juba uksele ilmunud, «te jätsite oma jutustuses vahele ühe pisiasja.»

«Missuguse?»
«Asi on selles, et te' ei abistanud sisseregistreerimisel kaugeltki kõiki, kes teie poole pöördusid.»
«Nojah, ma ju ütlesin, et valisin hoolikalt. . .»
«. .. valuutaoperatsioonide kompanjone?»
Vastuseks Issakovitš vaid laiutas käsi, langetas siis pea, tõmbus kössi ja väljus aeglaselt kabinetist.
... Nädala pärast sõitis Astrahani ihtüoloog Mironov koju. Sapošnikov tuli Paveletski vaksalisse teda saatma!!..
«Kuidas läks? Kus käisid, mida nägid?»

«Käisin Vahtangovi teatris. Vaatamas «Printsess Turandotti». Kui palju ma olin sellest unistanud! Olen seda kuulnud raadiost ja näinud televiisoris, ometi oli elamus suur. Käisin ka tarbekunstinäitusel, vaatasin Uus-Arbatti, sõitsin läbi uued metroojaamad. Olin Arhangelskojes . . . Ahjaa, pidin päris ära unustama, käisime õega kinos «Abieluaferisti pulmi» vaatamas. Lõbus film.»

«Abieluaferisti?» kordas Sapošnikov ja talle meenus otsekui mingi analoogia sunnil: «Ahjaa,

kuidas su õetütrega lood on? Ma mõtlen tema meheleminekut.»
«Sellega on kõik joones. Õde lõi ilmaaegu lärmi. Ljuska tutvustas ka mulle oma peigmeest. Tore poiss, noor alles, aga juba ZIL-is tsehhijuhataja asetäitja. Pulmapeoga otsustasid oodata, kuni isa kaugsõidust tagasi jõuab. Ka mina sain nii-öelda ametliku kutse;»
«Kõik on korras,» mõtles Sapošnikov ja tõmbas kergendatult hinge. «Muidugi, tookord ajasin sassi. Jurkova ei ela mitte Sretenkal, vaid Stromõnkal. Stromõnka 12. Ja mina juba mõtlesin, et...»
Ja ta lausus valjusti:
«Kõik on korras.»
«Mis siis ikka,» toetas teda Mironov. «Meie sinuga vana-

neme, noored kasvavad peale. Me ei märkagi, J urka, kui äkki vanaisad oleme.»
«Tabasid naelapea.,pihta.»
«Pagan võtaks, mulle meeldib Moskvas käia! Nädal kipub siiski väheks jääma. Oleks kuu aega, siis jõuaksin nii mõndagi näha. ..»
«Igaüht huvitab Moskva omamoodi,» tähendas Sapošnikov, olles ametis omaenese mõtetega.
«Ega midagi, arvan, et mu tuurad juba igatsevad mu järele. Muide, millal sa mulle külla sõidad? Või ei jõuagi sa lubadustest kaugemale? Püüaksime sinuga sterleteid! Keedaksime uhaad! Tule!»
«Mulle meeldib rohkem röövkala püüda, näiteks haugi,» lausus Sapošnikov.«Lähen põlema.»
Kõlas elektrirongi vile ja vagunid hakkasid pikkamisi perrooni eest mööda liikuma.
«Tule parem sina terveks puhkuseks Moskvasse;» ütles Sapošnikov. «Käime loomaaias ära, puurides on kiskjad ja puha.»
«Ei mulle meeldi puuris istuvaid loomi vaadata.»
«Nad on ju kiskjad...»
Mironov ütles midagi vastuseks, aga sõnadest oli juba võimatu aru saada.

6. ARMASTUS APELSINIDE VASTU

Dnepropetrovski oblasti miilitsaorganid ja prokuratuur hakkasid saama signaale, et toiduainetekauplustes müüakse puuvilja kõrgendatud hinnaga.
Nende signaalide esmakordne kontrollimine, samuti revisjon, mille kaubastu ja kaubandusvalitsuse revidendid mitmes kaupluses korraldasid, ei andnud mingisuguseid tulemusi: dokumendid olid korras. Ostjatelt tuli aga endiselt teateid.
Siis tehti juurdlus ülesandeks prokuratuuri vanemuurijale Igor Vassilevskile. Vassilevski oli prokuratuuris töötanud kaheksa aastat, enne seda aga olnud kolm aastat tehase juriskonsult. Tal oli meeldiv nägu, mustad kulmud ja paksud käharjuuksed, ta olirõõmsameelne ja loomult seltsiv. Kui prokuratuuri töötajad mõnikord väljasõidu Dnepri äärde või metsa tegid, siis oli eestvedaja tavali-

selt ikka Igor Iljitš. Tugeva naljameelega inimesena ärgitas ta lakkamatult sõnaduelle, sõbramehelikke vingerpusse ja teravmeelseid nalju.
Paistis kentsakas, et just Vassilevski võttis meelsasti käsile niinimetatud igavad asjad - riisumised, riigi raha raiskamised, kõikvõimalike saatelehtede mahakandmisaktide ja väljastamisdokumentide võltsimised.
«Mulle anti trikotaaživärk klaarida,» kurtis kord Igorile ametivend, «kampsunid, pluusid, sukkpükisid - puha naftaliin!»
«Kulla mees,» vastas talle Vassilevski, «kus te olite, kui teie kursusekaaslased tudeerisid Karl Marxi teoseid? Te võitlesite samal ajal loengute vabakülastuse eest? Aga just Marx oleks võinud teid

õpetada nägema kaubasuhete taga inimsuhteid. Tunnen teile siiralt kaasa, msjöö Naftaliin. Näha ainult sukkpükse, märkamata seda võluvat olevust, kes need ebaseaduslikult omastas, nõustuge, see on banaalne. »

, ... Hommikul käis Vassilevski läbi mõned toiduainetekauplused - puuvilja oli palju. Ei müüdud üksnes kauplustes, vaid ka tänaval: müügilettidelt, korvidest, kastidest.

«Et ostjateloleks mugavam,» ütlesid kaupluste juhatajad. .

«Ka varastada: on mugavam - ilma tšekkideta on ju hõlpsam jälgi segada,» märkis uurija endamisi. Enne põhjalikku dokumentide uurimist otsustas Vassilevski tutvuda inimestega, kes neid dokumente kirjutasid.

Esimene külaskäik viis toidukaubastu direktori Budkevitši juurde. Vassilevski tundis Budkevitšit juba varem. See oli soliidne mees, pikakasvuline ja uhke hoiakuga. Vaid ühes oli loodus vembu visanud - säärasele mehele, kes oli otsekui sündinud juhtima ja käsutama, oli ta kinkinud peenikese, peaaegu kiunuva hääle.

«Noormees,» manitses Budkevitš, «isegi teie elukutse esindaja ei tohi igas kaubandustöötajas tingimata suli näha. See on filisterlik mõtteviis.»

«Ma ei jagagi säärast mõtteviisi,» kinnitas direktorile Vassilevski. «Ma isegi arvan, Lev Jeffimovitš, et käes on aeg, kus iga müüjat, kes on töötanud kolm aastat noomituste ja märkusteta, tuleb kohtu jia juurdluseta...» Vassileviski tegi pausi - «... autasustada medaliga «Vapruse eest».»

«Ma ei mõista sääraseid nalju,» kiunus Bud~evitš.

71

«Andestage. Kuid teie loal ma siiski kontrollin puu- ja juurviljabaasi ning kaupluste dokumentatsiooni.»

«See õigus teil on. Kuid pean teile juba ette ütlema, et selle baasi pärast oleme täiesti rahulikud. Seal töötavad asjatundjad.»

«Selles ma ei kahtle,» lausus uurija, ise aga mõtles: «Huvitav, kas ta arvab seda siiralt? Ent miks siis inimesed kaebavad? Muidugi, toidukaubastu puuviljaosakonnas, baasis ja kauplustes töötavad kogenud inimesed, kes on käinud läbi tule ja vee. Mis siis ikka, eks kontrollime.»

Igor võttis endale appi SORVVO-st kaks hiljuti juriidilise instituudi lõpetanud noort töötajat - tõmmujuukselise Dima ja peaaegu punapäise Sergei, ning kogenud revidentraamatupidaja Saveljitši, kes oli küll juba pensionil, kuid sellele vaatamata polnud kaotanud suurepämseid revidendiomadusi: süvenemisvõimet, põhjalikkust ja erilist sohi avastamise vaistu.

«Vennad Pinkertonid,» ütles Igor Dimale ja Sergeile. «Meid ootab ees üpris suur ja raske töö. Meie käsutuses ei ole esialgu mitte midagi, kui jätta arvestamata ostjate viit või kuut kidurat kaebust. Kuid mu süda aimab, et siin on vaja otsida. Ja hoolega otsida.»

«Me olemegi detektiivid,» tähendasid Dima ja Sergei tagasihoidlikult.

«Esialgu kirjanikud veel teie väljapaistvaid võimeid ei tunne. Vastasel korral oleksin ilmtingimata trehvanud teie nimesid mõnes kriminaalromaanis. Detektiivid, kas teile kriminullid meeldivad?»

«Targad kriminullid küll.»

«Näen. Võib arvata, et kriminalistikaloengutel te vist muud ei teinudki, kui lugesite kriminulle.»

«Kriminalistikaloenguid oli palju, iga loengu jaoks häid kriminaaljutte ei jätkunud. Nii jäi üht-teist ka kriminalistikast meelde.»

«Noh, hüva, aitab lobisemisest,» lausus Igor. «Võtke jälg üles - teie, Holmes, ja teie, Watson.»

«Meil on just vastupidi,» tähendas Dima.

«Seda enam.. .»

Abilised meeldisid Vassilevskile. Targad, reipad. Neil oli veel üks omadus, mida Vassilevski väga hindas - huumorimeel. Üldiselt polnud poistel viga. Paistab, et ta ei eksinud.

. . . Kõigepealt käskis Vassilevski Dimal ja Sergeil lähe-

malt tutvuda nende kaubandustöötajate tutvusringkonnaga ning pidada silmas baasi ja kauplusi. Tema ise aga võttis koos Saveljitšiga dokumendid käsile. Uurija tegi endale selgeks puuvilja varumise ja müümise keerulise süsteemi. Ta alustas lepingutest hankijatega lõunapoolsetest vaba-riikidest ning tegi dokumentide juhatusel läbi kogu tee, mida mööda apelsin või õun jõudis kolhoosiaiast ostja toidulauale. Iga puuviljakast korjas sellel teekonnal kaasa hulgaliselt igasuguseid pabereid: saatelehti, kaubaaruandeid, väljamineku- ja sissetulekudokumente, mahakandeakte... .
«Muide, mis puutub mahakandeaktidesse, Igor Iljitš,» lausus Saveljitš, võttes prillid eest, «siis vaata ometi, kui palju neil seal puuviljaosakonnas on ebakvaliteetseid puuvilju. Aga kuidas on lood kauplustes?»
«Käisin ise mitmes kaupluses,» vastas Vassilevski, «seal on puuvili nagu näituseks valitud.»
«Võib-olla on siin tõepoolest tegemist hoolika valiku tulemustega? »
Baasis oli moodustatud erikomisjon, kes valmistas puuvilja ette. See komisjon määras sordid, ning kandis maha ebakvaliteetse kauba. Kuid Vassilevskile hakkas silma üks detail, lausa pisiasi. Ühel aktil oli töölise Dantšenko allkiri. Akt oli koostatud juulis, Dantšenko aga tuli tööle septembris.
«Ma uskusin laohoidjat, toda Zaretskit;» tunnistas tööline. «Ta ütles, et kõik on kombes.»
Kontrolliti veel mitut akti. Selgus, et ka nendele olid inimesed alla kirjutanud, dokumente lugemata, nende sisusse süvenemata, usaldades pimesi kaubatundjaid Majevskit ning Sahnod, laohoidjat Zaretskit ja baasi juhatajat Pritõtskit.
Aga komisjon, kes tegeles puuvilja ettevalmistamisega?
Uurija juures oli selle komisjoni esinaine kaubandusinspektor Veera Dudkova, umbes kolmekümneaalstane naine. Hariduselt oli Dudkova velsker. Viimaselt töökohalt oli ta vallandatud koosseisude koondamise tõttu, pärast seda olnud pikka aega tööta. Pritõtski võttis tööle teise eriala inimese - järelikult oli tal sellist inimest vaja.
Ja Dudkova hakkaski raskel hetkel oma heategijaid kaitsma.
«Komisjon töötab pidevalt. Kõik aktid kontrollime ise üle. Võrdleme.»

«Aga komisjoni liikmed kinnitavad, et nad on aktidele allla kirjutanud, neid isegi läbi lugemata.»
«Pole tõsi. Võib-olla üks või kaks säärast juhust on olnud.»
«Üheainsa päevaga,» sekkus Saveljitš, «kirjutasite alla, neljakümnele aktile. Millal te kontrollida jõudsite?»
«Muuseas,» tähendas Vassilevski, «meil on alust arvata, et nendest neljakumnest aktist on enam kui pooled fiktiivsed.»
«Kuidas nii?» ehmus Dudkova. «Semjon Jakovlevitš ju kinnitas mulle. . .»
«Pettus, kulla inimene, selge pettus,» summeeris Saveljitš lühidalt.
Niisiis, puuvilja ettevalmistamise aktid olid võltsitud. Kuid milleks seda tarvis oli? Vassilevski mõistis, et nemad Saveljitšiga kahekesi ei jaksa kogu tohutut dokumentatsiooni läbi töötada. Ta kutsus appi vilunud revidendid ja eksperdid, et koos nendega kõik dokumendid põhjalikult ja asjatundlikult läbi uurida.
Vassilevskit ajasid segadusse varasemad ekspertiisid. Kogenud spetsialistid olid kontrollinud peaaegu iga puuviljapartiid. Kuidas nüüd välja selgitada, kas nende järeldused olid õiged, kooskõlas tegeliku olukorraga?
Ka Vaslsilevski abilised ei raisanud aega. Nii Dima kui ka Sergei olid välja uurinud sääraseid asju, mis pakkusid juurdlusele mõningat huvi.
Baasi kaubatundja Semjon Majevski naitis poja Ljova. Nagu naabrid rääkida teadsid, tegi

Majevski-seenior Majevski-juuniorile «tillukese» pulmakingi - maja. Samuti teati seda, kui palju see maksis - kaheksateist tuhat rubla. Ka miniale anti üle «tagasihoidlik» kingitus - briljantkaelakee, mille hind oli kaheksa tuhat rubla.

Kust võttis lihtne kaubatundja, kelle kuupalk oli 95 rubla, nii palju raha?

SORVVO töötajail tuli kurjategijad kuriteopaigalt tabada. Toiduainete kaupluse nr. 9 ette sõitis hall «Volga». Seda kauplust peeti silmas. Autoga kohale sõitnud mees läks otse juhataja Atamantšuki kabinetti. Veidi aja pärast. tassis üks tööline laost välja kasti õunu ja kasti apelsine ning läks «Volga» juurde. Taiplik sohver tegi pakiruumi lahti ja puuviljakastid tõsteti sinna sisse. Läks veel mõni minut;ja kauplusest väljus, otsekui vahepeal poleks midagi juhtunud, autoga kohale sõitnud mees.

74

«Lase käia!» ütles ta juhile reipalt.

« Üks hetk!» Ootamatult seisid tema kõrval kaks noormeest. «Oleme SORVVO-st.»

Selgus, et autoga tulnud mees, keegi Mihhejev, oli üks omal ajal baasi ja seda kauplust kontrollinud ekspertidest.

Vassilevski ise kogus mõningaid andmeid kaubastu juhataja Budkevitši kohta. Tõsi küll, Budkevitš polnud kellelegi kinkinud maju ega briljante ja elas õige tagasihoidlikult. Kuid üks detail tema käitumises äratas siiski tähelepanu: kaubastu direktorile meeldis kangesti käia komandeeringus. Ja enamasti ikka Moskvas, Leningradis; Kiievis, Tbilisis.

«Meie direktor ei armasta: paigal istuda,» rääkisid kaubastu töötajad, «ühtelugu on sõidus. Aga tema sõidud tulevad alati asja ette. Mitte keegi ei oska temast paremini välja õngitseda ülefondikaupu, pealegi veel kõige defitsiitsemaid. Ülehomme ta näiteks sõidab Kišinjovi. See aga tähendab, et meile, Dnepropetrovskisse, tuuakse moldaavia veini ning ka viinamarju. »

«Dima,» ütles Vassilevski SORVVO uurijale, «te peate homme sõitma komandeeringusse Kišinjovi. Meie direktoril tuleb silma peal hoida, et ta seal rumalusi eiteeks. Pealegi ta teid ei tunne, teile ma teda .aga muidugi näitan.»

Dimat käis vaksalisse saatmas Sergei. Tema hoolde usaldatud direktorit aga saatis ebamäärase vanusega käbe mehike, kelle nägu meenutas küpsetatud õuna. Mehike naeratas direktorile säravalt, misläbi tema pale muutus veelgi kortsulisemaks, ja pistis Budkevitšile vargsi pihku mingi paki.

«Passi talle peale, Serjoža,» lausus Dima, «huvipakkuv subjekt.»

«Kahtlemata. Kaeme järele, mis linnuke ta on. Sina aga ole kallis ja hoolitse seal papakese eest. Ära teda üksi jäta.»

Samal ajal korraldasid eksperdid ja revidendid, kelle Vassilevski oli välja tellinud uusi ekspertiise ja kontrollisid dokumente. Vassilevski ise küsitles endisi eksperte ja korraldas vastastamisi. Pilt näis hakkavat vähehaaval selguma.

«Öelge, Mihhejev,» küsis Vassilevski eksperdilt ülekuulamisel, «mis teenete eest teile õunu ja apelsine antakse.»

«Ma ei tea midagi. Pole midagi näinud: Võib-olla olid kastid mõeldud autojuhi või kellegi teise jaoks.»

«Kutsuge autojuht.» .

75

«Ega see esimest korda ole, kus ma neile ubinaid vean,» ütles autojuht.

«Mulle?»

«Einoh, miks teile. Teie naisukesele. Teie vahtisite mujale.»

«Olgu,» lausus Mihhejev süngeIt, vaadates põrandale,

«ma räägin kõik ära.»

Kui puuvili osakonna ladudesse saabus, siis tuli kaup korra kohaselt vastu võtta ja vormistada kvaliteedidokumendid. See oleks pidanud toimuma hankijate saatekirjade alusel, mille nimi rääkis iiseenda eest: kvaliteeditõend. Puuviljaosakonnas aga registreeriti kaup kui sorteerimata või mittestandardne. Arusaadavalt langes puuvilja hind säärase operatsiooni tõttu oluliselt.

Pärast seda kutsuti baasi eksperdid. kaubaekspertiisi büroost. Need eksperdid määrasid valikuliselt kindlaks, kui palju umbes ühes või teises partiis sorte on. Loomulikult ei vaadanud eksperdid läbi kaugeltki tervet partiid; nad kontrollisid vaid mõnda kasti. Saanud ekspertiisi otsuse, sorteerisid Sahno, Zaretski ja kompanii just selle puuviljapartii, enne kui see kauplusse saadeti.

Sorteerimise juures kaubastu inimesi tavaliselt ei olnud. Teise sordi õun muutus havi käsul esimese sordi õunaks, mittestandardne õun aga teise sordi õunaks.

Aga et kaubastu esindajad partiid enam üle ei kaalunud, siis Sahno ja kompanii jätsid kõik kõrgemat sorti puuvilja ülejäägid aktidesse kandmata. Valiku tulemused sobitati osavasti ekspertiisiaktiga nii, et hälve ühele või teisele poole polnud suur. Raamatupidamisele aga esitati dokumendid allels pärast puuvilja muümist.

Kõik puuviljaosakonda saabuvad õunad, sidrunid, apelsinid, mandariinid, viinamarjad, pirnid ja banaanid võeti vastu ainult kaalu järgi, loomulik kadu aga määrati märksa suurem, kui see tegelikult oli.

Ja tulemused? Sordilisuse alandamisega kraabiti kokku 162000 rubla, loomuliku kao arvel aga 40000 rubla.

Aga mis edasi sai? Kuhu pandi kümned tuhanded kilod puuvilja? Mida võeti ette nende niinimetatud ülejääkidega?

Uurija kuulas üle Sahno ja Zaretski. «Arvestussüsteem on ebatäiuslik.»

«Arvan, et tegemist on vaid mõnede töötajate lohakusega, muud ei midagi.»

Kuid Vassilevski teadis juba kindlalt, et siin polnud tegu ei ühe ega teisega. Ekspertide abiga tegi ta kindliaks, et puuvili saadeti kauplustesse ajutiste saatelehtedega. Neis dokumentides olid kirjas kõrgemad standardsed sordid.

Hiljem need dokumendid hävitati, osavad inimesed aga kirjutasid nende asemele teised, mille kohaselt needsamad õunad, mandariinid ja apelsinid muudeti mittestandardseiks, sidrunid aga alamõõtmelisteks.

Sergei tõi samuti üpris väärtuslikke andmeid. Saatnud Dima Kišinjovi viivale rongile, hakkas ta vaksalist jälgima käbedat mehikest, kelle nägu meenutas küpseõuna. Selgus, et tegemist on õige huvitava tüübiga. Sergei nägi, et mehike ilmselt pelgab jälitamist. Ta tegi linna vahel mõttetuid haake, kargas liikuvale trollibussile ja põikas kõrvaltänavasse. Siiski õnnestus Sergeil oma hoolealune päris koduni välja saata.

Järgmise päeva hommikul virgus käbe mehike vara. Kodust väljudes oli tal üle õla kirsakott. Tunni aja pärast kohtus ta ühel vaiksel tänaval asuva maja trepikojas kodanikuga, kellel oli seljas hall vene särk ja peas valge suvekilabu. Hallis särgis kodanik pistis käbedale mehikesele kotti mingi kompsu. Nad ei vahetanud ainsatki sõna.

Sergei jälitas kirsakotiga mehikest, hoidudes temast parajasse kaugusesse. Ootamatult istus mees kõnnitee ääres seisvasse sinisesse «Volgasse». Sergei jättis auto numbri meelde: 48-52. Läheduses ,polnud ühtegi taksot ja Sergei peatas möödasõitva «Moskvitši».

«Kähku!» hüüdis ta. «Olen miilitsast.»

«Moskvitšil» polnud kerge «Volga» kannul püsida. Sergei oli kindel, et kirsakotiga mees ei aimanud jälitamist. Nad kihutasid läbI ühe, siis teise ja kolmanda kvartali. « Volga» number 48-52 oli silmist kadunud. Ja siis haaras Sergei peaaegu masinlikult käsipidurist.

«Pea!» .

«Seltsimees .uurija,» ütles «Moskvitši» juht, «nii me võime vastu posti põrutada.»
«Vabandage,» lausus Sergei, vaadates ise üksisilmi «Volga» suunas. Miks auto peatus just siin? Sergei vahtis ümberringi. «Teenindusvalitsus». «Pelmeenibaar».
Ja siis nägi ta mehikest, kellel oli üle õla kirsanahkne kott. Mees tuli välja hoiukassast.
«Sõidame veel «Volga» järel. Ärge laske teda silmist,» palus Sergei.

Varsti peatus «Volga» uuesti. Ja jälle hoiukassa ees. «See on juba huvitav,» mõtles Sergei. «Ta paneb raha hoiule mitmes hoiukassas. Miks mitte ühes kohas? Küllap on raha liiga palju. Kahtluste vältimiseks.»
« Volga» peatus kaheksa hoiukassa ees ning alles siis sõitis tagasi sinna, kust oli teekonda alustanud. Sergei hüppas tänavanurgal «Moskvitšist, välja, tänas juhti ja ruttas jooksujalu militsionääri otsima. Tuttav miilitsavanem oli postil tavalises kohas.
«Kaks meest tuleb kinni pidada, läki!» ütles Sergei.
Nad jõudsid trepikotta just sel hetkel, kui käbe mehike andis hallis särgis mehele paki hoiuraamatuid, see aga andis talle vastu raha.
Miilitsavanem läks nende juurde,
«Tulge kaasa, kodanikud!»
«Mis see tähendab, milles on asi?»
«Trepikojas on alkohoolsete jookide joomine keelatud,» ütles Sergei.
«Agia me pole ju joonud! Nuusutage ise,» hakkas kirsakotiga mehike nihelema ja tegi katset kompsu maha poetada.
«Siia ei tohi prahti visata, kulla mees,» lausus miilitsavanem etteheitvalt, võttis kompsu maast ja ulatas omanikule. «Mis aga sellesse puutub, kas te siin jõite või ei, siis selle klaarime osakonnas selgeks. Tulge kaasa.»
Kirsanahkse kotiga mees, Abram Ronin, ei ajanud kuigi kaua tagasi.
«Olen väike inimene. Mulle-öeldi: Abram, sa pead viima selle raha hoiukassadesse ja kandma hoiuarvetele. Selle eest saad oma protsendid. Kui tarvis viia, miks siis mitte viia. Mis seal enam rääkida! See pole ju kriminaalkuritegu, niipalju kui mina asjast aru saan, kodanik uurija?»
«Kelle raha see on?»
«Kelle raha! Meie raha. Nõukogude raha. Ega need Kerenski-aegsed ole, kodanik uurija! Ka dollarid mitte, võin seda kinnitada.»
«Kellele raha kuulub?»
«See on iseküsimus. Minu kätte andis raha Ljonka, kes see muu kui ikka Ljonka.»
Selgus, et Ljonka, Leonid Tatartsev, hallis vene särgis mees, oli Majevski õepoeg.
Nüüd oli vaja otsekohe isoleerida Sahno, Zaretski, Pritõtski ja Majevski. Operatsioon tuli läbi viia kiiresti, et ei

jõutaks kuriteo jälgi likvideerida. Korraldati ka väga põhjalik läbiotsimine. Majevski perekonnaliikmed närveerisid - nad polnud jõudnud jälgi peita. Jälgi aga oli üpris palju. Sada kakskümmend kuus hoiuraamatut, hoiusumma suurus oli sada kolmkümmend kaheksa tuhat rubla. Sularaha oli üheksa tuhat rubla, kolmeprotsendilise riigilaenu obligatsioone aga tuhande kahesaja rubla väärtuses. Osa varandust oli siiski jõutud anda sugulaste kätte.
Nüüd saabus Majevski-juuniori aeg tänada Majevski-seeniori pulmakinkide eest. Juba enne isa vahistamist oli nutikas pojake ära peitnud kümme hoiuraamatut, kus seisis arvel üheksa tuhat rubla,

ning pool tuhat rubla sularahas.
Ka Ljoval polnud kõige vähematki himu priitahtlikult rahast lahkuda. .
«Kuulge, Majevski,» hoiatas uurija vanemat Majevskit pojaga vastastamise ajal, «soovitan teil jätta komöödia mängimine. Las teie poeg annab ära kõik, mis te olete kokku riisunud, vastasel korral vahistan ka tema varguse varjamise eest ning võtan kriminaalvastutusele.»
Zaretskilt võeti ära kakskümmend neli hoiuraamatut, millel oli kakskümmend kaheksa tuhat rubla, peale selle viis tuhat rubla sularahas ja kaheksa tuhat obligatsioonides. Lisaks sellele oli Zaretskil õige palju tsaariaegseid münte, kuldsõrmuseid ja briljantkõrvarõngaid. Veidi aega enne arreteerimist oli tagasihoidlik laojuhataja ostnud maja, mis maksis viisteist tuhat rubla.
Suur summa sularaha ja rohkesti hoiuraamatuid võeti ära ka kaubatundja Sahnolt ja baasi juhatajalt Pritõtskilt.
Uurimine kestis. Kaugeltki mitte kõik selle apelsinikontserni liikmed polnud paljastatud. Puuvilja ülejäägid oli ju vaja maha müüa. Aga kus? Loomulikult kauplustes. Selleks pidi olema tihe side müüjatega. Apelsinikuningad näitasid üles erilist heatahtlikkust kaupluste nr. 7 ja 9 vastu, mida. juhtisid Ivanov ja Atamantšuk. Nende kauplustes oli puuvilja alati külluses.
Ivanov valis mitte just eriti originaalse, kuid enda arvates absoluutselt kindla kaitseviisi. Ülekuulamistel ja vastastamiste ajal eitas ta kategooriliselt igasugust osavõttu apelsiniärist.
«Mina ei tea midagi. Mulle anti kaupa ja mina müüsin selle maha. Kõik saadud raha andsin inkassaatorile. Kontrollige, kui soovite.»

«Kontrollisime,» lausus uurija ja näitas kaupluse direktorile kümneid dokumente. «Vaadake ise: see on fiktsioon, see on võltsing, teine dokument on hävitatud.»
«Mina pole süüdi,» raius Ivanov kangekaelselt, «kõik dokumendid on ehtsad.»
«Kus nad ehtsad on,» tähendas Saveljitš, «kui te ise vormistasite ümber üle viiekümne ajutise saatelehe, alandasite sorti? Olge lahke, vaadake. Ajutises saatelehes on kirjas, et saite 1482 kilo esimese sordi õunu hinnaga üks rubla kilo ja 237 kilo mittestandardseid õunu, ühtekokku 1541 rubla eest. Oli nii?»
«Ja mis sai edasi?» jätkas juba Vassilevski. «Algdokument hävitati, selle asemel aga kirjutati välja uus saateleht. Kogus on sama, ,aga. .. mis imetrikk küll: esimese sordi õunu on nüüd 237 kilo, mittestandardseid aga 1482 kilo! Hopp! Ja sordid vahetasid kohad! Hinna vahe - 933 rubla - on mustkunstniku taskus. Eks oli ju nii? Ühtekokku omastati säärasel viisil kuuskümmend tuhat rubla.»
Ivanov vaikis tükk aega, ähkiS ja puhkis ning lausus lõpuks:
«Ei. Mina pole süüdi.»
«Vaadake õige teda!» katkes isegi tasakaaluka Saveljitši kannatus. «Kõik näevad, et on must, tema aga kinnitab ikka, et valge.»
Vassilevski muigas.
«Ma arvan, et seda me protokolli ei kanna.» «Vabandage, seltsimees uurija,» rahunes Saveljitš, «närv ütles üles.»
Teine kauplusejuhataja, Atamantšuk, jagas Majevski ja Zaretskiga umbes samal viisil saadud sada tuhat rubla.
Surutud lõpuks faktide, kümnete ja sadade dokumentide ning tunnistajate seletustega vastu seina, hakkasid kurjategijad ilma keerutamata tunnistusi andma.
«Selle eest, et Ronin viis raha hoiukassasse, maksime temale ühe protsendi viidud summast.»
Pensionär Ronini vanaduspäevad polnud kerged. Juhtida apelsinihaide kassamajandust ja võtta arvele iga rubla, mille need olid kokku riisunud, polnud kerge. Pealegi veel tema eas. Oli vaja käia kõikides hoiukassades, need aga olid üle linna laiali pillatud. Ühtainust hoiukassat pruukida poleks olnud mõistlik, juba niigi oli paljudele hoiukassade töötajatele rikas taat silma hakanud, nii et... Jah,

ega tema eas ole naljaasi teha sääraseid tehinguid, arvutada
80
protsente, osta ja jaotada obligatsioone, kusjuures kõike seda tehes tuli jääda märkamatuks.
«Mis parata,» aTvas Ronin, «tööga niivõrd hõivatud ligimesi peab aitama. Liiati, kui seda pole vaja teha tasuta. Mis sellest, et ainult üks protsent, aga mida rohkem hoiule annad, seda rohkem saad ka ise... Tükitöö. . .»

Läbiotsimisel leiti Ronini juurest vähem hoiuraamatuid kui teistel, kuid siiski oli temagi suutnud üht-teist kõrvale panna: 820 rubla hoiuarvel, enam kui kuue tuhande rubla eest kolmeprotsendise laenu obligatsioone, peale selle veel kuldkelli, sõrmuseid ja muud head-paremat üheteistkümne tuhande rubla eest.

Säh sulle siis üks protsent! .

Aga kes siis oli Budkevitš, see.soliidne juht mittesoliidse kiunuva häälega? Kas temal tõepoolest polnud kogu selle looga pistmist? Võib-olla oli ta lihtsalt naiivne ülemus?

Ei, tõsiasjad ja tunnistajad rääkisid muud. Esimesel ülekuulamisel käitus Budkevitš nii, nagu oleks uurija tema silmad avanud - kas tal siis tõepoolest olid säärased alluvad!

«On alles sulid ja lurjused!» Tema kiunuv hääl katkes kõrgete toonide juures. «Niiviisi alt vedada, niiviisi häbistada kogu meie organisatsiooni! Ja mina usaldasin neid kui kogenud inimesi! Teisiti ei saakski töötada!»

«Usaldasite neid puhtast südamest?» päris Vassilevski.

«Mida te sellega öelda tahate?» pööras Budkevitš tema poole oma silmad, mis olid verd tais valgunud. «Kuidas te julgete mind .selles räpases loos kahtlustada! Olen vabariikliku nomenklatuuriga töötaja, ma... ma. .. Ma olen ennast tervenisti tööle pühendanud, sõidan ühest ametialasest komandeeringust teise, et kindlustada linna kõigega, mis. .. mis. . .»

«Lugege, mis siia on kirjutatud.» Vassilevski.andis toidukaubastu direktorile tema alluva Sahno ülekuulamise protokolli.

«Meie ülemus on range mees,» luges Budkevitš, «ta armastab täpsust ja korda. Raha toome talle õigeaegselt ega võta mingisuguseid allkirju. Milleks säärased formaalsused? Tähtis on raha. Kui me aga kuuleme, et tuleb komandeering, ,siis peab hoidma silmad-kõrvad lahti. ..»

«See on vale!» kiunus Budkevitš. «See on šantaaž ja räpane laim! Ega juhtivat töötajat niisama mustata! Seda ma nii ei jäta! Lähen oblastikomiteesse, rahvakontrolli.

81

Kurjategijad laimavad oblastitöötajat, nõukogude jurist, uurija aga sallib seda! Ma kaeban teie peale!»

«Oodake, küll jõuate kaevata,» lausus Vassilevski, «lubage ainult, et ma tutvustan teid veel mõne dokumendiga.»

Vassilevski asetas Budkevitši ette lauale foto. Ülesvõttel oli jäädvustatud liigutav hetk: Abram Ronin jätmas hüvasti oma jumaldatud direktoriga, kes sõitis komandeeringule päikesepaistelisse Moldaaviasse. Hüvasti jättes aga ei ulatanud Ronin Budkevitšile mitte paljast kätt, vaid mingisuguse ümbriku.

«Võltsing!» vingus Budkevitš.

«Süüdistatav Ronin aga tunnistab,» ütles uurija ja asetas lauale ülekuulamise protokolli, «et andis selles ümbrikus teile kaks tuhat viissada rubla ettenägematuteks pisiväljaminekuteks. »

«Vale! Seda on vaja tõestada!»

«Võib ka tõestada,» vastas uurija rahulikult. «Öelge, Budkevitš, miks te hoiate oma sõiduautot «Volga», mille registreerimisnumber on 55-41, Kišinjovis, mitte aga Dnepropetrovskis?»

«Lubage.. .»

«Ei! Ja teil on palgaline autojuht. Siin on Moldaavia NSV Riikliku Autoinspektsiooni õiend. Siin on

teie isikliku autojuhi kodanik Tukula tunnistused. Siin on kellegi kodanik Lidia Semjonova tunmstused, kelle juures te Kišinjovis viibides elate. Aadress on Fruktovaja tänav 48. Kas loen ette?»
«Pole vaja. . . »
Budkevitš ehk, nagu apelsinikuningad teda kutsusid, «papa», otsis ja hoidis varaliselt vastutavatel ametikohtadel inimesi, keda varem oli sotsialistliku omandi riisumise eest kohtulikult karistatud. Niisugused olid Pritõtski, Zaretski ja Sahno: Nad tasusid heldelt «papa» hoolitsuse eest. Neist igaüks andis talle kuus viissada rubla «elatusraha», sellele lisandusid veel rikkalikud subsiidiumid, kui «papa» sõitis komandeeringule. .

. .. Apelsinigrupp istus täies koosseisus süüpingis. Riisujad olid omastanud üle poole miljoni rubla riigi raha. Tänu Igor Vassilevski ja: tema kaaslaste visale ja pingelisele toöle hüvitati riigile tehtud k,ahju täielikult.

Ukraina NSV Ülemkohtu väljasõiduistungil, kus seda asja arutati, tunnistati kõigi kohtualuste süü riigi raha

laiau1atuslikus riisumises tõestatuks. Võttes arvesse toimepandud kuriteo erilist ohtlikkust, mõistis kohus S. Majevskile, L. Zaretskile ja L. Sahnole kõrgeima karistusmäära koos kogu erandatud raha, väärtasjade ja vara konfiskeerimisega. Nende kaasosalistele L. Budkevitšile, I. Pritõtskile, S. Ivanovile ja V. Atamantšukile mõisteti igaühele 15 aastat vabadusekaotust, ülejäänutele pikaajaline vabadusekaotus koos vara konfiskeerimisega. . .

Hilja õhtul tulid Igor Vassilevski ja tema noored kolleegid - brünett Dima ja peaaegu punapäine Sergei - protsessilt.
«Astume sisse,» tegi Igor ettepaneku, kui nad jalutasid mööda toiduainetekauplusest, «joome klaasi tomatimahla.
Kaupluses ostis Dima igaühele apelsini.
«Laske hea maitsta.»
«Ega need äkki varastatud ole?» usutles Sergei.
«Sööge julgesti, Watson,» ütles Igor, «nüüd enam pole.»
«Meil on vastupidi,» tähendas Sergei. «Watson on tema.»
«Seda enam. . .»

7. TAGASI ESIVANEMATE JUURDE

Psühhoneuroloogiadispanseri peaarst Veera Ostrožina viis läbi operatiivnõupidamise. Seekord aga ei olnud välja kutsutud mitte arstid ja velskrid, vaid Veera Nikolajevna juures olid hoopis ravitöökoja juhid. Peaarst polnud rahul temale alluva käitise tööga. Talle tundus, et tema alluvad ei suuda aru saada lihtsatest tõdedest.
Seepärast kestis viieminutiline nõupidamine juba kolmandat tundi.
«Saage aru,» seletas Ostrožina juba mitmendat korda, «töö lõi inimese ning me võime ja peame haigeid ravima tööga. Üksnes mõtestatud, tark töö suudab neid tagasi tuua targa ja mõtestatud elu juurde.»
«See on meile selge,» vastas talle töökojajuhataja Tortšinski.
«Kuid kas siis käsitsi karupükste kudumine. on mõtesta-

tud töö. Pealegi ei taha neid mitte keegi osta?» küsis Ostrožina endiselt kannatlikult. .
«Te teate ju isegi - et puuduvad seadmed,» ütles Tortšinski.
«Ja kus on vill?» tõusis oma istmelt tsehhijuhataja Mulerman. «Kas me saame hankijalt villa? Me

saame temalt pigitraati, lugupeetud Veera Nikolajevna, kanepinööri, aga mitte villast lõnga.»
«Majandusmehed olete ometi teie,» meenutas peaarst. «Kas siis mina pean hakkama teile trikotaažimasinaid ja toorainet muretsema! Näidake, et olete nupukad ja leidlikud.»
«Teil on õigus, Veera Nikolajevna,» nõustus lõpuks Mulerman, «nuputame pisut ja otsime avastamata reserve.»
«Siis on kõik korras,» muheles peaaust. «Oleme kokku leppinud?»
Seega nõupidamine lõppes, inimesed läksid laiali.
«Semjon Mihhailovitš,» ütles Mulerman töökoja juhatajale pateetiliselt ja võttis tal käevangust kinni, «paistab, et meie võimsuses pole tõkestada progressi jõudsat sammu.»
«Mida te sellegg öelda tahate?»
«Seda, et ülemused andsid selgesõnalise korralduse meie käitist edasi arendada. Kui läheksime õige teie kabinetti,» tegi tsehhijuhataja ettepaneku, «meie kõnelus pole mõeldud võõrastele kõrvadele. . .» .
Tortšinski kabinetis .andis . Mulerman oma- rikkalikule ärimehefantaasiale vaba voli.
«Me vajame moodsaid trikotaažimasinaid,» lausus ta, sammudes erutatult mööda väikest kabinetti. «Seda esiteks. Me vajame head, kõrge kvaliteediga kedrust. Puhast villa. See on teiseks. Haiged vajavad mõtestatud tööd. . .»
«Esiteks, teiseks, kolmandaks,» katkestas teda Tortšinski. «Aga kus raha on? Teate ju ise, kui palju meile eelarve järgi antakse, näpuotisaga. Linna tervishoiuosakonnast aga ei mangu kopikatki juurde.»
«Pange oma fosfor tööle, Tortšinski,» ütles tsehhijuhataja. «Me erineme loomadest just sell.ega, et meie peaaju koores leidub fosforit. Olete te kunagi õppinud säärast teadust nagu poliitökonoomia, esimene osa?»
«Teate ju küll, et mul on diplom.»
«Milleks formaalsused! Ma räägin asjast. Seniajani me saime tulu üksnes meie tillukesest sotsialistlikust ettevõttest. . .»

«Raasukesi saime! Mis tuludest te räägite!» kortsutas Tortšinski kulmu.
«... Ja ei pannud mitte midagi kõrvale tootmisvahendite arendamiseks, tootmisvõimsuste laiendamiseks,» jätkas Mulerman oma mõtet, Laskmata end kaaslase repliigist häirida.
«Seletage lähemalt.»
«Meelsasti. Möödaminnes tuleks korraldada tilluke poliitökonoomia seminar. Kahju, et siin pole meie peaarsti, tal oleks põhjust teha aruandesse linnuke ja jätta hea mulje linna kõrgemates tervishoiuasutustes.»
«Jätke loba,» torises Tortšinski. «Kui teil on konkreetseid ettepanekuid, siis laske tulla.»
Kuid Mulerman ei kiirustanud. Ta oli juba sisse elanud õpetaja ossa, lõpetas kabinetti mööda sammumise, jäi tooli taha nagu kõnepulti seisma ja vajus sügavalt mõttesse. Tortšinski teadis, et säärastel viivudel ei maksa seda filosoofi häirida. .
«Põhiline, millest me puudust tunneme, on lisaväärtus,» alustas Mulerman. «Kuid lisaväärtuse loomiseks on tarvis põhjalikult ümber korraldada kogu tehnoloogia, täiustada vananenud seadmed ja osta uusi. See aga nõuab teadupärast suuri kapitalimahutusi. Me vajame algkapitali. Kuid meil on täielik garantii, et lisaväärtus luuakse, kui tootmine hakkab uues rütmis käima.»
«Palun arusaadavamalt.»
«Olgu siis oma sõnadega. Ühesõnaga, me toome siia niipalju oma raha, kui keegi saab, ning ostame selle eest uued tööpingid ja korraliku villa. Selle kõik anname meie kallitele skisofreenikutele. Nemad teevad tööd, meie realiseerime kauba ja saame oma kullid. Teenistuse jagame omavahel ära.»
«Kuidas?»

«Loomulikult mitte ametikoha järgi, vaid vastavalt sissemaksule. Seame sisse aktsiad. Põhimõte, mida on kontrollinud isaisade pikaajalised kogemused.»
«Aga kui mina ostan tööpingi, siis on see vist minu isiklik omand?» küsis töökoja juhataja umbusklikult.
«Ärge olge tita, Tortšinski, tootmisvahendite eraomandus on meie riigis ammu kaotatud. Või pole te seda kuulnudki?»
«Nii et tuleb bilanssi võtta?»
«Kas paberimäärimine on siis nii raske?»

86
«Aga toodang?»
«Mis toodang? Nagu seni oleme teinud, teeme ka edaspidi. Osa toodangust läheb otse, osa vasemale, osa aga paremale. »
«Kuid nüüd tuleb ju toodangut rohkem?»
«Ka vasemale läheb järelikult rohkem. Niimoodi sünnibki lisaväärtus, iga enesest lugupidava ettevõtte nurgakivi. Taipasite midagi?»
«Aga tooraine?»
«Kas ma siis ei öelnud teile? Tuleb otsida vajalikke inimesi ja osta olemasolevate frankide eest seda, mida vajame, mitte aga seda, mida meile baasis kaela sokutatakse.»
«Jälle kulutused?»
«Ärge koonerdage. Te olete ju jõukas inimene. Võtke pliialts. Arvutage kokku, mis see välja teeb. Uued masinad, mis me ostame higi ja vaevaga teenitud raha eest, tasuvad ennast ära kahe kuuga, alates sellest päevast, kui hullud alustavad uutes tingimustes tööravi.»
«Peab järele mõtlema.»
«Mõelge, Tortšinski, kuid ärge unustage, et aeg ja meie peaarst on halastamatud. Nad kiirustavad meid tagant. Nagu alati, ori neil ka nüüd õigus.»
Sellega ebatavaline majandusseminar lõppeski.
Kaks päeva tõlkis töökoja juhataja teooriat praktika keelde. Kolmandal päeval kutsus ta välja tsehhi ülema ja ütles:
«Olen nõus. Millest alustame?»
Mulerman võttis sõnagi lausumata portfellist mõned paberilehed ja asetas need lauale.
«Leping?» ehmus Tortšinski.
«Mis mõte on usaldada oma saatus ajaloo ja SORVVO hooleks? Oleme džentelmenid. Meile aitab sõnast. Need on kirjad vabrikutele, palved jagada vennalikult oma seadmeid naaberettevõttega.»
«Kuid me oleme niisuguseid kirju saatnud palju kordi. Ja mis kasu sellest on olnud?»
«Need kirjad viin ma ise kohale. Võtke oma kuldnad hoiukassast välja, need kuluvad marjaks ära kõrgel tasemel toimuvatel läbirääkimistel. Ärge peljake, kõik saab olema aumeeste moodi.»
Aktsionärideks otsustati võtta veel pearaamatupidaja Portnov, peamehaanik Gubanov ja töökoja juhataja asetäitja Svjatski. Kõik olid läbiproovitud inimesed.

87

Kulunud portfellis suur rahasumma, sõitis firma nurgakivipanija ja peaaktsionär Kurski oblastisse komandeeringule. Lähetuse sihtpunkt oli Gluškovo vabrik, eesmärk aga uued trikotaažimasinad, mis vabrik oli hiljaaegu saanud. See oli nii-öelda mitteametlik eesmärk.
Moskvast saabunud tsehhijuhataja, kes komandeerimiskirjade järgi pidi tutvuma uue tehnika evitamise kogemustega, kolas kaks päeva mööda vabrikut ja seiras tähelepanelikult inimesi. Kirja -, härrast palvet abistada psüühikahäiretega meistermehi, ei näidanud Mulerman esialgu mitte kellelegi.

Kolmandal päeval jäi Moskvast saabunud külalise pilk pidama varustusülem Volovoil. Mäherdune õnnelik asjaolude kokkusattumine: varustusosakonna ülemaloli madal vererõhk, moskvalasel aga kõrge. Otsekohe oli käes vestlusteema - kas üks asi on lubatud, kas teine asi on lubatud. Selgus, et kummalegi polnud vastunäidustatud juurviljatoidud ja mannapuder, kategooriliselt aga oli keelatud konjak.

Peagi selgus veel üks meeldiv kokkusattumine — varustusülem kavatses nimelt laupäeval sõita Kurskisse, Mulerman aga, ehkki ta lähetus polnud veel lõppenud, oli meelsasti valmis tõvekaaslasele seltsiks olema, et rüübata paar pitsi ja hammustada peale marineeritud kurki.

Kui jutt sinnamaale jõudis, kõlas mõlema mehe suust üksmeelne «ha-ha-haa», ning laupäeva lõuna paiku sõidutas takso juba kahte lustakat tõbist oblastikeskuse poole.

Kogemusi saama komandeeritud Mulerman ei pettunud varustusülemas - Volovoi oli vana kala. Ta imes laisalt moldaavia konjakit ega pärinud pealinnast tulnud külaliselt midagi. Too aga rüüpas klaasi tühjaks ja alustas ümbernurga: pajatas pikalt-laialt psüühiliste haiguste põhjustest meie päevil, rõhutas, et meie ajastul, pööraste kiiruste ja tehnika grandioosse arengu ajastul on põhjalikult muutunud inimese elurütm.

«Võtke või lihtne tõik,» ütles ta, «meie vaarisa vantsis Kurskist pealinna oma kahel jalal ja käis selle maa mah.a kümne kuni kaheteistkümne päevaga. Meie vanaisa sõitis hobusega selle tee läbi nädala ajaga. Hobuse vahetas välja auru - ja elektrivedur. Mina sõitsin siia pehmes vagunis viie tunniga. Lennuk aga jõuab kohale koigest neljakümne minutiga. Teile jõutakse hädavaevu kohvi tuua. . .»

«Kõik see on õige,» lausus Volovoi konjakit rüübates, «kuid milleks te mulle seda räägite?»

«Selleks,» seletas Mulerman, «et te mõistaksite, mida teeb see progress lihtsa inimesega. Tehnika põrutab edasi seitsmepenikoormasaabastega, inimorganism aga täiustub märksa aeglasemalt. Meie süda, niisamuti nagu meie vaarisa südagi, on suuteline lööma kaheksakümmend või üheksakümmend korda minutis, mitte rohkem, meie kopsumaht on aga täpselt niisama suur nagu meie kaugel esivanemal. »

«Ja mis sellest?»

«Aga niipalju, et organism ei kannata välja ajastu rütmi ja hakkab tõrkuma. ühtedel, säärastel nagu meie teiega, tekib hüpertoonia, teised jälle nikastavad aju ja satuvad meie töökotta. Nad loodavad meie abiga, aruka töö abiga saada meie kodumaa täisväärtuslikeks kodanikeks ning juua konjakit ja armastada naisi nagu kõik teisedki. Meie ülesanne on nende ajud jälle õigele kohale panna. . .»

Konjak sai otsa ja Volovoi küsis otse:

«Lühemalt - mida te minust tahate?»

«Kuhu meil kiiret on?.. Tütarlaps, veel kolmsada grammi ja kaks tassi türgi kohvi! . . . Te küsisite äsja, mida ma tahan. Mina isiklikult ei taha midagi. Aga meie haiged vajavad küll teie abi. Arukat tööd on võimalik organiseerida üksnes arukate masinate abil.»

«Minul ju masinaid pole,» ütles varustusülem järsult.

«Masinad on vabrikul.»

«Kuid te mõistate ometi...»

«Ma mõistan kõike...» Mulerman otsis välja pisaraist nõretava kirja. «Ametlikult te jagate masinad vennalikult tööravikäitisega, mis on teie šefluse all.»

«Aga mitteametlikult? Masinad on ju uued.»

«Muidugi, teatud raskusi on. Kuid ma nägin, et teil on veel paigaldamata seadmeid. Võib ju selguda, et need on puudulikult komplekteeritud.»

«On vaja autoriteetse komisjoni akti.» .

«Milleks ahvatleda hõivatud inimesi tööst kõrvale? Teist ja peamehaanikust - piisab täielikult.»

«Kuid ka teie kirjal peavad olema viisad.» «Peainsenerile pole raske auku pähe rääkida. Temale võib öelda, et võtame mahakantud masinad.»
«Meie peainsener pole küll filmitäht, kuid oma autogrammi peab ta väga väärtuslikuks.»

89

«Kui palju te ühe masina eest tahate?»
Mulermani vaist oli talle öelnud, et Volovõi el kuulu tühiste meeste kilda, - aga ligimest niimoodi koorida!
Mulermanl sattus koguni segadusse:
«Te mõtlete sularaha?» .
«Kahjuks pole mul Riigipanga Gluškovo osakonnas isiklikku arvet.»
«Ma ei võta ometi neid pinke endale!»
«Mind see ei huvita. . .»
Vererõhuhaiged kauplesid kaua. Kuid kolm uut masinat viis Mulerman siiski Kurskist rongiga kaasa.
Niisamasuguse visiidi tegi Mulerman ka Pehhori ja Sosnovoborski vabrikusse, vabrikusse «Tvorets Rabotši» ja veel mitmesse kohta. Septembri viimasteks päevadeks oli toökodadel tehniline ümbervarustamine täielikult lõpule viidud.
Tortšinski sondeeris samal ajal energiliselt toorainebaasi.
Ta jõudis läbi käia mitu lähedal asuvat kolhoosi ja leppis kokku villa hankimises ketrusvabrikutele töökoja eritellimuse alusel. Taas läksid käiku haledad ametikirjad:
«erandkorras», «raske tõve, psüühiliste häirete käes kannatavate tnimeste šefliku abistamiise korras». Ja muidugi läks käiku ka sularaha, mis võeti aktsionäride kassast.
Nad legpisid kokku, et kohtuvad äriasjus selle ketrusvabriku esindajatega, kus neile kedrust pidi hakatama valmistama.
Kohtumine leidis aset restoranis «Aragvi». Mulerman, kes oli suur Kaukaasia köögi austaja, oli laua ette tellinud. Neid võttis vastu ülemkelner, kõhetu tumedate juustega mees. Naum Lvovitšile naeratas ta nagu vanale tuttavale.
«Palun vasakule, kolmas laud paremalt. Siiapoole, palun. . .
Tortšinski kibrutas kulmu:
«Teie populaarsus mulle eriti ei meeldi. Te pole filmitäht.»
«Arge hädaldage,» vastas Mulerman, «teile kangastuvad igal pool SORVVO agendid. Kõik läheb oivaliselt. Kui me ka sellest loobume,» ta koputas sõrmega toidukaardile, «siis poleks üldse maksnud oma sündi registreerida.»
Ja nagu gurmaan muiste, hakkas Naum Lvovitš suupistet valima.
«LoomulikuIt tuurakala, satsebeeli kaste,» kudrutas ta naudinguga, «satsiivi kalkunilihast, sulguuni - see olgu

0

kergeks eineks. Siis muidugi šašlõkk. Või oleks parem süüa tabakaa-kanapoegi? »
«Mul kama kõik,» torises Tortšinski, «ma pole Rothschild. »
«Kui tohib,» ütles Mulerman ettekandjale, pööramata tähelepanu kaaslase salvavale märkusele, «siis kaks pudelit armeenia konjakit.» Ja ta patsutas ettekandjat paljutähendavaIt käeseljale. «Te näete hea välja nagu alati.»
«Iga teie totter kompliment ettekandjale,» mõmises Tortšinski, «läheb maksma veel viiskümmend kopikat, mis arvele juurde kirjutatakse. Kas te siis seda sorti rahvast ei tunne?» .
«Miks viiskümmend kopikat?» kehitas Mulerman õlgu.
«Me pole kerjused. Viskan rubla!»
«Mina sellest osa ei võta..»

«Kuulge, Tortšinski, olen tahtnud teilt ammu pärida, milleks teil raha vaja on?»
«See pole restoranijutt.»

«Miks mitte? Siin tegeleb igaüks iseendaga ja meid ei kuula keegi. Vastake mulle: miks te otsustasite pisitasa oma kodumaad röövida? Te elate naisega kahekesi, teil on imetore korter; teil on suvila, mis, tösi küll, on kirjutatud mingisuguse kauge sugulase nimele. Te ei käi restoranis, kui ma teid just väevõimuga sinna ei tiri. Niipalju kui mina tean, ei õienda te ka naistega. Teie kohta igatahes öelda ei saa, et vana mees, aga varsa aru, tõmbab ringi. Nii et, mis te rahaga teete?»
«Aga teie?»
«Oo, kohe saate teada. Ma ei tee sellest saladust. Nagu teate, armastan ma keelekastet ja maitsvaid roogi. Iseäranis pärast seda, kui olen mõne aja rangel dieedil istunud. Kuid mulle pole palju tarvis. Andsin endale sõna, et löön miljoni kokku. Ärge ehmuge, vanas rahas. Korjan sada tuhat uut kuldnat ja lahkun mängust. Ma ei nõua isegi oma seadmete eest kompensatsiooni.»
«Eks me näe.»

«Teen teile seda meelehead. Kuid te ei vastanud mu küsimusele, Tortšinski: mis te teete nii palju rahaga? Mustadekis päevadeks? Või tahate raha väärtasjadeks teha? Kuid see on ju väga riskantne operatsioon.»

Vastata polnud Tortšinskil siiski vaja: nende laua poole tulid tooraine hankijad. Aktsionärid tervitasid neid püsti tõustes. Tortšinski esitles külalisi Mulermanile: vabriku

kommertsdirektor Statsjuk ja pearaamatupidaja Solovjov. Esimene pits joodi tutvuse terviseks. Teised ja kõik järgmised - äri kordamineku nimel, ravitöökodade tööliste terviseks.

Ja kui naaberlaudade taga istujad kuulsidki nehde jutuajamist, siis küllap said nad asjast niimoodi aru, et siin on koos ametimehed, koopereeruvate ettevõtete juhid, kes vestlevad kõige proosalisematel teemadel: kedrusest, villast, tonnidest, rubladest, saatelehtedest, kaubaaruannetest, vagunitest, sisemistest reservidest, GOST-idest ja muudest säärastest puht tootmisküsimustest.

Vabrik oli hiljaaegu Käiku lasknud uued seadmed ja nüüd loodi üleplaanilise toodangu soliidseid reserve. Just arvelevõtmata reservide arvel otsustatigi abistada (mõistagi ei unustatud seejuures ka sularaha) raske tõve käes kannatajaid.
«Et nad täiesti terveks saaksid!» tõstis klaasi pearaamatupidaja Solovjov.

«See on üpris, raske haigus,» õhkas Mulerman hingepõhjast, «vähestel õnnestub sellest täielikult. terveks saada.

Pealegi peab ju keegi töötlema kedrust, mida te meile armastusväärselt annate. Mul on ettepanek juua meie peaarsti terviseks. Kõik, on tema teha.»
Lõplikult lepiti kõigis küsimustes kokku siis, kui kolmas pudel armeenia konjakit oli tühjaks joodud.

«Kallite külaliste ,auks,» teatas Millerman pidulikult, «panen veel pudeli välja! Šampanjatb hõikas ta ettekandjale. «Jamusta kohvi!»

Külalised ei jäänud ootama, millal arve esitatakse, jätsid hüvasti ja lahkusid. Tortšinski võttis salvrätikul vargsi kulutused kokku.
«Milleks oli vaja tellida neli pudelit mineraalvett?» porises ta. «ühte pole isegi lahti tehtud.»
«Ärge koonerdage, Tortšinski,» ütles Mulerman väsinult.

Restorani ees ootas neid ,sünge näoga noormees — Vadim, kellel oli isiklik «Volga». Vastava tasu eest sõidutas ta Mulermani.
«Noh, mis siis ikka,» tähendas Mulerman ja seadis ennast auto tagaistmel mõnusalt istuma, «lugegem, et asi on joonde aetud. Saame kolhoosidest kõige halvema kvaliteediga villa, millest puhast villast lõnga teha ei saa. Ainult

poolvillast. Statsjuk ja Solovjov annavad meile puhast villa.»

92

Tortšinski kõõritas Vadimi poole.
«Tss.. Tema kuuldes ei maksa. Ja üldse on parem sõita trammiga. Ohutum.»
«Vadim on tumm kui kala,» kinnitas Mulerman kaaslasele. «Nagu ikka maksan talle mina. Teisse see ei puutu. Muide, keegi ei: keela teil kasutada linnatransporti. Tehke, kuidas soovite.»
Kolme kuu pärast oli ravitöökodades täiesti kaasaegne sisseseade - 29 trikotaažimasinat, laos aga puhtast villast kedrus. Haiged õppisid valmistama uut liiki tooteid — sukkpükse, rätikuid, moodsaid pehmeid salle. Nüüd oli vaja kiires korras avardada turgu. Kolm närust pudupoodi, mis seniajani olid müünud arvelevõtmata rätikuid ja kindaid, ei suutnud ilmselt enam uute ülesannetega toime tulla. Tööviljakus kasvas iga kuuga.
Paranes ka toodete kvaliteet ja laienes sortiment. Autahvel jäi eesrindlaste portreedele juba kitsaks. Dispanseri peaarst Ostrožina tähendas ühel nõupidamisel rahulolevalt:
«Näete nüüd, seltsimehed, pruukis vaid töökodade juhtidel ilmutada energiat ja majandusmehe leidlikkust, kui meie asjad hakkasid kenasti minema. Linna tervishoiuosakonna käskkirjaga avaldati seltsimees Tortšinskile ja Mulermanile tänu ning mul on rõõm meie seltsimehi õnnitleda.»
Koosolijad plaksutasid käsi. Mulerman tõusis, kummardas peaarstile ja pidas vastuseks üpris tundeküllase kõne. «Lõugu oskab see filosoof tõepoolest lõksutada,» mõtles Tortšinski. Oraator aga mõtles samal ajal hoopis, kuidas leida usaldusväärseid kauplusejuhatajaid:
Sünge Vadim oli kord Mulermanile nimetanud, et Leningradi prospektil otse Valgevene vaksali taga avati šašlõkibaar, kus pakutavat varda otsas küpsetatud oivalisi rinnatükke.
«Sõidame,» kamandas Mulerman, kes ei sallinud säärastel puhkudel viivitamist.
Pealt pruuniks praetud, krõmpsuvate ribikõhredega mahlane rinnatükk oli tõepoolest oivaline ning säärane kulinaariaiküsimustes nõudlik inimene nagu Mulerman hakkas nüüdsest sageli Vadimile helistama.
«Sõida läbi, lähme šašlõkibaari. Jah, sinna, «Sovetskaja» vasta. Ootan poole tunni pärast.»
Selles šašlõkibaaris tutvuski Mulerman Mihhail Pozd

93

nitskiga, kaukaasia köögi hea tundja ja hindajaga, kes kõigele lisaks oli veel suure galanteriikaupluse juhataja. Pärast seitsmendat praetükki sai Pozdnitski teada, et lauakaaslane tegeleb samuti trikbotoodetega, ning veendus rahulolevalt, et nende vahel hakkas siginema sõprus ja vastastikune arusaamine.
Tuli välja, et Pozdnitski oli õige kasulik mees. Ta realiseeris suure osa töökoja toodangust, ja tegi oma vastse seltsimehe tuttavaks õige väärtuslike inimestega, kes hindasidennast kulla, briljantide või luksusesemetega.
«Ohtlik värk,» tähendas Mulerman.
«Pole see ohtlikum kui meie trikotaaž,» rahustas teda Pozdnitski. «Nii nagu trikotaaž, on ka need iluasjakesed võimelised ringluses lisaväärtust looma.»
«Liiati veel ilma uute seadmeteta,» ohkas Mulerman.
«Ja uute kaubandusmeetoditeta,» lisas Pozdnitski sama tooniga.
«Oivaline praetükk,» nentis Mulerman.
«Ka gruusia konjak oli tasemel.»
Möödus suvi, otsa sai talvgi. 1. maiks täitsid psühhoneuroloogiadispanseri ravitöökojad, kus tootmine kulges nüüd juba häireteta, edukalt plaani. Pühade eel tuli siia linna tervishoiuosakonna esindaja, et anda Tortšinskile üle rändpunalipp, tsehhi ülemale Mulermanile aga hinnaline kingitus -

lauakell, mis maksis 13 rubla 52 kopikat.
Pidulik tseremoonia tuli aga ootamatult ära jätta. Ja kõiges oli süüdi lõng. Tavaline villane lõng, tõsi, võib-olla mitte küllält heakvaliteediline, aga muidu päris tavaline lõng. Selle lõnga, täpsemalt; lõngakera, saatis töökojast välja haige Turov. Oleg Turov oli haritud mees, kunagi oli ta õppinud filosoofiat. Raske öelda, mille juures ta mõistus perutama hakkas. Vist oli, see Nietzsche. Nüüd igatahes seisis endine õpetatud filosoof trikotaažimasina man ja, kentsakas öelda, kudus sukkpükse. Daamide sukkpükse.

Peaarst veenis Oleg Semjonovitši, et tervise täielikuks tagasisaamiseks peab ta iga päev seisma trikotaažimasina juures ja mõtlema mitte Nietzschele, vaid sellele, kuidas teha võimalikult rohkem ja võimalikult paremini sukkpükse. Sellele Oleg Semjonovitš mõtleski. Käigu kus see ja teine too kodanlaste ja väikekodanlaste apologeet Nietzsche ja koos temaga niitšeaanlus. Peaasi on täita plaani. Ja siis saab Oleg Semjonovitš terveks ja vabaks.
Aga kuidas ta saab plaani täita, kui see ekspluateerija

Mulerman jättis talle vana masina ja annab veel jõledat lõnga kah? See on kanepiköis, mitte lõng. Samal ajal aga on uutel masinatel kedrus kui siid. .

Säärasest ülekohtust otsustas Oleg Semjonovitš teatada parajasse kohta. Aga kuhu? Loomulikult Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni, härra U Thant’le isiklikult. Tulgu nende töökotta ja vaadaku, kuidas need asjad siin käivad. Oleg Semjonovitš räägib U Thantile kõik ära, pole tal vaja peljata mingisugust väikest ekspluateerijat Mulermani.

Tollega tuleb võidelda. Ta on hoopis ohtlikum kui Nietzsche!

U ThantHe adresseeritud kiri koos lõngakeraga sattus linna tervishoiuosakonda.

«Teie töökoda,,' teie haige. Vaadake järele, mida ta tahab. »

Samal ajal oli parajasti linna tervishoiuosakonnas rajooni SORVVO noor töötaja Mihhail Kapivin. Krapivini oli siia toonud uurijauudishimu. Kolm päeva tagasi oli trammis number 5 sõitnud .k:eegi kodanik, kelle nimi, nagu hiljem selgus, oli Semjon Tortšinski. Riia vaksali juures oli vagunisse tulnud kontrolör ja hakanud pileteid kontrollima. Kodanik Tortšinskil piletit ei olnud. Ta soris tükk aega taskutes, kust ta piletit ei leidnud, ja asus siis portfelli kallale. Tõstis sealt välja mingisugused paberid ja pillas need maha. Paberid lendasid laiali, reisijad tulid appi neid üles korjama, ja siis selgus, et paberite hulgas oli kümmekond hoiuraamatut.

Kontrolör oli nii taibukas, et viis nõnda rohkete hoiuraamatute kahtlase omaniku miilitsaosakonda. Nüüd siis Krapivin otsustaski järele uurida, mida see Tortšinski endast kujutab, millega tegeleb ja millest elab, Need küsimused tõid ta linna tervishoiuosakonda. Siin aga ootas ees kiri töökojast, mida juhtis Tortšinski. Tervishoiuosakonnas öeldi Krapivinile:

«Mis te selle kirjaga teete? Selle kirjutas ju haige inimene. Näete isegi, et kiri on adresseeritud ÜRO-le.»
«Et härra U Thantil pole praegu mahti kontrollida, siis lubage, et ma ise võtan selle kirja ja lõnga kaasa.»

«Tubli poiss!» kiitis rajooni prokurör Mihhail Krapivinit.
«See lõngakera võib meid kuriteokohale juhtida.»
Asi oli selles, et SORVVO-l ja rajooni prokuratuuril olid juba mõningad materjalid selle «trikotaažijõugu» kohta, samuti kaupluste kohta, mis aitkäe toodangut realiseerisid.

95

Otsustati üheaegselt nii töökojas kui ka kauplustes kaubakotid plommida.
Operatiivgrupp Mihhail Krapivini juhtimisel sõitis ravitöökotta just enne pidulikku koosolekut. Nii siis juhtuski, et Mulerman ei saanud hinnalist kingitust kätte.
«Mis parata,» ohkas ta, «eks ma aja kingituseta läbi. Ma pole auahne.»
«Ärge mängige tola,» ütles töökoja juhataja närviliselt, «plommitud kottides on kaup, mis ei klapi kokku mitte ühegi meie dokumendiga. Peale selle on meil terve partii sviitreid, kuussada tükki. Need on veel plommimata, kuid homme leitakse ka need. Mis teha. Kuhu põgeneda?»
«Etendate stseeni Aristophanese komöödiast, seltsimees Tortšinski,» lausus Mulerman, otsekui poleks midagi juhtunud.
«Jätke ometi järele, et tont teid võtaks! Mida teha? Ma küsin teilt!»
«Põgeneda. Kas ma ei öelnud teile? Ajama panna, ja mida rutem, seda parem.»
«Kuhu? Igalt poolt leitakse üles.»
«Jutt pole sellest. . Kähku veespordiklubisse!»
«Jälle teie tobedad naljad?» .
«Ei. Vadimi auto ootab nurgal. Sõidame.»
Tortšinski ei saanud mõhkugi aru, kuid tal oli jäänud üle vaid teha seda, mida kästakse, ja ta kuuletus vastuvaidlematult.
Nad sõitsid tõepoolest veespordiklubisse. Väikeses ruumis, mis oli täis aere, süstaaluseid, veepalliväravate võrke ja palle, istus hallineva peaga sportliku rühiga mees. Nagu peagi selgus, oli ta Mulermani tuttav.
«Meil oleks vaja üht-teist lahti harutada ja pärast jälle kokku õmmelda. Tõld ootab väravas,» ütles Mulerman.
«Kuid mul on kümne minuti pärast treening.»
«Harjutavad teieta,» lausus Mulerman, «meie asi on väga kiire. Ega me teid ära unusta.»
Sportliku rühiga mees, keda Mulerman kutsus Ljonjaks, võttis kaasa väikese kohvd ja nad sõitsid uuesti töökotta. Ljonja vaatas plommitud kotte ning võttis sõnagi lausumata kohvrist suure kotinõela, käärid ja noa.
«Mida te kavatsete teha?» hüüatas Tortšinski õudusega. «Plommi maha rebida ei tohi, see tähendaks kindlalt trellide taha minekut.»

96

«Rahunege,» lükkas Mulerman ta eemale. «Me pole säärased lollid nagu meie juht!»
Käsitsedes osavalt lihtsaid tööriistu, harutas Ljonja koti õmblusest lahti. **Tekkinud** avause kaudu võeti välja moodsad kaunid sallid ja täisvillased sviitrid, mille asemel topiti kotti sukkpüksid, mida valmistas vanal masinal «filosoof» Oleg Turov. Peale selle selgus, et Ljonjal oli baasis varuks trikotaaži, mis igati vastas GOST-ile. Ka see läks käiku. Seejärel õmmeldi kotid, mis sisaldasid nüüd juba täiesti süütut kraami, uuesti kinni. Plommid jäid puutumata. Ljonjale maksti nii töö kui ta trikotaaži eest.
«Mis me sviitrite ja sallidega ette võtame?» päris Tortšinski. «Peidame ära?»
«Peita pole kusagile, pealegi on see ohtlik,» vastas Mulerman. «Jääb üksainus võimalus - hävitada!»

«Kuidas?! Säärane varandus?» Tortšinski läks näost kaameks.

«Pidage suu!» sähvas Mulerman. «Tehke, mis ma teile ütlen!»

«See ei aita enam,» pomises Tortšinski kustuva häälega, nad teavad kõik.»
«Ärge rääkige lollusi. Mida nad teavad?»
Ning nüüd pajataski Tortšinski meeleheitlikus patukahetsushoos vahejuhtumist trammis.
«Te olete lootusetu idioot, Tortšinski,» tegi Mulerman järelduse, «teil hakkas kahju ühest rublast, et trahvi maksta!»
«Nojaa, aga muloli ju pilet olemas,» halas Tortšinski.
«Mäletan täpselt, et ostsin pileti. Lasksin kassasse viiese ja pärast seisin ning ootasin, kes annaks mulle kaks kopikat tagasi. Seal oli neidki, kes oleksid võinud tunnistada, et ma pileti ostsin, kuid millegipärast nad minu kaitseks välja ei astunud.»
«Ah teid, äpardunud miljonäri! Te kõlbate Zatsepskoi turule kärbseseeni müüma. Rohkemaks te võimeline pole!
Kretiin! Säärane äri untsu ajada! Ei, sihukest asja peab ikka oskama!»
Selles oli Mulermanil õigus: äri, mille olid algatanud aktsionärid, oli tublisti kasvanud ja paistis nüüd tõesti kindlatel jalgadel seisvat.
Kõigepealt korraldati täiesti nõuetekohane arvestussüsteem. Ravitöökojas võeti tarvitusele uued saatelehed, mis

olid kooskõlas range aruandlusega. Saatelehti oli kahes formaadis - suurematest ja väiksematest raamatutest.
Volinik, kelleks oli arvepidaja Tarakanova, pearaamatupidaja Portnovi õetütar, kirjutas kaupluse esindajale kauba välja vanal saatelehel. Hiljem kirjutati saatelehed ümber väiksemast raamatust võetud blankettldele. Fiktiivsetele saatelehtedele kirjutas pimesi alla töökoja juhataja asetäitja Svjatski. Aktsionäridest tsehhijuhatajatel oli õigus väljastada kaupa otse tsehhist, minnes mööda laost ja raamatupidamisest. Niiviisi varjati fiktiivsei4 saatekirju.
Aktsionärid ümbritsesid ennast läbiproovitud inimestega, kellega olid juba varem koos töötanud, samuti nende perekonnaliikmetega.
Töökojas oli usaldusaluseks Aleksandr Bubnov, Tortšinski sugulane. Tutvustades Bubnovi oma kompanjonidele, seletas Tortšinski, et Aleksandr Petrovitš küll kusagil ei tööta, kuid on väga kindel inimene.
«Mis tähendab kindel inimene?» päris Mulerman.
«Ta käitus hästi juurdluse ajal.»
Varsti pärast seda hakkas Bubnov käima töökojas kauba järel ja vedama seda müügipunktidesse. Selle tööga tegeles ka Mulermani isiklik autojuht Vadim, kes omal ajal oli kinni istunud autodega spekuleerimise ja muude afääride eest.
Lsegi puhkuse ajal valisid aktsionärid vajalikku kaadrit. Krimmis, Kaukaasias või Riia rannas otsisid nad neid, kelle abiga võiks omandada toorainebaasi ja turgu. Sotši sanatoomumis tutvus Mulerman Ilja Govoruhhiniga. Nagu omal ajal kohtumine Pozdnitskiga, nii oli seegi tutvus õnnelik. Kõik algas üksmeelsetest kiidusõnadest kohaliku tšebureki aadressil. Peagi aga jõuti ühise huvini trikotaaži vastu. Selgus, et Ilja Govoruhhin juhatas mitut müügipunkti Kurski vaksalis, pealinna ühes kõige inimrohkemas paigas. Olulisem aga oli see, et Govoruhhin tundis suurt puudust defitsiitsetest trikotaažikaupadest - sviitritest sallidest, kampsunitest.
Tuttavate kaudu kogus Mulerman uue semu kohta andmeid. Talle öeldi:
«Tal on suvila Mamontovkas ja šokolaadikarva «Volga».
Unistab aga mustast «Volgast».»

«See klapib meile,» leidis Mulerman.
Trikotaažitsehhid organiseeriti ka teistes ravitöökodades, kuhu aktsionärid sokutasid usaldusväärseid inimesi. Nen

98

dele tütarettevõtetele müüdi villast kangast, tulu aga jagati kõikide aktsionäride vahel. Ajapikku kasvas Mulermani trikotaažitsehh vahendusbaasiks. Siit saadeti seadmeid ja toorainet peaaegu kõikide psühhoneuroloogiadispanserite ja -haiglate töökodadele, kus trikotaažitooteid valmistati. Enda hooleks võeti ka kedrusega varustamine.
Tsehhis valitses raudne distsipliin. «Haigete vastu tuleb olla rangelt nõudlik, teiisiti ei saa,» rõhutas Tortšinski.
Toome näiteks ära mehhaanik Gubanovi ettekande Tortšinskile:
«Palun kinni pidada tsehhi meistri Vormlina palgast 52 (viiskümmend kaks) kopikat, kuna tsehhist läks nõelumise ajal rätik kaotsi.»
Voronina palga1st peeti rätiku hind kinni.
Milleks oli vaja seda teha, kui tsehh laskis välja kümneid tuhandeid arvelevõtmata rätikuid? Milleks kogu see komöödia?
«Inimesed teevad tööd ja võivad ka eksida,» lausus Tortšinski rangelt. «Näidaku siis ka aruandlus, et üks rätik on puudu, nähku kõik, et meil ei sallita lohakust ega toodangu mahasahkerdamist. »
Aktsionärid astusid sidemesse ettevõtetega, mis värvisid ja viimistlesid villa, ja eraldasid ka neile vastava osa sissetulekust.
«Ärge kompanjonide arvel kokku hoidke,» manitses Mulerman, «ärge soetage endale vaenlasi. Iga sada rubla on veel üks sõlm, mis meid nendega ühendab.»
Näiteks villa pesti Mogiljovi artelIis «30 Aastat Linnanõukogu». See artell sai 210 tonni villa pesemise eest viis tuhat rubla. Lugejale juba tuttavad ettevõtjad Statsjuk ja Solovjov said villase ja poolvillase kedruse eest üheksa tuhat rubla.
Üle saja tehingu sooritasid Mulerman ja Tortšinski kaubanduistöötajate Pozdnitski ja, Govoruhhiniga. Mulerman lõikas nende operatsioonide pealt seitsekümmend tuhat rubla, Pozdnitski ja Govoruhhin aga umbes kolmkümmend tuhat.
Oma äri asutades võtsid ettevõtjad kõike arvesse, nad ei unustanud midagi, mõtlesid igale pisiasjale. Ja ometi nad eksisid. Süüdi polnud hoopiski mitte totter trammilugu, millesse Tortšinski oma kitsiduse tõttu sattus, ega ka lõngakera, mis jõudis uurija Krapivini kätte.
Miilitsaosakondadesse ja SORVVO-sse tulid trikotaaži

99

kaupluste müüjad, dispanserite põetajad ning töökodade koristajad ja kõnelesid ebanormaalsest olukorrast ning kompanjonide tumedatest mahhinatsioonidest.
Mulerman ja tema ärisõbrad sõitsid kuurortidesse kõige moodsamate lennukitega, ostsid kõige uuemat sorti televiisoreid ja külmutuskappe. Nende mõttekäik oli samasugune nagu nende kaugetel esivanematelgi: nad arvasid, et ka meie päevil saab raha eest kõike, et kõik on ostetav ning müüdav. Ja tõepoolest, raha eest müüs üks kompanjonidest, Statsjuk - just nimelt müüs - Mulermanile oma naise. .
Mulerman hoidis raha neljas laki ja steariiniga suletud klaaspudelis.
Kohvris olid kahekümne viie ja viiekümnerublaste pakid. Juurdlus tegi kindlaks, et Mulerman oli viieteistkümne tuhande rubla eest kokku ostnud ka kuldmünte,. valuutat, väärisesemeid ja briljantehteid.Need aarded ei seisnud kogenud majandusmehel surnud kapitalina. Ta ostis ja müüs

neid vastavalt konjunktuurile.

Tuhat kakssada rubla maksis üheksakaraadise briljandiga plaatinasõrmus, mis seisis ja ootas parajat aega. Ka kuusnurkne pärlitäht ja oivalised kõrvarõngad... seisid ja ootasid. Tsaariaegsed kuldmündid aga ei seisnud, neid Mulerman ostis ja müüs kähku kasuga edasi.

Mulerman kuulus nende inimeste hulka, kes tunnistavad elus vaid üht jumalat - raha. Tema eluloost on raske leida midagi helget. Tõsi küll, kunagi ta õppis, lõpetas instituudis, neli kursust. Siis aga jättis õppimise kus seda ja teist ning hakkas otsima hõlbuelu. Riigi vara suureulatusliku riisumise eest karistati teda kümneaastase vabadusekaotusega. Vabastati tingimisi enne tähtaega. Riik andis talle võimaluse ennast parandada ja hakata korralikku elu elama. Tema aga pöördus tagasi spekuleerimise ja kerge teenistuse teele.

Uurimisorganid erandasid läbiotsimisel kolmkümmend tuhat rubla sularahas ning 23 kilo kulda kangides, müntides ja väärtesemetes. Ainuüksi töökodadest omastas Mulerman koos Tortširuski ja teistega enam kui kakssada tuhat rubla.

«Milleks teile nii palju raha?» päris uurija ühel viimastest ülekuulamistest.

«Vaadake, kodanik uurija, ma andsin endale pühaliku tõotuse: kui sada tuhat täis saab, lõpetan.Ja lahkun män-

gust. Võite küsida Tortšinskilt, rääkisin talle sellest. Sain need sada tuhat kätte, kuid peatuda enam ei suutnud. Kas te teate kuidas Aafrikas loomaaedadele ahve püütakse?

Peenikesse torusse pannakse banaan. Ahv pistab käe torusse ja kahmab banaanist kinni. Sõrmi baananist lahti päästa ta enam ei suuda - saagist on kahju. Siis astuvad inimesed ligi ja võtavad pärdiku kinni. Nii oli ka minuga.»

«Nüüd saate ka isearu, kui sügavale olete langenud, Mulerman. Te olete taas muutunud ürginimeseks.»

«Paistab, et teil on õigus.»

Kohus on otsuse langetanud. Kõik, kes osalesid riisumistes, said karistada. Vene NFSV Ülemkohtu otsusega mõisteti Mulermanile kõrgeim karistusmäär koos kogu vara konfiskeerimisega.

8. ISAGIR ISSANOV JA TEISED

Kriminaalasja uurimine Džambuli Tšulski rajooni varumiskontori töötajategrupi süüdistuse asjas lähenes lõpule. Viimased ülekuulamised olid seljataga, süüdistused olid esitatud, tehtud kõik vajalikud protsessuaaltoimingud.

Prokuratuuri vanemuurija Aleksei Okulov töötas süüdistuskokkuvõtte kallal.

Nagu iga säärase loo puhul, nii oli seegi kord unetuid öid, pettumusi ja leide. Nüüd oli kõik möödas. Varsti pidi Džumanovi, Sihhova ja teiste kuritegelik grupp astuma sotsialiistliku omandi riisumise eest kohtu ette. Näis juba, et uurimisele võib kriipsu alla tõmmata.

Kuid sellest kriminaalasjast eraldati erimenetlusse veel üks. See oli Sagir 1ssanovi süüasi. Alguses oli Issanov olnud iunnistaja. Niisiis ei saanud tööd veel lõpetatuks lugeda.

... Sagir Issanovit peeti toornaha karusnahkade ja villa heaks tundjaks.

Alustanud juba neljakümnendatel aastatel toornahavanijana tööd Džambuli toorainevarumiskontoris, hakkas see käharpäine, šokolaadpruuniks päevitunud jässakas poiss ametiredelil kiiresti üles liikuma. 1954. aasta. Issanov polnud enam toorainevaruja, vaid tegeles

Tšuiski varumiskontoris karusnahkade ja villaga. 1966. aasta. Issanov määrati Džambuli oblasti tarbijate kooperatiivide liidu varumis- ja turustusbaasi direktoriks.

«Ja miks ka mitte,» arvasid need, kes Sagiri hästi tundsid, «ta tunneb asja ja on ka hea organisaator.»

«Villavarumine on keeruline asi,» sekundeerisid teised, «igaühele ei saa seda usaldada. Eks proovige vahet teha villasortide, ühe või teise villaliigi vahel ja määrata igaühele õige hind. Ka väike möödalaskmine võib kalliks maksma minna.»

«See töö nõuab juveliiri täpsust,» armastas ka Issanov ise sageli kinnitada.

Villaliike, -sorte ja -klasse on tõepoolest palju - kevadel ja sügisel pöetud vill, peenvill ja poolpeenvill, vilt, jämevill. Kogenematu inimene ei suuda siin mitte kuidagi orienteeruda.

Uut asja käsile võttes varustas uurija end peaaegu iga kord teatmekirjandusega.

Kui uurija Okulov Issanovi' prokuratuuri kutsus, oli see täiesti rahulik.

«Öelge,» küsis uurija, «kas teil on olnud puudujääke?»

«Mitte kunagi. Vaadake kõiki inventuuriakte ja te veendute selles erilise vaevata.»

«Kas teie ametisolemise ajal on olnud revisjone?»

«Rohkem kui üks kord. Kontrollimas on käinud nii rajooni kui ka oblasti tarbijate kooperatiivi revidendid.»

Oblasti tarbijateühistute liidu esimehe asetäitja Usman Kizbekov kirjutas Issanovi kohta esitatud iseloomustuses, et Issanov viidi üle varumis- ja turustusbaasi direktoriks «erilise võimekuse eest villavarumise organiseerimisel!» .

Ent millega siiski seletada tõika, et prokuratuuri ja miilitsaorganitesse oli saabunud rohkesti kirju kuritarvituste ning kooperatiivile kuuluvate suurte summade omastamise kohta villa kokkuostmisel? Ka Džumanovi ja tema kaaslaste süüasjas võis, ehkki kaudselt, täheldada Issanovi osa-

103

lemist mõningates mahhinatsioonides. Küsimus nõudis põhjalikku kontrollimist.

Issanovi rahu ja enesekindlust paljudel ülekuulamistel võis nähtavasti seletada suurelt osalt sellega, et tema korteris läbiotsimise korraldanud miilitsatöötajad ei leidnud sealt väärtasju, raha ega dokumente, mis oleksid võinud kinnitada tema osavõttu riisumistest.

Kuid varsti pärast läbiotsimist helises Džambuli linna prokuröri kabinetis telefon. Helistas keegi naine.

«Miilits korraldas Issanovi korteris läbiotsimise? Kuulsin sellest, kuid ma ütlen teile, see polnud mingi läbiotsimine. Otsiti valest kohast.»

«Kes räägib?» küsis prokurör Ukimhanov.

«Mis tähtsus sellel on?» lausus tundmatu daam pisut solvunud häälega. «Kui te tõepoolest tahate leida seda, mida otsite, siis palun kiirustage, muidu võite hiljaks jääda,. nad võivad kõik mujale peita. Ma tean. . .»

Pärast seda telefonikõnet otsustas linna prokurör Ukimhanov korraldada Issanovi kodus teistkordse läbiotsimise, sedapuhku linna prokuratuuri töötajatega. Koos Ukimhanoviga võtsid läbiotsimisest osa uurijad Viktor Berjozov ja Sergei Maljutov, prokuröri abi Andrei Sarov ja oblasti prokurör-kriminalist Batmir Bajev.

See oli tavaline maja, milliseid Džambulis on palju. Kõrvalhoonete ja maja enda ülevaatus ei andnud mitte midagi. Midagi ei leitud ka esikust ega köögist. Jäid veel toad, pööning ja kelder.

Pööningul katsuti sondidega läbi põrandatäidis ja leiti seina äärest asbesttoru. Toru ots tehti prügist puhtaks ja võeti sealt välja. . . sada viis tuhat kuussada nelikümmend rubla, mis oli seotud korralikeks pakkideks.

«See pole minu raha,» lalises kaameks muutunud Issanov. «Raha andis minu kätte hoiule hea sõber. . .»

«Heake küll, Issanov, me tuleme veel selle juurde tagasi,» ütles prokurör ja käskis: «Tehke

keldriuksed lahti!»

Keldreid üle vaadates märkas uurija Viktor Berjozov, et ühel sügaval maa all asuval keldril polnud normaalset sissekäiku, oli vaid ahtake ava. Kui sellest avast metalliotsija sisse pisteti, andis see kohe märku, et keldris on metalli.

Seejärel kisti toa põrandalauad lahti ning nende alt mullalt leiti gudrooni täisvalatud pudel. Ilmnes, et pudel oli sõna tõsises mõttes kuldne - see sisaldas viissada kuus

kümmend tsaariaegset viie-, kümne- ja viieteistkümne rublast kuldmünti, mis ühtekokku kaalusid kolm kilo ja kolmsada üheksakümmend grammi. Majas oli rohkesti hinnalisi asju: vaipu, külmutuskapp, televiisor. Need arestiti. Erandati samuti uus sõiduauto «Volga».

Pärast seda läbiotsimist Issanov arreteeriti.

Nüüd oli tarvis tõestada, et kogu see varandus on saadud ebaausal teel.

Uurimine tehti ülesandeks Kasahhi NSV prokuratuuri eriti tähtsate asjade uurijate brigaadile: Aleksandr Jurtšenkole (brigaadi juht), Arkadi Bakinile ja Aleksei Ozerovile.

Jurtšenko, kes korduvalt oli uurinud majandusolukorda ja riisumisi varumisorganisatsioonides, teadis hästi, et kokkuostuga seotud mahhinatsioone on alati üpris keeruline lahti harutada.

Juba Tšuiski rajooni varumiskontori uurimisasjast erimenetlusse eraldatud materjalide esialgne analüüs näitas selgesti, et kuigi puudujääke polnud, nagu Issanov nii enesekindlalt kinnitas, ei tähendanud see veel, et varujad ilmtingimata ausad olid. Aga kui neil oli kokkulepe ülesostetud toorainet töötlevate ettevõtete esindajatega? Aastatega omandatud kogemused ütlesid uurijale, et ka see on võimalik. Ja küllalt sageli.

Uurimisele oli väga oluline teha kindlaks allikas, kust Issanov oli saanud nii suure summa raha ja nii palju kuldmünte.

Esimestel ülekuulamistel Issanov kinnitas, et oli kuldmündid pärinud emalt, kes suri 1967. aasta lõpul, raha aga oli jätnud tema kätte hoiule üks sõber, nagu ta oli juba läbiotsimiselgi ütlenud.

«Nime ma ei saa öelda. Andsin sõna.»

Raske oli uskuda, et Issanov räägib tõtt.

Loomulikult tuli nüüd kindlaks teha Issanovi tutvusringkond. Teiste sõnadega, oli vaja välja selgitada riisumiste allikad, viisid ja meetodid. Ning enesestmõistetavalt ka kaassüüdlased.

Määrati täiendav Issanovi aruannete kontrollimine. Uuritama pidi kõiki pabereid, mis olid pärit ajast, mil Issanov töötas Tšuiski ja Moiõnkumi rajooni varumiskontorites laojuhatajana. Töösse lülitusid oblastikeskuse ja tarbijate kooperatiivide keskliidu revidendid, kuid tulemused olid endised: villa puudujääki ei avastatud.

See kinnitas uurijatele veel kord, et ilmselt on tegemist väga kogenud riisujate grupiga. Põhjendatud oletus nõudis selget vastust teisele, niisama põhjendatud küsimusele: kes need kurjategijad on?

Lssanovi arreteerimisest möödus kaks kuud. Uurijad tegid kindlaks, et Džambuli varumis- ja turustusbaasis töötab keegi Ahmet Suralejev, Issanovi tädipoeg, keda kaks korda oli sotsialistliku omandi riisumise eest karistatud.

Tutvuti hoolikalt Suralejevi isikliku toimikuga. Ülekuulamiseks kutsuti välja baasi kaadriinspektor Ksanova. Uurijaid huvitas, kuidas võidi võtta säärane inimene tööle varumis- ja turustusbaasi. Kes lubas teda materiaalsete väärtuste juurde? .

«Ma ei tahtnud Suralejev'it varalise vastutusega seotud tööle vormistada,» ütles inspektor, «kuid

mind kästi...»
«*Kes* käskis?»
«See oli nii. Olin juhtumisi direktor Issanovi kabinetis, kui helises telefon. Helistas oblasti tarbijate kooperatiivide liidu esimehe asetäitja Kizbekov. Nagu ma aru sain, oli jutt Ahmet Suralejevist. Issanov palus mind kabinetist väljuda, varsti aga kutsus ta mind uuesti enda juurde ja ütles, et ma vormistaksin Suralejevi töölevõtmise käskkirja. Proovisin suud lahti teha, aga Issanov käratas: «Esialgu olen veel mina siin direktor!» . . .»

Läbiotsimine Suralejevi korteris kestis kaua. Ta elas suures ühepereelamus Suleimanovi põiktänava lõpus. Majal oli rohkesti kõrvaltlooneid ja keldriruume. Kõik ruumid vaadati hoolikalt järele, kuid tulemusteta. . . Alles vastu õhtut leiti raamaturiiulilt korralikult pakitult seitse ja pool tuhat rubla.

«Oskab elada,» kinnitasid naabrid nagu ühest suust. «Kodus ei istu ühtegi puhkust. Ikka sõidab kas Riiga või Leningradi või mujale mere äärde. Ja alati terve perega. . .»

.«Mitte keegi pole temalt pärinud, kust ta raha võtab, aga ta ise räägib ühtelugu: preemia, praegu antakse kõige eest preemiat. Muidugi antakse, aga mitte igaühele ja mitte ükskõik mille eest. Ei see mees aja õiget juttu. . .»

Iseenesest mõista pole kõik, mida inimesest tema naabrid räägivad, puhas, sajaprotsendiline tõde. Eks juhtu sedagi, et keelepeksjad räägivad tühje jutte või ajavad õelusest, kadedusest või vana vimma sunnil kiusu. Tihtipeale korratakse aga ka teistelt kuuldud tühja lori.

Ja ometi ei pea uurija mitte kunagi üleliigseks sääraseid teateallikaid, nagu seda olid antud juhul uurijat huvitava isiku naabrite tähelepanekud. Hiljem kui kõiki saadud andmeid uurimise käsutuses olevatega kõrvutada, langevad üleliigsed sõklad ja filisterlikud tühijutud iseenesest kõrvale.

Seepärast küsitles uurimisbrigaadi liige Arkadi Bakin kümneid mehi ja naisi, kes elasid Džambulis Issanovi ja Suralejevi naabruses. Ja sellest tööst oli tulu.

«Käisin kord Alma-Atas,» pajatas uurijale üks naaber, «nägin seal Issanovit restoranis mingisuguse naisega. Hiljem nägin neid mõlemaid Issanovi autos. Olen kuulnud inimesi rääkivat, et tal on seal veel üks naine.»

Uurija Aleksei Ozerov komandeeriti Alma-Atasse, selgitamaks, kes on see naine, kellega Issanov pealinnas koos oli. Mis vahekord neil on? Kus ja. millest elab Issanovi sõbratar?

Ozerov asus teele. Ülesanne polnud hõlpsate killast, sest Malkov, kes oli kohanud Issanovit Alma-Atas, mäletas naist halvasti -- ,oli ta ju teda näinud vaid vilksamisi, pealegi mitte elumaja juures, vaid restoranis sees ja autos. Võibolla kuuldakse. midagi RAI-st, sest Issanovi auto number oli teada. Aga võib-olla on paarike meelde jäänud restorani töötajatele, ehkki see on väheusutav. . .

«Issanovil olid restoranist väljudes kaasas apelsinid, terve võrgutäis, võrk läks veel lahti ja šveitser aitas neid üles korjata,» oli rääkinud tunnistaja. . .
Juurdlus kestis.
Tulemusi ei andnud ka dokumentide tevideerimine laos, mida juhatas Suralejev: dokumendid olid korras.

Ees seisis kõige vaevanõudvam töö - tutvuda paljude tonnide villa liikumisega. Sellest tööst võtsid osa kõik uurijad. Et ladudes puudujääki 'polnud, siis järelikult oli vaja kontrollida villa kokkuostudokumente.Peamised villa hankijad olid varujad. Kõigepealt selgitati välja, milline kord siin valitseb: varujad said suured aruandealused rahasummad, millega pidid elanikkonnalt villa ostma. Need, kes villa müüsid, said kviitungid. Sääraseid kviitungeid aga oli rohkem kui kümme tuhat! Kuidas kontrollida nii paljude dokumentide õigsust, liiatigi kui kokkuostu vormistamise eeskirju oli sageli muudetud? Jäi ainult. üks võimalus: tuli küsitleda kümneid, sadu inimesi, kelle nimele kviitungid olid kirjutatud.

.107

Nende inimeste käest saadi teada, kas nad müüsid varujatele villa, ning kui müüsid, siis millal, missugust villa ja kui palju. Kas varuja tegi kohe sissekande villa kokkuostu kohta, kes kirjutas alla kviitungile, kes andis allkirja raha saamise kohta, mis hinnaga villa osteti.

«Te näete villa kokkuostu kviitungit, kodanik Abdulin. Mida te võite sellele kviitungile kirjutatu kohta öelda?» küsis uurija.

«Andsin ainult viis kilo, mitte aga viisteist, nagu kviitungil seisab. Allkiri on minu oma.»

«Kas kviitungile märgiti rahasumma, mis teile välja maksti?»

«Ei, see, kes villa vastu võttis, ütles: «Hüva, selle ma kirjutan pärast juurde, praegu on kiire.» . . .»

Kuid ka pärast seda seletasid Sarbajev, Lemissov ja teised varujad erinevalt kokkuostutehingute vormistamise eeskirjade arvukaid rikkumisi, eitades nende rikkumiste igasugust seost riisumisega.

Näiteks kinnitasid nad, et villa müüjad olid enamasti neile võõrad ja võisid mingisugustel põhjustel öelda valenime; et müüjate endi palvel võisid nad kirjutada ühe nimele mitmelt inimeselt ostetud villa. Peale selle võis jääda kas siis kiirustamise, kviitungiblankettide puudumise või veel mõne seda laadi põhjuse tõttu ost kohe vormistamata, seda hiljem tehes märgiti kviitungile müüja perekonnanimi ja eesnimi mälu järgi.

Muidugi, olnuks kõik nõnda, siis oleks olnud tegemist meie varumissüsteemis kehtiva dokumentide vormistamise korra ilmse rikkumisega. Valetades ettekavatsetult iseenda peale, püüdsid need inimesed viia juurdlust eksiteele dokumentide vormistamise eeskirjade rikkumise eest on ette nähtud administratiivkaristus - preemiast ilmajätmine või käskkiri, mitte rohkem.

Endi arvates oli neil käes läbi-lõhki kindel trump: villa puudujääki ei olnud.

Kuid uurijaid segadusse viia neil siiski ei õnnestunud. Üksikasjaline tutvumine kokkuostuoperatsioonide vormistamise korraga võimaldas koguda tõendeid, mis näitasid kogu lugu hooprs teises valguses.

Tunnistaja Kulijev näiteks ütles ennast hästi mäletavat, et pärast teda müüs varuja Ussatšovile villa tema küla mees Subajev, kellega nad üheskoos olid varumispunkti sõitnud. Mõlemad olid öelnud oma nimed ja Ussatšov kir-

108

jutanud need üles. Üheskoos olid mehed ka ära sõitnud. Kuid Subajevi nimele polnud üleüldse kviitungit kirjutatud. Kulijevi nimele väljaantud kviitungi numbri järel seisis aga kellegi Markajevi nimele väljakirjutatud kviitungi number. Külanõukogu andis välja õiendi, milles öeldi, et kviitungil näidatud aadressil Markajevi-nimelist ei ela. Grafoloogi otsus oli: olematu Markajevi eest on allkirja kirjutanud varuja Ussatšov ise. Sel moel näitasid Kulijevi tunnistused, mida hiljem kinnitasid Subajevi omad, et Ussatšov oli ettekavatsetult võltsinud ja kirjutanud kviitungi väljamõeldud nimele.

Mõnikord fabritseerisid varujad kviitungeid oma sugulaste ja heade tuttavate nimele, keda hiljem keelitati varujatele vajalikul hulgal ja tarvilikus sortimendis villa müümist omaks võtma.

Niiviisi tegi juurdlus kindlaks, et väga paljud kviitungid olid võltsitud, kviitungitel näidatud inimesed aga olid kas lihtsalt välja mõeldud või variisikud.

Kokkuostukviitungite kontrollimise tegi keeruliseks veel seegi, et varujad kirjutasid riisumise varjamiseks fiktiivsetele kviitungitele õige sageli müüja perekonna-, ees- ja isanime valesti, eksisid tahtlikult, nii et kontrollimisel tuli küsitleda kõiki ühes või teises asulas elavaid ühesuguse või sarnase perekonnanimega inimesi.

Grafoloogid kinnitasid paljudel juhtudel, et allkirjad kviitungitel olid varujate endi tehtud. Ent milline oli seejuures eesmärk? Villale, mida tegelikult olemas ei olnud, vormistati spetsifikatsioonid, raha aga pisteti iseenesestmõistetavalt oma taskusse.

Vormistades spetsifikatsioone, millele märgiti umbes neli tuhat tonni olematut villa, riisusid Sarbajev koos Suralejeviga üle veerand miljoni rubla ja jagasid selle hiljem omavahel. .
Nii olid nüüd uurijate käsutuses fiktiivsed dokumendid - kuritöö asitõendid.

Peale selle oli Sarbajev kirjutanud veel üle neljasaja kviitungi väljamõeldud isikute nimele. Villa ta muidugi nendelt ei saanud.

Varuja Lemissov ja baasi töötaja Suralejev omastasid selsamal viisil (vormistades spetsifikatsioone, millele kirjutati tuhat kakssada kilo olematut villa) umbes kaheksa tuhat rubla, mille nad samuti omavahel jagasid.
Niisamasuguse tehingu võttis Suralejev ette ka koos

Ussatšoviga. Vormistades võltskviitungeid, riisusid nad riigilt ja pistsid oma taskusse ligemale kuusteist tuhat rubla.

Süüdistuskokkuvõttes võttis iga säärane, nagu juristid ütlevad, episood enda alla vaevalt pool lehekülge. Ent kui palju vaevarikast tööd seisis nende nappide ja isegi kuivade ridade taga, kus arve oli rohkem kui sõnu - kilogrammid, tonnid, rublad, kviitungite numbrid. . . ülekuulamiseloli Sami Sarbajev.
«Kas te tunnistate ennast süüdi selles, et vormistasite kviitungeid olematu villa kohta?»
«Jaa. .. Kuid ma tegin seda käsu peale.»
«Mille eest te siis raha saite?»
«Raha? . . . Jah, ma sain raha. Kuid ma ei teadnud, mille eest.»

Kogutud süüdistuste survel tunnistasid Lemissov, Ussatšov, Dazimov, Monkulov ja teised varujad ülekuulamistel oma kuriteod üles. Ent kõik nad kinnitasid nagu ühest suust, et tegid seda Suralejevi ja Issanovi käsul, saades nendelt fiktiivsete kviitungite ja kaubata spetsifikatsioonide koostamise eest väikest tasu.

Sellest kuritegelikust mahhinatsioonist võtsid osa neliteist varujat.

Uurijad õppisid neid inimesi põhjalikult tundma. Saadi üpris huvitav pilt. Siinsed varujad olid otsekui välja valitud. üks oli minevikus ühe korra süüdi mõistetud, teine isegi kaks korda. Ikka riisumise eest. Kolmas oli töölt vallandatud usalduse puudumise tõttu. Vähe sellest. Üks oli Issanovi sugulane, kaks Suralejevi naise sugulased, kolm suunas tööle isiklikult Kizbekov. Paljud olid Ahmetovi sõbrad. . . Säherdune seltskond oli kogunenud Džambuli kontorisse niisuguse defitsiitse ja kalli kauba ümber nagu seda on vill.

Kõik need inimesed tegutsesid ühe mütsi all, üheskoos väljatöötatud plaani järgi, nad varjasid üksteist ja vajaduse korral abistasid kaaslast villa või rahaga.

Selle asemel et anda varutud vill rajoonide varumiskontoritesse, andsid nad selle varumis- ja turustusbaasi lattu.

Uurija Arkadi Bakin kutsus Issanovi järjekordsele ülekuulamisele. Seniajani oli jäänud selgusetuks, mil viisil oli temast saanud nii suure rahasumma omanik. Keda kujutavad ennast nood tema ülihelded ja ülirikkad sõbrad? «Öelge selle inimese nimi, kes andis teile raha?»

Issanov langetas pea ega lausunud sõnagi. Varasemast meelekindlusest polnud jälgegi järel.
«Ma ütlesin juba, et raha jättis minu kätte üks sõber.»
«Kes see sõber on?»
«Suralejev,» vastas Issanov vaevukuuldavalt.
«Aga kuidas kullaga lood on?»
Taas vaikus.

«Muide,» tähendas Aleksei Ozerov rahulikult, «sellele kullale loodab üks teie naistuttav.» .
«Missugune naistuttav?»
«Sussõmen Zakipova.»
Seda nime kuuldes Issanov võpatas ja läks näost kaameks.
«Te lubasite talle kinkida kuldehteid - sõrmuse, kalliskividest kaelakee. . .»
«Pole lubanud. .. Ma ei tunne ühtki Zakipovat.»
«Kas tõesti?» ütles Ozerov. «See on ju teie teine naine, sünniaastat ma ei hakka nimetama. Elukutselt müüja, Ajutiselt ei tööta. Ta elab Alma-Atas Džambuli tänavas 127. mugavas neljatoalises majakeses. Selle ehitamine läks teile maksma kaheksateist tubat rubla. Peale selle sai kümne tuhande eest ostetud mööblit ja majatarbeid. Siin on töödejuhataja ja ehitusmeeste tunnistused. See siin on inventariseerimisbüroo õiend, see on rajooni täitevkomitee õiend, siin aga on Zakipova enda tunnistused.»
«Kordan küsimust,» ütles Aleksandr Jurtšenko. «Kellele kuulub kuld, mis teie juurest läbiotsimisel leiti?»
«Ma. .. ma ütlen. Aga mul on teile üks palve, kodanik uurija. Ärge rääkige sellest naisest... minu vanemale pojale. . .»
«Hästi. Niisiis, kuld...»
«Kuld pole minu oma. . . Kulla jättis minu juurde Nurali Kizbekovitš Kizbekov. Kuld kuulub temale. Varem ma ei rääkinud tõtt. Kuld on tema oma, ma ei saanud... uskuge, ta on minu ülemus, ja ma pidin seda tegema... Ma ainult hoidsin kulda...» .
Hoolikalt valmistati ette Issakovi ja Suralejevi vastastamist. Eitas ju viimane kategooriliselt; et oli Issanovi kätte raha andnud.
Ja siis need kaks tädipoega istusidki teineteise vastas. Kõige paremad sõbrad, kaasosalised. Sugulustunded olid kadunud kui tina tuhka. Mõlemad vaatasid maha, püüdes

iga hinna eest ära hoida kokkupõrget. Praegu nad ei suutnud teineteisele otsa vaadata. Nad olid vaenlased.
«Mina pole Issanovile raha andnud,» kinnitas Suralejev.
«See raha, mille me. .. noh, võtsime. . . see leiti minu juurest läbiotsimisel.»
«On see tõsi?» küsis uurija Issanovilt.
«Ei. . . See pole tõsi. Muidugi ei kuulunud raha temale, kuid ma sam raha temalt... Pidime raha ara jagama. Kutsuge Kizbekov.»
Korraldati vastastamine tarbijate ühistu oblastiliidu esimehe asetäitja Kizbekoviga. Kizbekov oli nende ülemus olnud. Ta oli mees, kelle sõna oli neile seadus. Oli. *Ometi* kutsus Issanov endist ülemust nüüdki veel harjumuse järgi *ees* ja isanime pidi.
Issanov kinnitas nagu varemgi, et kulla oli tema kätte andnud Nurali Kizbekovitš. Just tema korraldas ka riisumise. Tema kamandas, tema juhtis.
Kizbekov ajas tagasi.
«See on laim. Tahab ennast päästa, lurjus!»
Muidugi, toimepandut oli raske üles tunnistada, mine tea, äkki aitab, kui kõik laimuks ajada.
Kizbekov veel ei teadnud, et uurijate käsutada olid rohked materjalid tema kuritegelike sidemete kohta Suralejevi ja Issanoviga. Just Kizbekov oli see, kes iga aasta käis perega kuurortides, kaasas Suralejev. Just tema sõitis tihti Moskvasse, Leningradi, Riiga puhkama, lõbutsema, ennast tuulutama, nagu ta ütles.
Aga kuldkäevõrud, sõrmused ja muud väärtasjad, mille eest üpris tihti maksis Suralejev? Need on faktid, mille eest pageda on väga raske.
Kviitungid ja spetsifikatsioonid, kuhu oli kantud olematu vill, täielik välispidine kord baasi

ladudes - suunasid uurijate tähelepanu Džambulis asuvale villa esmase töötlemise vabrikule. Just siin, ei kusagil mujal, pidid kuriteoniidid kokku jooksma, just siinoli oodata vastust paljudele küsimustele.

Nagu tuvastati juba uurimise esimesel etapil, puudus Džambuli vabrikus elementaarnegi kontroll saabuva toodangu üle. Väravas toodangut ei kaalutud ega kontrollitud.

Uurijate ülesandel võrdlesid revidendid kõiki lao sissetulekudokumente saatelehtede ja teekonnalehtedega. See aitas välja selgitada meetodid, mida varujad riisumisel kasutasid.

Kuna kurjategijad vormistasid varuja poolt villa üleandmisel kaubata vastuvõtuakte, samuti tänu üleantud villa hinna tõstmiseele, tekkis Suralejevi aruandluses väga suur puudujääk. Teiste sõnadega, raha saadi, villa aga polnud.

Suralejev varjas seda. Koos Džambuli vabriku töötaja, transpordiosakonna kaubatundja S. Ahmetoviga otsustas ta jäljed kaotada. Villapartii üleandmisel vabrikule vormistati üleandmise-vastuvõtu akt, millel osaliselt puudus kate. .

Suralejev vedas vabrikusse kahel autol villapartii, kokku seitsekümmend palli. Nende villapallide toomiseks vabrikuterritooriumile kirjutati Suralejevile välja läbipääsuluba, mis loomulikult. registreeriti vastavas žurnaalis.

Fiktiivse spetsifikatsiooni, kus oli juurde kirjutatud sada kümme villapalli, andis Suralejev kaubatundja Ahmetovi kätte, kellele allusid kaalujad. Ahmetov omakorda andis dokumendid edasi hiljuti kaalujaks määratud Raissa Ossetrovale, kes oli vastuvõtukorraga veel halvasti tuttav. Muide, see polnud juhuslik, et Ahmetov tegi selle villapartii vastuvõtmise ülesandeks just Ossetrovale.
«Ta teeb kõik J;lii, nagu mina tahan,» ütles Ahmetov Suralejevile. «Ta istus kinni. Ajas äri ja sattus trellide taha. Mina sokutasin ta siia tööle.»

«Ära niisutatud palle kontroll-liigitamisele võta,» käskis Ahmetov Ossetrovat ja näitas, millised pallid tuleb võtta. Seejuures juhindus ta muidugi Suralejevi näpunäidetest.

Ossetrova võttis vastu seitsekümmend villapalli, spetsifikatsioonis aga, mille Ahmetov talle andis, oli kirjas sada kaheksakümmend palli.

«Ülejäänud toob Suralejev hiljem,» seletas Ahmetov ja käskis: «Kõik andmed nende pallide kohta kirjuta maha Suralejevi spetsifikatsioonilt.»

Kogenematu Ossetrova uskus Ahmetovit, kellest oli täielikult sõltuv. Ta vormistas akti, mille järgi ta oli Suralejevilt vastu võtnud kõik sada kaheksakümmend villapalli kogukaaluga üle viieteistkümne tonni.
Säärase villakoguse peale kirjutati Suralejevile välja dokumendid.

Vormistanud pallide vastuvõtuakti, viis Ossetrova selle toorainelao raamatupidamisse. Kui ta tagasi tuli, andis Suralejev talle. . . kümme rubla. Abi eest.

Nii kirjutati Suralejevile Ahmetovi abiga ja Ossetrova osavõtul juurde 9659,3 kilo villa, mida ta üle ei andnud. Juurdekirjutatud villa hind oli 63 207.11 kopikat.

Sel viisil riisutud raha jaotati järgmiselt. Ühe kümnendiku said endale varujad. Suralejev võttis endale kaksteist tuhat rubla, millest tuhat rubla andis Kizbekovile. Ülejäänud raha viis ta Issanovi kätte, kes pidi selle jaotama jõugu ülejäänud liikmete vahel.

Ent miks see raha Issanovi kätte jäi? Selgus, et Issanov ja Suralejev olid tülli läinud, mistõttu Suralejev vallandati töölt. Nii jäi jaotamata raha Issanovi kätte hoiule; kuni see läbiotsimisel leiti.

Ühtekokku riisusid kurjategijad 128000 rubla. Kümme protsenti jätsid varujad endale, ülejäänud raha pidid omavahel jagama Issanov, Kizbekov ja Suralejev.

Kuritegu sai võimalikuks seetõttu, et varujad said suuri aruandealuseid summasid - kuni kümme tuhat tubla korraga, ilma et nad oleksid varem saadud raha eest aru andnud, samuti seetõttu, et rajoonide varumiskontorite raamatupidajad ei kontrollinud küllaldaselt varujate tööd. Oblasti tarbijate kooperatiivide liidu esimehe asetäitja Kizbekov lubas varujail anda tooraine üle mitte oma rajooni varumiskontorile, vaid varumis- ja turustusbaasile, baasi raamatupidmine aga ei suutnud varujate tegevust kontrollida. Kui oma varumiskontoris villa üle andes varujad esitasid kõigepealt aruande ja alles pärast seda andis raamatupidamine loa tooraine üle anda, siis uue «korra» kohaselt andsid varujad kõigepealt tooraine üle ja alles seejärel andsid aru oma raamatupidamisele.

Riisumised Džambuli varumis- ja turustusbaasis jäid märkamatuks ka seetõttu, et nendest võtsid osa nii baasi direktor Issanov kui ka Kizbekov ise, kes ei saatnud Suralejevi lattu ootamatuid revidente.

Kuritegu soodustas veel seegi, et kaalujad olid kogenematud ja saabuva villa arvestust ei peetud õigesti. Villa võeti vastu kuues laos, kuhu mõnikord vedasid seda seitse või kaheksa transporditöölistebrigaadi. Nii polnud laojuhatajal lihtsalt füüsiliselt võimalik jälgida, kui palju villa tegelikult sisse tuleb. . .

Ülemkohtu väljasõiduistungil mõisteti Džambuli oblasti tarbijate kooperatiivide liidu süsteemis tegutsenud petistegrupi liikmetele pikaajalised vabadusekaotused.

9. KINGITUS

Ozerski rajoon asub Taga - Volgamaa stepialadel, päris Kasahstani piiri ääres. Rajoon on pindalalt õige suur. Siin tegeldakse peaasjalikult põllumajandusega. Suurem osa kolhoose ja sovhoose on lambakasvatajad. Viimaste aastatega on siin sirgunud uued majandid, mis on üles kündnud tohutuid uudis- ja jäätmaamassiive, tänu millele on Ozerski rajoonist saanud ka tähtis nisuait, eriti aga väär- tuslike kõvateraliste nisusortidega varustaja.

Seoses mainituga algas nii rajoonikeskuses kui ka rajooni külades hoogne ehitustegevus. Kerkisid uus elevaator ja võõrastemaja, uued kauplused ning laod. Püstitati loomakasvatushooneid.

Oma kindel ehitusorganisatsioon rajoonis puudus. Ehitasid üpris väikesed ettevõtted - rajooni tarbijate kooperatiivide liit, kolhoosidevaheline ehituskontor ning teede remondi ja ehituskontor.

Ozerkis ja teistes asulates ehitas kümmekond objekti — peaasjalikult kauplusi ja ladusid - kohalik tarbijate kooperatiivide liit. Töölised palgati enamasti väljastpoolt, nad vahetusid pidevalt, palju töid tehti ehitustel kas käsitsi või siis väikemehhanisme kasutades.

Nende piirkondade edendamisele pööras riik rohkesti tähelepanu, mistõttu siia saadeti üsnagi heldelt ehitusmaterjale, millest suur osa on meil ehitustööde tohutust ulatusest tingituna defitsiitsed.

1968. aasta mais tuli oblasti' prokuratuuri Ozerkist kiri. See oli kirjutatud pliiatsiga vihikulehtedele. Säärane kiri ei jäta esimesel pilgul just eriti soodsat muljet. Autorid — neid oli kolm - kirjutasid sellest, et nende rajooni tarbijate kooperatiivis toimuvad kahtlased lood. Ühistu rajooniliidu juhatus korraldab ühtelugu joominguid. Puuvilja, šampanjat ja konjakit ostetakse kastide viisi.

Kirja järgi etendas selles kõiges tähtsat osa! töödejuhataja Mihhail Davidovitš. Autorite arvates riisus töödejuhataja kooperatiivi vara. Tõsi, kindlaid andmeid kirja saatjatel polnud, kuid nad kirjeldasid järgmist juhtumit. Davidovitš tõi ühistu rajooniliidu esimehele Mirošinile juubeli puhul kingiks džörsipalitu, ülikonna ja kingad. Ka esimehe naisele kinkis töödejuhataja kingad ja kella, kuigi tollel polnud mitte mingisugust juubelit.

Kirjas öeldi, et joomingutest võtavad osa kooperatiivi pearaamatupidaja Karpova,

kauplusejuhataja Kovalenko ja teised.
Kirjutati teistestki lugudest.
Oblasti prokuratuur saatis kirja edasi rajooni miilitsaosakonnale, et see asja selgitaks ja teataks tulemustest prokuratuurile.

Niimoodi sattuski see mitte just eriti soliidne dokument Ozerski rajooni siseasjade osakonna uurija Valentin Gratšovi lauale. Gratšov oli kohalik, siin töötatud kümmekond aastat olid talle andnud juba mõningaid kogemusi. Kuid enamasti oli tal olnud tegemist põllumajandusega seotud küsimustega. Rajooni kolhoosides ja sovhoosides puhuti toimepandud riisumiste ja kuritarvitamiste uurimine oli talle üldiselt tuttav.

Nüüd aga pidi uurija süvenema teistsugusesse, temale võõrasse sfääri. Siin olid teistsugused tootmisvahekorrad: ehitajad töötasid lepingu alusel; teistsugune oli ka finants-aruandIuse dokumentatsioon. Ja kui uurija oli kodus põllu

majanduses (ta poleks ealeski segi ajanud tatra- ja lutsernipõldu), siis ehitusest ei taibanud ta kuigi palju.

Kuid töö on töö. Uurija otsustas moodustada kompetentsetest inimestest komisjoni ning kuulata üle Davidovitši, Mirošini ja kirja autorid.

Komisjoni määrati remondi- ja ehitusjaoskonna töödejuhataja Zukov, rajooni rahandusosakonna vaneminspektor Petrova ja põllumajandusvalitsuse vanemökonomist Bubnov.
Rajooni täitevkomitees hoiatati komisjoni:
«Kontrollige, mida vaja, aga ärge kogu meie ehitustegevust ohtu seadke. Pidage meeles: revisjon revisjoniks, aga Davidovitš ja tema inimesed peavad töötama. Ehitusobjektide üleandmise graafikut ei tohi rikkuda.»

On mõistetav, et komisjon, mis koosnes rajooni täitevkomiteele alluvatest inimestest, arvestas seda hoiatust. Nagu hiljem, juba uue juurdluse käigus tunnistas rajooni rahandusosakonna töötaja Petrova, oli kontroll «puudulik ja pinnapealne».

Komisjon töötas Davidovitši kabinetis ja kogu uurimine oli üles ehitatud eranditult neile dokumentidele, mis töödejuhataja Davidovitš esitas. Isegi aktis, mis kroonis selle kõrge instantsi tegevust, oli mitte just väga kirjatundlikult, kuid täiesti selgelt kirjutatud:

«Kontrolliti objektide kontrollmõõtmiste ja eelarvete, tüüpprojektide ja materjalide mahakandmisaktide alusel, mis oli koostanud Ozerski rajooni tarbijate kooperatiivide liidu töödejuhataja sm. Davidovitš,»
Kommentaarid on siin liigsed.
Tõsi, komisjoni auks tuleb öelda, et midagi ta siiski leidis. Mitte just palju, aga üht-teist ometi: pisut mahakandmata materjalide osas ja veelgi vähem ülekulu osas.

Kuid ka siin ei suutnud komisjoni liikmed otsa otsaga kokku viia. Nii näiteks avastasid nad, et «rohkem on maha kantud kaheksa tonni tsementi hinnaga 34 rubla tonn». Aritmeetikareeglite järgi teeks see rahasse ümberarvestatult välja 272 rubla. Meie .kirjatargad panid akti: «Kokku 61 rubla 20 kopika eest.»
Raske öelda, mäherduse raali abil nad oma arvutusi tegid.

Tark komisjon järeldas: «Ehitusmaterjalide mahakandmata jätmine ja ülekulu said teoks lohaka suhtumise tõttu töödejuhataja sm. Davidovitši poolt.» .

Selle järeldusega olid päri kõik, teiste hulgas ka Davidovitš ise, tarbijateühistute rajooniliidu esimees Mirošin aga võttis revisjoniakti alusel vastu otsuse: üleliigselt mahakantud ehitusmaterjalide

eest nõuda sisse nende materjalide maksumus laohoidjalt Simovilt. Ehitusmaterjalide ülekulu eest aga nõuda sisse kahjusumma brigadir Furnovilt.

Davidovitši nime polnud selles hirmuäratavas käskkirjas üleüldse mainitud.

Saanud kätte komisjoni aruande ja kooperatiivide rajooniliidu otsuse, kutsus uurija välja Davidovitši.

«Kas te kinkisite esimehele palitu, ülikonna ja kingad?»

«Missuguse palitu? Missugused kingad? Esimest korda kuulen.»

Sedasama kinnitas ka Mirošin.

«Pole ma Davidovitšilt mingisuguseid kingitusi saanud.»

Seejärel kohtus uurija kirja autoritega. Oma kõneluse igaühega kolmest autorist juhatas ta sisse üpris kategoorilise teadaandega:

«Noh, kuidals siis on? Kontrollimine ei kinnitanud teie kaebust.»

Selge see, et pärast säärast sissejuhatust ei tulnud avameelsest jutuajamisest enam midagi välja. Üks signaali kolmest autorist lausus, et oli selle teiste etteütlemise järgi kirjutanud. Teine motiveeris oma kaasautorlust sellega, et teadis Davidovitšit juba eelmisest töökohast, kus ta oli kord näinud, kuidas too ehituselt oma koju katuseplekki oli viinud. Ta oli sellest teatanud kontroll-revisjonivalitsuse revidendile. Davidovitš oli sunnitud pleki tagasi viima, kaebuse esitaja aga vallandati pärast seda töölt.

«Ja nüüd te võtsite nõuks talle kätte maksta?» esitas uurija küsimuse, tehes sellega kokkuvõtte tervest vestlusest.

Kolmas seltsimees, rabatud uurija sõnadest, pelgas samuti teenida ära laimaja mainet ja seletas, et oli paljusid andmeid kuulnud teistelt inimestelt, kui tarvis, võib ta neid inimesi nimetada, kuulaku uurija ka nemad üle.

Kuid Gratšovi seisukoht oli juba ammu küps ja ta vormistas kriminaalasja lõpetamise määruse.

Nii lõppeski Ozerski epopöa esimene osa.

Ept meie nõukogulikud eluseadused, kõrged moraali- põhimõtted, millest juhinduvad oma elus paljud miljonid tavalised meie inimesed, on säärased, et kurjategija varem või hiljem ikkagi paljastatakse ja peab kohtu ette astuma.

Ozerki on alev. Elanikke on siin vähem kui kümme tuhat. See aga tähendab, et siin teatakse inimeste iga sammu. Kui ühes servas keegi aevastab soovitakse talle teisest servast tervist.

Kui kooliõpetaja Sinitsõn sõitis Ozerkisse isikliku «Moskvitšiga», teadsid kõik, et Sinitsõn võitis auto loteriil.

Autokolonni brigadir Lebedev ostis tütrele pianiino ning Ozerki.s öeldi: kuldsete kätega mees, peaaegu iga kuu saab preemiat.

Lühidalt, esimese kirja järel tulid oblastiasutustesse veel kaks:

«Revideerimine oli - puudulik. KontrolIige, kust saab töödejuhataja Davidovitš raha nii la!ialt elamiseks. Juuksuritöökojast ostis ta ühekorraga sada viiskümmend automoto-loterii piletit, mis maksavad rubla tükk.»

«Ostis endale «Moskvitši», mitte ei võitnud loteriil. Mis preemiat ta on saanud?»

Nende kirjade saatjad arutasid: töödejuhataja varastab kooperatiivi raha, riigi raha, see aga tähendab, et ta varastab meie raha: Sest riik oleme ju meie ise. Meie tagant varastatakse.

Signaalid olid õige tõsised. Pealegi polnud ükski kiri anonüümne. Neis öeldi, kellega peaks rääkima, et saada täiendavaid andmeid ühes või teises küsimuses.

Seekord tehti juurdlus ülesandeks oblasti siseasjade valitsuse vanemuurijale major Aleksandr Kurennoile. Ka tarbijateühistu rajooniliidu finantsmajanduse revideerimine usaldati oblastikeskuse kvalifitseeritud spetsialistide hooleks. Komisjoni kuulusid kontroll-revisjonivalitsuse raamatupidamise revident, ehitusökonomist, ehitustehnik ja oblasti tarbijate kooperatiivide liidu revident.

Komisjonil tuli ära teha tohutu töö: otsida välja kõik aruandlusdokumendid kaheteistkümne ehitusobjekti kohta, kus Davidovitš oli töid juhatanud, ja võrrelda nende dokumentide andmeid objektidel tehtud mõõtmiste ja arvestustega.

Juba adnuüksi nende dokumentide üleslugemine võib ehk anda lugejale mõninga ettekujutuse sellest, mida kõike pidid revisjonibrigaadi liikmed läbi lappama: tööde vastuvõtuaktid, töölepingud, töökäsundid, faktuurarved, väljamineku- ja sissetulekuorderid, mõõtmiste tulemused, registrid, inventariaruanded, palgalehed, raudteekviitungid, maksenõuded jne. jne.

119

Uurija Kurennoi alustas ülekuulamisi. Kohtudes esimest korda kirja autoritega, andis Aleksandr Kurennoi väga delikaatselt mõista, et esimene juurdlus oli nähtavasti puudulik, ja palus nimetada inimesi, kes võiksid anda tunnistust ühes või teise küsimuses.

Esmajärjekprras huvitas Kurennoid see, missugused on Davidovitši suhted oma ülemuse Mirošini ja ühistu rajooniliidu pearaamatupidaja Karpovaga. Kirjas oli juttu olnud kingitustest ja ühistest pummeldamistest. Säärased soojad «tööalased» suhted rääkisid mahitamisest ja kontrolli puudumisest, mis tihti aitavad kaasa kuriteo toimepanemisele.

Ülekuulamlsel oli ehitustööline Melnikov

«Öelge,» kjüsis uurija, «kas te olite Mirošini juubeli-peol?» .   .

«Jah, mind kutsuti klubisse.»

«Kes ja mida Mirošinile kinkis?»

«Davidovitš kinkis talle džörsimantli, ülikonna ja kingad.» .   .

«Kas ta anidis need üle iseenda või kollektiivi nimel?»

«Iseenda nimel. Ta ostis kõik need asjad meie kauplusest. Džörsimant1eid toodi ainult viis tükki. Davidovitš sai mantli kätte tänu kirjale. . .»

Kauplusejuhataja Botškarenko nimetas nelja ostjat, viiendat aga ei suutnud kuidagiviisi meelde tuletada.

«Vist kolhoosnijc, mitte meie linna inimene.. .»

«Nimetage kolhoos, et me saaksime kontrollida.»

«Ei mäleta. Vist kolhoos.«Rassvet»... Jaa, jaa, ta oligi «Rassvetist».»

Järgmisel päeval teatati kolhoosist «Rassvet», et märtsikuus polnud ükski nende inimene Ozerkist palitut ostnud.

Uurija kutsus Botškarenko uuesti välja.

«Viienda ostja nimi pole teile ikka veel meelde tulnud?»

«Ei.»

«Kas tahate, et ma aitan meelde tuletada? Te müüsite selle palitu sellele, kes tõi Mirošini kirja. Oli nii? Kellele te müüsite?»

«Da... Diavidovitšile.»

Vastastamisel Botškarenkoga ei jäänud Mirošinil muud üle kui tunnistada:

«Jaa, Davidovitš ostis minu kirja esitades palitu, samuti ülikonna ja kingad ning kinkis need minule juubeli puhul.»

Davidovitš oli laiaõlgne rässakas mees hõredate rebasekarva juuste ja kitsa laubaga. Ta ahtad huuled reetsid

120

tahtejõudu, väikesed silmad vaatasid kindlalt ja otse. Välimuselt jättis ta iseseisva inimese mulje.

«Oh ei, mis te nüüd, missugused kingitused, mis mantel?! Mina pole midagi kinkinud.»

Ta ajas tagasi ka siis, kui ta seati Mirošiniga silm silma vastu.

Vahepealoli notariaalkontor andnud uurija nõudel õiendi: «Kod. M. Davidovitš ostis komisjonikaupluse vahendusel kod. J. Mihhailovilt auto «Moskvitš» 1800 rubla eest.»
Tulid ka esimesed teated revidentide brigaadilt. Kasutades ära pearaamatupidaja Karpova ja kassapidaja Zujeva pimesi usaldust, võttis töödejuhataja Davidovitš enda kätte palgalehed ning raha ja käis objektil ehitajatele palka maksmas. Palgalehe järgi pidi tööline Djomin saama märtsikuu eest kolmsada viiskümmend rubla. Tegelikult aga sai ta sada seitsekümmend rubla. Makarov sai palgalehega võrreldes vähem sada kolmkümmend rubla, Izjumov sada kuuskümmend rubla. Kobzevi-nimeltst puuseppa ja Strukovi-nimelist plekkseppa aga ei õnnestunud üldse leida: need eksisteerisid ainult palgalehel.
Uurija nõudis grafoloogi, kes tegi kindlaks, et paljud allkirjad palgalehtedel on kas Davidovitši enda või siis hoopis võõraste isikute kirjutatud.
Davidovitš püüdis kõike seletada:
«Meil töötab ajutisi inimesi, kes on saabunud mujalt.
Mõned on rongist maha jäänud, teised raha ära kaotanud. Eks siis tullakse ikka ehitusele. Ka tudengid, kes õppevaheajaks koju on sõitnud ja raha teenida tahavad, tulevad meile. Meie võtame kõik vastu tuldagu siis üheks päevaks, kaheks päevaks või nädalaks. Mõnikord ei jõua isegi nime küsida.»
«Jaa. Kuid te olete tervelt seitse tuhat nelisada nelikümmend üheksa rubla vähem maksnud nendele töölistele, kes ka praegu teie 'juures töötavad. Näete, siin on nende tunnistused: Djomin on saanud vähem viissada kakskümmend kuus rubla, Makarov viissada kuuskümmend rubla, Gudin tuhat kakskümmend kolm rubla...»
«Nad on lihtsalt unustanud.»
Mehed ei olnud midagi unustanud. Nad tulid uurija juurde, ilma et neid oleks olnud vaja välja kutsuda, saatsid kirju ja teatasid järjest uusi andmeid Davidovitši ja tema kaaslaste tegevuse kohta.
.

Neli aastat tagasi, kui Davidovitš oli alles tööd alustanud, hakkas ta kohe otsima sõprust Mirošiniga ning kaupluste juhatajate Botškarenko ja Prjahhiniga. Võimalus näidata neile oma poolehoidu avanes Davidovitšil õige pea: tal sündis tütar. Katsikutele kutsuti kõik nimetatud kodanikud ja nende abikaasad. Vaderite austusväärne osa oli määratud esimees .Mirošini naisele ja Botškarenkole.
Pidu peeti kolm päeva. Šampanja voolas ojadena.
Nii ei olnud juhuslik, et Botškarenko ei suutnud kohe mitte kuidagi meenutada viienda palituostja nime. Oli ta ju ikkagi vader.
Kuid joomapead, samuti palitu, ülikond ja muud kingitused, mida Davidovitš nii heldekäeliselt jagas, olid vaid sirm, mille varjus Davidovitš suuri tegusid tegi.
Astunud sobingusse kaupluste juhatajate Prjahhini ja Botškarenkoga, kirjutas Davidovitš ladudest välja ehitusmqterjale, mida ta ära ei viinud. Koostati kauba faktuurarved, ehitusmaterjalid aga kanti objektidele maha. Tegelikult müüdi need materjalid spekulatsioonihindadega eraisikutele ja isegi organisatsioonidele. Nii haihtusid õhku sajad tonnid tsementi, värvi, värnitsat ja naelu, tuhanded kivid ja sajad tihumeetrid metsamaterjali. Ühtekokku pistsid kurjategijad sel moel oma taskusse rohkem kui kaheksateist tuhat rubla.
Eeskirjade kohaselt peavad iga ehitusmaterjalide mahakandmise akti kinnitama kõik tarbijateühistu rajooniliidu juhatuse liikmed. See on tähtis kontrollabinõu. Seda enam, et juhatuse koosseisu kuulusid säärased kompetentsed inimesed nagu Riigipanga kohaliku osakonna juhataja, rajooni täitevkomitee esimehe asetäitja, varumiskontori direktor ja teised.
«Me usaldasime Davidovitšit,» seletasid nad uurijale.

«Alati, kui ta aktid allakirjutamiseks tõi, oli tal millegipärast kiire,» meenutasid teised. «Tormas alati tulistjalu kabinetti ja pistis paberi nina alla: «Siin on kõik klaar, kirjutage alla!» . . .»

Ja uurija oli sunnitud nendele kompetentsetele juhtijatele kannatlikult selgitama, et tuleb usaldada, kuid ka kontrollida. Paljud juhatuse liikmed said alles uurimise ajal teada, et Davidovitšit, keda nad alati nii piiritult olid usaldanud, oli juba kord sotsialistliku omandi riisumise eest kohtulikult karistatud, kusjuures tema karistust polnud kustutatud.

Küllap tegid helded kingitusea oma töö, sest rajooni tarbijateühistu usaldas Davidovitšile, kes oli elukutselt autojuht, ehitustööde juhatamise, tema hoole alla jäeti tohutud materiaalsed väärtused. Eriti suurt poolehoidu Davidovitši vastu näitas üles tarbijate kooperatiivide rajooniliidu esimees Mirošin.

«Mirošin ütles, et ma pean tegema kõik, mida Davidovitš tahab,» ütles ülekuulamisel kaupluse juhataja Prjahhin.

Loomulikult said suure noosi ka kaupluste juhatajad Botškarenko ja Prjahhin. Koos Botškarenkoga riisus Davidovitš üle kahekümne tuhande rubla, koos Prjahhiniga aga seitse ja pool tuhat rubla.

Raha, aina raha . . . Paistab, et nende kolme inimese eest varjas raha kõik muu. Rahategemisel ei valinud nad abinõusid. Ehitusobjektidel kanti peale ehitusmaterjalide maha ka veel hulgaliselt inventari ja seadmeid.

Seejuures ei unustanud Davidovitš mitte kunagi, kasulikke tutvusi. Ta tegi kingtitusi Mirošinile ja tema abikaasale, aga ka esimehe vennatütrele ja ämmale. Pearaamatupidaja Karpova ehitas maija. Selle tähtsa objekti tarbeks hangiti parimaid ehitusmaterjale. Siia saadeti kõige tublimad töömehed. Pearaamatupidaja maja valmis rekordkiirusega - kolme kuuga.

Lahkesti tuli Davidovitš vastu ka rajooni juhtivate töötajate palvetele. Ühele tegi ülitoredasti korteriremondi, teisel.ehitals keldri ümber, kolmandale pani vannituppa duši, neljanda aias asfalteeris teed. Kõike seda tegi ta tasuta.

Raamatupidamise dokumendid näitasid, et Davidovitš käis sageli Riias, Tallinnas, Tbilisis, Moskvas j,a Leningradis komandeeringutel. Dokumentides seisab kuivalt ja asjalikult - ametiasjus. Tunnistajad aga rääkisid ülekuulamisel: Riiast tõi Davidovitš kaasa kümme transistorraadiot, Tallinnast kolm mööbligarnituuri, Tbilisist veini ja puuvilja. . .

Ja kõik see kingiti «kasulikele tutvustele».

Sestap ongi loomulik, et kui kohalik uurija Gratšov loobus kriminaalasja algatamisest, levis Ozerkis kuuldus: «Davidovitš oskab määrida, ta nii kergesti sisse ei kuku.»

Mõistagi leidus skeptikuid, kes tegid oma järelduse: ei tehta sellele Davidovitši1e midagi, tal on .kõikjal oma mehed ees.

Enamik inimesi aga arvas teisiti: pole viga, küll jõuab järg ka tema kätte. Igal oinal on oma mihklipäev.

Just niisugused inimesed olid uurijatele suureks abiks.

Aleksandr Kurennoi rääkis kolmesaja viie tunnistajaga. Ta korraldas viisteist vastastamist ja kümneid mitmesuguseid ekspertiise. Tohutu töö tegid ära revidendid.

Davidovitši, Botškarenko ja Prjahhini toimikud võtsid enda alla seitseteist mahukat kausta. Kolm kurjategijat tekitasid kahju, mida väljendab aukartustäratav summa: 59377 rubla 93 kopikat!

Kui uurimine oli lõpule jõudnud, kõneles Aleksandr Kurennoi tarbijateühistu rajooniliidu töötajate üldkoosolekul selle tulemustest. Paljud saalis viibijad olid ise olnud tunnistajad ja teadsid kurjategijate mahhinatsioone. Kuid neidki vapustasid uurija sõnad.

«Etskae, mida kõike kingituste eest välja ei võlu,» tähendas keegi.

«Seltsimees uurija,» tõusis oma kohalt buldooserijuht Nikonov, «äsja te nimetasite üpris suurt kahju, mille see suli tekitas. Aga kui palju on õnnestunud tagasi saada?»

Kurennoi ütles, et kõigi nende inimeste vara on arestitud. Ilmselt konfiskeerib kohus kahju hüvitamiseks selle vara. Peale selle on arestitud ka nende hoiused.

«Võlgnen teile mõningaid seletusi,» lausus Kurennoi. «Küllap te kõik teate, et töötajate hoiuiste saladust kaitseb seadus. Kui aga juurdlus näitab, et hoiuraamatule pandud raha on teenitud ebaausal, kuritegeliku! viisil, siis arestib uurija prokuröri sanktsiooniga need hoiused. Teinud täpselt kindlaks, et uurimise järeldused on õiged, konfiskeerib kohus hoiused ja tagastab need riigile.»

Kurennoi võttis kausta vahelt ümbriku, milles oli viis hoiuraamatut.

«Vaadake siia,» ütles ta, «need raamatud kuulusid Davidovitši naisele ja emale. Oma nimel tal hoiuseid ei olnud. Kuid need ettevaatusabinõud ei aidanud. Nagu te teate, töötab Davidovitši naine tööstuskombinaadis arvepidajana ja saab palka kaheksakümmend viis rubla kuus. ArusaadavaIt tekib küsimus: kas niisuguse palga juures on võimalik panna hoiule sääraseid summasid? Loen teile sissekanded ette. Juunis - 200 rubla, augustis 988 rubla, septembris 400 rubla, detsembris 670 rubla. Ja nii edasi. Üldse on kolmel hoiuraamatul kokku 12340 rubla.»

Saal hakkas sumisema.

«Need kaks hoiuraamatut siin,» jätkas Kurennoi, «kuulusid süüaluse Davidovitši emale. Jälle sama lugu: te ju teate, et ta on pensionär, kuid vaadake tema sissemakseid: 215 rubla, 600 rubla, 145 rubla. . . Ühtekokku 7011 rubla.»

Saalis tekkis jälle sumin.

«Nagu mulle näib, on uurimine küllalt veenvalt tõestanud, et see raha tuleb anda riigile.»

«Suur aitäh teile, seltsimees uurija,» tõusis jälle püsti buldooserijuht Nikonov. «Tegite meile toreda kingituse.»

Saalis oli kuulda naeru, plaksutati käsi.

«Ja ka hea õppetunni andsite meile,» jätkas Nikonov.

«Neli aastat tegutses meie lähedal riisujate grupp, meie aga vaatasime seda rahumeeli pealt. Eks näinud ju kõik, et nad elasid üle palga, priiskasid, pummeldasid, ostsid kalleid alsju, meie aga ei iitsatanudki, justkui poleks nad röövinudki meid teiega.»

«Me ju ometi kirjutasime,» vaidles keegi vastu.

«Te ei kirjutanud seda, mida.: vaja. Teil oli vähe kindlaid andmeid. Nõnda juhtuski, et esimene kord teid ei usutud.»

«Nikonovil on õigus,» toetas buldooserijuhti tisler Sergejev. «Kuid see polnud õppetunniks mitte ainult meile, vaid ka meie juhtkonnale. Oli ju Mirošin, meie endine esimees, otsekui Davidovitši jooksupoiss. Sedaviisi oli Davidovitš teise ümber sõrme keeranud. Ja ka kõrged ülemused rajooni täitevkomiteest ning oblasti tarbijate kooperatiivide liidust nägid, lihtsalt pidid nägema, et see Davidovitš on suli, aga korraliku revisjoni ei teinud keegi. Miks siis nii?»

«Võin teie küsimusele vastata,» lausus Kurennoi. «Esiteks, Davidovitš ja teised said kuritegusid toime panna tänu sellele, et tarbijate kooperatiivide süsteemis oli arvestus halvasti seatud. Teiseks, Davidovitšil õnnestus võita rajooni ja paljude oblasti juhtivate töötajate usalduse. Süüdistuskokkuvõttes on sellele rohkesti tähelepanu pööratud. Tahaksin loota, et kohus teeb selle kohta erimääruse ja teatab kõik need andmed oblastiorganisatsioonidele, kes teevad vastavad järeldused. Muide, nagu te juba teate, on Mirošin kohalt maha võetud ja parteist välja heidetud.»

Oblastikohus mõistis Ozerkis peetud väljasõiduistungil M. Davidovitšile ja S. Botškarenkole 10 aastat vabadusekaotust ning A. Prjahhinile 5 aastat vabadusekaotust.

Kohus võttis vastu ka erimääruse, mis tehti teatavaks oblalsti juhtivatele organisatsioonidele.

10. IGATI KINDLUSTATUD. . .

Ustinovski linna prokurör kutsus enda juurde vanemuurija Žurini.
«Aleksei Ivanovitš, kuidas on lood Riikliku Kindlustuse inspekteerimisega? »
Zurin, juba aastates, paljaneva pealaega mees, kes armastas igas asjas selgust ja täpsust, vastas ruttamata, kaaludes iga sõna:
«Nagu ma teile juba ette kandsin, Vassili Zahharovitš, seisab uurimine algstaadiumis. Meie esilduse kohaselt moodustati vabariigi Riikliku Kindlustuse revidentidest brigaad, kes on juba alustanud tööd. Brigaadi kuuluvad väga kvalifitseeritud, kogenud ja asjatundlikud inimesed. Kuid arvatavasti tuleb uurida üpris pikka perioodi, umbes viie aasta jooksul - kuuekümne viiendast kuni kuuekümne üheksanda aastani väljaantud dokumente.»

«Kas siis selle aja kestel pole seal mitte ainsatki korda revideeritud? »
«Riikliku Kindlustuse oblastivalitsuse revidendid on revisjone korraldanud, kuid meie arvates on need olnud pinnapealsed ega ole jõudnud sisuni.»
«Kas on tõenäoline, et riisumistest on osa võtnud inspektsiooni ülem Arbuzov?»
«Esialgu pole seda võimalik öelda. Vastuse annavad revideerimise tulemused ning inspektsiooni töötajate ja agentide, samuti klientide ülekuulamine.»
«Palun teid, Aleksei Ivanovitš, olge väga tähelepanelik, objektiivne ja... ettevaatlik.» Prokurör tundis ennast pisut ebamugavalt. «Mõistate ise, Arbuzovil on linnas suur autoriteet, mulle juba helistati... Ma usun, et te saate aru.. .»
«Vassili Zahharovitš, selles suhtes pole mind vaja hoiatada. Töötame koos juba õige mitu aastat. Kui Arbuzov pole süüdi, siis ei ole meil tema vastu mingisuguseid pretensioone, -aga kui ta süüdi on, siis . . .»
«Muidugi, Aleksei Ivanovitš, vastutulelikkusest ei saa juttugi olla! Seadus on seadus.»
«Ka mina arvan nii. Lubate minna?»
Jäänud üksi, mõtles Stoljarov ikka veel selle hiljuti päevakorda kerkinud asja üle. Jaa, kõik sai ilmselt alguse hoopis varem, mitte praegu. Prokuratuur ja miilitsaosakond said kaks või kolm kirja, mis olid küll anonüümsed. Nendes oli juttu Riikliku Kindlustuse inspektorist Zubihhinast, kes elavat laiemalt, kui palk seda lubab. Miilitsatöötajad selgitasid välja, et Zubihhina tülitseb tihti oma naab-ritega ning et need olid tema kohta juba kusagile kirjutan.ud. Siis tuli~teade, et keegi Zubihhina sugulastest olevat saanud ebaseadusliku kindlustussumma. Kuid see sugulane oli jõudnud linnast lahkuda ja nii ei saanud seda lugu kontrollida.
Ustinovsk on väike linn ja siin on raske midagi salaja hoida. Sestap olid jõudnud ka prokurörini mõningad kuuldused selle kohta, et Riikliku Kindlustuse töötajad korraldavad sageli ühiseid pummeldamisi. Kuid kuuldus on kuuldus, seda toimikusse ei köida. Alles rahvakontrolöri Beloz-jorova kiri mahhinatsiooni kohta kindlustuspoliisiga andis prokurörile aluse asja algatamiseks. Stoljarov tundis peaaegu kõiki inspektsiooni: töötajaid nägupidi. Inspektsiooni ülema Arbuzoviga, oli ta sageli

kohtunud linna aktiividel ja täitevkomitee istungitel, kolm või neli korda aga olid nad juhuslikult sattunud ühte kalameeste seltskonda.
«Akki Žurin arvab, et ma tahan Arbuzovi kaitseks välja astuda?» mõtles Stoljarov, kuid peletas selle mõtte sedamaid eemale. «Jamps! Prokurör ei tohi siis üleüldse kellegagi sõnakest vahetada, rääkimata kalalesõidust või hoidku selle eest! - külas käimisest! Elada erakuna? Lollus! Kas siis

Žurin mind ei tunne?»

Pjotr Arbuzov oli umbes viiekümneaastane kõhetu mees, lühikeseks pöetud tumedate juuste ja tihedate mustade kulmudega. Teda peeti meeldivaks seltskonnainimeseks. Ta võis parajal kohal rääkida värske anekdoodi, pealegi haaravalt, ta oli vilunud kalamees, oskas meisterlikult uhhaad keeta, mängis preferanssi. Oma alluvate vastu oli Arbuzov range ja nõudlik. Stoljarov mäletas, kuidas Arbuzov tema juuresolekuloli ühele inspektorile mingisuguse eksimuse pärast peapesu teinud.

Oma tööd tundis ta ilmselt üsna hästi. Juba ülemana lõpetas ta kaugõppe teel rahandusinstituudi. Ustinovski inspektsioon oli oblastis heas kirjas.

Arbuzovil oli ilus naine, temast kümme või kaksteist aastat noorem. Kurjad keeled laterdasid, et Riikliku Kindlustuse ülem on naise tuhvli all, aga eks rääkijaid ole alati. Stoljarov oli Arbuzoveid mitmel korral näinud üheskoos teatris, kinos, pidulikel istungitel, kuid midagi säherdust polnud ta tõtt öelda mitte kunagi märganud. See oli kena ja üksmeelne paar. Muide, mis ühist on kõigel sellel algatatud asjaga, katkestas prokurör oma mõttelõnga.

Ta muigas ja asutas ennast koju minema.

Mõni päev hiljem kohtas Arbuzov Stoljarovi juhuslikult linnanõukogus. Nad oleksid peaaegu kokku põrganud.

«Tervist, õigusemõistja!» lausus Arbuzov naeratades, seejärel aga viis Stoljarovi kõrvale ja ütles tõsiselt: «Vaadake, Vassili Zahharovitš, mul oli just plaanis teile helistada. Mul on teile üks palve. Meie juures töötavad teie inimesed. Ausalt öeldes ma arvan, et midagi tõsist pole. Olen selles üsna kindel. Aga asi pole selles. Kui on kahtlusi, tuleb kontrollida. Mul on koguni hea meel, et nii põhjalikult revideeritakse, sest meil endil võib midagi kahe silma vahele jääda. See tuleb isegi kasuks. Aga ma tahaksin midagi paluda. Praegu on kvartali lõpp, kõik on seotud aruandega, aga töötajatel tuleb sageli muude asjadega

tegelda. Neid kutsuvad välja uurijad. See on muidugi vajalik, aga võib-olla saame asja kuidagi paremini planeerida, nii et töö ei kannaitaks.»

«Hüva, ütlen Žurinile, et ta koordineeriks meie tööd ka teiega. Brigaadi juhib tema.»

«Tänan teid. Head tervist.»

Seega oli kõnelus lõppenud.

Revidentide brigaad töötas täispingega. Vabariigi Riikliku Kindlustuse valitsuse peacrevidendi Mihhailovi ettepanekul ei võrreldud üksnes viimase viie aasta dokumente vaid otsiti valikuliselt arhiivist välja ka varasemaid.

«Kogenud suli,» seletas Mihhailov uurija Žurinile, «võib võtta varem revideeritud perioodist finantsdokumendi ja varjata sellega oma uusi mahhinatsioone.»

Aleksei Žurin oli korduvalt uurinud asju, mis olid seotud eksimistega finantskorra vastu, kuid Riikliku Kindlustuse süsteemi asjaajamisega puutus ta kokku esmakordselt. Teatavasti on igal alal oma eripära ning kõrvalisel inimesel on raske kõiges orienteeruda. Tihti tuli Mihhailovil ja Žurinil istuda õhtuti mahukate arhiivikaustade taga ja jälgida mõttes iga dokumendi keerulist teed läbi paljude kantseleide.

«Vaata nüüd ise, Aleksei Ivanovitš,» seletas Mihhailov, hoides dokumente peos, «näed, selle segakindlustuspoliisi võttis Serova - siin on tema allkiri - 1961. aasta arhiividokumentide seast. Nagu näed, sai lepingu tähtaeg täis just tol aastal ning kindlustus summa maksti kodanik. . . vaatame, mis ta nimi on , . . kodanik Starkovile välja.

Vaatame nüüd edasi, mida teeb inspektor Serova selle tarvitatud poliisiga? Aastaid hiljem, 1967. aastal kirjutab ta jällegi kodanik Starkovi nimele välja tšeki 250 rublale ja koostab selle summa peale dokumendi, nii nagu kord ette näeb. Seejärel aga võtab Serovla inspektsiooni arvelt tšekiga Riigipanga Ustinovski osakonnast raha.»

«Ja kuhu ta raha pani?»

«Seda tuleb temalt endalt küsida.»
«Küsimegi. Aga seleta nüüd, Pjotr Petrovitš, mismoodi see raha hiljem maha kantakse?»
«lnspektor lisab Riigipangast raha saamise päeva — antud juhul 17. mai - lausendile just selleks otstarbeks ettevalmistatud kindlustusdokumendid. Osa ehtsaid dokumente - kindlustussummade väljamaksmisearveldused,

kodanike avaldused - hävitatakse, nende asemel aga koostatakse fiktiivsed dokumendid, millel on võltsitud allkirjad.»
«Kõik on üles kirjutatud, Pjotr Petrovitš,» noogutas uurija, «saadame grafoloogilisse ekspertiisi. Kontrollime, kelle allkiri see on - Starkovi või kellegi teise oma.»
«Muide,» tähendas revident, «ka inspektor Serova. allkirja tuleks kontrollida. Ta hakkab kindlasti tagasi ajama.»
«Mõtlesin Ka sellele.»
«Nüüd aga,» lisas Mihhailov, «vaata hoolega, kuidas on kirjutatud väljamaksmise kuupäev. Siin on ilmselt kustutatud, vaata pitserit. Palja silmagagi näeb ära.»
«Ka see tuleb saaJta eksperdile.»
Sääraseid dokumente ei leitud mitte üks ega kaks, vaid kümneid. Nagu uurija Žurin oodanud oli, andsid inspektsiooni töötajate esimesed ülekuulamised vaid tühiseid tulemusi. Kõik eitasid kategoori1i:selt oma osavõttu finantsdokumentide võltsimisest.
«See pole minu allkiri, mul pole nendest paberitest vähematki aimu,» vastati nagu ühest suust. «Võib-olla oli see keegi teine?»
Niisiis seisis põhiline töö dokumentide uurimises. «Näete, Aleksei Ivanovitš,» osutas revident teisele paberivirnale, «siin on inspektorid kasutanud omastatud raha mahakandmiseks ehtsaid kindlustustunnistusi. Ent missuguseid? Neid, mille järgi kindlustuslepingu sõlminud kodanikud keeldusid ühel või teisel põhjusel edaspidi kindlustusmaksu tasumast. Nimetame neid dokumente tühistatuiks. Põhjusi võib selleks olla igasuguseid: teise linna kolimine, kestev komandeering, mõnikord aga mõeldakse lihtsalt ümber ega taheta enam tasuda, või siis puudub parajasti raha maksu tasumiseks.»
«Kas siis säärastel puhkudel kindhistustunnistust ei hävitata?» imestas Žurin.
«Juhend käsib seda tingimata teha. Aga alati ei talitata juhendi järgi. Inspektor kirjutab tunnistusele märgitud inimese nimele fiktiivse isikukonto, teeb sellesse sissekandeid tegelikult tasumata maksude kohta ja kirjutab kviitunginumbrid. Iga inspektori käes on rangelt arvel seisvad blanketid, niinimetatud vorm number 212. Selle vormi kohaselt kirjutatakse välja üks-kaks fiktiivset kviitungit, seejärel niisama fiktiivsed kindlustussummade väljamaksu arvestused ja kindlustaja avaldus. Siis lisatakse need võlt

situd paberid raamatupidamise lausenditele ja raha ongi maha kantud.»
Revidendid :valisid hoolikalt ja täpselt tohutust arhiivist välja need dokumendid, mille õigsus äratas kahtlust ja mis võisid uurijale huvi pakkuda. Säärased dokumendid sorteeriti mitmesse pakki.
Tuli ilmsiks, et petturid olid pruukinud ka järgmist meetodit: nad kasutasid ära kindlustusdokumente, mille kohaselt leping lõpetati ennetähtaegselt ja kliendile maksti välja: tagasiostusumma. Säärasel juhul hävitati ehtsad dokumendid - kliendi avaldus, viimased kviitungid, isikukonto lehed, asemele aga fabritseeriti uued dokumendid.
Viimase kahe aasta jooksul olid tšekid, millega Riigipangast võeti ebaseaduslikult välja raha, vormistatud vaneminspektor Zubihhina nimele lahtri «Kindlustushüvitus» alusel. Nendesamade tšekkide alusel kirjutati välja ka protsendiline tasu ja muud summad. See raha, *mis* jäi Zubihhina aruandlusse, omastati ebaseaduslikult ja hiljem kanti ülalkirjeldatud viisil maha.
Et varjata raha omastamist, seisid tšekikontsudel teised arvud, allkirjad aga olid võltsitud.

Vastavad parandused kanti ka Riigipanga dokumentidele.
«Mnjaa,» lausus uurija Žurin mõtlikult, kui Mihhailov oli teda pühendanud raamatupidamise salanõksudesse, «nad on ennast igati kindlustanud.»
«Aga see pole veel kõik,» jätkas revident. «Et veelgi paremini oma mahhinatsioone maskeerida, kasutati kaheja isegi kolmekordset «järelkindlustust».»
«Kuidas sellest aru peab saama?»
«Raamatupidamise lausenditele, kust võeti dokumendid omastatud raha mahakandmiseks, lisati materjalid varasematest lausenditest, need omakorda aga kaeti dokumentidega, mis olid võetud kümne või kaheteistkümne aasta vanustest aruannetest, kusjuures võetud dokumendid kuulusid aega, mil oli revideeritud. Katsuge neile siils jälile saada!» .
Kahekümneliikmeline revisjonibrigaad, mida juhtis Mihhailov, töötas Ustinovskis umbes pool aastat.
Dokumentide revisjoni akt näitas, et viie aastag,a olid kurjategijad riisunud 263 094 rubla 8 kopikat, seega rohkem kui veerand miljonit!
Kurjategijategrupil oli ülalkirjeldatute kõrval veel teisigi riisumismeetodeid.

131

Nii näiteks ei tohi mittekoosseisulise kindlustusagendi teenistus - protsendiline tasu ja preemia - olla üle saja kaheksakümne rubla kuus.
Ustinovski kogenud kindlustusinspektorid, kes finantsmahhinatsioonidega, ei tegelnud esimest aastat, tegid järgmiselt. Kui mõni mittekoosseisuline agent oli juba oma plaani täitnud ja kindlustanud endale maksimaalse töötasu, kutsus inspektor agendi välja ning pistis talle pihku kviitungiraamatu:
«Korjake makse ka teiste nimel.»
Need teised olid kas Riiklikust Kindlustusest vallandatud või siis - ja sedagi ei juhtunud harva - säärased inimesed, kes kindlustuse süsteemis polnud üldse kunagi töötanud. Agent SiSUS taas ringkäigule ja võttis klientidelt makse, dokumentatsiooni pidas aga variisiku nimel. Kõik dokumendid ja raha andis ta üle inspektorile. Inspektor võttis kindlustusmaksud endale, protsendilise tasu aga kirjutas varusiku nimele ja selle sai seesama ag~nt, kes oli maksu kogunud.
Mõnede agentide plaaniülesannet vähendati meelega või kanti nende nimele raha varem omastatud summadest (hiljem said inspektorid selle raha järgmisel kvartalil kogutud kindlustusmaksudest tagasi).
Agentidele, kellel endal polnud aimugi, et nad olid plaani «täitnud», maksti protsendilist tasu nende poolt tegelikult kogutud kindlustusmaksude pealt nagu tavaliselt. Seejärel makseandmikud hävitati, nende asemel aga fabritseeriti uued, millel olid näidatud märksa suuremad protsenttasud ja, preemiad. Agentide eest kirjutasid nendele aruannetele alla inspektorid, kes kaunikesti suure vaheraha endale said.
Sel viisil varastati riigilt ligemale kolmkümmend tuhat rubla.
Kui Riikliku Kindlustuse mõne töötaja sugulase või tuttavaga juhtus õnnetus, siis vormistati kannatanu nimele tagantjärele õnnetuskindlustulsleping ning maksti tunnistuse alusel välja kindlustushüvitus.
13. mail 1966. a. sai õnnetult surma kindlustusagendi Davõdova mees. Juunis täitis Davõdova Zubihhina ning Serovaga kokku leppides nende kaasabil hukkunud mehe nimele kindlustustunnistuse, mis kirjade järgi oli välja antud eelmisel aastal, täpsemalt, 29. septembril 1965. Davõdova sai ebaseaduslikult kaks tuhat rubla.

132

1968., aasta oktoobris vormistas agent Suhhareva teise agendi, Galkina nimel tagantjärele. õnnetuskindlustuslepingu kellegi Mihhailovski nimele. Selle lepingu alusel maksti Mihhailovskile ebaseaduslikult välja tuhat rubla.

Nagu uurimisel välja selgitati, oli Mihhailovski agent Suhhareva lihane onu. Analoogiliselt sõlmiti kindlustusleping ka kindlustusagendi Rjabinina nimele. Temale maksti ebaseaduislikult välja sada rubla.

Tööd, mille tegid ära revidentidebrigaad ja linna prokuratuuri töötajad, on raske mõõta. Revidendid vaatasid läbi künmeid. tuhandeid mitmesuguseid dokumente - aruandeid, tšekke, kindlustuslepinguid, tunnistusi, raamatupidamise lausendeid ja kõikvõimalikke ekspertiisiandmeid. Uurijad kuulasid üle rohkesti tunnistajaid, korraldasid vastastamisi, hankisid tähtsaid teateid.

Sääraseid suureulatuslikke riisumisi said kõik inspektsiooni töötajad viie aasta jooksul karistamatult toime panna üksnes tänu sellele, et Riikliku Kindlustuse oblastivalitsuse revidendid ei kontrollinud kindlustussummade väljamaksmise õigsust ega korraldanud Riigipangaga vastastikust dokumentide kontrolli. Näiteks ei olnud nad kordagi suvatsenud võrrelda inspektsiooni arhiivis hoitavaid tšekikontse Riigipanga linnaosakonnas seisvate vastavate tšekkidega.

Riikliku Kindlustuse oblastivalitsuse pealiskaudne ja pinnapealne kontroll ja inspektsiooni kogu väikest kollektiivi ühtseks kuritegelikuks jõuguks liitev ringkäendus olid põhjused, miks kuritegu nii hilja avastati.

Juba pärast revidentide esimeste töötulemuste ja grafoloagilise ekspertiisi järelduste teatavakstegemist mõistsid inspektorid Zubihhina, Serova ja Gavrjušina ning pearaamatupidaja Rutšjova, et edasine salgamine on mõttetu.

Nad tunnistasid oma süüd.

Ainult üks inspektsiooni töötaja, ülem Arbuzov, eitas täielikult ja järsult oma vähimatki osa selles kuriteos. Ja tõesti, mitte ainsalgi kurjategijate võltsitud dokumendil polnud Arbuzovi allkirja.

Ka süüdistatavad ise ei maininud sõnagagi, et Arbuzov oleks nendest mahhinatsioonidest osa võtnud. Ainult ühes, agent Suhhareva ülekuulamilsprotokollis seisis, et ebaseaduslik kindlustusleping tema onu nimele oli vormistatud Arbuzovi korraldusel. Kuid ka sellel polnud Arbuzovi allkirja.

«Sääraseid korraldusi pole ma kunagi teinud,» lausus Arbuzov rahulikult. «Kuidas ma oleksin saanudki niisugust käsku anda! Ausa inimese reputatsioon on mulle märksa kallim.»

Tõepoolest, Arbuzovi isiklik toimik oli laitmatu. Enne sõda oli ta lõpetanud rahandus- ja krediiditehnikumi ja töötanud Siberis ühe rajooni rahandusosakonnas. Sõja ajal oli Arbuzov armee finantsosakonnas. Teda oli autasustatud mitme medaliga.

Pär,ast sõda tuli Arbuzov koju tagasi, abiellus, mõni aasta hiljem aga lahutas naisest. pärast teistkordset abiellumist kolis ta noore naisega Ustinovskisse, kus elas juba üle kümne aasta. Esimesest abielust lapsele maksis ülem korralikult alimente, oli saatnud isegi mitu pakki.

«Ainus asi, milles olen tõesti süüdi,» ütles Arbuzov, «on hooletu suhtumine teenistuskohuste täitmisse. Usaldasin pimesi oma alluvaid; jäin uskuma revisjone, mille viisid läbi oblasti revidendid. Selle eest olen valmis vastust andma.»

Kuid uurimise käigus Aleksei Žurin veendus järjest enam, tabas inspektsiooni töötajate poolikutest fraasidest ja pilkudest, et Arbuzov on kõiges toimunus osaline, ja võib-olla veel rohkemgi süüdi kui keegi teine.

«Miks nad ometi vaikivad?» mõtles uurija. «Muidugi, Arbuzov on äkiline ja hoidis neid tugevasti pihtide vahel. Isegi siin, vastastamisel, olid nad tema vastu aupaklikud.»

Siis aga poetas inspektor Zubihhina ühel.ülekuulamisel poolihääli fraasi, mis otsekohe heitis valgust paljudelegi asjaoludele.

«Mis meie, meie oleme väikesed inimesed,» pomises ta, «meie alalõpmata kalal ei käi. . .»

Tähendab, nad pelgasid, et Arbuzovil õnnestub oma sidemeid ära kasutades loost puhtalt välja tulla, neid aga ei usu mitte keegi. Uurija andis mõista, et -süüdistatavailt oodatakse ausat ja täielikku

ülestunnistust. Ainult see saab neid aidata, ainult seda võtab kohus arvesse. Kohus aga tuleb karm - oli ju tegemist riigi raha väga rohke riisumisega.
Serova ja Gavrjušina hakkasidki andma tunnistusi: «Arbuzov võttis aastaid meilt pidevalt raha. Küsis laenu, aga tagasi ei maksnud mitte kunagi.»
«Andis ta teile allkirja?»

«Ei, ja kes siis oma üJemuselt allkirja nõudma hakkakski.»
Kolmas süüdistatav, Zubihhina ütles ühel ülekuulamisel:
«Kui Arbuzov poleks meilt pidevalt andameid võtnud, ei me siis oleks vist eales selle peale tulnud, et vanade dokumentidega raha maha kanda. Kuid tema igapäevased rahanõudmised tegid meie elu lausa põrguks. Tuli leida mingiisugune väljapääs. . .»
1969. aasta septembris palus uurija Žurin prokurör Stoljarovilt sanktsiooni arreteerimiseks. Esimesena seisis kirjas Arbuzovi nimi.
Prokurör luges kõik ülekuulamiste ja vastastamiste protokollid veel kord tähelepanelikult läbi ja kirjutas: «Kinnitan. »
Edaspidistel ülekuulamistel:saadi kurjategijatejõugu tegevusest üksikasjaline pilt.
Ühel päeval palus süüdistatav Zubihhina, käreda loomu ja terava keelega naine, et tatlle toodaks arvelaud, ja ütles:
«Täna räägin teile kõik ja püüan oma sõnu kas või umbkaudsetegi arvudega illustreerida. Kui teie inimene ainult üles kirjutada jõuab.»
«Küllap jõuab,» kinnitas Žurin, «meie praktikant on kiirkirja õppinud. Rääkige.»
«Hea küll.. . . Hakkan pihta sellest, mida olen teile juba rääkinud: Arbuzov võttis Riikliku Kindlustuse kassast raha kui mitte just iga päev, siis vähemalt viis korda nädalas kindlasti. Ma siiski kahtlen, kas ta selles üleüldse puhkepäevi tunnistas. Raha võttis Arbuzov peaasjalikult minult. Kui mind ei olnud, siis Serovalt. Kui meid kumbagi polnud kohal, siis Gavrjušinalt. Kui me siis Serovaga inspektsiooni tagasi jõudsime, teatas Gavrjušina: «Arbuzov võttis raha.» Andsime talle tagasi.»
«Võttis ta palju?» küsis Žurin.
«Mitmesuguseid summasid - kümme, kakskümmend viis, kolmkümmend, viiskümmend, seitsekümmend, harva ka sada rubla. Sagedamini viiskümmend või seitsekümmend rubla - see on mulle eriti hästi meelde jäänud.»
«Nüüd aga,» Zubihhina nihutas arvelaua endale lähemale, «arvestame kokku, kui palju see päevas keskmiselt välja tegi. Liidame kõik need summad,» Zubihhina käsi hakkas vilunult arvelauakettaid liigutama, «kümme pluss kakskümmend viis pluss kolmkümmend pluss viisküm

mend pluss seitsekümmend - kokku sada kaheksakümmend viis. Jagame viie päevaga, oletame, et ta siiski tegi kaks puhkepäeva, saame kolmkümmend seitse rubla. See lugu kestis viis aastat, seega tuhat kaheksasada kakskümmend viis päeva. Korrutame kolmekümne seitsmega. Saame kuuskümmend kaheksa tuhat kakskümmend viis rubla. Kenakene summa.

Arvestage, et selle summa sai ta kätte puhtalt, ilma mahaarvamisteta ja maksudeta. Arusaadavalt ilma raha tagastamata. »

«Mida te Arbuzovile peale raha andsite?»

«Mida?! Toidukraami! Aga peod, mis tema pool korraldati! Peale selle sai ta endale osa agentidele ebaseaduslikult arvestatud preemiast. . .

Võtame kas või toidukraami. Arbuzovile (või tema naisele, mõnikord aga saatsid nad järele isegi tütre) anti vähemalt .kaks korda nädalas, vahel ka sagedamini - kaks pildelit konjakit ja pudel viina. Võtke ise kokku. Iga säärane pakk maksis umbes kakskümmend rubla. Kaks pakki nädalas. Sada neli pakki aastas. Korrutage see kõik viie aastaga. »

«Mis ta nii palju raha, viina ja konjakiga küll tegi?»

«Arbuzovil on palju sõpru. Uskuge, me oleme kõiki tema sõpru ja tuttavaid viie aasta jooksul üsna hästi tundma õppinud. Ta ju seltskonnainimene. Praalija. Inspektsioonis nägime teda kui noort kuud - ilmus kohale; võttis raha ja läks oma asju ajama. Meile seletas, et läheb laoraamatut tooma. Selle järel on ta vähemalt. tuhat korda käinud. Teinekord jälle teatas, et sõidab kalale, ja lubas igaühele kala tuua. Aga ei ole meist keegi tema käest kalasabagi saanud. Tihtipeale oli tal ka täitevkomitees koosolekuid või nõupidamisi.

Iga päev oli üks sinna-tänna-jooksmine, kohal ei istunud ta ilmaski. Ja raha ei andnud talle rahu. Tuli semusid joota.

Kui palju me Arbuzovile endale, ta naisele, lastele asju ostsime -ei suuda meelde tuletada.

Või süs pühad. Iga püha eel tuli ta minu juurde ühe jutuga:. «Ljubov Iv.anovna, oleks vaja tüdrukutele midagi visata.» Ma teadsin juba, mida see tähendab. Raamatupidajale ja reainspektoritele igaühele kümme rubla, tema naisele aga kolmkümmend...»

«Lubage, Arbuzovi naine ju inspektsioonis ei tööta?»

«Mis tähtsus sellel on. Talle anti, pealegi veel kolmekordselt. Aga kas siis meile niisuguste preemiate maksmiseks raha antakse! Kust seda võtta? Eks ole, ka praegu ajab Arbuzov kõik tagasi - tal polevat aimugi, kuhu see raha läks, mis me võtsime. Aga tegelikult ta teadis, teadis suurepäraselt. Pole ta miski lihtsameeIne. Tegi ta siis näo, nagu ei taipaks midagi, ja ega praegugi teisiti ole: oi, kuidas need kelmid mind, lihtsameelset, tüssasid!

Heakene küll, lööme nüüd arvelaual kokku mõningad summad, *mis* maadam Arbuzovale anti. Kolm püha aastas, iga kord kolmkümmend rubla, nii viis aastat. See teeb välja nelisada viiskümmend rubla. Liidame ka selle Arbuzovite perekonna arvele.

Nüüd tulevad lustipeod. Keskeltläbi käisime kord kuus Arbuzovite pool kodus. Neid koosolemisi oli muidugi sagedaminigi, kuid võtame keskmiselt kord kuus. Laud läks iga kord maksma vähemalt kakssada rubla, Oleme isekeskis tihti hiljem kokku arvestanud. Toidukraami, konjaki ja viina ostsime meie Serovaga. Kui mõningat söödavat või joodavat Ustinoviskist saada polnud, sõitsime mõnda teise linna, oblastikeskusse. Ent oleme tööasjade ajamise sildi all Moskvas, Kiievis või Odessaski toidukraami ostmas käinud. Meid läkitas Arbuzov ise. Praegu ta ei mäleta ka seda, aga kui mälu pingutab, küll siis meelde tuleb. Aitame teda, meil on tunnistajaid.»

«Palun nimetage neid.» «Pange kirja.»

Ja Zubihhina dikteeris ülekuulamist protokollinud praktikandile mitme inimese nimed, kes olid näinud, kuidas inspektorid siirdusid pikale teekonnale ja sealt pungil kottide ja kohvritega tagasi tulid. Ta nimetas ka autojuhte, kelle autodel lühemaid otsi oli tehtud.

«Juhtus sedagi,» jätkas Zubihhina oma tunnistust, «et me varusime kõik vajaliku, tegime sisseostud, tõime kraami kohale ja katsime laua, aga ise lauda ei istunud, sest selle ümber kogunesid Arbuzovi sõbrad ja tuttavad. Meile enam kohta ei jätkunud.»
«Nimetage nende inimeste nimed, kes Arbuzovi pool niisugustest joomingutest osa võtsid,» ütles uurija.
«Need, keda ma isiklikult tunnen ja seal nägin, loen kõik üles. Pange kirja!»
Arvestused, mis Zubihhina otse, ülekuulamisel, tegi, näi-

tasid, et Arbuzovi kodustele bankettidele kulutati viie aastaga vähemalt kuus tuhat rubla.
«Liidame. ka selle raha kogusummale. ..»
Sellega lõppes Zubihhina ülekuulamise esimene osa: süüdistataval oli vaja puhata ja mõtteid koguda, et uuesti tunnistusi anda.

Õhtul kandis Aleksei Žurin linna prokurörile uurimise käigust ette ja tutvustas teda ühtlasi ka Zubihhina ülekuulamise protokolli esimese osaga.

«Need tunnistused on väga tähtsad,» lausus Stoljarov, kui oli protokolli läbi lugenud. «Ilmselt peame koos süüdistuskokkuvõttega tegema partei linnakomiteele eriesildise selle seltskonna kohta.»
«Hästi, teen säärase esildise.»
Zubihhina ülekuulamine jätkus järgmisel päeval. Jälle toodi talle arvelaud. Zubihhina ees laual olid paberid märkmetega.

«Ei jaksa kõike meeles pidada,» alustas ta. «Kõigi nende aastate kohta oleks vaja olnud koostada terve «entsüklopeedia». Pidasime küll sedasorti väljaminekute kohta erikaustikut, kuid 1969. aasta revisjoni eel rebisime selle puruks. Oleksime aga pidanud alles hoidma. Muidugi, ega see kaustikki oleks midagi tõestanud. Arbuzov sinna oma allkirja ei pannud.

Nagu juba ütlesin, käisime sageli teistes linnades Moskvas, Kiievis, Odessas - tööstuskaupu otsmas. Meid saatis Arbuzov või tema naine. Tõsi, mõnikord tuli naine ja seletas, et tüdrukul pole seda ning teist, oleks vaja uut kostüümi, pluusi, kingi. Küll põhjusi leidub. Meie ütlesime talle, et vaadaku siinsest kauplusest, aga tema kostis selle peale: «Ah ei, siin ei ole, peaks kusagile kaugemale minema.» Arbuzov ise ja ta naine ei öelnud seda lihtsalt ja otsesõnu, vaid vihjamisi, nii et pidime mõistma, mida nad tahavad. Eks me siis mõistsimegi. .
Moskvas, Kiievis ja Odessas käisin kas koos Gavrjušina või Serovaga, vahel Arbuzovi palvel või käsul ka üksi.
Arvan, et see pole oluline, kas käsul või palvel. Kui on tegemist käsuga, siis tuleks see raamatusse kanda, käskkirjade raamatus aga seda ei ole. Niisiis - palvel.

Ostsin Arbuzovile kaks ülikonda. Niipalju kui ma mäletan, ostsin ühe 1967. aastal, teise aga 1968. aastal. Päris täpselt ei julge öelda, sellest on omajagu aega möödas. Ühe ülikonna ostsin koos Gavrjušinaga ja teise, kui ma ei eksi,

koos Serovaga, täpselt ei mäleta. Kumbki ülikond maksis umbes üheksakümmend rubla. Kaks ülikonda. Siis ostsime sügismantli. See maksis vist seitsekümmend rubla, võib.. olla. rohkemgi, igal juhul aga mitte vähem. Kolmekümne.. rublased püksid, kaks paari musti saapaid - kuuskümmend rubla, sviiter - kuuskümmend rubla, kaks kampsunit - kakssada rubla, naisele ostsime seeliku ja kampsuni, siis veel lastele üht-teist: tüdrukule kleite ja ka poisile midagi, umbes saja kahekümne rubla eest. Saja viiekümne rubla eest ostsime nailonsärke. Kõik loomulikult meeles ei ole. Aga kusagil seitsmesaja viiekümne rubla ringis umbes säärase summa eest hankisime auväärse Arbuzovi perekonnale riietusesemeid. Võib-olla ta ei mäleta ka seda? Tuleme nüüdki appi. On neid, kes teavad.
Kui suurtes linnades käisime, tõime sealt kaasa ka head suupoolist: musta kalamarja, kala, apelsine, mandariine, konjakit. Kust me seda kõike võtsime? Kauplustes muidugi alati sellist kaupa ei leidu, järjekordades seismiseks aga polnud meil aega, seepärast ostsime kõike restoranidest kallima hinna eest - seal on ju juurdehindlus. Käisime umbes viis korda aastas, ühel aastal võib-olla harvemini, teisel sagedamini, praegu ma ei oska täpselt öelda. Kui me iga sõidu peale kas või sada rubla kulutasime, ka siis teeb kokku välja poolteist tuhat rubla.

Vahel katsime ka inspektsioonis laua, loomulikult mitte iga päev, aga õige tihti küll. Igaüks leidis põhjuse napsi võtta. Kui Arbuzov ise meie seltsi ei jäänud, anti talle konjakipudel ja suupiste kaasa. Nii umbes viieteiskümne rubla eest. Kui kokku võtta, palju see viie aasta jooksul välja teeb, saame ligemale neli tuhat rubla.

Liha käisin alati ostmas koos Serovaga. Arbuzov tuli ja ütles, et neil pole kodus liha. Läksime siis turule. Kui seal ei olnud, käisime ära oblastikeskuses, tõime liha ja kala. Kas keegi on kunagi näinud Arbuzovi naist või teda ennast turul või kaupluses? Kuigi tema naine on ehtne päevavaras ega ole mitte kusagil töötanud. Ei neil ole aimugi, mismoodi kaupluses käiakse. Ometi ei elanud nad paljast õhust. Neile, Arbuzovitele, vedasid süüa koju Zubihhina ja Serova. Nägid ju paljud inimesed linnas peaaegu iga päev, kuidas me kandekottidega toitu tassisime. Kas Zubihhinal ja Seroval on siis kümneliikmelised perekonnad, et nad iga päev kottide viisi süüa ostavad? Arvan, et isegi loll taipab, milles asi on. Inimesi on raske petta. Loeme siis kokku: neil

läheb kogu pere peale neli kilo liha nädalas, teinekord rohkemgi, aga meie ostsime head liha ja turult, kust alla kolme rubla ei saa. Kala võtsime viie rubla eest, siis veel kana, mõnikord seajalgu või kõrvu või maksa. Arvutame kokku. .. Tuleb välja, et peab veel seitse tuhat kuussada viiskümmend rubla juurde panema. Ühtekokku teeb see välja kenakese noosi, näete, üheksakümmend neli tuhat viissada rubla. Peaaegu sada tuhat!

Nojah, kui kulutasime, *siis* arvet ei pidanud, kui aga nüüd rehnutti teen, ei usu hästi omaenese silmigi — summa tuli sihuke. Ometi kogunes see märkamatult. Muidugi ei suuda ma kõike meelde tuletada. Võib-olla annab Arbuzovi südametunnistus siiski endast märku ja ta tunnistab ausalt üles ning täiendab minu arvutusi.

Aga kui palju on olnud muid üritusi! Saadeti kedagi pensionile - jälle väljaminekud, .siis veel sünnipäevad, kuurorti saatmised, komandeeringus olnute vastuvõtmised...»

Uurija kontrollis põhjalikult Zubihhina kõiki tunnistusi. Kuulati üle kõik inimesed, keda ta oli nimetanud, kontrolliti nende autode teekonnalehti, mis Arbuzovi ülesandel sõidus käisid. Tulemuseks olid uued ümberlükkamatud tõendid Riikliku Kindlustuse inspektsiooni töötajatest koosneva kurjategijategrupi, eriti inspektsiooni endise ülema Arbuzovi süü kohta.

Samasuguseid tunnistusi nagu Zubihhina andsid ka ülejäänud riisujad - vaneminspektorid Serova ja Gavrjušina ning pearaamatupidaja Rutšjova.

Serova näiteks jutustas võltsitud dokumentide alusel raha omastamise mehaanikast, sellest, kuidas saadud raha hiljem omavahel jaotati, ja sellestki, et lõviosa sai endale Arbuzov.

«Juba algusest peale seadis ta asja nõnda:, et me täitsime iga tema ülesande, isegi siis, kui see ei olnud seotud töökohustustega. Ta hoidis meid hirmu all, kuigi tihtipeale napsitas koos meiega.»

«Arbuzov on kaval mees,» kinnitas ülekuulamisel pearaamaltupidaja Rutšjova. «Ta kindlustas end igati! Mitte ühelgi võltsitud dokumendil ei leia te tema. allkirja. Kõik tehti võõraste kätega. See-eest aga ajas ta raha kokku rohkem kui keegi teine. Näiteks 1967. aasta kolmandas kvartalis, kui jagati protsendilist tasu ja preemiat, mida kirjade järgi teenisid välja olematud agendid, pistis Arbuzov taskusse rohkem kui seitsesada rubla.»

«Muide,» lisas Rutšjova, «on siiski ka sääraseid dokumente, kus on Arbuzovi allkiri. Võite kontrollida. Näiteks 1969. aasta märtsis kirjutas Arbuzov alla õpilastele eluruumide üürimise kokkuleppele. Tollal oiid meie inspektsioonis praktikal rahandustehnikumi õpilased. Tegelikult ei! üüritud neile mitte mingisuguseid ruume. Kõik nad on siit, Ustinovskist pärit, ja elasid omaste juu-res. Neid kõiki võib üle kuulata. Selle «süütu» operatsiooni pealt aga pani Arbuzov taskusse sada viiskümmend rubla!» Kontrollimine kinnitas neid sõnu.

Üksnes Arbuzov ise ajas kõik algusest lõpuni tagasi. Ülekuulamistel ja isegi vastastamistel, kus tema endised alluvad ütlesid talle näkku kõike seda, mis oli olnud nende viie aasta jooksul.

«Laim,» raius Arbuzov jonnakalt. «Jäid vahele, kelmid, ja nüüd tahavad kõik minu kaela veeretada. Sina oled ülemus, sina vastuta. Ei lähe läbi! Ise varastasite, ise vastutage, nagu seadus ette näeb. Mina pole milleski süüdi. Ma poleks uneski osanud kedagi neist säärastes mahhinatsioonides kahtlustada. Kas ma siis oleksin neid enda juures tööl pidanud? Mitte minutitki! Minu süü on selles, et olin kergeusklik. Pidage seda teenistusalaseks lohakuseks. Midagi rohkemat aga siin pole.»

Ühel ülekuulamisel ütles Arbuzov prokurör Stoljarovile:

«Palun andke Ivan Sergejevitšile edasi minu kiri.»

«Vaadake, Arbuzov,» vastas talle Stoljarov, «ma olen prokuröřina regulaarselt informeerinud partei linnakomiteed uurimise käigust. Veel enamgi, koostasime linnakomiteele teie lustipidudest esildise ja lugesime üles kõik nendest pidudest osavõtjad. Uurimise lõppu ära ootamata, võttis linnakomitee büroo selles küsimuses vastu eriotsuse. Ivan Sergejevitš, kellele te palute kirja edasi anda, ei tööta enam vastutaval kohal, ta võeti sotsialistlikku omandisse lohaka suhtumise pärast

kohalt maha.»
«Selge,» ümahtas Arbuzov süngelt.
«Hakkate nüüd tunnistusi andma?»
«Pean järele mõtlema.» .
«Hästi. Mõelge järele. Ehkki teil on selleks olnud aega rohkem kui piisavalt.»
«Ma palun veel kaks päeva.»
«Olgu,» lausus Stoljarov ja palus vahialuse ära viia. Nädala pärast pandi uurimiselepunkt. Arbuzovi,

141

Zubihhina, Serova, Gavrjušina ja Rutšjova asi anti kohtusse. Neid süüdistati Vene NFSV kriminaalkoodeksi paragrahvi,93-1 kohaselt riigi raha riisumises.

Nõukogude kohus karistas vargajõuku ja riisumiste innustajat Arbuzovit pälvitud karmusega. Teenetekohase karistuse said ka mahhinatsioonide täideviijad.

11. KAOTUS

Tööpäeva lõpupoole helistas linna prokuratuuri uurimisosakonda tundmatu mees, kes nimetas ennast kohaliku jahukombinaadi töötajaks Tšugunoviks. Segaselt ja erutatult kandis ta uurija Sergei Balakinile ette oma palve.

Suvel oli Tšugunov käinud kuurordis. Ta oli seal olnud üksinda, ilma abikaasata, ja tutvunud ühe naisega.

«Ärge arvake, et meie vahel midagi erilist oli,» tõttas helistaja seletama, «meie vahel polnud mitte midagi. Käisime koos jalutamas, võtsime osa ekskursioonidest. Haritud ja meeldiv naine, meditsiiniõde.»

Kord olid nad sõitnud Ritsa järve äärde, käinud restoranis ja hiljem jalutanud. Tagasiteel oli Tšugunov kioskist sigarette ostnud, müüja oli pakkunud ka loteriipileteid.

143

«Andke kaks,» palus Tšugunov ja pöördus oma kaaslanna pole: «ühe kingin teile, teise võtan endale. Numbrid on kõrvuti. Vaatame, kummal meist on rohkem õnne.»

Önne oli rohkem suvituskaaslannal. Kui Tšugunov juba kodus tagasi oli, vaatas ta äsja avaldatud võidutabelit ja ehmus: piletile, mille ta ära oli kinkinud, langes peavõit — sõiduauto «Volga».
«Mis te siis veel tahate?» küsis .uurija. «Önnitlege oma tuttavat! »

«Kuidas?» imestas Tšugunov. «Ma palun, et te mind aitaksite. Las annab pileti mulle tagasi.»
«Kuid te ju ütlesite nüüdsama, et kinkisite talle selle pileti — vabatahtlikult.»
«Ma pole Rockefeller, et sihukesi kingitusi teha.»
«Vaadake, kodanik,» hakkas uurija Balakin kannatlikult seletama, «te helistate linna prokuratuuri ja palute, et me teid aitaksime. Meie poole pöördutakse abi saamiseks ainult sel juhul, kui on vaja avastada või ära hoida kuritegu.
Antud juhul aga pole kurjategijat ega kuritegu. Te võite paluda, et teie tuttav ise annaks selle pileti tagasi, ehkki see pole just eriti viisakas.»

«Ma helistasin juba talle,» vastas Tšugunov. «Ta kinnitab, et on pileti ära kaotanud. Ilmselt valetab, mõistsin seda juba tema häälest. Te peate ta paljastama. Ta on suli.

Kindla peale müüs ta tolle pileti kolmekordse hinna eest maha. Autot pole tal vaja.»

«Kahjuks ei saa me teid millegagi aidata,» ütles Balakin.

«Võite pöörduda kohtusse. Kuid ka kohtus öeldakse teile sedasama. »

Tšugunov ähvardas kõrgemale kaevata ning asetas telefonitoru hargile.

«Näete nüüd, mida raha võib inimesega teha,» tähendas Balaikin väsinult. «Mis sellest, et ta pole seda veeloma silmaga näinudki, ma mõtlen nimelt raha.»

«Aga kas te Mefodjevi lugu mäletate?» küsis prokuröri abi Irina Sokolova. «Ka siis oli tegemist loteriipiletiga.»

«Muidugi,» ütles Balakin. «Sääraseid asju ei juhtu iga päev»

Ivan Mefodjev töötas oblasti tarbijate kooperatiivide liidus raamatupidajana. Ta oli juba aastates mees, tagasihoidlik ja vaikne. Armastas väga korda ja täpsust, tööd tegi püüdlikult. Et ta oli õige vagur mees, andis see tema noortele kaastöötajatele alatihti asja tema üle nalja heita.

Et need aga sõbranaljad olid, ei teinud see kellelegi midagi halba.

Ent ükskord tõi pealtnäha süütu nali kaasa õnnetuse. Mefodjevi töölaual oli klaasi all paberileht tema obligatsioonide ja loteriipiletite numbritega. Säästlik ja korralik mees ei kandnud pileteid kaasas, v,aid kontrollis võite paberilehe järgi. Ühel hommikul, kui ilmus ajaleht võidutabeliga, võtsid noored raamatupidajannad Mefodjevi äraolekut kasutades klaasi alt välja tema tähtsa paberi ja kirjutasid numbriterea lõppu samasuguse tindi ja käekirjaga veel ühe. Selle obligatsiooni numbri, millele langes saja tuhande rubla (vanas rahas) suurune võit.

Selle näotu teoga hakkama saanud, istusid lustakad arvepidajad oma kohtadele tagasi ja jäid ootama nende arvates üpris naljakat lahendust. Elatanud raamatupidaja tuli nagu alati tööle täpselt kell üheksa. Kiirustamata avas ta lauasahtli, võttis sealt läikima kulunud nuppudega igivana arvelaua (arvemasinat Mefodjev ei tunnistanud), asetas enda ette paberid ja asus tööle.

üks piigadest ei pidanud vastu, läks Mefodjevi laua juurde ja asetas sinna demonstratiivselt hommikused ajalehed. Vanamees tahtis need juba kõrvale lükata (talle meeldis, lugeda lehti lõunavaheajal, kiirustamata), kui äkki märkas tabelit, avas ajalehe ja hakkas arvutulpasid oma tabeliga võrdlema.

Esimese löögi kannatas mees välja. Ta üksnes tõstis käe südame kohale ja oigas.

«Mis teiega on, Ivan Stepanovitš?» pärisid vallatuse tegijad osavõtlikult, pidades kogu jõust naeru kinni.

«Paistab, et minust on saanud. .. miljonär,» naeratas Mefodjev nõrgalt. «Vaadake, ma võitsin. . .»

Kuid elatanud raamatupidajat ootas kodus teine löök, ning vanainimese süda ütles üles. Saanud teada, et säära:st obligatsiooni tal tegelikult ei ole, sai Mefodjev infarkti.

«Jaa,» lausus Irina Sokolova mõtlikult, «vastik oli neid tüdrukuid vaadata. «Aga me ju tegime nalja. Me armastasime Ivan Stepanovitši väga. Ta oli meile isa eest, õpetas meid, . .» Säh sulle isa!»

«Aga kas te teate, seltsimehed,» lülitus vestlusse seni vaikinud noor uurija Igor Krasnikov, «et vabariiklikul prokuratuuril on praegu käsil Starikovi asi.»

«Pidage, pidage,» ütles Balakin. «Starikov? Kas ta pole

mitte üleliiduliselt tagaotsitavaks kuulutatud? Kui ma ei eksi, siis oli temalgi midagi võiduga tegemist!»

«Täpselt mi,» kinnitas Krasnikov, «oled toimikuga tutvunud. Kõik sai tõepoolest alguse loteriivõidust, lõppes aga.. .»

Nikolai Starikovi lugu lõppes kurvalt, isegi väga kurvalt.

Otsekui filmilindil möödusid vabariikliku prokuratuuri uurija Malõškini silme eest Nikolai Starikovi nelikümmend viis eluaastat. See film imiteeris kõige odavamaid välismaa löökfilme. Siin oli kõike: röövimist, tagaajamlst, kergemeelseid naisi, isegi tapmist. .

Kui Malõškin Starikovi elulooga esmakordselt tutvus, siis võpatas ta ootamatusest - nii paljud momendid Starikovi elust langesid kokku tema enda elusündmustega. Neil 0li üks ja seesama

sünniaasta - tuhat üheksasada kakskümmend neli. Ka Starikov sündis ja kasvas üles Volga ääres, kutsuti neljakümne teisel aastal sõjaväkke, lõpetas sõjaaja tõttu lühendatud tähtajaga kuulipilduritekooli.
(«Mina lõpetasin sidekooli,» meenutas Malõškin.)
Sõdis Läänerindel, juhatas rühma, hiljem roodu. («Mina juhatasin sideroodu.»)
Kapten Starikov oli vapper sõjamees. Sellest räägivad selget keelt tema lahinguautasud: 1943. aastal medal «Vapruse eest» (kui ohvitserile anti medal «Vapruse eest», siis see juba ütles mõndagi!); 1944. aastal Punalipu orden; 1945. aastal Isamaasõja II järgu orden. Medalid «Võidu eest Saksamaa üle», «Varssavi vabastamise eest», «Berliini vallutamise eest».
Kaks korda sai kapten Starikov kergelt haavata, ükskord õlast, teine kord jalast.
Sõjas juhtus sageli, et inimesest, kes oma töös oli olnud silmapaistmatu ja kel puudus korralik hariduski, sai ootamatult suurepärane rindeohvitser, hea ja arukas komandör. Kodulinnas Dzeržinskis ei olnud Nikolai Starikov lõpetanud isegi tehnikumi, ja töötas tehases tavalise treialina. Oma eakaaslaste seast ei paistnud ta mitte millegagi silma.
Sõjas aga sai temast kahe ning poole aastaga kapten ja rohkete lahinguordenite ning -medalite kavaler.
Tõsi, niisugune tähelend ei möödunud kahekümne kahe aastasele kaptenile jälgi jätmata: ta muutus upsakaks ja leidis, et nüüd on temale lubatud palju säärast, mis teistele on keelatud. Tagajärjed ei lasknud ennast kaua oodata.
146
Kaardiväe-tankidiviis, kus Starikov pataljoni staabiülema abina teenis, dislotseerus me!ie vägede poolt okupeeritud territooriumil Saksamaal.
1945. aasta septembris hakatas Starikov vahiteenistuses olles kakluse naaberväeosa ohvitseriga. Asi anti lahendada ühe löögiarmee sõjatnbunalile. Kohus mõistis Starikovile ühe aasta ja kuus kuud vabadusekaotust.
Niiviisi lõppes säratult nüüd juba endise kapteni Nikolai Starikovi sõjaväelasekarjäär.
1947. aasta septembris naasis ta Dzeržinskisse, kuid ta ei tulnud tagasi sõjasangarina ega teeneka lahinguohvitserina. Starikov sõitis kodulinna räbaldunud ja räämas vattkuues, jalas lääpartallatud saapad. Mehe auahnus oli saanud valusa hoobi. Sõda polnud temas virgutanud üksnes häid omadusi. Ohvitseriõlakud, ordenid ja võim inimeste üle olid teinud noorest kaptenist väga auhimulise inimese.
Nüüd siis seisis kahekümne kolme aastane mees, kes oli ennast tõsimeeli kujutlenud kindralimundris, lõhkise küna ees. Kõike tuli alustada otsast peale.
Ja Nikolai Starikov alustaski otsast peale. Loodus oli tema vastu helde olnud: talle oli kingitud suurepärane tervis, rohkesti lihastejõudu, taibukust ja enesekindlust. Kuigi ta -oli äkiline, jahtus ta kiiresti ja oskas inimestega kenasti läbi saada.
Ta asus tööle sellessesamasse keemiatehasesse, kust oli rindele läinud. Kuid nüüd võeti ta juba meistriks. Ta asus uuesti õppima ka keemia- ja mehhaanikatehnikumis. Starikov töötas kohusetundlikult, säästmata jõudu ja hoolimata ajast. Tehnikumi lõpetas ta kiitusega.
Noore meistri andekus ei jäänud märkamata ja peatselt sai temast juba vahetuseülem. Tehase juhtkonnale oli meelt mööda, et Starikov tahtis alati esimene olla. Ta lubas; et etteotsa jõuab ka tema vahetus, ja tegi kõik, et seda lubadust täita. Vahetuseülem ei põlanud füüsilist tööd: vajaduse korral asus ta ise tööpingi taha, võttis pihku haamri või labida ning rühmas koosj töölistega.
Olgu öeldud, et ta pidas sõna: vahetus, mida juhtis Starikov, jõudis tõepoolest varsti tehase tublimate hulka. Vahetuseülema nime võis järjest sagedamini kuulda koosolekutel, lugeda ajalehest või autahvlilt.
1949. aastal Nikolai Starikov abiellus. Aasta pärast sündis poeg, kolm aastat hiljem tütar. Tehas andis noorele perekonnale korteri. Starikovi ees avanesid jälle suure-

pärased tulevikuväljavaated. Sõbrad soovitasid tal astuda instituudi kaugõppeosakonda, et õppida diplomeeritud inseneriks. Sest kui tema organiseerimisvõimele lisada veel inseneridiplom, poleks ime, kui ta kolme-nelja aasta pärast oleks juba tsehhiülem. Tähtis mees!

Kiidusõnad panid Starikovil pea ringi käima ja upsakus, mida ta oli sunnitud mõnda aega maha suruma, tõstis taas pead. Jälle tundis ta ennast erilise inimesena, kes on loodud selleks, et teisi käskida ja kamandada. Sel ajal hakkas talle maitsema alkohol. Lootustandvat vahetusülemat kutsusid paljud enda juurde külla või restorani. Nikolai oli tugev ja võis palju juua ilma purju jäämata. Seepärast teda joobnuna ei nähtudki. Kui: juhtkonna kõrvu jõudsid kuuldused, et Starikov kuritarvitab allkoholi löödi käega: «Tühijutt!», «Poissi kadestatakse!»

Raske öelda, missuguseks oleks võinud kujuneda noore tootmisjuhi edasine käekäik. Võimalik, et tehase parteiorganisatsioon, aktivistid ja töökaaslased oleksid siiski suutnud Starikovile õigel ajal aru pähe panna ja aidata tal oma puudustest jagu saada. Elus enamasti just nii lähebki. Seda enam, et antud juhul ei olnud tegemist mitte paadunud joodiku ja suurusehulluga, vaid noore ja mõnevõrra upsakaks muutunud mimesega.

Ent kõik läks halvemini, kui ennustada olekis osatud. Paljude heade omadustega mehest, kasvavast tootmis- juhist, korralikust perekonnainimesest ja hoolitsevast isast sai eriti ohtlik, paadunud kurjategija.

Nikolai Starikovi elu pöördepunktiks, saatuslikuks momendiks kujunes raha saamine. 1955. aastal võitis ta riigilaenu obligatsiooniga viiskümmend tuhat rubla, varsti pärast seda aga - täpselt kõnekäänu järgi: raha armastab raha - sai ta ootamatu päranduse: veel peaaegu niisama palju.

Kindlate moraalipõhimõtetega inimest poleks niisugused sündmused rööpast välja löönud. Starikov aga oli otsekui aru kaotanud: ta hakkas tõesti uskuma, et on eriline ega ole samasugune nagu teised, ja et nii jääb terveks eluks. Nüüd ei tundnud tema ohjeldamatud tahtmised enam piiri. Ülepeakaela sööstis ta jõudeelu joovastavasse põörisesse - käis läbi moodsad suvituskohad, jõi kõikjal, soetas juhuslikke ja õige kahtlasi seltskondi ja kostitas teisi. Siginesid kergemeelsed naistuttavad, kaardid. . .

Arusaadavalt algasid pahandused nii tehases kui ka

kodus: alatasa porujommis luuslangilööjat, kes muretult loobib raha paremale ja vasemale, ei trehva just sageli meie sotsialistlikus ühiskonnas, kus töö on iga kodaniku auasi ja kohus. Pealegi läks Starikov iga päevaga üha kõrgimaks ja suurelisemaks ning teda ümbritsevatel inimestel muutus lausa võimatuks tema seltsi taluda.

Raha aga aina sulas ja sulas. Starikov, kellest oli saanud alkohoolik, ei suutnud enam oma allakäigus peatuma jääda. Ja siis asus ta endale maniakina tõendama: «Ma pean rikkaks saama. Tuleb sõita sinna, kus mind ootavad varandused - kuld, briljandid. Peaks ainult teada saama, kus see varandus asub. Kus?»

Ja siis jõudis kätte päev, kus kõik elavad niidid, mis seovad igaühte meist perekonnaga, sõpradega, kodulinnaga, armastatud tööga, olid Starikovis katkenud, viina, jõudeelu ning mõttetu peotralli mürgitatud. Ta jättis kerge südamega maha kodu ja siirdus otsima oma ääretuid aardeid, mida joobnud kujutlusvõime tema silme ette manas.

Üle kümne aasta hulkus Nikolai Starikov Ahasveerusena mööda maad ega peatunud kusagil pikemalt. Mida ta siis leidis?

Nüüd istus ta uurija vastas: nägu tuuldunud, sügavatest kortsudest küntud, silmad vilamas, juuksed hõredad ja hallid, suunurkades kibedad kurrud. Tema, vasakpoolne alumine silmalaug tõmbles aeg-ajalt.

«Ja see inimene on minuga ühevanune,» mõtles Malõškin, vaadates teisel pool lauda istuvat

kühmus meest.
«Kui ta tänaval vastu tuleks, siis alla kuuekümne aasta talle küll ei annaks.»
«Öelge, Starikov, miks te lahkusite Dzeržinskist, jätsite maha perekonna ja tulite töölt ära?» küsis uurija Malõškin.
«Läksin õnne otsima.»
«Mida te õnne all mõtlete?»
«Raha. . .»
Raha, ainult raha oli saanud nüüd Starikovi kõikvõimsaks ebajumalaks. Halastamatu hõlptulujumal kihutas oma orja ühest paigast teise. Gubahha Perjni oblastis -,- Nevinnomõssk Stavropolimaal- Zõrjansk~ Magadan...
Nädala, äärmisel juhul kuu pidas ta ühes kohas vastu, siis asus taas teele. Juhuslik töö, juhuslikud tutvused.
Vastupandamatu jõud tõmbas Starikovi kulla ja teemantide poole. Ta sõitis ringi mööda Jakuutia ja Magadani

149

oblasti leiukohti. Ta oli tööline, buldooseri- ja ekskavaatorijuht, ühesõnaga, pidas mitmesuguseid ameteid, kuid eesmärk oli alati üks - leida oma noos, saada rikkaks.
«Kas mõni teie tuttav Dzeržinskist oli teie plaanidega kursis? »
«Jah. Rääkisin sellest, et kavatsen Põhja sõita, abielupaar Kozlovidele ja Gužovile.»
«Kuidas te neile oma ärasõidu põhjust seletasite?»
«Ütlesin neile, et töötasin vangis olles kullakaevanduses ja peitsin taigasse kulda. Nüüd tahan märkamatult sinna minna ja selle välja kaevata.» .
«Rääkisite neile tõtt?»
«Ei, ma pole mitte mingisugust kulda maha matnud. Mõtlesin selle välja.»
«Miks? Tahtsite kiidelda?»
«Ei. Mul oli vaja sõiduraha. Selle olematu kulla arvel andsid Kozlovid mulle nelisada rubla. Kozlovi naine, kes oli polikliinikus meditsiiniõde, andis mulle veel kaasa haiguslehe puhta blanketi. Tagasi jõudes lubasin anda neile tuhat rubla. Gužov korjas raha auto ostmiseks, temale lubasin kahesaja rubla vastu tuua viissada.»
«Kas andsite neile raha tagasi?» «Ei.»
Rasketel aegadel kirjutas meie õnneotsija sageli sugulastele ja tuttavatele. Ühtedes püüdis ta äratada haledust ja kaastunnet, teistele tõotas suuri protsente pärast seda, kui ta käsi hästi hakkab käima. Kõigilt küsis ta raha. Hiljem pommitasid nii need, kes lootsid teenida rikastunud Starikovi arvel, kui ka need, kes laenutasid raha selleks, et ta saaks jalule tõusta, meeleheitlike läkitustega miilitsa-organeid ning nõudsid, et maksujõuetult võlglaselt raha sisse nõutaks.
Paraku oli miilits antud juhul jõuetu, sest Starikovi asukoha väljaselgitamine polnud kaugeltki lihtne. Ta laenas raha ka oma .uutelt töökaaslasteIt. Kui aga jõudis kätte aeg võlga tasuda, siis ta lihtsalt kadus. Starikov ei kohkunud tagasi ka pisivargustest, kusjuures ohvriteks olid ka tema ühiselamukaaslased. Ühelt varastas ta elektripardli, teiselt ülikonna ja vihmamantli. Ning jälle tuli jalga lasta.
Nõndavii:si kujunes Nikolai Starikovist järk-järgult eriti ohtlikku liiki kurjategija, niinimetatud luusija, hulkur, kes on irdunud kodust, perekonnast, omastest. Temast

150

sai sügavalt amoraaIne inimene, kel puuduvad täielikult igasugused pidurdavad omadused.
Pisivargustele järgnes märksa raskemate kuritegude ahel.
Nii näiteks peatus Starikov ühe turnee ajal, teel Habarovskist Moskvasse, paar päeva Oblutšje

külas Juudi Autonoomses Oblastis. Teda ei köitnud kaunid maakohad, vaatamisväärsused ega muinasmälestised. Starikovil oli küpsenud uus plaan, äärmiselt lihtne ja julm. Plaani määras eesmärk - iga hinna eest, kas või inimelu ohvriks tuues, muretseda raha. Ta otsustas raha röövida. Külmavereliselt valmistas ta kümnekilose metallnuia ja pakkis selle hoolikalt sisse. 1965. aasta 14. mai õhtul istus ta Oblutšje jalamas Habarovsk-Moskva rongile nr. 81.

Uurimisel tunnistusi andes jutustas Starikov:

«Et mul raha polnud, siis otsustasin röövida. Mul oli ükskõik, keda- peaasi ainult, et saaksin raha. Läksin mingisugusesse ettevõttesse. Mis ettevõte see oli, seda ma ei tea. Kasutades ära, et elektrikeevitajat kohal polnud, keevitasin järelevalveta jäetud aparaadi abil maas vedelnud metallitükkidest massiivse, kandilise poldi, millele tegin ka käepideme.

Relv valmis, ostsin paari jaamavahe edasisõitmiseks pileti Oblutšjest Moskva poole sõitvale rongile. Mul oli kindel kavatsus mõni inimene rongis paljaks röövida.

Läksingi siis sel õhtul kella kaheksa ajal ühte vagunisse.

Ma ei läinud meelega sellesse vagunisse, mis oli märgitud ostetud piletile. Tegin nii selleks, et ma vagunisaatjale meelde ei jääks.

Läbi vaguni minnes nägin, et paljud kupeed on suletud. Vaguni keskel oli ühe kupee uks lukustamata. Kaks reisijat istusid alumistel kohtadel ja tipsutasid. Mõistsin, et siin on vabu kohti ja otsustasin seada ennast sisse selles kupees. Näitasin neile oma piletit, küsisin, kas ülemised kohad on vabad, ja nende loal sai minust nende kupeekaaslane.

Panin ajalehepaberisse mähitud raudpoldi ülemisele parempoolsele asemele. See oli kogu mu pagas. Kupeekaaslased olid noored mehed. Umbes kolmekümne- või kolmekümne viie aastased. Üks neist kandis mereväevormi. Tegime ennast tuttavaks. Mina ütlesin väljamõeldud nime. Nende nimesid ma ei mäleta. Nad kutsusid mindki lauda ja ma jõin nende terviseks kaks või kolm pitsi. Rohkem

ma ei joonud. Kõht oli tühi ja ma kartsin, et jään vinti.

Taipasin,.nende jutust, et meremehel, kellel oli alumine vasakpoolne koht, oli kaasas raha. Valisin tema ohvriks. . .» .

«Alguses jõite tema terviseks, aga pärast otsustasite paljaks röövida?» päris uurija. .

«Jaa. . . Mul oli ükskõik. Sellele-ma ei mõelnud. .. Aeg oli juba hiline, heitsin ülemisele parempoolsele asemele pikali. Varsti hakkasid ka kupeekaaslased ennast magama seadma. Hoidsin silma peal meremehemundris reisijal, kuid siis jäin ise märkamatult magama. Viin vist ikkagi mõjus. . .»

Meremehe päästis vaid õnnelik juhus. Enne kui Starikov ärkas ja oma roimaplaani täide jõudis viia, läks too rongist maha. See oli Belogorski jaamas.

Vähem õnne oli Belogorskis meremehe asemeletulnud mehel, Nõukogude armeest demobiliseeritud P. Bondarjukil. Nagu hiljem selgus, oli vanem Bondarjuk teel koju, Astrahani oblalstisse, kus teda ootasid elatanud vanemad ja mõrsja.

Kuritegu leidis aset vastu hommikut. Julmus ja külmaverelisus, millega see täide viidi, kõneleb elukutselisest kurjategijast. Raske on ette kujutada, kui halastamatult õiendas Starikov arveid inimesega, kes polnud mitte milleski süüdi.

«Kui ma mõne aja pärast ärkasin, siis reisija alumisel vasakpoolsel asemel ilmselt magas. Siis ma ei teadnud, et seal polnud enam meremees, vaid hoopis teine inimene. Parempoolset naabrit kupees ei olnud. Ronisin alla ja tapsin magaja metsikult raudnuiaga.

Kasutasin sõna «metsikult» seepärast, et lõin teda enda arvates üle kümne korra pähe. Verd oli palju, ka minu kätel. . .»

Vanem Bondarjuk jäi ellu. Kuid mitte seetõttu, et Starikovis virgus kaastunne ohvri vastu.

«Hoidsin nuia kahe käega peenemast otsast, mille olin valmistanud käepidemeks ja lõin talle pähe,» tunnistas Starikov edasi. «Virutasin täiest jõust, aga hoogu võtta oli raske, mind segasid

ülemised asemed.»
Mõni tund hiljem tegid teised, kirurgi käed, ülikeeruka operatsiooni mehele, kelle pea oli purustatud. Nood käed andsid inimesele tagasi elu.

Starikovaga arvas, et ohver on surnud, viskas verise raudnuia ülemisele asemele, soris ülepeakaela läbi tapetu asjad ja taskud ning nühkis verised käed rutuga puhtaks. Kiirustades võttis ta kaasa parajasti kupeest väljas olnud reisija pintsaku ja põgenes, lootes märkamatult lahkuda rongilt, mis juba aeglustas kiirust Malo-Tšesnokovskaja jaama eel. Oma kuue jättis Starikov kupeesse.

Perrooni varjus vaatas Starikov järele, mida kuuetaskud sisaldavad, võttis sealt raha, viskas kuue ja rahakoti koos dokumentidega minema ja jätkas juhuslikul autol oma teed.

Nii jäid uurimise käsutusse raudnui - kuriteo riist, kaks pintsakut (varastatud ja Starikovi enda oma, mille ta oli jätnud kuriteopaigale) ning jaamas äravisatud rahakott. Koostati protokollid esemete äratundmise, samuti ekspertiisi arvamuse ning tunnistajate ja kannatanute ütluste kohta. Tehti kõik vajalik, Starikov oli aga juba jälle teel.

...Sügis 1966. Pjatigorsk.

Natalja Sizova vastas hästiriietatud, viisaka. ja sümpaatse mehe tervitusele. Meheloli käes väike kohver ja ta seletas, et on saabunud siia Doni-äärse!st Rostovist komandeeringule. Ta küsis, kas ei võiks majas mõne päeva elada. «Nagu te ise teate, on võõrastemajad täis, maga või pargipingil. Uskuge, ma ei tee teile tüli. Olen intelligentne inimene, insener. . .»

Kaheksakümneaastane üksik naine oli rõõmus ootamatu kostilise üle - lootis, et too teda abistab ja rahagi ehk maksab.

Nii sattuski Starikov komandeeritut mängides Natalja Sizova ma;jja. Vanake oli kaotanud sõjas mehe ning tütre ja veetis nüüd üksinduses oma vaevarikka elu järelejäänud päevi. Starikov oli abivalmis ja lahke. Kaastundlikult kuulas ta perenaise meenutusi, abistas meelsasti majapida-mistöödes. Tõi vett, käis kaupluses, tappis kana, et Natalja Vassiljevnal ei tarvitseks endal seda ebameeldivat tööd teha. Mutike oli rahul- oli ju meeshing majas. Starikovi kasutada anti kena valgusküllane tuba, palavail südapäeval aga viis mees välivoodi aeda ja tukkus seal.

«Ärge häbenege,» ütles perenaine, «sööge õunu ja ploome, kõike, mida on. Paljuke mulle üksi neid vaja läheb.»

Kasutades Natalja Vassiljevna külalislahkust ning hoolitsust, kogus Starikov mõne päeva jõudu. Selleks, et hiljem hea naine paljaks röövida: ja, kui vaja, ka tappa. See,

oli juba ette otsustatud, sest Starikovi kohver ei sisaldanud mitte midagi peale haamri.

Ühel päeval, veendunud enne, et läheduses pole kõrvalisi inimesi, virutas Starikov Sizovale mitu korda haamriga pähe. Teadvuse kaotanud vanainimene kukkus maha. Arvates, et Sizova on surnud, hakkas kurjategija otsima majast raha, kuid ei leidnud midagi. Alles oimetult maas lebava Sizova põlletaskust leidis ta kakskümmend rubla. Starikov võttis raha, viskas verise haamri aeda ja kadus,

Kahe päeva pärast leidsid naabrid teadvuseta kannatanu ja viisid linnahaiglasse. Tänu arstide jõupingutustele Natalja Sizova elu küll päästeti, kuid ta jäi elu lõpuni täielikuks invaliidiks.

«Kas südametunnistus teid tõesti vaevama ei hakanud?» küsis uurija. «Kas te ei näinud seda naist kohutavates unenägudes?»

«Ei. . . ei mäleta. . . Ma. . . jõin palju. ....Hirm oli. . . See kihutas ühest kohast teise... Sundis lõputa jooma... Muide, ma ei saanudki enam ilma viinata läbi.»

Juba samal päeval istus Starikov rongi ja lahkus Pjatigorskist. Tal oli ükskõik, kuhu rong teda viib. Esimeses jaamas, mis talle meeldima hakkas, lahkus ta rongilt. Juhtus sedagi, et ta tabati piletita sõitmiselt ning tõsteti rongist maha. Ent kuhu ta iganes ilmus, kõikjal asus ta aega viitmata olukorraga tutvuma, et taas alustada omaseks saanud tegevust - varastamist, röövimist...

1967. aasta jaanuaris saabus Starikov Kišinjovi. Sedapuhku erines tema plaan varasematest selle poolest, et tema kuriteo objektiks pidi saama riigiasutus - hoiukassa. Starikov arvars põhjendatult, et hoiukassas on kindla peale alati raha. Tõsi küll, ka risk oli märksa suurem, -kuid tema silmis polnud sellel enam peaaegu mingit tähtsust.

Pärast põgusat eelluuret leidis ta sobiva hoiukassa. Selleks sai Kotovski maanteel asuv hoiukassa nr. 6705/071. Mainitud hoiukassa. pälvis Starikovi tähelepanu seepärast, et asus vaikses rajoonis. Mitu päeva jälgis Starikov, missugusel kellaajal käib kassas kõige vähem külastajaid, mõtles läbi tegevusplaani ja muretses vajalikud tööriistad. Ning siis astuski 'ta ühel päeval hoiukassasse, käes väike kohver. Starikov tutvustas ennast majavalitsuse sanitaartehnikuna, parandas tualettruumis veepaagi, vahetas mõned sõnad hoiukassas töötavate tütarlastega, heitis nalja.

«Kui te vaid teaksite, mäherdused nõudlikud ülemused meil on,» lausus ta, «isegi haiget ei jäta rahule.»

Ja ta näitas haiguslehte, mille talle omal ajaloli andnud lahke meditsiiniõde Kozlova.

Temast sai peaaegu oma mimene. Seda ära kasutades, tutvus Starikov põhjalikult hoiukassa ruumidega, uuris välja, kui palju on ühes vahetuses ametnikke tööl, kes millega tegeleb, missugune on töökord, ning täpsustas veel kord, missugune kellaaeg on röövimiseks kõige paslikum.

Tuues ettekäändeks, et on vaja kontrollida, kuidas töötab äsja remonditud paak, ilmus Starikov 23. jaanuaril 1967 kell üheksa hommikul hoiukassasse. Tema väikeses kohvris leidus muude instrumentide seas ka haamer, mis seda

puhku polnud mõeldud remontimiseks, vaid hoopis muuks otstarbeks - kuriteo toimepanemiseks. Teel hoiukassasse oli Starikov pidanud kinni esimese ettejuhtunud sõiduauto:

«Aita hädast, vennas, naine on suremas, tuleb kiiresti haiglasse viia, taksot aga ei saa kuidagiviisi. Ole täitsa, ega minagi sind unusta.»

Auto jättis Starikov ootama naabertänavasse kahe majadekvartali kaugusele ja ruttas ise jooksujalu naist tooma, nagu ta ütles, tegelikult aga läks hoiukassasse.

Kohvri kohta ütlees Starikov autojuhile: «Siin on naise asjad, kui ta haiglasse pannakse.» Kui ta aga «naise järele» joostes kohvri kaasa kahmas, seletas autojuht seda erutatud inimese masinliku käitumisega.

Nõnda siis istus sohver autorooli taga ja ootas. Starikov aga tervitas samal ajal kui hüva tuttav hoiukassa töötajaid, uurides ise tähelepanelikult külastajateruumi. Kassa luugi juures seisis vaid vanem naine, kels arvatavasti maksis korteriüuri. «Selle ajaga, mis ma väljakäigus kohmitsen, on ta kadunud,» arvas Starikov.

Siis ta kuulis, kuidas uks paugatas, ning jooksis, haamer käes, tualettruumist välja, sööstis hoiukassa kassiiri Firsova kallale, lõi sellele haamriga pähe, ja ähvardanud tappa kontrolörid Spirina ja Morkova, tormas seifi juurde. Sealt kahmas ta poolteist tuhat rubla, jooksis hoiukassast välja ja ruttas auto juurde.

«Kiirabi on naise juba haiglasse viinud,» seletas ta kiiruga autojuhile. «Põruta nüüd kähku vaksali poole, võtan õe kaasa ja siis uurime seltsis välja, missuguses haiglas naine on.» .

Jälgi segades siirdus Starikov Benderõsse. Seal tuli rongilt maha ja läks jalgsi Tiraspoli, kust sõitis autobussiga Odessasse. Edasi viis tema tee Donetskisse, Tuulasse. ja Moskvassse. Moskvast sõitis Starikov Vladivostokki ja sealt Nahhodkasse. Kõikides nimetatud linnades varastas Starikov üht-teist kas vagunist, kauplusest või juhuslikeIt tuttavatelt.

Nagu näeme, polnud Starikovi kuriteoriistad just eriti mitmekesised ega ka usaldusväärsed, nagu ta ise arvas. Sooritatud kuritegude koorem (kuritegusid oli juba üle seitsmekümne) ning kartus, et ta lõppude lõpuks paljastatakse ja teda tabab kõige karmim kartstus, sundisid Starikovi järjest sagedamini paanilist hirmu tundma, oma paratamatut hukku tunnetama. Ikka ja jälle mõtles ta nüüd sellele, kuidas, kust ja kelle kaudu saaks muretseda tulirelva. Starikov tahtis iga hinna eest püstolit. Millegipärast ta arvas, et otsida tuleb lõunapoolsetest linnadest.

«Sõitsin lõunasse,» tunnistas ta ülekuulamisel. «Käisin paljudes linnades: Bakuus, Kirovabadis, Tbilisis, Jerevanis, Kutaisis, Suhhumis, Batumis ja mujal. Mul oli üksainus eesmärk: leida tulirelv.»

Ta tegi end tuttavaks kümnete ja sadade inimestega tänaval, turul, staadionil, einelauas või valksalis. Ta sondeeriis pinda ettevaatlikult, et mitte teisi heidutada ega ennast reeta. Ühtedele tutvustas ta end inimesena, kes oli ära kaotanud talle töökohast antud püstoli:

«Mis minust küll nüüd saab? Pannakse vangi. ..» Teiste ees näitles mees tagasihoidlikku taigakütti, kes vajab relva enesekaitseks.

«Taigaperemees nalja ei armasta. Mul oli püss, aga uppus Baikali põhja. Sõitsin üle Baikali, jäin tormi kätte.»

Kolmandaid peibutas Starikov taigasse peidetud varandusega:

«Peitsin tsipa kulda ära, peaks järele minema. Aga taigasse pole paukrauata mõtet nina pista. Kui leiaks hea inimese, kes -aitaks, küll ma tedagi pärast meeles peaksin.»

Ja leidusidki «head inimesed». Tõsi küll, mitte lõunas, vaid Moskvas. Need olid projekteerimisinstituudi vaneminsener Elza Zõrkina ja tema nõbu, spordiühingu instruktor Grigori Lutšenko.

Elza Zõrkinaga oli Starikov tutvunud Stavropolis juba siis kui ta alles alustas oma hulkurielu. Tollal töötasid nad paar kuud ühes ja samas asutuses. Starikov, kes juba

siis oli vaba mees, hakkas Zõrkinaga kurameerima ja Zõrkina ei tõrjunud lähenemiskatseid tagasi. Talle meeldis energiline, ehkki ajuti äkilisevõitu noor mees, kellel pealegi oli alati raha.

Nad käisid restoranides, tegid üheskoos ringsõidu mööda Taga-Kaukaasia kuurorte, viibisid Musta mere äären. Seejärel läksid nende eluteed lahku. Elza Zõrkina kolis elama Moskvasse, kus elas tema nõbu Lutšenko, Starikovi aga meelitasid edasi juba roimarirajad.

Ja nüüd, kümme aastat hiljem, kohtus Jessentukits puhkav Zõrkina juhuslikult Starikovi, kelle viibimine selles paigas ilmselt ei nõua täiendavaid kommentaare. Nad tundsid end lähedastena ja juba kuu aega hiljem oli Starikov Moskvas Zõrkina pool. Kuulnud, et Elza nõbu töötab spordiühingus, lootis Starikov saada tema kaudu ihaldatud tulirelva.

Zõrkina rääkis uurimisel:

«Juba meie esimesel kohtumisel mainis Starikov kord, et töötab Põhjas. Kui me Jessentukis uuesti kokku saime, rääkis ta, et tal on hädapärast vaja sõita sinna, kus oli varem töötanud, **ja** saada kokku sõpradega. Selleks tulevat minna kolmsada kilomeetrit läbi taiga, tema aga kartvat karusid ja enesekaitseks olevat talle vaja relva. Ta palus, et ma muretseksin nõo kaudu talle relva.»

Säärasele vilunud uurijale nagu Malõškin kõlasid Zõrkina seletused muidugi naiivselt. Ei olnud see mure Starikovi elu pärast, ega hoolitsus selle eest, et ta sõpradega kokku saaks, mis ajendasid Zõrkinat pöörduma abi saamiseks nõo poole!

«Kõnelesin talle varandusest ja sellest, et mul on kulda peidetud,» tunnistas Starikov uurimisel. «See ajas ta kihevile. Ta lubas nõo Griša kaudu aidata mulle relva hankida.»

Kui otsustada uurimisel saadud iseloomustuste põhjal, siis võis Elza Zõrkina tõepoolest huvituda Starikovi ahvatlevast ettepanekust. Riidehilbud, restoranid ja lõbus seltskond iseloomustasid selle näitsiku «elustiili».

Aga Zõrkina nõbu Lutšenko? Kuidas tema sellest kuritegelikust loost osavõttu seletas? . .

«Täditütar ütles mulle, et tema tuttav läheb mingisuguse geoloogide ekspeditsiooniga taigasse ja et ta vajab sportpüstolit. Lubasin aidata, sest ei soovinud, et inimene kimpu jääks.»

157

«Andsin Grišale lubaduse, et tagasi tulles annan talle auto ostmiseks raha,» tunnistas Starikov ise. Oma töökohta ära kasutades ja tuues ettekäändeks, et väikesekaliibrilist sportpüstolit on vaja ühiskonna huvides, sai Lutšenko pettuse teel ühe instituudi kateedrist püstoli ja andis selle «ajutiseks kasutamiseks» Starikovile.

Relvi Starikov tundis. Ta kärpis püstoli toru ja tegi mõningad täiustused - valmistas käsitsi summuti ja muud. Seejärel läks Starikov metsa ja tegi proovilaskmise. Nüüd läbistas püstolikuul kahekümne meetri kauguselt laua.

Relvastatud Starikov sõitis nüüd Riiga. See oli 1968. aasta novembris. Mitu päeva kulus uue operatsiooni jaoks sobiva hoiukassa otsimiseks. Valik langes äärelinnas asuvale hoiukassale nr. 6750/0103.

Tutvunud hoolikalt (kogemusi tal juba oli) hoiukassa ümbrusega ja uurinud välja ametnike tööloleku ajad, tabas Starikov 22. novembril soodsa momendi, kus kassas oli ainult üks töötaja, Rudakova. Starikov tappis selle püstolilasuga, ja võtnud kaasa viissada nelikümmend kolm rubla sularaha, kahe tuhande rubla eest kölmeprotsendilise riigilaenu obligatsioone ning kolmesaja rubla väärtuses loteriipileteid, põgenes taksoga, mis ootas teda nurga taga.

See röövimine oli Starikovi viimaseid kuritegusid. .

24. jaanuaril 1969 pidasid miilitsatöötajad Starikovi Kišinjovi lennuväljal kinni. Läbiotsimisel leiti tema juurest ja võeti ära Margolini süsteemi täiustatud püstol jasada kolmkümmend viis padrunit, mis polnud hoopiski mitte sport- vaid lahingupadrunid.

. .. Ja nüüd istusid teineteise vastas vabariikliku prokuratuuri uurija Viktor Malõškin ja Nikolai Starikov, inimene kindla töö- ja elukohata, sugulaste ja omasteta kurjategija.

Nad olid ühel aastal sündinud mehed, rindevõitlejad, kes kasvasid ühel ja samal ajal, ühes ja samas ühiskonnas, ühtedes ja samades tingimustes. Ja ometi olid nad erinevad, diametraalselt vastandlikud inimesed.

«Mis te arvate,» küsis Malõškin, «millest teie allakäik alguse sai?»

«Ei tea. . . Võib-olla tollest kaklusest neljakümne viiendal aastal... Kuid see oli nooruserumalus. . . läksin tuliseks.. .»

158

«Ei, Starikov, seda oleks võinud teile andestada. Teie allakäik sai alguse võidust.»

«Võidust?»

«Jah. Teile, oma ihades ohjeldamatule, suurelisele inimesele, keda vaevas ränk auahnus, mängis see taevast kukkunud raha õela, traagilise vembu. Sellest rahast sai alguse teie kaotus, mis viis teid säärase lõpuni.»

«Kas mind. . . lastakse maha?» «Ei tea. Seda otsustab kohus. . »

12. ILUSTUSTEGA LAEGAS

Kaupluses oli parajasti lõunavaheaeg ja Ruzajev helistas Uglovile koju.

«Asi on paha, Isaak Semjonovitš,» vuristas ta; «nad on haisu ninna saanud. . .»

«Kuulge, Venja,» katkestas teda Uglov; «kui mitu korda ma olen teile öelnud: jätke oma žargoon

Zatsepskoje turule. Kas te tõesti ei oska rääkida normaalse inimese moodi?»
«Ah, sel poie praegu tähtsust. Uurija kutsus mind välja. Teda huvitab teie töö ja maalid.»
«Mis mõttes?»
«Kes teile müüb ja kui kallilt. Kes ostab ja jälle kui kallilt. »
«Räägite te tõsiselt?»
«Et ma enam priiust ei päeks. . .»
«Hüva. Mida nad konkreetselt teavad?»

160

«Seda ta mulle ette ei kandnud. Aga niipalju kui ma taipasin, on neil üht-teist teada,. Paistab et Baranov lõi vedelaks ja lobises neile midagi välja.»
Et Baranov, komisjonikaupluse üks alalisi kliente, oli vahi alla võetud, seda Isaak Semjonovitš Uglov teadis. Ja ta võttis õigeaegselt tarvitusele mõningad abinõud. Igaks juhuks. Kuid sisimas oli kaupluse direktor Uglov millegipärast kindel, et Baranov suudab ise välja, rabelda, teda, Uglovi, aga ei julge ta mingil juhul sellesse räpasesse loosse segada.
Lugu aga, millega vana kala Serafim Baranov tegelikult «läbi kõrbes», kui kasutada Ruzajevi kõnepruuki, oli säärane.
Keegi naiskodanik sai vanaemalt päranduseks ilustustega laeka, tundmatute vanade meistrite töö. Ta ei osanud sellega midagi targemat peale hakata kui hoida selles vanu pabereid, kuni keegi teadja inimene talle ütles, et tegemist on õige hinnalise esemega, ja soovitas viia selle komisjonikauplusse.
Kaupluses ootas seda naist meeldiv üllatus: talle pakuti laeka eest kolmsada rubla. Arusaadavalt nõustus ta pakutud hinnaga pikemalt mõtlemata.
Kuid möödus mõni päev ja seesama tark, kes oli soovitanud laeka komisjonikauplusse viia, teatas:
«Kulla inimene, te saite häbematult tüssata. Teie asjakese müüs Serafim minu nähes ühele vanavarakogujale tuhande kulli eest maha. Otse sealsamas, kaupiuses.»
«Ei saa olla!»
Nii avati toimik Serafim Baranovi kohta. Süüdistus: antikvaarsete esemetega spekuleerimine.
Kuid Baranov oli arreteeritud kuu aega tagasi ja seni, polnud tülitatud ühtegi Uglovi klienti. Kas ta tõepoolest lõi vedelaks? Uglov ei tahtnud sellele mitte mõeldagi. «Ei, ta on ju korralik inimene,» kinnitas ta iseendale ja vaidles samas vastu: «Kaupmees, kopika eest on valmis lihase isa maha müüma.»
Kui ta müüb maha ka tema, Uglovi, siis on asi sant. Lugu laekaiga oli: vaid väike vahejuhtum. Aga kui palju maale on käinud Baranovi ja Uglovi käest läbi!
Halvad eelaimused ei petnud Isaak Uglovi. Kahe päeva pärast sai temagi kutse: ametlikult, viisakas vormis paluti teda ilmuda uurija juurde. Tõsi, kutsel oli märkus, et tunnistajana S. Baranovi asjas.

161

Baranovi vahi alla võtmisest mööda läinud kuud polnud Uglov niisama raisanud. Igaks juhuks oli ta välja töötanud väga täpse ja selge käitumisprogrammi uurimise puhuks. See programm nägi maksimaalse karistusena ette ranget noomitust kaubastu liinis oma kohustustesse hooletu suhtumise eest. Äärmisel juhul võis oodata üleviimist teise kauplusse, äärelinna, ja võib-olla isegi reamüüjaks. Südames oli Uglov selleks. valmis.
Mis puutus dokumentatsiooni, siis see oli tipp-topp korda tehtud. Lõppude lõpuks võib ju alati viidata sellele, et kaubastu on revideerinud. Võtta omaks mõned ametialased vajakajäämilsed. Kliendid nagunii lobisema ei hakka: mängus on mõlema poole huvid.
Maalid ja kõik muu säärane aga oli peidetud, pealegi veel küllaltki kindlasse kohta. . .

Rohkearvulistes muuseumides on hoiul tohutuid rikkusi - kõigi aegade ja rahvaste silmapaistvate kunstnike maale. Kogutud kunstimuuseumide saalidesse, pakuvad need aarded inimestele rõõmu, rõõmu suhelda nende teoste loojatega. Osasaamine kunstist, suurmeistrite loomingust — nauding, mida kunstnikud inimestele pakuvad, on tõesti võrratu.

Maailmas on rohkesti šedöövreid, mida paljude aastate jooksul on vaadanud miljonid ja miljonid inimesed. Sestap on loomulik, et väljapaistvate maalikunstnike teosed kujutavad endast ühtlasi ka suuri materiaalseid väärtusi. Seega pole sugugi juhuslik, et paljud maalid tõmbavad magnetina ligi kurjategijaid.

Alanud kohtuprotsess pakkus huvi tõelistele kunstiaustajatele. Linna rahvakohus arutas Serafim Fjodorovitš Baranovi asja. Tuttavad pidasid Baranovit suureks kunstitundjaks. Tal oli küllalt hea haridus, teaduste kandidaadi kraad. Aga, nagu kohtus ilmnes, ei huvitanud Baranovit niivõrd esteetiline nauding, mida maalid pakuvad, kui hoopis proosalisem külg - kunstiteoste rahaline väärtus.

Kakskümmend päeva oli Baranov uurija kabinetis jonnakalt kinnitanud:

«Olen kollektsionäär. Minu eriala on maalikunst. Nagu iga kollektsionäär, vahetan minagi maale. Mõnikord maksan juurde. Mõnikord, kui ma maali restaureerin, makstakse mulle rohkem, kui mina selle eest maksnud olin

Mitte midagi seadusevastast ma oma tegevuses ei näe ja süüdistuse spekuleerimises lükkan kategooriliselt tagasi.»

«Aga lugu ilustustega laekaga?» küsis uurija Aleksandr Romanov, kes selle asjaga tegeles.

«Ma reataureerisin selle.»

«Eksperdid väidavad, et restaureerimine võis kõige rohkem kolmkümmend rubla maksta. Mitte mingil juhul aga seitsesada rubla.»

«Ma pole niisuguse ekspertiisiarvamusega nõus.»

«Oletame. Aga kui palju te kunstnik Folzi maali «Metsamaastik» pealt teenisite?»

«Ma restaureerisin ka selle.»

«Ent ekspertiisi andmeil tõsteti siingi hinda viisteist korda.»

«Niisugust ekspertiisi ma ei tunnista.»

«Maali «Meremaastik» müüsite te maha kahe tuhande kahesaja rubla eest. Kes on maali autor?»

«Sel on kunstniku signatuur. Aivazovski.»

«Eksperdid aga tõestasid, et kunstnik Aivazovski signatuuri olete teinud teie. Isiklikult. Vaadake.»

Samm-sammult, üha uusi fakte lisades kogus Aleksandr Romanov süütõendeid, mille survel Serafim Baranov lõpuks loobus tagasilajamisest.

«Tunnistan üles. Olen süüdi. Kuid ainult kuuel juhul. Mitte rohkem. Eksikombel, mitte aga kuritahtlikult.»

. . . Muuseas, noorpõlves maalis Serafim Baranov ka ise. Õpetajad soovitasid tal maalikunistiga tõsiselt tegelema hakata. Kuid noorel Serafimil kas ei jätkunud visadust ja töötahet või oli selleks veel mingisuguseid muid põhjusi, igatahes kunstnikku temast ei saanud. Ta jäi asjaarmastajaks.

Siiski jäi noorusehuvi kujutava kunsti vastu püsima kogu eluks, ainult selle vahega, et aastate möödudes Baranovi kiindumus tranlsformeerus, võttes vastiku, ebardliku kuju. Baranov käis sageli kunstinäitustel ega jätnud vahele ühtegi enam-vähem kaalukat neist. Ta luges palju kunstikirjandust. Kuna tal lisaks kõigele veel hea mälu oli, sii,s sai temast lõpuks tõepoolest hea kunstitundja, keda kunstnike ja kunstiteadlaste ringkondades teati.

See tegi uurija töö eriti keeruliseks. Ja sellepärast luges Aleksandr Romanov ülekuulamisteks valmistudes ikka ja uuesti kunstikirjandust, käis maaligaleriides, konsulteeris põhjalikult asjatundjatega.

Serafim Baranovi allakäik algas pealtnäha juhuslikult. Tail oli sõjaväelasest sõber Savostin , rahakas mees, aga

kunstis täielik võhik, — viimast asjaolu püüdis mees hoolikalt varjata. Ükskord otsustas Baranov sõbrale väikese vingerpussi mängida. Ta kutsus Savostini endale külla (Savostinile meeldis vaadata Baranovi rikkalikku kollektsiooni). Enne seda aga otsis Baranov välja ühe oma varase etüüdi ja kirjutas lõuendile: «Tuulevaikus. Aivazovski.» Seda! etiiudi näitas ta Savostinile.

«Originaal?» päris Savostin totralt.

«Nagu näed.»

«Anna ära!»

Savostin ei jätnud Baranovit enne rahule, kui see nimetas (naljaks) muinasjutulise hinna. Savostin aga maksis kauplemata suure summa tühiasja eest, mille kogu väärtuse moodustasid tegelikult raam ja tükike lõuendit.

Juba hiljem, ühel viimasel ülekuulamisel, tunnistas Baranov seda kurioosset episoodi meenutades uurijale tõemeeli: .

«Esialgu ma tahtsin ainult tema võhikluse ja rumaluse arvel nalja teha. Ta mängis suurt asjatundjat ja läks alt kõige jämedama ning primitiivsema võltsinguga, mille oleks avastanud ka kunstikooli esimese kursuse poiss. Pärast haaras mind vastikustunne,et säärased juhmardid kleebivad end külge tõelistele ilu hindajatele, ja ma otsustasin teda kas või mingil moel karistada. Võtsin temalt raha vastu. Hiljem aga oli piinlik tunnistada, et olin teda petnud. »

«Muide,» lisas Baranov, «ka neil kuuel korral, millest ma teile rääkisin, tegutsesin ma võib-olla alateadlikult nendesamade ajendite sunnil. Tahtsin kätte makista nendele viletsatele diletantidele, snoobidele, kes maalikunstist ei taipa rohkem kui muuseumi rotid, kaagutavad aga alalõpmata: «Ah, Levitan! Oh, Aivazovski! Mäherdune ekspressioon! Mäherdune dünaamika!».»

«Oleksin valmis teid uskuma,» vastas uurija. «Aga paraku räägivad faktid muud. Ei, Baranov, niisugune õilis kättemaksuiha, kui see ka algeos oli olemas, polnud kaugeltki peamine. Peamine oli kasuhimu, kerge teenistus, raha.»

Ja uurijal olid sääraseks järelduseks üpris kaalukad põhjused. Armeest demobiliseeritud, hakkas Baranov saama soliidset pensioni. Silmapetteks oli ta kaubaekspertiiside büroo mittekoosseisuline ekspert. Kuid pensionist ja lisateenistusest oli tema arvates ilmselt vähe selleks, et elada

laia ja priiskavat elu. Ta hakkas kokku ostma maale ja teisi kunstiteoseid, et neid kallimalt edasi müüa.

Läbiotsimisel leiti Baranovi korterist üle saja viiekümne maali ja graafika lehe. See «kollektsioon», nagu «kollektsionäär» Baranov seda ise nimetas hinnati rohkem kui kuuekümnele tuhandele rublale!

Kümneaastase äritegevuse kestel müüs Baranov edasi üle kaheksakümne maali, mille koguväärtus oli rohkem kui seitsekümmend tuhat rubla.

Baranov ei spekuleerinud nagu lihtne turukaupmees. Ei. Sageli ostis ta vanu teoseid ja restaureeris need. Tõsi, nagu me juba teame, hindas ta oma tööd erakordselt kõrgelt. Märksa sagedamini võltsis ta piltidel väljapaistvate kunstnike allkirju. Ta tegi järele Aivazovski ja Polenovi allkirju ja, peab ütlema, meisterlikult. Niivõrd meisterlikuIt, et võitlsingut ei suutnud avastada isegi riiklike muuseumide spetsialistid, kes tema käest neid «šedöövreid» ostsid.

Juba Baranovi asja uurides sai selgeks, et komisjonikaupluses nr. 10, millega Bafanov oli tihedasti seotud, tegutseb organiseeritud kurjategijategrupp. Just selle kaupluse kaudu Baranov paljusid maale ostis ja müüski.

Millest Baranovi lugu alguse siis sai? Peale ilustatud laeka, millest oli juttu eelpool, oli uurija käsutuses veel kiri. Selle autor, kes ei olnud soovinud oma täit nime alla kirjutada, teatas, et kaupluses nr. 10 sõlmivad peaaegu iga päev tehinguid kaupluse töötajad Uglov ja Ziltsova ning nende arvukad kliendid. Kirjas oli juttu sellest, et kaupluse direktor Uglov, kelle kuupalk on sada

kümme rubla, elab ilmselt üle jõu ja korraldab tihti joominguid, mis nõuavad palju raha.

Uurija Aleksandr Romanov palus kaubastu juhtkonnalt komisjonimüügile andjate registreerimisraamatut Sellest kirjutas uurija välja mõnede viimastel kuudel kauplusse maale tooriud inimeste nimed ja aadressid ning tegi oma abilistele korralduse hankida nende inimeste kohta and-meid.

Juba esimesed kontrollimised iläitasid uurijatele, et selles kaupluses poleasjad ilmselt kaugeltki korras. Näiteks selgus, et mitu raamatusse kantud nime olid välja mõeldud. Välja mõeldud olid ka passinumbrid ja elukohad.

Ilmnes, et raamatus äratoodud miilitsajaoskonnad polnud mitte kunagi ja mitte kellelegi niisuguste numbritega passe välja andnud. Maja. aga, kus kirjade järgi üks klient pidi

165

elama, oli juba ammuilma lammutatud. Siiski õnnestus uurijatel mõned inimesed üles leida. Ülekuulamised ja nende inimeste tunnistused näitasid selgelt, et selles kaupluses pressiti klientidelt kõige jultunumal kombel väljaaltkäemaksu. Altkäemaksu nõuti siin selle eest, et komisjonile toodud maal hinnataks võimalikult kallilt, ja sellegi eest, et pilt kiiremini maha müüdaks.

«Selles kaupluses,» tunnistas kollektsionäär N. Lomov, «kehtib kirjutamata seadus, mille järgi tuleb kümme protsenti maali hinnast altkäemaksu anda.»

Klaupluse alaliste klientide hulgas oli keegi Sergei Okunev.

«Peenike sell,» ütles tema kohta ülekuulamisel Ruzajev. .

Nagu selle inimese eluloo kontrollimicsel selgus, ei saanud tema mineviku kohta kaugeltki öelda, et Isee oleks laitmatu olnud. Kohus oli juba 1923. aastal karistanud Okunevi kontrrevolutsionääride varjamise eest. 1936. aastal oli Okunev kohtu all välisvaluutaga hangeldamise pärast, 1949. aastal aga mõisteti talle kümme aastat vabadusekaotust maalidega spekuleerimise eelst.

Pärast vabanemist ei töötanud Okunev pidevalt mitte kuskil, vaid hakkas taas «kunstiga» tegelema. Ta müüs mitmesugustele muuseumidele, eraisikutele ja komisjonikauplusele nr. 10 maale rohkem kui saja tuhande rubla eest. .

Kuigi Okunev mitte kusagil ei töötanud, ostis ta sõiduauto «Pobeda», hiljem aga kinkis. selle pojale jla ostis endale «Volga».

Arreteerimisel leiti tema juurest kakskümmend kolm maali, mille väärtuseks hinnati üle kahekümne tuhande rubla. Nagu Baranovgi, müüs kla Okunev võltsinguid, tehes järele tuntud meistrite signatuure. Tõsi, Baranoviga võrreldes oli ta lihtsalt vilunud käsitööline, kelle hinges pol-nud säilinud mitte midagi püha. Et saada rohkem raha Lagorno maali «Oderi kaldal» eest, Okunev. . . lõikas selle pooleks ja müüs maha kahe omaette maalina.

Kaupluse nr. 10 direktor oli Isaak Uglov. Varem oli ta olnud sellessamas kaupluses portselani jra kristalli vastuvõtja. Ülekuulamisel tunnistasid nii Baranov ja Okunev kui ka peaaegu kõik kaupluse kollektsionääridest kliendid, et Uglov ja tema asetäitja. Ziltsova võtsid altkäemaksu ja spekuleericsid maalidega.

166

Uurija ees istus Isaak Uglov, tüüakas, soliidse vatsaga neljakümne kuue aastane mees. Riietus oli tal kehvavõitu, võib isegi öelda, et üleliia vaene. Isaak Uglov käitus tagasihoidlikult, kuid üpris väärikalt.

«Uskuge,» ütles ta enesekindlalt, vaadates uurijale oma suurte silmadega *otsa*, «ma muidugi aimasin, et see, kuidas tan'd oligi... Kozlov, ei... see Baranov,... et ta ajab meie kaupluses mingisuguseid tumedaid asju. Olen teda mitu korda heaga hoiatanud: «Kodanik, siin on ametiasutus, mitte aga täika, minge ja sahkerdage kusagil mujal.»

«Aga miks te arvasite, et ta sahkerdas, nagu te ütlesite? Ori see sama, mis spekuleerimine?»
«Seda ma ei väida. Pole teda teolt tabanud. Muloma otseseid tööülesandeidki palju. Ja üleüldse, seltsimees uurija, ma olen kaupluse direktor, juhtija,. mitte aga SORVVO volinik. Taevas tänatud, mind tuntakse rajoonis ja linnas. Minu au on määrimata!»
«Sellest räägime hiljem. Praegu aga vastake mulle, palun, kas te küsisite Sahharovskilt altkäemaksu, kui ta maali komisjonikauplusse tõi?»
«Ei, ei ja veel kord ei! See on vale ja laim!»
«Heakene küll. Aga kas te Piljuginilt küsisite altkäemaksu selle eest, et maalile kõrgem hind määrataks?»
«Mitte iialgi. Ma nõuan silm silma vaistu seadmist, tõendeid, tunnistajaid.»
«Iga asi omal ajal. Täqendab, kummaltki mainitud isikult te altkäemaksu ei küsinud?»
«Kordan veel kord: mitte kunagi!»
«Siin on nende tunnistused, lugege läbi. Ma ei tea, on seda vähe või palju - üheksateist inimest. Nad nimetavad altkäemaksu konkreetseid summasid.»
Uglov võttis uurija käest ülekuulamisprotokollide lehed, luges läbi ja kordas otsekui loitsisõnu, tõsi küll, nüüd juba ilma erilise innuta:
«Vale! Laim!»
«Öelge, Uglov,» küsis Aleksandr Romanov ootamatult, «kas teie andsite Baranovile loa astuda igal ajal teie kaupluse abiruumi?»
«Ma. .. see tähendab, ei. ., Niisugust luba pole ma andnud.»
«Tuleb välja, et ta käis seal teie teadmata ja teil polnud aimugi, et ta tuhnib teie tagavarades.»

«Ei, miks nii, ma teadsin. See tähendab. . . niisugust asja pole olnud.»
«No nii. Näete nüüd, Uglov, laegas avanes lihtsalt. . .»
«Missugune laegas?»
«Ma mõtlen ilustatud laegast, mille te koos Baranovi ja Žiltsovaga müüsite maha tuhande rubla eest, Ostsite aga kõigest kolmesaja eest. Muide, teie piltide sisu kohta peab ütlema; et see on õige vastik. Kuid tuleme tagasi faktide juurde.. .»
Lõppude lõpuks Uglov mõistis, et enam pole mõtet tagasi ajada.
«Kas te mäletate, Uglov, kunstnik Turlõgini maali. . .kuidas selle nimi oligi?»
««SiJsse kukkus» . . .»
«Just, just. Väga sümboolne nimi. Te ostsite ju selle maali Okunevilt. Müüsite saja üheteistkümne rubla eest ja saite üksteist rubla altkäemaksu. Oli nii?»
«Kümme rubla,» parandas Uglov ja kordas: «Jaa, tõepoolest, paistab, et ka mina kukkusin sisse.»
.
Kuidas siis sellest inimesest, endisest sõjamehest, kurjategija sai?
Ise kõneles ta sellest nõnda:
«Analüüsides oma languse põhjusi, tulin ma pärast pikka järelemõtlemist. järeldusele, et sattusin noore ja igati väheküpse inimesena moraalselt rikutud, autute inimeste keskele ega suutnud nende kahjulikule mõjule vastu panna. Ajapikku hakkasin mõnikord ka ise klientidelt tänutäheks jootraha võtma. Tõsi, sellest kaugemale ma ei läinud, kuni kohtusin kaupluse endise direktori Andrejeviga. Kui nii öelda võib, siis mängis see mees minu elus otsustavat osa. Mässitud kuritegelikesse afääridesse, tundsin ma alguses sisimat vastuseisu, südametunnistusepiinu, kuid mida sügavamale ma kuritarvituste ja altkäemaksuvõtmise rappa vajusin, seda enam nürinesid minu tunded ja see, mida ma- tegin, ei tundunudki mulle enam väga suure kuriteona. Hiljem siginesid asjaolud, mis teatud määral soodustasid minu edasist allakäiku. Eeskätt pean ma silmas kehtivat praktikat maksta kaubastu juhtidele altkäemaksu. Ma ei saanud seda kommet rikkuda. Vastasel korral oleksin

töökohast ilma jäänud.»

See hilinenud kahetsus pole sugugi nii siiras, kui esmapilgul tunduda võib. Nimelt oli kaupluse endine direktor Andrejev juba surnud, mistõttu Uglov otsustaski süü oma

mandumises lihtsalt ja rahulikult tema kaela veeretada. Ei, Uglov polnud sootuks nii naiivne Ja: kogenematu, nagu ta näida tahtis.

Nagu kinnitasid paljud kaupluse kliendid, keda tunnistajatena üle kuulati, pürgis Uglov juba kristalli- -ja portse.lanisektsioonis töötades meeleheitlikult maalide osakonda. Juba siis pani ta hoolikalt kõrva taha, kuidas pilte hinnatakse ja mida seejuures räägitakse. Ühesõnaga, ta omandas usinasti kogemusi, valmistudes tulevikus tegelema tema vaatevinklist väga soodsa ja tulusa tööga. Ning tõepoolest, Uglov rakendas kõik oma jõu selleks, et asuda Andrejevi kohale ja hakata ise maale komisjonile võtma.

Tunnistajad rääkisid; et enne Andrejevi pensionileminekut olevat Uglov aina kaubastu vahet käinud, kutsunud üht restorani, teinud teisele kingitusi. Juba ühel esimesel tööpäeval uues kohas küsinud Uglov esimeselt tol päeval kauplusse tulnud kliendilt altkäemaksu.

Uurijate juures käisid kümned inimesed. Peaasjalikult olid need kollektsionäärid, tõelised kunstiarmastajad ja -hindajad, kes oma tööga teenitud säästude eest soetavad endale koju tillukese muuseumi lemmikmaalidest ning uuendavad seda aeg-ajalt, vahetades vanu pilte uute vasu. Kõik nad rääkisid üht ja sama: maali vastu võttes nõudis Uglov iga kord «oma» kümmet protsenti. Uurijad otsisid välja komisjonikaupluse aktid kõigi nende kiimneaasta kohta, mis Uglov seal töötas. Nad kontrollisid tuhandeid kviitunge ja kuulasid üle mitusada tunnistajat. Eksperdtd uurisid sadu maale, mis olid nende aastate jooksul äritsejate käest läbi käinud.

Nii kujunes uurimise tulemusena täie!sti selge pilt, Kurjategijate töömeetodid ei torganud silmajust erilise vaheldusrikkusega. Baranov, Okunev ja veel mõned kunstiga äritsejad ,ostsid maale ja tõidneed kauplusse Uglovi kätte. Kauplemine toimus abiruumis või direktori kabinetis. Pildi omanik kruvis hinda üles, Uglov aga püüdis alla tingida.

«Ära ole põikpea,» ütles talleselle peale Okunev,«mida kallimalt me pildi müüme, seda rohkem saad ka sina.»

Lõpuks lepiti hinnas kokku. Uglov riputas kompanjonidelt vastuvõetud maali väljapaistvale kohale müügisaalis ning otsekohe, kui leidus ostja, sai Uglov kätte ka oma «seadusliku» kümme protsenti.

Kuid sellest saagiosast jai Uglovile väheks ning ta hak

kas agaralt osavust teritama ka muus «kunstis». Edukalt õppis ta oma vilunud klientidelt signatuuride võltsimist.

Nii näiteks ostis Uglov tuhande üheksasaja rubla eest tundmatu kunstniku maali «Teejoomine Sokolnikis», tegi sellele oma käega Perovi signatuuri ja müüs võltsingu oma endise naise vahendusel Valgevene muuseumile kahe ja poole tuhande rubla eest.

Tundmatu kunstniku maali «Haige lapse juures» eest maksis ta viissada rubla, maalis siis sellele Žuravljovi allkirja ja müüs lõuendi oma tuttava kaudu Sverdlovski muuseumile juba kaheksasaja rubla eest.

Niisama kerge käega võltsis tal tuntud vene maalikunstnike Ivanovi, Makovski, Nevrevi ja Ostrouhhovi allkirju.

Kompanjonide suhted rajanesid üksnes rahal. Kord ütles Okunev mingisuguses seltskonnas Uglovi kohta põlastavalt:

«Mis vene meistritesse puutub, siis nendega on tal kursis, aga välismaa koolkondadest ei taipa ta kün mitte mõhkugi»

Saanud sellest teada, Uglov vihastas ja kuulutas, et hoidku Okunev edaspidi ennast kauplusest suurtükipaugu kaugusel. Kompanjonid lepitas raha. Okunevi naine tuli kauplusse ja andis Uglovile sõnatult üle ümbriku, milles oli suur summa. Rahu oli taas jalule seatud.

«Sellest saadik,» ütles Uglov tmrimisel, «kujunesid meie vahel head kuritegelikud suhted.»

Et Uglovi asetäitja Žiltsova neid mahhinatsioone sageli pealt nägi, siis ei jäänud muud üle, kui tedagi kompanjoniks võtta. Žiltsova, noor naine, nõustus pikemalt mõtlemata alustama direktoriga kuritegelikku koostööd ja õppis kõik need lihtsad nõksud nii kiiresti iseIgeks, et võis direktori ära olles täiesti vabalt klientidega ise asju ajada.

Nii Baranov kui ka Okunev olid kaupluses omainimesed. Neile oli lubatud see, millest aus kollektsionäär ei oleks võinud unistadagi.. Nad võisid igal ajal minna laoruumi, kus hoiti kaupluse kogu maalidevaru. Nad võisid sealt välja valida pildi, mis neile meeldis, ja selle ära osta. Pärast restaureerimist tõid nad maale samasse kauplusse müügiks tagasi, kuid nüüd määrasid juba nemad ise hinna, mis oli esialgsest kümme kuni kaksteist korda kõrgem. Uglov oli meelsasti nõus seda sorti tehingutest osa võtma, sest temagi lõikas niisuguselt operatsioonilt oma vaheltkasu.

Nii näiteks ostis Baranov kauplusest kuuekümne rubla eest Folzi juba mainitud maali «Metsamaastik», restaureeris selle ja müüs sellesama kaupluse kaudu maha tuhande rubla eest.

Baranov ja Uglov olid perekonnatuttavad. Hiljem sokutas Baranov sellesse kauplusse tööle oma tütre. Sellest saadik hakkas Baranov muide maale komisjonimüügile andma variisikute kaudu, mõnikord aga vormistas tehingu lihtsalt väljamõeldud nimel.

Koos Baranoviga külastas Uglov kollektsionääre, üheskoos,nad hindasid ja ostsid maale.

Uurimisel Uglov alguses kinnitas, et tema ise raha väljapressinud ei ole.

«Mulle pakuti ja ma võtsin vastu.»

Tal oli isegi oma versioon: kollektsionäärid, kes pärast tema arreteerimist uurijale kirjutasid ja teda väljapressimises süüdistasid, tegid seda enese puhtakspesemiseks.

«Lappasid kähku kriminaalkoodeksi läbi,» ütles ta, «ja lugesid sealt välja, et kui altkäemaks oli väljä pressitud, siis vabaneb altkäemaksu andja vastutusest, kui ta teatab sellest võimuorganitele.»

Kuid tunnistajad ja inimesed, kes tahes-tahtmata olid viibinud nende operatsioonide juures, kinnitasid selgesõnaliselt, et Uglov nõudis iga kord «ettenähtud» protsente.

Kaupluse direktori asetäitja Žiltsova rääkis oma valgust
kartvatest tegudest järgmist:

«Kuritegevusse mässisin end järk-järgult. Töötan kaubanduses juba alates viieteistkümnendast eluaastast. Et mul puudusid piisav moraalne karastus ja elukogemused, siis ei suutnud ma vastu panna halvale mõjule, mida mulle päevast päeva avaldasid mõningad ebaausad, rahaahned kaastöötajad. Ajapikku harjusin mõttega, et ostjatelt mitmesuguste kingituste, hiljem ka väiksemate rahasummade vastuvõtmises pole midagi laiduväärset. Selleks ajaks, kui minust sai kaupluse direktori asetäitja, oli mul juba välja kujunenud vildak arusaamine niisuguse nähtuse moraalsest küljest, nagu seda on ostjate käest nõndanimetatud hüvituse vastuvõtmine. Vastutustunne oli nürinenud.»

«Mis Baranovisse ja Okunevisse puutub, siis nemad pole mingisugused kollektsionäärid,» rääkis Žiltsova edasi.

«Mõlemad on äritsejad. Nemad ja Uglov mind sellesse räpasesse loosse tõmbasidki.»

Kuid ka Ziltsova patukahetsus jäi hiljaks. Olgu öeldud,.

et ta arreteeriti oktoobrikuus, mil uurijate käsutuses oli juba väga palju andmeid tema kuritegude kohta, üles tunnistas ta aga alles detsembris.

Muide, ka mõned ülekuulamisele kutsutud tunnistajad püüdsid oma kompanjone välja päästa, neid igal viisil puhtaks pesta.

Ökonomist Irina Rostovtseva näiteks, kes Baranovi ülesandel tema maale edasi müüs, iseloomustas seda paadunud spekulanti kui väga erudeeritud ja huvitavat inimest, kellel on maalikunsti valdkonnas üpris laialdased teadmised. Oma kuritegelikesse afääridesse tõmbasid komisjonärid ka omakiseid - naisi ja lapsi. Kerge teenistus, raha olid nende inimeste kogu elumõte. Raha jahtides ei valinud nad abinõusid.

Kord tuli kauplusse üks naisklient ja teatas pisarsilmi, et tal suri mees. Ta palus, et talle makstaks raha kauplusse toodud, kuid veel müümata piltide eest. Talle makstigi, tuldi vastu õnnetule naisele, kuid nõuti iga pildi eest tavakohased kümme protsenti vaheltkasu.

Üpris tagasihoidliku palgaga Uglovil, niisamuti nagu tema kompanjonil.Baranovilgi, oli aga kaks sõiduautot «Pobeda» ja «Volga».

Kogu selles loos hämmastas uurijaid kanapimedus, mille all kannatasid paljud muuseumitöötajad, inimesed, kelle ülesanne oli hoida riigi vara. Petturid tüssasid kõige jultunumal kombel Sverdlovski

ja Tjumeni oblasti ning Kirgiisia mitme muuseumi töötajaid. Lausa rekordilist lühinägelikkust aga ilmutasid Valgevene Riikliku Muuseumi «spetsialistid». Kõik need inimesed maksid tohutuid summasid maalide eest, millest mõnele autoriteetsed eksperdid ei määranud hindagi, sest need olid toored ja andetud võItsingud. Spetsialist oleks lihtsalt pidanud seda nägema. Seepärast pidas uurija Romanov igal säärasel juhul enda parteiliseks kohusekis informeerida vastavaid organeid ja palus rakendada mõjutusabinõusid nende inimeste suhtes, kes nii häbematult loopisid tuulde riigi raha. Läbiotsimisel leiti selle kuriteo osalistelt kümneid maale, rohkesti kuldesemeid, briljante, sõrmuseid ja välisvaluutat.

Selle asja uurimine lõpetati ja süüdlased anti kohtu alla.

Tuhanded kunstisõbrad meie maal seisavad tundide viisi suurte meistrite maalide ees. Seepärast ei tohi lubada, et inimeste loomuliku ilupüüu arvel teeniksid kurjategijad, Uglovi, Žiltsova, Okunevi ja Baranovi moodi äritsejad.

13. IIDSES LÕHNÕ KÜLAS

Puhata võib mitut moodi. Ühtedele on kõige meelepärasemad telk, paat, õng ja suitsuhõngune kalameheuhhaa kusagil Volga, Desna, Amuuri, Baikali või mõne muu veekogu kaldal. Teised jälle eelistavad tagasihoidlikele Volgamaa vaadetele selgepiirilisi, otsekui kullale graveeritud mände Baltimaades. Kolmandad ründavad Pamiiri või Tjan-Sani raskesti ligipääsetavaid tippe säärase õhinaga, nagu ootaksid neid seal ülal võlgnikud. Neljandad hulguvad mööda taigat ja otsivad järve, mille vetes eluneb teadlastele veel tundmatu imeloom.

Veendunud poolehoidjate rekord aga on loomulikult mereäärsete puiesteede ja supelrandade käes selle veekogu ääres, millest Utjossov juba ammuaega laulab, et see on siniseim sinistest. Krimm ja Kaukaasia on paigad, kuhu aprillikuust novembrini pürgivad tuhanded puhkajad,

suvitajad ja turistid, sugulased ja reisimehed, lihtsalt
komandeeritud ja filmivõtetele komandeeritud. Päeval ja öösel saabuvad nad siia rongidel ja lennukitel, autodel, mootorrattail ja jalgsi.

Mõned asjatundjad teavad väita, et parim puhkekoht Musta mere rannikul Odessast kuni Batumini on muidugi Sotši ja Suhhunrl vaheline mererand. Konkreetsemalt aga Gagra, Žoekvari mäekuru. Kõige soojem paik (mitte tolles teises «sooja koha» mõistes) meie maa Euroopa-osas. Supelhooaeg algab siin maikuu keskel ja kestab kuni Oktoobripühadeni välja. Lisame siia Gagra kuulsa ranna-pargi, kus kasvavad Kanaari saartelt toodud datlipalmid ja asub toosama suvila, milles filmiti Utjossovi orkestri harjutusstseeni filmist «Lõbusad semud» ..

Või siis Pitsunda neem, mis noolena sirutub kaugele sinimerre. Pitsunda supelrand on hellitav nagu ehtne samet. Aga õhk! Pitsunda õhk - see on kuulsate põlismändide lõhn pluss kõige sinisema mere mitte millegagi võrreldav hõng pluss mägituule hingus, tee ja viinamarjaväätide aroom, mis kandub siia eelmägedest.

Sääraseid oivalisi maanurki, mille loodus on otsekui loonud niisuguste mõnude väärtust hinnata oskava inimese tellimusel, on Sotši ja Suhhumi vahel lugematu arv.

Gudautast viie kilomeetri kaugusel pöörab vasakule tee, mis viib abhaasi küladesse. Kõige esimene küla selle tee ääres on muistne Lõhnõ. Nagu õpetatud mehed kinnitada teavad, on küla väga vana, siit olevat väljakaevamistel leitud pronkskirves, mille vanuseks hindavad spetsialistid vähemalt kolm tuhat aastat. Ka praegu seisab siin XV sajandist pärit loss, kuulus Lõhnõ kirik aga on ehitatud kusagil X või XI sajandil! Kanged ehitusmehed olid meie esiisad - polnud neil ei kraanasid, helikoptereid ega isegi ehitusvalitsust.

Selles põlises abhaasi külas elavad tublid ja töökad inimeed. Nad on külalislahked nagu tõelised kaukaaslased kunagi, siinsed noormehed .aga näitavad üles ehtsat vägijõudu, kui nad peopäevadel

osavuses ja jõus, mehisuses ja uljuses külaplatsile võistlema kogunevad. Ning kui kõneosavad veel siinsed tamadad on, missuguseid tooste ütlevad nad pulmapidudel ja kui ilusasti laulavad!
Paljud rändurid ja turistid leiavad peavarju ja südamlikku vasuvõttu Lõhnõ küla elanikelt. Siin puhates lasevad nad hea maitsta kuulsatel pirnidel, rüüpavad kuulsat
174
«Abhaasia buketti» ja päevitavad kuulsa Abhaasia päikese käes. Ning kõik need mõnud saavad neile osaks suhteliselt vähese raba eest. . .

1960. aasta suvel leidis Lõhnõ külas aset tragöödia. Põõsastest, neljasaja meetri kaugusel kodust, leiti külaelanik, kolhoosi liige Himura Gvadžava, kes oli verest tühjaks jooksmas. Naise leidis tema mees Vladimir. Himura oli teadvuseta. Ta viidi Gudauta rajoonihaiglasse. Siin ta suri meelemärkusele tulemata.

Viivitamatult sõitis sündmuspaigale operatiivgrupp: rajooni prokurör Jason Gersalia, uurija Boriss Ganelia ja eksperdid. Kuulati üle kümneid külaelanikke. Uurijad selgitasid ükisikasjaliselt välja surnud naise sidemed igaühega neist. Kuid uurimine jõudis järeldusele, et külaelanikud polnud Himura surmaga seotud. Kuulati üle hukkunu abikaasa. Ta rääkis, et nende pool olid elanud kaks puhkajat, noormehed Edik ja Pavlik. Tublid poisid, kuigi olid puhkama tulnud, aitasid naisel puuvilja korjata: raha oli neil otsakorral, pidi sõidu jaoks lisa teenima.

Noormehed ise olid rääkinud, et on pärit Rostovi oblastist. Perekonnanimesid polnud nad nimetanud ning usaldav pererahvas ei hakanud ka ise neilt pärima.
Tol päeval olid nad jalutamast tulles perenaisele öelnud: «Tee tõi karjamaast mööda, sinu loomi seal polnud.»
Himura oli läinud koos Ediku ja Pavlikuga loomi otsima. Himura koju tagasi ei tulnud. Ei tulnud enam sellesse majja ka noormehed.

Et leida üles Edik ja Pavlik, viimased inimesed, kes olid Himurat elusana näinud, ja nad üle kuulata, saatis rajooni prokuratuur järelepärimise nende elukoha kohta Rostovi oblastisse. Kuid kaks kuud kestnud otsingud ei andnud tulemusi. Asja menetlus peatati.

Gudauta rajooni Lõhnõ küla elaniku Gvadžava mõrvaasja toimik jõudis Sergei Aleksejevitš Barvenkovi, NSV Liidu peaprokuröri juures asuva eriti tähtsate asjade uurija kätte. Nagu alati tutvus Barvenkov kiirustamata, leht lehelt ülekuulamisprotokollidega ning ekspertiisi- ja sündmuskoha aktidega. Lõpuks pööras ta viimase lehekülje. Sergei Aleksejevitš kõndis mõttesse süvenenult mööda kabinetti. Puhuti tabas ta ennast valjusti iseenesega rääkimast. See pani muigama. «Küllap vanadusest.. .» Lõpuks oli otsus langetatud. Puhtale paberilehele kirjutati järgmised read:

175
«19. detsember 1960. aasta, Määrus. Moskva. Eriti tähtsate asjade uurija NSV Liidu peaprokuröri juures. . . võttes arvesse, et kriminaalasjas on vaja teostada mitmeid juurdlusega seotud toiminguid, määras: uuendada menetlust Gvadžava mõrva asjas ja jätkata eeluurimist, võttes asja enda menetlusse.»

«Kes on mõrvar? Võib-olla abikaasa?» mõtles Sergei Aleksejevitš. Oli vaja põhjalikult kontrollida ka seda versiooni, viivitamatult veel kord üle kuulata tapetu mees ja tunnistajad, korraldada uuesti vastastamisi.

Loomulikult tuli otsekohe kuulutada tagaotsitavateks ootamatult kadunud Edik ja Pavlik. Polnud nad ju välja võtnud isegi raha, mis neil puuviljakoristuse eest saada oli. Himura Gvadžava abikaasa ja naabrite seletuste järgi koostas Gudauta rajooni uurija mõlema noormehe isikukirjelduse. Kuidas siis noormehed nende sõnade järgi välja nägid?

Pavlik: keskmist kasvu, normaalse kehaehitusega, nägu puhas, veidi pikergune, nina sirge, juuksed tumedad, sirge tukk soetud vasakule, huuled kitsad, lõug terav, kulmud sirged ja tumedad, hambad puhtad ja valged, kõnnak kiire. Vanus 18-20 aastat.

Edik: keskmisest lühemat kasvu, vanus 19-20 aastat, kael pikavõitu, õlad längus, nägu ebameeldiv

ja kõhn; juuksed ruuged, kammitud üle pea. Silmad tumedad, kulmud heledad, kaarjad. Ninaots pisut ülespoole, huuled paksud. Alahuul töllakil. Kõrvad suured ja peast eemal. Jalas triibulised puuvillasest riidest püksid.

Noormeeste endi sõnade järgi olid nad varem elanud maal, pärast kooli lõpetamist aga sõitnud linna ja asunud tööle tehasesse. Pavlik oli treial, Edik lukksepp.

Noormeeste käes nähti fotot, millel nad seisid kahekorruselise puumaja ees. Enne tehasesse tööle minekut olid nad elanud lähestikku. Töötasid kas kolhoosis või sovhoosis. Siin, Gudautas, käisid õngedega mere ääres. Ütlesid, et olevat ka kodus sageli kalal käinud. Rääkides kasutasid sõna «ju»: kolhoos ju, rong ju, laev ju, ju nägin.

Kõigisse liiduvabariikidesse, Vene Föderatsiooni kõigisse oblastitesse saadeti järelepärimised. Ediku ja Pavliku jälitamisest võtsid osa kogu maa prokuratuuri- ja miilitsaorganite töötajad.

Järelepärimiste peale saabunud vastused polnud kuigi lohutavad.

176

Edik ja Pavlik ei ela Valgevenemaal Ljubanski rajoonis. Leedu NSV Alytuse rajoonis ei ela.
Kontrollimine Kalinini oblasti Kamenski rajoonis ei andnud tulemusi.
Ukraina NSV Rovno oblasti Vladimiretski rajoonis jäi kontrollimine tulemusteta.

Leida inimesi ainuüksi väliste tundemärkide järgi pole lihtne. Selgus, et niisuguseid Edikuid ja Pavlikuid, kes olid kirjeldatutega õige sarnased, oli . . . rohkem kui viis tuhat!

Kontrolliti kellegi Pavel Russini isikut. Jaa, ta viibis Gruusiais, oli Abhaasias, sõitis läbi Gudauta rajooni. Mõned tundemärgid läksid kokku. Kasutas ilma vajaduseta sõna «ju»;Elukutselt lukksepp. Keskmist kasvu.

Prokuratuuri saadeti kaks Russini fotot. Ülesvõtteid näidati Himura abikaasale ja naabritele.
«Ei, mitte see.» .
«Eduard Lohharski ja Pavel Nožkiri on kutsutud Nõukogude armeesse,» teatati Dnepropetrovskist.
Sõjaväeosasse saadeti järelepärimine. Ja jälle polnud tulemusi.
Uurijate silme eest käisid läbi sajad ja tuhanded nimed, kirjeldused, iseloomustused, fotod. . .

Ja siis äkki saabus telegramm. Kiirtelegramm. Gruusia. Gudauta rajooni prokurörile. Alagirist...
«Komandeerige uurija. Himura Gvadžava tapjad on kinni peetud. Linna prokurör. »

Kaks noorukit oli kinni peetud pisivarguse eest. Ülekuulamisel nad tunnistasid, et olid öelnud valenimed. Tegelikult oli ühe nimi Edik, teise nimi aga Pavlik. Äratundmiseks kutsuti välja inimesed, kes olid näinud tagaotsitavaid Edikut ja Pavlikut.
Mitte nemad.
Ja jälle teateid Luganskist, Krasnodarist, Kirovogradist, V oronežist . . .

Eduard Bragin - pikk kael, kõhn ja inetu nägu, elas kolhoosis. Kodu lähedal on jõgi. Kandis triibulisi puuvillaseid pükse. Taskust leiti foto. Sellel on Eduard Bragin puumaja taustal. . .
Ülekuulamised, äratundmiseks esitamised, fotod, uued kontrollimtsed. Ei, mitte tema.
Ning taas tulid meie maa kõigist nurkadest kirjad, teated telegrammid... Tagaotsimine kestis.
Sergei Aleksejevitš kutsus välja kunstnikud ja kriminalistid. Palus joonistada isikukirjelduste põhjal Ediku ja

177

Pavliku portree. Siis pole enam iga kord vaja välja saata kinnipeetute fotosid, korraldada äratundmisi ja pidada taas kirjavahetust.

Kunstnikud asusidasja juurde. Pildid said valmis. Kui need uurija töölauale asetati, puhkes Sergei Aleksejevitš naerma. Heidutatud säärasest hinnangust, uurisid portreejoonistajad tähelepanelikult mõlemat pilti ja pidid samuti tahtmatult muigama. Ilmselt olid - tunnistajate kirjeldused niivõrd vastukäivad, et Ediku ja Pavliku portreed tulid. . . Üpris sarnased. Mõistagi ei kõlvanud need tagaotsimise abimeesteks. Üldse on suusõnalise isikukirjelduse põhjal portreed joonistada väga ralske, seda kunsti tunnevad üpris vähesed.

Tagaotsimine jätkus, kuid näis, et uurimine polnud sammugi edasi liikunud. Muide, päris nii kõik siiski polnud. Tagaotsimine ei olnud ju veel lõpetatud. Uurija kontrollis ka teisi versioone ja oletusi.

Kas ei võinud juhtuda, et poisidki tapeti samal päeval, kui mõrvati Himura Gvadžava? Võib-olla jõudsid kurjategijad poiste laibad peita. Miks? Et kaotada süütõendeid? Kuid Himura polnud paljaks röövitud. Võib-olla segas seda miski? Kuidas kontrollida seda versiooni, kui pole teada noorukite perekonnanimed ega aadressid? Kuid vanemad ja sugulased peavad neid ju säärarsel juhul kindlasti taga otsima.

Ning uurija hakkas tutvuma teadmata kadunud isikute tagaotsimisdokumentidega, valides välja kõigi nende fotod, kes kas või mingil määral meenutasid Edikut ja Pavlikut. Fotosid näidati Gvadžava. sugulastele ja külaelanikele.

«Ei, mitte need.»

Aga võib-olla oli tapja siiski abikaasa? Sergei Aleksejevitš süvenes uuesti selle looga seotud materjalidesse. Tema silme eest möödus Gvadžavade abielupaari kogu elu. Nad olid abiellunud kohe pärast sõda. Vladimir Gvadžava on sündinud. Suhhumis. Seal elas tema ema. Neljakümne kuuendal aastal Vladimir demobiliseeriti, varsti pärast seda suri tema ema. Lõhnõ külas elasid Vladimiri sugulased. Nad kutsusidki Vladimiri enda poole, et ta rasket! päevil ennast üksikuna ei tunneks. Vladimir oli **ka** varem, juba enne Isõda Lõhnõs käinud. Tal oli siin palju sõpru. Ka Himurat tundis ta ammu.

Seekord oli Vladimir sugulastel külas kuu, siis teise, seejärel otsustas aga kolhoosis ajutiselt tööle hakata. Ta abi-

ellus Himuraga ja jäi Lõhnösse elama. Noorpaar ehitas endale maja, kolhoos andis neile õue-aiamaa. Mõne aasta pärast ostsid nad auto.

Noorpaad elu läks hästi. Kõik oli kenasti, kõik. oli korras, kui vaid poleks olnud ühte «aga». Gvadžavadel polnud lapsi. Mõlemat abikaasat kurvastas see väga. Eriti raskelt kannatas Vladimir. Jäänud ise varakult isata, ta otsekui tahtis ,anda oma tulevasele pojale isahellust, millest ise oli ilma jäänud. Märkamatult siginesid perekonda lahkhelid, isegi tülid. Järjest sagedamini hakati Vladimirit nägema purjuspäi. Sugulased ja tuttavad soovitasid võtta larstekodust kasulapse, kuid Vladimir ei tahtnud sellest kuuldagi.

«Ta peab olema Gvadžava! Minu oma! Selge?» Naabrid märkasid, et lõbus ja töökas Himura käis tihti ringi nukralt, silmad maas...

Kuid mitte keegi külas ei saanud öelda, et Vladimir oleks naist peksnud. Mitte keegi polnud midagi säärast kuulnud ega näinud. Ka Himura ise polnud seda kellelegi rääkinud. Aga kas siis naine peab tingimata oma häbi tervele ilmale kuulutama? Pealegi veel naine mägedest! Vladimiri sugulane Magia Gvadžava rääkis uurijale: «Jaa, ta tahtis naisest lahutada. Kuid meie ütlesime: ei. Meil pole see kombeks. Ainult peale naise surma.»

Vladimir ise oli pärast tolmunut endasse tõmbunud, hakkas alla käima. Ta jõi veelgi rohkem, lonkis mööda küla, habe ajamata ja keel pehme. Rääkida ei tahtnud ta mitte kellegagi. . .

Võib-olla piinas teda südametunnistus?

Uurimismaterjalide - ülekuulamis- ja vastastamisprotokollide - järgi olid süütõendid Vladimiri vastu üpris ja üpris ebakindlad. Niivõrd ebakindlad, et rajooni prokurör ei söandanud tema arreteerimistki sanktsioneerida.

Ja siiski. . .

«Ja siiski, Sergei Aleksejevitš,.» ütles Barvenkovile peaprokuröri asetäitja, kui oli uurija ettekande ära kuulanud, «peaksite võib-ollar sõitma Abhaasiasse? Muidugi ma saan aru,» lisas ta naljatamisi, «praegu pole hooaeg.»

«Lubage kõigepealt Kaasanisse sõita,» lausus Barvenkov rahulikult.

«Kaasanisse?» kergitas peaprokuröri asetäitja kulme. «Selgitage lähemalt.»

Ja Sergei Aleksejevitš esitas talle ühe paljudest versioo-

nidest, mis paistis temale kõige huvitavam. Tema arvamust oli kinnitanud tagaotsimistoimikute uurimine. . .

Himura majast olid leitud asjad, mille ajutised üürilised olid maha jätnud: kaks sportliku lõikega kuube, kolm pluusi, saapad, sportsärk, püksid, kapronkott, lusikad...

Kadumaläinud suvitajaid tavalisel viisil taga otsides hakkas Sergei Aleksejevitš ühtlasi tähelepanelikult ja hoolikalt uurima neile kuulunud asju. Ta otsustas panna need asjad rääkima, sundida neid vastama uurijate küsimustele asjade omanike kohta.

Kõigepealt, arutas uurija, pole hoopiski obligatoorne, et Pavlik ja Edik on õiged nimed. Välja mõeldud võib olla ka see, et nad elavad Rostovi oblastis, ja veel muudki, millest need rännumehed rääkisid. Muide, just Rostovi oblastist tulid järelepärimisele kõige vähem rahuldavad vastused. Siin polnud millestki kinni haarata.

Kuid võib-olla aitavad just need esemed kindlaks teha, kust Pavlik ja Edik olid Musta mere rannikule saabunud? Nimetame neid esialgu pealegi Pavlikuks ja Edikuks. Võib olla viitavad esemed kas või umbkaudu, missugusest oblastist või kraist noorukid pärit on.

Näiteks see kauboisärk. Sinised ja valged triibud moodustavad kentsakaid ruute. Särki kantakse plükste peal, nagu parajasti moes on. Külgedel on lõhikud.. VasemaI pool on rinnatasku. Kui palju on meie maal niisuguseid särke?

Tuhandeid? Kümneid tuhandeid? «Isegi Dimka käib emale peale, tahab säärast saada,» muheles Sergei Aleksejevitš pojale mõeldes endamisi. Mille poolest need särgid üksteisest erinevad? Ka vabrikumärk ütleb vähe, sest peaaegu iga vabriku tooteid müüakse kogu maal.

Selle üpris kulunud särgi kohta aga oli võimatu isegi seda öelda, missuguses vabrikus ta oli; õmmeldud. Tähed vabrikumärgil olid hõõrdunud, silm ei eraldanud ei väljalaskmise kuupäeva ega linna. Kuid ebatäiuslikule inimsilmale võivad abiks tulla keemilised reaktiivid ja optikaseadmed. Esemed saadeti kriminalistilisse ekspertiisi.

Spetsialistid lugesid välja vabrikumärgi Ekspertidelt saabus esimene vastus:

«Särk on tehtud Kaasanis.»

Seda küll, kuid Kaasani valmisriiete tehas ei õmble rõivaid üksnes Kaasani ega oma vabariigi tarbijatele. Hüva, jätkem ennustused edaspidiseks. Mida ütlevad teised esemed? Näiteks see alumiiniummt teelusikas. Jälle niisama-

sugune lusikas, nagu neid rändab kogu maal kümnete tuhandete viisi. Kuid ekspertidel õnnestus taastada ka selle lusika kaubamärk. Kõigest neli tähte: «KJITI3».

Mida need salapärased tähed võiksid tähendada? Kuidas neid dešifreerida? Kas tehas asub Kramatorskis: Kemerovos, Krasnodaris, Kirovis, Kuibõševis? Aga mida tähendavad tähed «JI» ja «3»? Valtsimistehas?l Missugune tehas küll poleks pärast sõda tegelnud laiatarbekaupade valmis-tamisega!

Uurijate järelepärimised vastavatele ametkondadele ja asutustele ei andnud mingeid tulemusi: selgus, et niisuguse märgiga lusikaid valmistanud tehast polnud üldse meie maal olemaski. Tõsi, kaubandusministeeriumi üks ekspert oletas - just nimelt oletas - ja upns ebakindlalt, et säärase märgiga lusikas võis olla valmistatud mõne, aasta eest Kaasanis., ' '

Jälle Kaasan? *On* see juhuslik kokkusattumus?

NSV Liidu Teaduste Akadeemia Lingvistika Instituudi keeleteadlased vastasid uurija järelepärimisele «ju» kasutamise kohta. Teiste piirkondade hulgas olid ka mõned Tatarimaa rajoonid.

«Kui Edikut ja Pavlikut ei otsi taga nende vanemad ega sugulased,» mõtles Sergei Aleksejevitš, lehitsedes tagaotsimistoimikuid, «siis on nad järelikult elus ja terved. Enamgi, nad on juba kodus, kuurordist tagasi. Eks hakkame neid siils otsima. *Ja* just Kaasanist, Tatarimaalt,»

Nii sündiski Barvenkovi otsus, mis hämmastas peaprokuröri asetäitjat.

«Eks sõitke siis,» ütles too, kui oli uurija põhjendused ära kuulanud. Erilist heakskiitu Barvenkov peaprokuröri asetäitja hääles aga ei tabanud.

Ja Sergei Aleksejevitš sõitis Kaasanisse. Esialgu oli tal õnne. Läks korda, ja pealegi õige kiiresti, dešifreerida salapärane märk alumiiniumlusikal. Vanemad elanikud mäletasid, et Kaasani valtsimistehas oli tõepoolest omal ajal selliseid lusikaid valmistanud. Ent millal täpselt see partii valmistati, seda ei osatud vastata isegi tehases. Neid lusikaid oli 1956. aastast alates toodetud üpris palju - kaksteist miljonit tükki.

«Tuleb täpselt kindlaks teha,. missugusest sulamist see

1 JIHcTonpOKaTHblM 3aBoA tähendab vene keeles. valtsimistehast. Tõlkija.

lusikas on valmistatud, siis saame öelda ka umpkaudse valmistamise aja,» lausuti uurijale tehases. .

Lusikas saadeti Kaasani lennundusinstituudi materjali uurimise kateedrisse. Kateedri juhataja teatas lusika keemilise koostise: räni 0,23 protsenti, rauda 0,17 protsenti vastavalt lehtalumiiniumi GOST-ile. Keemiline analüüs näitas, et metallisulam, millest lusikad valmistati, kuuluh gruppi A-I-M. Nüüd saadi tehases juba täpselt vastata: see sulam oli tootmises 1958. aasta maist 1960. aasta 1. jaanuarini. .

Samal ajal viidi läbi kriminalistilised; keemilised ja kaubatundmisekspertiisid teiste esemete kohta, mis kaks noormeest Gvadžavade majja olid jätnud.

Ekspertiilsiandmed olid niisugused. Sametkuub, lõige 2, suurus 46-48. Õmmeldud Kaasani õmblusvabrikus nr. 51955. aasta teisel poolel. Teine kuub kuulus meeste suusakomplekti juurde. Vabatahtliku spordiühingu «Dünamo» Tatari nõukogu Kaasani õmblusvabriku märk. Välja lastud pärast 1958. aasta. jaanuari. Kauboisärk on valmistatud Kaasani Karl Marxi mmelises, Ömblusvabrikus nr. 1 ajavahemikul 1.veebruarist 1959 kuni 1. jaanuarini 1960.

Ülejäänud esemed ei olnud Kaasanis valmistatud. Ent ka eelnimetatud asjad võisid olla tehtud küll Kaasanis, kuid seejärel suunatud turustamisele teistesse paikadesse. Uurijat huvitas kõige rohkem just see, kus esemed qlid müüdud. Aga võib-olla just Rostovi oblastis? Kuidas kontrollida, kuhu valmistoodang nii Tatari ANSV piirides kui ka mujal suunati, kui ainuüksi lusikaid oli valmistatud kaksteist miljonit?

Juba esimese kontrollimine näitas, et Tatarimaa ettevõtete toodang läheb Tšeboksarõsse, Joškar-Olasse, Gorkisse, Saransskisse ja veel mitmesse linna. Üks asjaolu aga valmistas uurijale rõõmu: Rostovi oblastisse polnud saadetud ei neid riietusesemeid ega ka lusikaid. See tähendas, et versioon Rostovi oblasti kohta langeb ära. Niisiis oli see Pavliku ja Ediku väljamõeldis. Miks peaksid ausad inimesed valetama? Ja kas noormeeste nimed üldse olid Pavlik ja Edik?

Ent ometi jäi Barvenkovi oletus, et tagaotsitavad isikud elavad just nimelt Tatarimaal, esialgu vaid oletuseks, mis rajanes üksnes sellel, et mõnigad noormeestele kuulunud esemed olid tõepoolest valmistatud Kaasanis. Kui vähe oli kõigest sellest siiski kasu kuriteo tõsisel analüüsimisel,

otsingute jätkamisel! Kuid ühtlasi tähendas see, et otsingud peavad kestma.

Tollal oli Tatari ANSV-s peale linnarajoonide nelikümmend kaheksa maarajooni. Kuhu nimelt, missugustesse rajoonidesse teelusikaid oli saadetud? Kes said linna ladudest kauboisärke? Kuhu suunati sportlikke kuubi?

Lusikaid said Agrõzi, Aznakajevo, Aksubajevo ja teised rajoonid.

Kuid Aktanõši, Apastovo ja Drožžanoje rajoonid ei saanud.

Kauboisärke saadeti Alkejevskoje, Bugulma, Buinski, Zelenodolski ja paljudesse teistesse rajoonidesse.

Sportlikke kuubi aga saadeti ainult Bugulma ja Tšistopoli rajooni, ka Kaasani linnas müüdi neid.

Selgitati välja rajoonid, mis asuvadVolga ja teiste jõgede ääres, samutii need rajoonid, mille

territooriumil on järvi. Valiti välja paikkonnad, kus elanikud kasutavad kõnekeeles sageli sõna «ju». Välistamismeetodi kasutamine jättis kõigist rajoonidest alles vaid viis: Ning nendes rajoonides algaski leitud esemete omanike otsimise järgmine etapp.

Koostati kaart, millelolid märgitud kalamajandite asukohad, rõivaste ja teelusikate realiseerimise piirkonnad ning paikkonnad, kus kõnekeeles kasutatakse sageli «ju»-d. Vastavalt sellele kaardile kontrolliti kõiki kaheksateistkümne- kuni kahekümneaastaseid noori. Tegemist oli just kutsealuste eas noortega, kes olid sõjaväearvel. Nii võisid otsimisel abiks ol1a rajoonide ja linnade sõjakomissariaadid. Sõjakomisariaadid olidki meelsasti valmis uurijat abistama. Sherlock Holmesi ajal oli kurjategija otsimine enamasti paari-kolme detektiivi asi. Nii rohketest abimeestest, nagu neid on praegustel uurijatel, ei võinud kuulus kriminalist aga unistadagi.

Kontrolli esimene päev ei andnud tulemusi. Tagajärjetuks jäid ka teine ja kolmas päev. Kuid Sergei Aleksejevitš oli millegipärast kindel, et asub õiget teel.

Olgu kurjategija nii kaval kui tahes, karistusest ta ei pääse. Uurijate poolel on üldsuse laialdane toetus, kogemused, oskused ja kriminalistika. Kuid kõike seda tuleb kasutada arukalt, operatiivselt, kuid liigselt kiirustamata. Kõikvõimalikke versioone tuleb kontrollida maksimaalselt täielikult ja igakülgselt. Ja arusaadavalt tuleb rangelt kinni pidada sotsialistlikust seaduslikkusest, selgitada välja kõik

asjaolud, heitmata seejuures vähdmatki varju süütutele

inimestele. Sergei Aleksejevitš teadis suurepäraselt, et uurimise edu pant on hästi ja täpselt korraldatud koostöö miilitsatöötajatega. See koostöö eeldab informatsiopni vahetamist, uurimis- ja miilitsaorganite pidevat sidet.

Ka seekord tundis Barvenko igal sammul miilitsatöötajate abi: Passilauad otsisid hoolikalt välja kõigi 1940., 1941., 1942. ja 1943. aastal sündinud ja passi saanud Eduardide ja Pavelite fotod. Koostati album kõigi Eduardide ja Pavelite ülesvõtetest.

Selles albumis oli nelisada seitsekümmend kaks pilti. Vabariigi kõigist rajoonidest oli välja valitud nelisada seitsekümmend kaks Eduardi ja Pavelit.

Kuid kes neist on need, keda otsib uurija? Loomulikult võisid otsitavate pildid olla just siin, selles albumis.

Sergei Aleksejevitš uuris iga fotot, nii et silmad võttis kipitama. Ta võrdles kõiki ülesvõtteid isikukirjeldustega. Suusõnaline kirjeldus rajaneb kriminalistika poolt väljatöötatud välistunnuste teaduslikul süsteemil. Kuid isikukirjeldus koostatakse selle põhjal, mida ütlevad tunnistajad, see tähendab inimesed, kes pole kursis isikukirjelduse kriminalistikaalase terminoloogiaga. Välimust kirjeldades kasutavad nad tavalisi, argipäevaväljendusi, mistõttu pole vähstatud vigade, isegi rohkete vigade võimalus.

Vastata küsimusele: kas selles albumis on tagaotsitavate Paveli ja Eduardi fotod, võisid ainult need, kes olid nodrmehi näinud. Ainult nemad võisid poisse ära tunda.

Seda tuli teha väga ettevaatlikult, rahulikult et siingi vigu vältida.

Barvenkov jõudis otsusele, et käes on aeg Abhaasiasse sõita.

Alles mõni tund tagasi oli ta läbi ümmarguste lennukiilluminaatorite jääahelais Volgat vaadanud, nüüd aga oli ta maailma kõige sinisema mere - Musta mere äären. Kuid paraku polnud uurijal mahti kauneid vaateid nautida. Tund aega pärast kohalejõudmist istus ta juba Gudauta rajooni prokuröri kabinetis. Tema ees laual olid albumid.

Lehekülg lehekülje järel vaatasid kohalekutsutud tunnistajad tähelepanelikult võõraste inimeste fotosid.

Tunni1stajaid oli viisteist. Nad lehitsesid pikkamisi albumit. Kabinetis valitses vaikus. Inimeste näod olid pingul.

Magia Gvadžava oli teistest sagedamini neid poisse aias

kohanud. Ka Magia oli aidanud puuvilja koristada. Kõige olulisem on see, mida lausub tema.
Tihedad mustad kulmud kipras, silmitses ta fotodel jäädvustatud nägusid, mõtlels pikalt. Pärast iga fotot tõstis ta silmad, võrdles veel ja veel kord, kontrollis mälu. Üksteise järel libisesid viieteistkümne tunnistaja silme eest läbi fotod. Foto number 7, 10, 16,. 20, 2~, 28, 50, 64, 95, 128, 130...
«Ei, ei,» laususid tunnistajad vaikelt.
Foto number 133. Magia sosistas üksnes huultega:
«See on tema.»
Kõik vaatasid tema otsa, seejärel pöörasid silmad fotole. «Jaa, see on tema, tundsin ta ära. See on Pavlik . . .» Magia silmitses jälle ülesvõtet ja tõstis siis uuesti silmad.
«Ma ei eksinud, ,seltsimees uurija,» lausus ta juba valjemini. «See on tema.»
Naise silmades aga olid pisarad, .1,
Foto number 133. Pulstobajev, Pavel Grigorjevitš, Kes see Pustobajev siis õieti on?»
...Lennuk, mille pardaloli Barvenkov, maandus Kaasni lumisel lennuväljal.
Jaa, ka .s,ün oli vaja äärmist ettevaatlikkust. Pisimgi viga võis kõik ära rikkuda. Kuulati üle inimesi, kes elasid Kaasanis Pustobajevi naabruses. Neile näidati Gvadžavade majast leitud esemeid.
«Jah, see on Pavliku kuub. Olen seda tema seljas näinud,» kinnitas elatanud naine.
Peatselt selgusid ka teised tähtsad asjaolud: Pavel Pustobajev oli koos oma sõbra Makaroviga käinud Gudautas.
Mitte kellelegi ei, öeldud, mis eesmärgil esemete äratundmine korraldati. Võib-olla olid need asjad poistelt varastatud, võib-olla olid nad need ära kaotanud. Mõned asjad olid tuttavad ka Makarovi naabritele. Kuid Makarovit ei kutsutud, ju Edikuks, vaid Gennadiks.
Nagu välgusahvatus valgustas uurijat aimus. Talle meenus äkki, et Magia oli paar korda sassi läinud ja nimetanud Edikut Gennadiks. Hiljem oli ta kuidagi seosetult seletanud, et Edikuks kutsuti nende vennapoega ja nad hakkasid ka toda võõrast poissi niiviisi hüüdma. Sergei Aleksejevitšil oli tol hetkel maadlemist muude mõtetega ja ta polnud sellele detailile tähelepanu pööranud. Nagu nüüd selgus, oli just see detail väga oluline. «Säh sulle, vanale pässile,

veel üks õppetund,» mõtles ta. «Kui ei taipa, päri uuesti. Oled ju uurija. . .»
Järgmine etapp. Asju kutsuti ära tundma Pustobajevi ja Makarovi omaksed.
Nood olid erutatud, küllap aimas süda halba. .
«Jaa, need on meie poegade asjad. Mis nendega on? Kuid uurija ei võinud neile midagi öelda.
Ülekuulamiisel oli Pavel Pustobajev.
Kõik oli õige, isikukirjeldus oli täpne: nooruk oli keskmist kasvu, nägu oli tal veidi piklik, nina sirge, juuksed tumeruuged, lõug terav.
«Gudauta rajoonis pole ma olnud,» ütles ta süngelt, «ju ei tea ka mingit Lõhnõt.»
Sergei Aleksejevitš märkis ära ka kuuldud «ju».
«Ehk siiski tuleb meelde: suvi, meri? Kohe pärast Gudautat viib tee vasemale, Lõhnõ külla. ..»
«Pole aimugi.»
«Kuulake siis, mida räägllib Magila Gvadžava.»
Ja uurija luges ette ülekuulamisprotokolli.
«Sel suvel palusid minu õe juures suvekorterit kaks noormeest. Neid kutsuti Pavlik ja Edik. Nii nimetasid nad ennast :ise. Sel päeval, kui suri mu õde, läksid nad koos temaga loomi ajama ega tulnud enam tagasi. ..»
Pustobajev kehitas õlgu:
«No ja siis?» .

«On see teie kuub?» küsiis uurijra ja asetas ootamatult kuue Pustobajevi ette. Pustobajevi erutus oli silmanähtav.
Kuid uurija ei rutanud pärimistega. Pustobajev niheles närviliselt toolil, pea sügavale rinnale langetatud. .
«Jlah, need olime meie. . .»
Ta palus suitsu ja hakkas siis järsku rutakalt, võristades jutustama kõigest, mis oli juhtunud alates päevast, mil nad otsustasid sõita Musta mere äärde, kuni tolle, viimase päevani.

«Meil oli plaanis võtta raha, kuid see läks luhta. Pöördusime küll maja juurde tagasi, aga nägime, et onu Volodja tuli linna poolt oma autoga. Ei jäänud muud üle kui sääred teha. Isegi meie asjad jäid maha.»
Makarovi tundis vastastamisel ära Himura mees.

«Tema õige nimi on Gennadi,» ütles ta, «kuid meie kutsusime teda Edikuks - ta on sarnane meie sugulasega, kelle nimi oli Edik.»

Uurimisel tehti kindlaks, et Kaasani linna alalised

186

elanikud Pustobajev ja Makarov lahkusid isegi vanematele sellest kõnelemata, omavoliliiselt töölt ja siirdusid järjekordsele ringreisile. Enne Suhhumi jõudmist käisid nad paljudes linnades. Suhhumist mindi Gudautasse.

Selgus, et see polnud nende esimene reis. Õppida polnud noormeestel himu, sestap läksid tehasesse tööle, kuid neist ei saanud ka töölisi. Kui teised tööle asusid, võtsid nemad kaardipaki välja. Siis sigines neile ka semu - elumees, kes õpetas neid veini jooma ja pajatas pikalt-laialt oma seiklustest, sellest, kus oli käinud ja mida näinud.
«Lähete siin hapnema, sinjoorid,» muigas ta virilalt. «Minge parem ilma vaatama.»

Noorukitele hakkas Gudautas kangesti meeldima. Nad käisid suplemas ja päevitasid, kuid rahast tuli nappus kätte. Oli vaja midagi ette võtta. Poisid otsustasid mõne kohaliku elaniku paljaks röövida. Lõhnõ einelauas said nad tuttavaks Vladimir Gvadžavaga ja leppisid kokku, et saavad tema majas suvekorteri, ühtlasi aga aitavad puuvilja korjata. Kogemusi oli noorukitel juba parasjagu, seepärast nad..varjasid oma õiget elukohta ega näidanud kellelegi dokumente. Ent oma asju - ilmseid süütõendeid nad kaasa võtta ei jõudnud.

Abhaasi' ANSV Ülemkohus mõistis P. Pustobajevile kõrgeima karistusmäära ja G. Makarovile pikaajalise vabadusekaotuse.

14. KIVI HÕLMA ALL

1962. aasta augusti lõpul komandeeriti Valgevene NSV Prokuratuuri eriti tähtsate asjade uurija Mihhail Karpovitš Gomeli oblasti rajoonikeskusse Žitkovitšesse. Paari viimase aasta jooksuloli selles rajoonis Mlõnoki ja Kolno külas toime pandud mitu ohtlikku, jultunud kuritegu.

1957. aasta septembri alguses süüdati kolhoosnik Ivan Polozi maja. Tulekahju õnnestus kiiresti kustutada ning Polozi majapidamine ei saanudki peaaegu kannatada.

Selsamal aastal varastati teedevalitsuse laost, mis asus Pripjati vaikse lisajõekese Skripitsa kaldal, kaks puuda ammoniiti., sada viisteist detonaatorit ja mitusada meetrit süütenööri. Teedevalitsus vajas kõike seda tulvavee ajal jää purustamiseks.

1958. aastal ööl vastu 6. novembrit süttis põlema pensionär Semjon Kisseljovi kuur, sama aasta 9. novembri õhtul

188

viskas kuri käsi ikolhoosnik Nikolai Dubovitši maja aknasse raudvõru külge kinnitatud telliskivi. Mitte keegi laua ümber istunuist märkimisväärset häda ei saanud, kuid pidupäevaõhtu oli rikutud ning ehmunud inimesed ei saanud hommikuni sõba silmale.

1959. aasta sügisel põles maha kooliõpetaja Sergei Gavrilovi kuur. Täpselt kuu aega hiljem aga kadus külast Ivan Poloz, kelle majale oli tuli otsa pandud juba varem. Kadumaläinu otsingud ei andnud tulemusi. Polozi kadumine jäi seletamatuks kõigile külaelanikele, kaasa arvatud ka omaksed.

Oktoobris 1961 visati miilitsa piirkonnavoliniku Aleksandr Gussevitši maja katusele lõhkeainepakk - endatehtud miin. Gussevitš ise sai raskesti vigastada. Tänu õnnelikule juhusele naine ja lapsed kannatada ei saanud: nad magasid raudvoodis ja plahvatusest sissevarisenud laeosa jäi sängiotsale pidama.

1961. aastal ööl vastu 8. novembrit oli Kolno külas taas tulekahju: põles kolhoosnik Vassili Paškevitši -maja. Enne seda oli ühel ööl Paškevitši õues lajlatanud lask. Õnneks ei saanud mitte keegi tuleka.hju ega lasu läbi kannatada.

Tulekahjule järgnenud ööl aga tulistati jahipüssist Žitkovitšis elavat miilitsatöötajart Dmitri Ozertšukki, kes sai haavata.

1961. aastal tulristati ööl vastu 5. detsembrit kolhoosnik Jelena Solopova aknasse.

Ning lõpuks, 1962. aasta mai laupäeval lasti õhku hoone,
kus asusid rajooni miilitsaosakond ja. prokuratuur.

Säärane on ülevaade kuritegudest, mille panid toime inimesed, kelle isikut ei õnnestunud pikka aega välja selgitada. Ei saa just öelda, et kohalikud miilitsa- ja prokuratuul1itöötajad kurjategijate tabamiseks ja paljastamiseks mitte midagi poleks teinud. Kuid tutvudes põhjalikult rajooni, samuti Gomeli oblasti uurijate teostatud juurdluse materjalidega, veendus Mihhail Karpovitš järjest enam, et uuritud oli asjatundmatult ja pealiskaudselt. Selgus, et mõningad ülalloetletud episoodid, nagu juristid ütlevad, polnud isegi registreeritud. Ülejäänuid oli iseloomustatud kui juhuslikke ning seetõttu olid need täieslti vääralt kvalifitseeritud.

Näiteks lõpetati teedevalitsuse laost lõhkeaine varastamise asi seetõttu, et «kurjategijaid ei leitud kuu aja jooksul pärast asja algatamist». Uurimisorganid esitasid koh-

tusse materjalid teemeister Golovko vastutuselevõtmiseks. Golovkole mõisteti kolm kuud vabadusekaotust «lohakuse eest lõhkeaine hoidmisel». Kõige olulisem oli aga see, et tõeliised kurjategijad ei jäänud üksnes karistamata, vaid neid üldse ei leitudki.

Miilitsatöötajat Ozertšukkii, keda tulirelvast haavati, süüdistas uurija röövpüügis. Uurija pakkus välja niisuguse versiooni: Ozertšuk läks sel ööl kalamajandi tiigile kala püüdma, kus valvurid tema pihta tule avasid.

Tol ööl olid kalatiikide valvurid tõepoolest tulistanud: neile oli paistnud, nagu paneks keegi võrke vette. Kas aga midagi säärast ka tegelikult toimunud oli, seda ei teadnud keegi - valvuritel ei õnnestunud mitte kedagi kinni võtta.

Lugedes väljamõeldud versiooni tõestatuks, ümberlükkamatute faktidega kinnitatuks, tegi uurija järelduse:

«Kod.Ozertšukki ei haavatud mitte tema õues, nagu ta kinnitab, ega ka mitte kättemaksu ajendil, nagu ta oletab, vaid ta sai haavata, püüdes kalamajandi «Beloje» tiigist ebaseaduslikult kala. Kehaliste vigastuste tekitamine Ozertšukile kalamajandi töötaja poalt on õiguspärane ega siisalda kriminaalkuriteo koosseisu. . .»

Karpovitš luges neid dakumente ja mõtles mõrullt, mida küll neis rohkem on, kas juriidilist kirjaoskamatust või hoolimatut suhtumist oma töösse, oma elukutsesse ja lõpuks, inimeste kaitsmisse?

Sest toda uurijat ei pannud mõtlema isegi see, et valvurid eitasid kategaarililselt inimeste pihta tulistamist – nad olid hirmutamiseks paugutanud õhku. Kõigele lisaks polnud Ozertšuki rinnast väljavõetud endatehltud kartetš isegi ligilähedane nendele laengutele, mida kasutasid kalamajandi valvurid.

Ozertšuk kirjutas oma kaebuses: «Uurimisorganite mõningate töötajate süü tõttu on kurjategija

jäänud karistamata ja võib jälle minuga arveid õiendada. Olen sunnitud lahkuma Zitkovitši rajoanist ja kolima teise kohta.»

Ent ka sellele rahutuks tegevale kaebusele ei pööratud vajalikku tähelepanu. Ozertšuki kaebus anti edasi Zitkovitši prokurörile, kes juba varem oli uurija versiooni õigeks pidanud ja pistis nüüd kirja kalevi alla.

Nikolai Dubovitši naine Anna Stepanavna kirjutas uurimisorganitele: «Telliskivi viskasid pühade ajal meie aknasse kurjategijad. Sellega nad ei lõpeta. Viimasel ajal on Kolno ja Mlõnaki külas sagenenud huligaansus ja ban-

190

ditism. Võtke tarvitusele abinõud. Ilja Moroz teab ja võib tunnistada, kuid ta kardab nimetada kurjategijate nimesid, sest tahab elada.»

Selle avalduse põhjal kriminaalasja ei algatatud. Miks? Mis alusel? Sellepärast, et avalduse kirjutaja mees olevat olnud tol õhtul purjus ja võinud ise visata oma aknasse kivi!

Selles vastab tõele üksnes esimene pool: jaa, Nikolai Dubovitš oli tõepoolest napsi võtnud, sest oli ju pühadeõhtu ja lauas istusid ka külaliised. Muide, seda mitte keegi ei eitanudki. Kust siis uurija säärane veendumus: «Võis ise visata kivi oma aknasse.»? Ja mis juriidiline vormel «võiks» üleüldse on? Kui kaugele võib see uurija viia?

Mitte ühegi süütamise puhul ei algatatud kriminaalasja. Rajooni miilitsaosakond andis kannatanutele õiendid, et «tulekahju põhjused on kindlaks tegemata». Need õiendid esitati kindlustussummade saamiseks.

Niisiis, Žitkovitši rajooni korravalvurid üksnes ei soovinud põhjalikult uurida, vaid- peale selle veeretasid veel materiaalse vastutuse bandiitide kuritegude -eest riigi kaela.

Külades aga liikusid ringi mitmesugooed jutud, inimesed nimetasid võimalikke kurjategijaid. Mõistagi oli vaja ka need jutud kõrva taha panna.

Aleksandr Gussevitši majas taimunud plahvatuse kohta algatati tolsamal päeval kriminaalasl. Kuid uuriti mehaaniliiselt ja ükskõikselt. Esitati ja kontrolliti täiesti. ebatõepäraseid versiaone. Üks neist näiteks oli niisugune: aga. võib-olla leidis plahvatus aset seetõttu, et Gussevitš ise lõhkeainega ettevaatamatult ümber käis?

Ehkki uurijal polnud mitte mingj.suguseid, ka mitte kaudseid andmeid selle kahta, et Gussevitš oleks hoidnud kodus lõhkeainet, uuriti seda versiooni igast kandist.

Ka miilitsa- ja prokuratuurimaja õhkulaskmise kohta algatati kriminaalasi. Üks rajooni elanik ütles uurijale, et plahvatuse korraldas Ivan Sakula. Uurijail oli põhjust Sakulat kahtlustada. Vahetult enne seda sündmust oli Sakula kinnipidamiskohast tagasi tulnud. Miilits oli teda kaks korda puskariajamise eest kohtu alla andnud. Võeti tarvitusele abinõud Sakula tabamiseks. Teda leida aga ei õnnestunud. Sugulased ütlesid, etta olevat sõitnud Kasahstani ja et kirju temalt ei tule. Välja kuulutatud tagaotsimine ei andnud tulemusi ja seegi uurimine peatati.

191

Jäi veel Ivan Polozi salapärase kadumise lugu. Sellest oli möödas peaaegu kaks aastat, kuid kuulda polnud midagi - mees oli kadunud nagu vits vette. Isegi laipa ei leitud kusagilt. Paistis, et pole mingisuguseid jälgi, mitte mingisuguseid tõendeid. .

Selle asja võttis käsile Gomeli oblasti prokuratuuri noor uurija Grigori Satsevitš. Erinevalt oma kolleegidest, kes enne teda olid Žitkovitši asjadega tegelnud, oli Satseviitš järelemõtlik ja tähelepanelik mees, kellel oli hea uurijasoon. Käies külapoodides ja klubis - seal, kuhu kogunes rahvast -, jälgis ta hoolega, mida inimesed räägivad. Märkamatult, möödaminnes, otsekui juhuslikult, tegi ta ise juttu tervet rajooni vapustanud sündmustest.

«Viimane kord nähti Polozi Mihhail Morozi pool, see lõikas tal juukseid,» kuulis uurija ühe niisuguse jutuajamise aegu.

Satsevitš hakkas tasapisi andmeid koguma. Küsitles naabreid, sugulasi ja tuttavaid. Jaa,

tõepoolest, Poloz oli käinud Morozi pool ka varem. Nad olid sugulased. Ainult viimasel ajal olevat Poloz Moroziga nagu tülli läinud. Millest pahandus algas, seda ei teatud. Mihhailil oli kodus juukselõikamismasin ja külamehed käisid vahel tema juures endal juukiseid pügamas. .

Uurija Satsevitš kutsus Morozi ülekuulamisele. Tema ees istus umbes viiekümnene kuivetu ja sooniline.mees, silmad. sügaval koobastes.. Morozi pilk ärevust ei reetnud. Uurija ei kiirustanud. Lehitsedes pabereid, jälgis ta vargsi vestluskaaslIast.

«Öelge, Moroz,» küsis Satsevitš viimaks, «kas teil on kodus era-juuksuritöökoda?»

«Ee-ei,» venitas Moroz - ilmselt poJnud ta seda küsimust oodanud. «Masin mul on... aga ma. .. Tuttavatel vahel niisama lõikan...»

«Ja ka sugulastel?»

«Nojah. . .»

«Ja raha neilt ei võta?»

«Ei võta. .. niisama, aitäh eest. Kas ma siis seadust ei tunne?»

«Ka Ivan Polozil lõikasite juukseid aitäh eest?»

«Jaa... seesamune... ei...»

«Kas jaa või ei? Raha eest või tasuta?»

«Ilma.»

«Aga tema. kirjutab. . .»

Uurija tegi pausi ja märkas tahes-tahtmata, kuidas nende sõnade juures Morozi silmis tuluke loitma lõi ja otsekohe kustus. See oh uhteaegu ärev Ja otsekui parastav, jõudis Satsevitš tähele panna.

«Tema aga kirjutab,» jätkas uurija, otsekui poleks Morozi erutust märganudki, «et teie olete viimane inimene kes nägi Polozi, ja see oli just siis, kui te tal juukseid lõikasite.»

«Kes? Kes seda ütleb? Kes kirjutab?»

«Tunnistaja Trofimov. Kuhu siis Ivan Poloz teie juurest läks, kui olite tal juukseid lõiganud?»

«Ma... ma ei tea...»

«Aga teie juurest ta ei väljunud?»

«Ei. .. .see tähendab et... ma ei tea. . .»

«Öelge, Moroz, kuhu te laiba peitsite?»

«Ma pole tapnud.. . pole tapnud...»

«Kes tappis?»

«Ma räägin kõik ära. Tapsid Ilja ja VladimirMoroz. Mu nõod. Ainult nemad...»

Selgus, et ülekuulamise plaan, mille uurija oli hoolikalt läbi mõelnud ja üksikasjaliselt ette valmistanud, oli õige. «Kiirustada ei ole mõtet,» pidurdas Satsevitš ennast.

«Te siis kinnitate, et Polozi tapsid Ilja Moroz ja Vladimir Moroz?»

«Jaa. Nemad.»

«Hea küll. Kirjutage oma tunnistusele alla. Näete, siia.»

Ülekuulatava käed värisesid märgatavalt, kui ta oma allkirja kirjutas. .

«Nüüd aga tutvuge selle dokumendiga,» lausus Satsevitš rahulikult ja ulatas Morozile paberilehe. See oli vendade Morozide avaldus. Nad kinnitasid. et Mihhaili naine oli neile rääkinud: samal öösel, kui kadus Ivan Poloz, oli tema. mees koidikul koju tulnud ja purjuspäi lobisenud: «Nüüd Ivan enam ei kaeba.»

«Jama, naine ei saanud minu vastu tunnistada. Ma pole niisugust asja rääkinud. . .»

«Ometi kinnitab ta seda ka ise,» ütles uurija ja nihutas Morozi ette protokollilehed. «Lugege.»

Morozi naine Kamelia, tasane, nagu heitunud naine, vaikis uurija juures kaua ja kuivatas ühtelugu pisaraid, enne kui võttis südame rindu ja lausus lühidalt: «Jaa, Mihhail ütles. Ja koju tuli aoajal,

pärast todasama ööd, kui Ivan meie pool käis.»

193

Külas ei räägitud asjata, et Kamelia Antonovna on «elav südametunnistus». Uurija teadis ka seda, et elu selles perekonnas ei sobinud. Mihhail oli viimasel ajal hakanud tihti jooma, sõbrustas halva kuulsusega inimestega. Kolhoosis ta ei töötanud, vaid sokutas end mingisugusesse hulkuvasse artelli, tegi asja ees, teist taga naisele armukadedusstseene ning peksis teda korduvalt. Arusaadavalt ei tõendanud kõik need asjaolud Morozi osavõttu tapmisest, kuid nad iseloomustasid teda inimesena, ja uurija ei tohi sääraseid asju ignoreerida.

Moroz aga vaikis. Ta istus, pea sooniliste käte vahel. Uurija ei kiirustanud teda tagant...

«Muudan oma tunnistusi,» teatas Moroz lõpuks. «Valetasin nõbude peale. Ma ei salli neid. Võib-olla on selleks ka põhjust. Mul on nendega vanad arved klaarida. Seekord jäid nemad peale. . .»

«Kes tappis Polozi?»

«Pange kirja.. Trofim Snegurov ja Vladimir Juhnevitš.

Nägin, kuidas nad Ivanist kinni kahmasid. Ivan lõi Snegurovit, algas kaklus. .. Ja ma panin plehku. . .»

Trofim Snegurovit külas ei olnud. Varsti pärast seda, kui Ivan Poloz kaduma jäi, tabati Snegurov kolhoosilaost peedi varastamiselt ning puskariajamiselt ja ta arreteeriti. Antud hetkel kandis ta karistust. . .

Uurija esitas vastavatele organitele taotluse, ja Snegurov toodi ülekuulamisele. See oli roosajumeline ja tugev kuuekümne kahe aastane mees, kelle põski kattis tihe traatjas must habe.Mehe silmad vaatasid puhmaskulmude aIt usaldavalt, peaaegu lapseliku uudishimuga.

«Olge lahke, kodanik uurija, teie küsige, mina aga vastan. Tagasi ajada on rumal ja mõttetu. Olen läbi ja lõhki süüdi.»

«Te siis ei eitagi, et olite osaline Ivan Polozi tapmises?» .

«Üks hetk!» Snegurovi silmades oli ülim hämmastus: «Te ei saanud minust õigesti aru. Seda pole ma teile öelnud. Mingisugusest mõrvast pole mul aimugi. Pole kuulnudki.»

«Milles te siis ennast süüdi tunnistate?»

«Kuidas milles? Ilmselt olete te minu toimikuga tuttav. Seal seisab kõik kirjas: seitsmekümne viie kilogrammi peedi vargus ja puskariajamine. Tunnistan üles. Juhtus. Mis oli, see oli. Kannan selle eest täielikku ja teenitud

194

karistust meie Nõukogude seaduste kohaselt. Mis parata, olen patune. Saatan võttis võrku.»

«Kuulge, Snegurov,» ütles Satsevitš, «tunnistage üles, milleks teile oli vaja peete ja puskarit? Rahast teil puudust pole, riigilt saate pensioni, ise ei joo. Ka pulmi potnud teil minu teada tollal oodata.»

Sekundi murdosa jooksul vilksatas Snegurovi usaldavates silmades peataolek. Kuid see oli vaid ülipõgus viiv. Seejärel vaatasid tema silmad taas siiralt, otse ja vaid õige pisut hämmeldunult uurijale otsa.

«Võin tunnistada: tuli tahtmine pisut raha teha. Oli üks ilus unistus: koguda teatud summa ja osta kas või vana autoloks, sõita sellega veidi mööda ilma, kaeda, kuis inimesed elavad. Ennast näidata.»

«Kuid teil pole ju juhilubasid. Pealegi on teil teie käega raske lubasid saada.»

«Sellest pole häda. Alati võib leida kompanjoni, kellel on load. Nii on isegi mõnusam, uskuge mind.»

«Mihhail Moroz aga kinnitab, et nägi, kuidas teie koos Juhnevitšiga haarasite Polozi kinni ja kuidas. Poloz teid lõi. Kas oli nii?»

«Väljamõeldis, kodanik uurija. Või kui täpsemalt öelda, siis jultunud vale. Vannun teile. Milleks pidin ma pma käsi Poloziga määrirna? Tema mind ei seganud. Tema elas oma elu. Samuti mina.»

«Kunagi te olite vist sõbrad?»

«Meie küla pole suur, teed on kitsad, isegi kui tahad, ei pääse teineteisest mööda. Kuidas jätta inimesele «tere» ütlemata, kui ta vastu tuleb?»

«Aga kui ta teele ette jääb?»

«Ma pole uhke. Võin ka kõrvale astuda.»

Niisugune sõnaduell kestis üpris pikka aega: Snegurov oli kaval rebane ja tegi osavaid haake, põikles küsimustele vastamisest kõrvale, puistas nalju ja kõnekäände.

Hoolikalt ja põhjalikult valmistas Satsevitš ette Mihhail Morozi ja Snegurovi vastastamist. Enne seda aga kutsus ta ülekuulamisele Juhnevitši. Vladimir Juhnevitš oli kuuekümne kolme aastane, lüheldast kasvu ja kõhn, käitus

iseteadvalt. Juhnevitši vasakus silmakoopas oli kunstsilm.

Rajooni miilitsaosakond oli algatanud tema vastu kriminaalasja seoses kodanik Tatarinovi avaldusega, et Juhnevitš olevat ähvardanud teda tappa. Oli ka veel Kisseljovi

195

avaldus, milles öeldi, et Juhnevitš on osaline tema kuuri süütamises.

Kuid nagu eelnenud ülekuulamistel, mille oli viinud läbi rajooni miilitsaosakonna uurija, eitas Juhnevitš ka nüüd kategooriliselt oma osavõttu kuritegudest.

«Olen siin uus inimene,» seletas ta, «sissesõitnu, ütlen inimestele näkku, mida neist mõtlen. Seepärast mind ei armastata ja räägitakse igasuguseid asju kokku.»

«Aga Kisseljov kir]utab, et te süütasite tema kuuri, et olite enne seda ähvardanud pista talle punase kuke räästasse.» .

«Kuuri pani Kisseljov ise põlema, et kindlustussummat kätte saada.»

«Jääte oma sõnade juurde? Ja teil on tõendeid?»

«Ei, ma oletan nõnda. Ega temalgi ju minu vastu süütõendeid ole.»

«Kuid te ometi ähvardasite Kisseljovi, et panete ta kuuri põlema?»

«Ei.»

«Koltunov on tunnistaja. Ta kinnitab Kisseljovi sõnu.»

«Nad pöörasid mu sõnad pea peale. Ütlesin: «Niisugused kolhoosiperemehed nagu Kisseljov võivad kogu majandi tuulde lasta.» .. . »

Süütõendite alusel otsustas Satsevitš Juhnevitši vahi alla võtta. Prokurör sanktsioneeris tema otsuse. Juhnevitš hakkas, ärritatult protesteerima:

«See on ebaseaduslik! Teil tuleb selle eest vastust anda!»

Järgmiseks ülekuulamiseks oli mees aga rahunenud ja ütles uurijale usalduslikult:

«Otsite valest kohast, noormees.»

«Mida te sellega öelda tahate?» päris Satsevitš.

«Ma juba ütlesin teie eelkäijaile, kelle kätetöö see on.

Kisseljovi kuurile pani tule otsa Poloz. Kõik muu aga saatis korda Ivan Sakula. Just teda on teil vaja. Ta on nõukogude võimu peale tige. Maksab kätte. »

Toimikus oli tõepoolest Juhnevitši sellekohane avaldus.

Nagu juba eelpool öeldud, kuulutasid miilitsaorganid Polozi ja Sakula tagaotsitavateks, kuid otsimine ei olnud tulemusi andnud. Ivan Polozi ega Ivan Sakulat ei leitud kusagilt - ei elusalt ega surnult. Siis katkestatigi uurimine

Polozi ja Sakula süüdistusasjas.

Uurija Satsevitšil läks korda kindlaks teha, et tegelikult varastas kolhoosilaost seitsekümmend viis kilo peeti

196

Sakula. Kuid Sakula ei viinud peete mitte oma koju, vaid Snegurovi juurde. Seejärel ta kadus. süü

aga võttis millegipärast endale Snegurov. Keegi naine oli näinud kuidas tundmatu mees tassis ühekorraga kahte kotti. Snegurovile
poleks see jõukohane olnud: tema parem käsi ei funktsioneerinud, oli kärbunud. Toimikus oli arstitõend; mõne aasta eest oli Snegurov puid lõhkudes sõrme otsast raiunud. Tekkis veremürgitus.

Millegipärast polnud uurijad ega kohus sellele tähelepanu pööranud. Sellest oli ju küllalt, kui süüdistatav süü omaks võttis! Nüüd oli Satsevitšil kaudne, kuid väga tähtis süütõend. Ta otsustas aga esialgu vastastamisega mitte kiirustada, vaid lasta käiku just see tõend. Arvestus oli täpne: järjekordsel ülekuulamisel Snegurov tunnistas: .

«Jaa, ma nägin, kuidas Poloz tapeti. Tappis Mihhail Moroz.»

«Kes veel tapmisest osa võttis?»

«Ainult tema. Mina nägin pealt.»

«Kas teiega oli ka Vladimir Juhnevitš?»

«Ei, Juhnevitšit polnud.»

«Rääkige üksikasjaliselt, kuidas see toimus.»

Snegurovi sõnade järgi olid Mihhail Moroz ja Ivan Poloz tõepoolest kunagi lähedased sõbrad olnud. Nad olid isegi sugulased. Siis aga hakkas Mihhail kahtlustama, et Ivanil on vahekord tema naisega, ja kord jälle purjus olles tegi ta skandaali. Algas kaklus ja Mihhail lõi Ivani mitu korda haamriga. Hiljem peitnud ta ka laiba ära.

Moroz omakorda kinnitas, et Ivani tapsid Snegurov ja Juhnevitš, tema aga oli aidanud Snegurovil laipa peita. Nad matnud laiba tiigi kaldale.

Uurijad sõitsid koos Moroziga juhatatud kohta. Kaevati ühes kohas, siis teises, aga laipa ei olnud. Nüüd kõneles Moroz muud:

«Meelest läks ära. Ta maeti Bištševštšina metsatukka.» Moroz viidi kohale. Ta näitas väikest küngast.

«Siia.»

Seitsmekümne viie sentimeetri sügavusest leiti luid. Ekspertiis näitas. et tegemist on lamba kontidega. .

Moroz ja Snegurov andsid ilmselt vastukäivaid tunnistusi, muutsid neid, vassisid. Mis Juhnevitšisse puutus, siis tema eitas üleüldse igasugust osalust kuritegudes, mis olid Mlõnoki ja Kolno külas toime pandud. Niisuguses olukor-

ras oleks vastastamine uurimise veelgi rohkem segi ajanud, selle ummikusse viinud.

Säärasel üpris kriitilisel momendil tuli noorele, kuid ennast heast küljest näidanud uurijale Grigori Satsevitšile appi Mihhail Karpovitš vabariiklikust prokuratuurist. Sõja ajal oli Mihhail Konstantinovitš olnud Valgevenemaa metsades partisan. pärast Nõukogude armee saabumist jäeti ta kui partisanikomissar kodumaile korda looma.

Nood ajad oli rasked ja ohurohked. Pärast seda kui hitlerlased jalga lasid, varjas end Valgevenemaa laantes, külades ja linnades, kõige enam aga, piiriäärsetes metsades rohkesti igasugust inimrämpsu: vlassovlasi, banderalasi, fašistide sabarakke - endisi politseinikke ja külavanemaid. Mihhail Konstantinovitš sai kolmel korral haavata, kusjuures üks kord bandiitide käe läbi juba pärast seda, kui lahingukära neis paigus oli vaibunud.

Hommikul kogunesid Mihhail Karpovitš Grigori Satsevitš ja rajooni prokurör Vassili Sergijevitš prokuröri väikesesse kabinetti, et arutada olukorda. Satsevitš informeeris ülekuulamiste käigust, rääkis sellest, mida oli juba saavutatud ja mis oli antud momendiks juurdluse käsutuses. Mõnikord ütles sõna sekka ka rajooni prokurör, kes oli Satsevitšit abistanud.

Mihhail Konstantinovitš kuulas tähelepanelikult, esitas aeg-ajalt küsimusi, mõnel korral kiitis noort kolleegi, siis' jälle kibrutas tusaselt kulmu ja torises: «Ei, mitte nii!», pakkudes otsekohe välja oma lahenduse.Üldiselt aga jäi ta Satsevitši tööga rahule.

«Õigesti tegite, et alustasite uurimist just nimelt mõrvast. Siin on tegemist inimesega. . . Rohkesti niite, mis seovad ohvrit roimarite ja tunnistajatega.»

Mihhail Konstantinovitš tegi lahti portfelli ja võttis sellest kausta toimikutega.

«Kas teate,» lausus ta, «kui ma Minskis istusin ja kõiki neid dokumente lugesin, siis märkisin endamisi ära kolm üpris olulist seika. Kõigist juhtumitest, mis kahes külas on aset leidnud, kirjutasin eraldi lehele välja kannatanud. Ja iga nime kõrvale kirjutasin õige põgusalt, mis inimene keegi on.

Vaadake nüüd ise, mis välja tuleb. Ivan Polozi maja süütamine. Seejärel Polozi tapmine. Kes oli Poloz? Viimasel ajal aitas ta väga energiliselt miilitsa piirkonnavolinikku

Aleksandr Gussevitšit võitluses puskariajajate, tööpõlgurite ja spekulantidega.

Süüdati kolhoosi endise esimehe Semjon Kisseljovi kuur. Kisseljov on tänaseni aktivist, ta esineb kolhoosi koosolekutel ja teeb seda nii, et ajab vanapaganalegi hirmu nahka, nagu üks kolhoosinaine ütles. See naine lisas veel: «Olen ise kuulnud, kuidas Semjoni ähvardati.»

Piirkonnavoliniku Gussevitši majja visati endatehtud miin. Ainult tänu õnnelikule juhusele ei saanud keegi suuremat häda.

Sergei Gavrilovil põles kuur maha. Sergei Gavrilov on kooliõpetaja, rajooninõukogu saadik, kolhoosi seinalehe toimetaja, ajalehe kirjasaatja.

Dmitri Ozertšukki tulistati jahipüssist. Ta sai haavata. Ozertšuk on kriminaaljälituse töötaja. Kui palju ta on võidelnud kuritegevusega nendes külades!

On see juhus?» Karpovitš libistas pilgu üle! vestluskaaslaste ning vastas ise otsekui - äsja öeldut kokku võttes: «Ühekorraga nii palju juhuslikku olla ei saa. Siin. on tegemist seaduspärasusega.

See on esimene asjaolu.

Nüüd teine. Kas te märkasite, mis päevadel need sündmused toimusid? Enamasti pandi kuriteod toime meie pidupäevade eel või pühade ajal. Kisseljovi kuur läks

põlema 6. novembril. 8. novembril aga oli tulekahju Paškevitši majas. .Nendesamade pühade ajal kiputi kallale Ozertšukile. 5. detsembril, konstitutsioonipäeval puhkes tulekahju kolhoosnik Pavel Suškevitši majas. Ja lõpuks, rajooni miilitsaosakonna ja prokuratuuri hoone lasti õhku ööl vastu 1. maid.

Kas pole siingi kokkusattumisi paljuvõitu, kallid seltsimehed?

See on teine mõte mis tuleb pähe toimikuga tutvudes.»

Prokuröri kabinetti sigines vaikus.

«Aga kolmas?» küsis Satsevitš.

«Mis kolmas?» tõstis Karpovitš pea.

«Te ju rääkisite kolmest asjaolust, aga nimetasite vaid kahte.»

«Mis te ise arvate?» muheles Karpovitš.

«Te oletate, et tegutseb üks kurjategijate grupp?»

«Usun, et jah. Kuid see pole veel kõik.»

«Mis siis veel?»

«Kuritegude ja nende täideviimise iselootust nähtub, et

kurjategijad on vihased nõukogude võimu peale ja maksavad selle võimu esindajatele kätte. Läbimõeldult ja julmalt.

Muide,» lisas Karpovitš, «mis kolmandasse asjaolusse puutub, siis kuulub see juba oletuste valdkonda.»

«Pigem loogiliste konstruktsioonide valdkonda,» tähendas Sergijevitš.

«Mis siis ikka, loogika pole uurimisel just kõige kehvem asi,» möönis Karpovitš. «Kuid veel tähtsamad on faktid... Nüüd aga mõelgem sellele, kuidas edasi töötada. Millised on teie ettepanekud?» .

Moodustati uurimisbrigaad, kuhu kuulusid peale Satsevitši veel kolm rajooni prokuratuuri uurijat ja kaks rajooni miilitsaosakonna uurijat. Brigaadi juhiks jäi Mihhail Karpovitš. Kõigepealt võeti arvele kõik olemasolevad dokumendid: külaelanike avaldused, ülekuulamisprotokollid, kuriteokohtade vaatluste tulemused, ekspertiisiandmed, asitõendid jne. - ühesõnaga, kõik, mis puutus asjasse.

Seejuures ilmnes, et osa dokumente oli ära põlenud miilitsaosakonna ja prokuratuuri hoones toimunud plahvatusest tekkinud tulekahju ajal.

«Muide,» ütles Karpovitš oma abilistele, «usun, et kurjategijad mõtlesidki plahvatust korraldades esmajärjekorras just nendele dokumentidele, dokumendid segasid neid.»

Ei jäänud muud üle kui kaotsiläinud dokumendid taastada, küsitleda uuesti inimesi, veel kord korraldada sündmuskohtade vaatlusi.

Kui kõik dokumendid koos olid, töötas Karpovitš välja juba konkreetsema tegevusplaani, iga brigaadi liige sai täpse ülesande. Noil päevil sarnanes prokuratuuri hoone staabiga, kus käisid piirkonnavolinikud ning kolhoosnikud ja külaaktivistid, kes abistasid uurimisorganeid.

Uurijad tutvusid tähelepanelikult dokumentedega, kõrvutasid andmeid, vaidlesid.

«Vaadake siia,. Mihhail Konstantinovitš!» Prokuröri kabinetti, mille oli ajutiselt hõivanud Katpovitš, sisenesid rajooni miilitsaosakonna kaks noort uurijat. «Kas see on juhuslik kokkusattumus?»

Ja nad asetasid Karpovitši lauale kaks dokumenti: protokolli plahvatuskoha vaatluse kohta Gussevitši majas ja samasuguse protokolli vaatluse kohta paigas, kus tulistati kriminaaljälituse operatiivtöötajat Ozertšukki. Mõlemas

kohas oli vilunud uurija kohe pärast kuriteo kordasaatmist fikseerinud kurjategija jäetud jälgede rea.

Sammu pikkus - antud juhul 47 sentimeetrit -, ja laius võivad olla ühesugused paljudel inimestel. Kuid noored uurijad pöörasid tähelepanu veel ühele detailile: kummaski jälgedereas ei täheldatud, et jalalabad oleksid käies asetunud mingi nurga all. On aga teada, et see on kompjalgsuse tundemärk. Tuli välja, et Gussevitši hoovis ja Ozertšuki hoovis olid kuritegude päeval kaks kompjalgset inimest, kelleloli ühepikkune ja ühelaiune samm. Ja kumbki polnud rahul miilitsatöötajatega. Oli see kokku-sattumus? Juhus?

«Teil on õigus,» lausus Karpovitš, «seda tuleb kontrollida. Rääkige Ozertšuki ja Gussevitšiga.»

Dmitri Ozertšuk, kes pärast seda, kui talle kallale kiputi, oli kirjutanud tolle mureliku ja äreva kirja, oli lõppude lõpuks sunnitud - nagu ta oma kirjaski ütles – rajoonist lahkuma. Ta asus elama Puhliovitšisse. Ozertšuk oli alles noor mees, pikka kasvu ja laiaõlgne, nägu talumehelikult päevitanud - selge märk sellest, et tal polnud kombeks kabinetiseinte vahel istuda.

«Andestage, et me teid tülitame,» ütles Karpovitš, «kuid me uurime asjaolusid seoses teie elu kallale kippumisega üheksanda novembri öösel. Rääkige, kuidas see juhtus.»

Ozertšuki hämmeldunud silmad ütlesid, et säärast kõnelust ta ei oodanud.

«Te. . . kas te mõtlete seda tõsiselt?» küsis ta lõpuks.

«Täiesti tõsiselt.»

Ozertšuk ei suutnud end enam talitseda ja puhkes nutma. Tugev mehemürakas, kellel oli korduvalt olnud tegemist relvastatud kurjategijatega, kaotas enesekontrolli.

«Vabandage mind,» ütles ta, ning tema punetama löönud nägu tõmbles, «esimest korda elus hüppasin alt ära.

Esimest korda arvasin, et kurjategijad pääsevad karistusest. . . Jäin seda uskuma. Mind valati ju poriga üle. .. Te lugesite seda. Ma kannatasin bandiidi käe läbi, aga uurija süüdistas mind ennast röövpüügis.»

«Rahunege, Ozertšuk,» ütles Karpovitš, «mina seda ei usu. Keda te kahtlustate?»
«Nalivaikot» vastas Ozertšuk kõhklemata, otsekui oleks see juba ammu selge. «See on tema kätetöö.»
«Miks te selles nii kindel olete?»
201

«Koos piirkonnavoliniku -Gussevitšiga olime teda kaks korda kuritahtliku huligaansuse eest kriminaalvastutusele võtnud. Ta terroriseeris tervet küla. Peksis läbi komsomoliorganisatsiooni sekretäri.»
«Põhjused?»
«Ma arvan, et ta maksab isa eest kätte. Partisanid lasksid ta isa maha. Isa teenis nimelt sakslaste juures. Tema ise aga oli veel poisijõmpsikas ega mäletagi kõike. Kuid tal on õpetajaid. Nood õhutavad teda tagant.»
«Kes?»
«Juhnevitš ja Snegurov. Alatud inimesed. Öppige neid lähemalt tundma. Ja mitte ainult nende olevikku, vaid ka minevikku.»
Ozertšuki seletuse esimene osa leidis otsekohe kinnitust: kohtust leiti kriminaaltoimikud - Ivan Nalivaikot süüdistati kuritahtlikus huligaansuses. Uurimist olid toimetanud Ozertšuk ja Gussevitš. Gussevitši küsitlemine tuli edasi lükata. Ta polnud veel päriselt vigastusest kosunud ja viibis Minski haiglas.
«Nalivaiko?» kordas rajooni prokurör Sergijevitš.
«Kuulge, ega see äkki toosama Nalivaiko ole. . .?»
Prokurör läks kõrvaltuppa ja naasis mõne minuti pärast, käes kaust. Ta lehitses kausta köidetud dokumente, leidis lõpuks otsitava ja ulatas Karpovitšile.
«Vaadake järele, Mihhail Konstantinovitš, ega äkki tema...»
Dokumendis oli öeldud, et Julian Nalivaiko, sündinud 1933. aastal Kolno külas, avaldas miilitsatöötajatele, kes teda kinni võtma tulid, relvastatud vastupanu, haavates militsionäär Steninit. Teine militsinnäär, Lukin, aga tappis tema enese.
Nalivaiko sugulaste ja tuttavate ülekuulamised kinnitasid uurijate oletust: jaa; Nalivaiko oli tõepoolest kompjalgne. Ent peale selle torkas nende vasturääkivates tunnistustes silma veel üks oluline detail.
«Vaadake,Mihhail Konstantinovitš,» ütles Satsevitš õhtul, «Nalivaiko lähedased sugulased kinnitavad, et tema isa tapsid partisanid, ehkki ta olevat neid aidanud. Seda-sama rääkis ka Ozertšuk.. Aga Semjon Buravkin, kes ka ise oli selles salgas, räägib hoopis muud. . .»
Buravkini ülekuulamisprotokollis seisis tõesti, et Pjotr Nalivaiko töötas sakslaste juures tallimehena, et aga hobused tema hooldada olid, vedas ta partisanidele toidumoona,

202

rõivaid ja arstimeid - kõike, mida tal õnnestus külainimestelt kokku korjata või sakslaste tagant näpata. Pjotr Nalivaiko tapsid hoopis politseinikud, see juhtus teises külas. Sakslased kahtlustasid teda partisanidega sidepidamises. Nende salgas isegi räägiti, et Nalivaiko tappis keegi Juhnovi-nimeline külavanem. Aga et mitte keegi seda täpselt ei teadnud ning midagi kindlaks teha ei õnnestunud, siis jäidki tapmise asjaolud selgusetuks.
Teine partisan, Grigori Melovoi, rääkis et Pjotr Nalivaiko oli korduvalt endaga kaasa võtnud ka oma poja Juliani, kes tõi partisanidele lõhkeainet.
«Mitte mõhkugi ei taipa,» sõnas Satsevitš. «Kui nii isa kui poeg partisane abistasid, siis kust on pärit poja solvumistunne? Mille eest ta maksis kätte miilitsatöötajatele ja aktivistidele?»
«Seda küll, kuid tema tuttavad on tänini kindlad, et vanema Nalivaiko tapsid partisanid,» vastas Karpovitš.

«Küllap mõtles niisamuti ka poeg.»
«Kes neile säärased mõtted pähe pani?»
«Inimene, kellele see kasulik oli. Muide, mis Juhnovist siin räägiti? Koguge lähematest rajoonidest andmeid selle kohta, mis on teada Aleksei Pavlovitš Juhnovist, sündinud 1903. aastal. ..»
Karpovitš ei kiirustanud uuesti üle kuulama vahi all olevat, Juhnevitšit, Morozi ja Snegurovi. Süütõendeid oli nende vastu juba õige palju, kuid paraku oli enamik neist kaudsed. Eriti kergekaalulised olid tõendid Juhnevitši süü kohta. Samal ajal aga olid kannatanute süüdistused tema vastu kõige tõsisemad. Juhnevitš ise jätkas kõikvõimalike instantside pommitamist kaebustega, et teda hoitakse ebaseaduslikult vahi all, Karpovitšile helistatigi juba Minskist:
«Võib-olla te kiirustasite tema vahi alla võtmisega? Kaaluge seda asja veel kord.»
«Kiirustasite!» kordas Satsevitš irooniliselt. «Selge on, et me hilinesime tema arreteerimisega.»
«Tema vastu on meil vähevõitu fakte,» tähendas Karpovitš.
«Mihhail Konstantinovitš» ütles Satsevitš tuliselt, «kas te teate, mis ta mulle viimasel ülekuulamisel ütles? Ta ütles: «Ma pole lollim kui teie kõik kokku.»»
«Need pole veel faktid, Griša,» muigas Karpovitš. «Sääraseid sõnu protokolli ei saa kanda - kohtus naerdakse välja.

203
«Ma ei kandnudki,» lausus Satsevitš.
«Õigesti tegite. Muide, kus ta silma kaotas?»
«Ütleb, et rindel.»
«Kontrollige.»
Uurimise käigus nimetas mitu tunnistajat Juhnevitši ja Nalivaiko lähedaste inimeste hulgas kedagi Aleksandr Jagellot.
Selgus, et Jagello oli Solopova naaber. Jutt on tollestsamast Jelena Solopovast, külaaktivistist, kelle aknasse 1961. aasta 5. detsembri öösel tulistati.
«See on Saška kätetöö,» ütles kolhoosi endine esimees Kisseljov. «Viinanina ja looder. Jelena on teda mitu. korda sarjanud, küll koosolekul, küll kaevu man.»
Selgus, et toimikus sündmuskoha vaatluse protokolle polnud - ju siis ei peetud vajalikuks sündmuspaika kohe pärast toimunut üle vaadata.
«Sihukesed tegelased tuleks uurimisorganitest minema kihutada!» pahandas Satsevitš südametäiega. «Ja üleüldse on need kohalikud Sherlock Holmesid siin tublisti putru keeranud. . .»
«Minema kihutada pole raske, Griša. Aga kust paremaid võtta? Oodake, läheb veel viis või seitse aastat, ja siis hakkavad tulema õigusteaduskondadest ja miilitsakoolidest tõelised kriminaaljälitustöötajad. Juba praegu on siin, teie rajoonis, haritud noori poisse... Enne seda -aga töötasid seitsmeklassilise haridusega mehed. Õppimiseks ei jäänud aega - sõda. Ka tööd oli neil sootuks rohkem kui praegu.» «Mõnda asja võib ju mitte teada,» ei jätnud Satsevitš jihele, «sellest ma saan aru. Võib asjatundmatult teostada sündmuskoha vaatlust, valesti kirja panna, mõõta seda, mida pole tarvis. -Ent vaatlus üleüldse tegemata jätta!...»
Klaas oli tollal maal väga haruldane kaup, seepärast olid Jelena Solopova maja ühel aknal ikka veel katkised klaasid: augud olid kaetud vineeritükkidega. Gomelist välja kutsutud ekspert tegi kindlaks, millise nurga all klaas oli purustatud, pikendas halavlilaengu (rohked jäljed akna raamil ja piidal rääkisid selget keelt, et tegemist oli haavlitega) lennuteed, ning mõtteline joon viis Aleksandr Jagello majatrepile, pealegi tulistava inimese õla kõrgusele.
Toimikus oli kaks tähelepanu väärivat avaldust – üks Jagello huligaanse käitumise ja kaklusest osavõtu kohta,
204
teine tapmisähvarduse kohta. See andis aluse Jagello arreteerida.
«Et ma kaklesin, on õige - jah, kaklesin,» tunnistas Jagello juba esimesel ülekuulamisel, «rohkem

aga pole mul enda kohta midagi öelda. Ja Juhnevitšiga pole me mingisugused sõbrad. Ta kõlbab mulle isaks, tea, miks ma temaga sõbrustama peaksin.»

Külas levib igasugune uudis linnutiivul. Õige pea teadsid Kolnos ja Mlõnokis kõik inimesed, et Minskist tulnud uurijad kutsuvad välja tunnistajaid ning tunnevad suurt huvi kõigi vahejuhtumite vastu, mis kohutasid inimesi ega lasknud neil rahulikult elada. Ja ehkki paljud olid tublisti ära hirmutatud, veensid sihikindlus, millega viidi läbi uut uurimist, ning Juhnevitši, Snegurovi, Morozi ja Jagello arreteerimine inimesi, et kurjategijad lõpuks leitakse ja nad saavad teenitud karistuse.

Just seepärast hakkas uurimisbrigaad saama üha rohkem kirju inimestelt, kes soovisid kaaisa aidata kurjategijate paljastamisele. Kahes kirjas oli juttu sellest, et Snegurovi pool, kuhu kogunesid Juhnevitš, Nalivaiko, Jagello ja Moroz, nähti tihti ka Nalivaiko nõbu Vladimir Zinkevitšit.

See teade oli uurimisele väga oluline, kuna aitas tuvastada grupi sidemeid Nalivaikoga. Eitasid ju nii Snegurov kui ka Juhnevitš kategooriliselt Nalivaiko viibimilst nende seltskonnas. .

Ühel ülekuulamisel, mille viis läbi Satsevitš, rääkis Mihhail Moroz, et teedevalitsuse laost olid lõhkeaine varastanud. Snegurov ja Juhnevitš. Mingisuguseid üksikasju ta ei saanud aga teatada, sest ta jutustavat kõike selle järgi, mida olevat ühelt neist kuulnud.

Snegurov eitas lõhkeainevargust täielikult. Karpovitš otsustas korraldada vastastamise. Moroz ja Snegurov viidi kokku.

«Kodanik Moroz,» ütles Karpovitš, «jutustage, mis te teate lõhkeainevargusest teedevalitsuse laost.»

Moroz kordas endist tunnistust.

«Vale,» lausus Snegurov järsult, siis aga, otsekui oleks sõnasabast kinni haaranud manas jumekale näole naeratuse Ja pöördus etteheitvalt Morozi poole: «Milleks sa, Mihhail, niisugust lora ajad? Kust sa küll selle lõhkeainejutu võtsid? Mis ma lõhkeainega tegema pidin?»

«Aga kuidas su sõrm otsast tuli?» küsis Mihhail. «Kas mitte lõhkeaine polnud mängus?»

«Vastake, Snegurov,» nõudis Karpovitš.

«Olge lahked. Sõrme raiusin ise otsast. Lõhkusin puid ja põrutasin käe pihta. .. Mul on haigla tõend.. .»

«Mnjaa,» lausus Karpovitš, «aga te lõite parema käe pihta. Mismoodi te seda tegite?»

«Olen vasakukäeline.»

«Teie sugulased aga eitavad seda,» ütles Satsevitš ja lükkas Snegurovi ette ülekuulamisprotokolli.

«Vaadake,» sattus Snegurov hetkeks segadusse, «ma võin teha tööd nii vasaku kui parema käega. Parem käsi väsis ära ja ma võtsin kirve vasakusse kätte. ..»

Ja jälle vaatas Snegurov uurijale otsa oma puhaste avalate silmadega, millest lausa kiirgas asusust. ja heasüdamlikkust.

«Ma võiksin vahest teid uskudagi, Snegurov,» tähendas Karpovitš, «aga teile operatsiooni teinud kirurg kinnitab, et nahk oli haava ümbrusest kõrbenud. Te ütlesite kirurgile, et uimastasite lõhkeainega jões kala, ja palusite teda kirjutada haiguslehesse, et lõite sõrme otsast ära kirvega — see päästaks teid röövpüügi eest vastuse andmisest. Kirurg võttis selle patu enda hingele, liiati kartis ta ka ise, et teil võiks tekkida gangreen. Talle näis, et niisugune oht oli olemas, seepärast ta teile fiktiivse tõendi andiski.»

Karpovitš oli kogu aeg tähelepanelikult Snegurovi jälginud. Näis, et enesekindlus hakkas meest maha jätma.

«Muide,» lisas uurija otsekui möödaminnes, «te raiusite sõrme otsast just päev pärast seda, kui lõhkeaine laost kaduma läks.»

«Olgu,» ütles Snegurov nüüd juba hoopis teistsuguse, madala häälega, «ma räägin.»

Moroz viidi ära.

«Lõhkeaine tõid minu juurde koju Juhnevitš ja Nalivaiko. Ma ei teadnud, kuidas selle kraamiga ringi käia, ja jäingi oma sõrmest ilma.»

«Aga kes teadis, kuidas sellega ringi käia?»
«Nalivaiko. Ta oli juba sõja ajal lõhkeainega kokku puutunud.»
«Mis eesmärgiga lõhkeaine rööviti?»
Snegurov vaikis. Ta pea oli sügavale rinnale vajunud, muidu nii roosad põsed muutusid kahvatuks. Uurija kordas küsimust. Snegurov vaikis ikka veel.
«Hüva,» lausus Karpovitš, «tulen teile appi. Te lasksite õhku Ivan Polozi laiba?»

206
«Jah.»
«Rääkige Ivan Polozi tapmisest.»
«Algul käis Ivan meie pool puskarit joomas. Sellest kihvtist polnud meil puudust. Mängisime kaarte. Siis aga hakkas ta äkki meist eemale jääma ja lõi ühte mesti piirkonnavolinik Gussevitšiga.»
«Mis mõrvale eelnes?»
«Juhnevitš tegi Ivanile ettepaneku Kisseljovi, endise esimehe talule tuli räästasse pista. Tema aga keeldus ja sõimas Juhnevitšit fašistiks.»
«Ja siis te panite tema maja põlema?»
«Juhnevitš pani.»
«Jätkake.»
«Pärast seda kui osa majast maha põles, lubas Ivan meid kõiki türmi saata. Siis otsustasime ta ära koristada.»
«Kuidas see toimus?»
«Juhnevitši ettepanekul kutsus Mihhail Moroz Polozi enda juurde juukseid lõikama. Siis aga ütles talle: «Tead, ma kuulsin, et Juhnevitš kavatseb täna öösel remondi- ja katsetöökoja põlema panna,. Peame teda takistama. Läki!»
Ja nad läksid sinna. Meie aga ootasime juba ees. Kui Ivan õue astus, virutas Juhnevitš talle nurga tagant haamriga pähe. Ta ütles veel:. «Nii juhtub iga äraandjaga.»»
«Nii ütleski?»
«Jah.»
Et töökoda oli tollal tühi, siis jäeti laip ööpäevaks sinna.
Järgmisel öösel viidi surnukeha metsa ja maeti maha. Seal oli see kogu talve. Kevadise suurvee ajal viidi laip paadiga Pripjati kaldale ja lasti õhku.
«Kes tõi lõhkeaine?»
«Juhnevitš.»
«Millega?»
«Kohvriga.»
«Missugune see kohver oli? Kirjeldage.»
«Tavaline fiiberkohver. Mitte suur, must. Metallnurkadega. Ja.. . Üle külje jooksis ühest nurgast teise kriim.»
Ülekuulamine hakkas lõpule jõudma.. ..
«Öelge, Snegurov,» kÜsis Karpovitš, «miks teie, juba elatanud inimene perekonnaisa hakkasite kurjategijaks?»
«Seda on raske seletada:.. Sattusin Juhnevitši mõju alla. . . Mul on nõrk iseloom.»
«Te pole ju enam laps, Snegurov. Kui ma ei eksi, olete temaga üheealised.»

207
«Just kui mõistuse lõi segi.»
«Mõistuse lõi segi? Kui see teil üle läheb, siis räägite loodetavasti üksikasjalisemalt. Nüüd aga minge.»

Brigaadi järelepärimiste peale hakkasid saabuma teated ja mitmesugused õiendid; uurijad eesotsas Karpovitšiga tutvusid nende dokumentidega tähelepanelikult ning võrdlesid juba varem teada olevate andmetega.

«Homme, Griša,» ütles Karpovitš Satsevitšile, kuulake üle Juhnevitš.»

«Aga teie?»

«Ma ei taha temaga esialgu kokku saada. Selleks on mõningaid põhjusi. Esitage talle uuesti neidsamu küsimusi:

«Polozi tapmise ja süütamiste kohta.»

«Kas rääkida ka Snegurovi tunnistustest?»

«Jah.»

Juhnevitš käitus ikka vana viisi. Ta eitas kategooriliselt igasugust kuritegudest osavõttu.

«Ütlen veel üks kord: leidke üles Ivan Poloz ja Ivan Sakula, hüüdnimega «Hans». Siis saab teile kõik korrapealt selgeks.»

«Snegurov jälle andis teistsuguseid seletusi.»

Kui uurija nimetas Snegurovit, libises üle Juhnevitši kõhna tõmmu näo kohkumisevari.

«Ei tea, mis ta siis rääkis?»

«Ta kinnitab, et Ivan Polozi pole enam võimaltk leida. Teie tapsite ta!»

«Mina?!»

«Haamrilöögiga pähe. Remonditöökojas.»

«See on vale! Kus on faktid? Snegurov on kas jaburaks läinud või sundisite te teda valetunnistusi andma. Pidage meeles, et ei esimesel ega teisel juhul kiideta teie teguviisi heaks. Te vastutate selle eest.»

Pärast ülekuulamist jutustas Satsevitš kõigest üksikasjaliselt Karpovitšile.

«Nõndaks,». lausus Karpovitš, «õigupoolest ma seda ootasingi. Homme vaatame üle koha, kus laip lõhati. Seejärel aga. . .»

«Tuleb mõlema küla elanikud kokku kutsuda,» arvas Satsevitš. «Uurimise kohta käivad igasugused kuuldused ringi. Mõned arvavad; et me otsime Sakulat.»

«Jah, Griša, öelgu inimesed Ivan Sakulale edasi, et meie teda nendes kuritegudes ei kahtlusta. Ilmselt teab temagi üht- teist.»

208

Järgmisel päeval viisid uurijad, võtnud kaasa manukad, Snegurovi Pripjati kaldale, sinna, kus tema kinnituste järgi olevat lõhatud Polozi laip. Loomulikult polnud enam võimalik leida jälgi jäänustest: tulvavesi oli kõik minema uhtunud. Paistis, et jõgi oli kõik kuriteo jäljed kaasa viinud.

Kuid otse jõe kaldalt leiti plahvatuslehter, peale selle oli jälgi jäänud ka lähedal seisvale puule.

Kriminaalekspertiis teatas oma ot:suse: «Puuokste üksikutes kohtades on üsna sügavaid koorevigastusi, mis tekivad suure hulga väga kiiresti lendavate väikestekillukeste või väikeste esemetükkide tabamuste tagajärjel.»

Saanud need ekspertiisiandmed, otsustas Karpovitš Morozi üle kuulata. Faktide survel lakkas Moroz keerutamast ja rääkis toimunust nii, et tema jutustus langes täielikult kokku Snegurovi tunnistustega. Mõrva motiive seletas ta täiesti selgelt:

«Ivan lobises liiga palju: Ähvardas kõiki trellide taha panna. Mehkeldas piirkonnavolinikuga.»

«Kes tegi ettepaneku Poloz tappa?»

«Juhnevitš. Ta oli alati eestvedaja.»

Kõiki andmeid arvesse võttes võis Ivan Polozi mõrva pidada avastatuks: uurimisele olid teada kurjategijad, kuriteo motiivid ja asjaolud. Olid olemas tunnistajad. Kuid õige mitme kuriteo asjaolud olid veel segaseks jäänud.

Juhnevitš eitas endist viisi nendest osavõttu. . . .

Kohaliku keskkooli saali (klubi jäi liiga väikeseks) kogunesid mõlema küla elanikud. Karpovitš

räägis, millega uurimisbrigaad tegeleb. Ta meenutas kõiki kuritegusid, mis siinmail viimasel ajal olid toime pandud.

«Te teate,» ütles ta, «et selles asjas on arreteeritud Trofim Snegurov, Mihhail Moroz, Aleksandr Jagello ja Vladimir Juhnevitš. Uurimine pole veel lõpule jõudnud.

Mõnda kuritegu võib lugeda täielikult avastatuks. Kuid kurjategijatel olid käsilased. Teie hulgas on inimesi, kes teavad seda mis võiks aidata uurimist, aidata kurjategijatele teenitud karistust anda, see aga.tähendab, et te kõik saate jälle rahulikult magada ja rahulikult töötada.»

Karpovitš rääkis ka Sakulast: .. .

«Meile on arusaamatu miks ta ennast nii jonnakalt varjab. Meil pole tema vastu mitte mingisuguseid süütõendeid.

Kui aga tema või mõne teise kodamku hmgel on mingisuguseid patte, siis nende kodanike vabatahtlik ilmumine

uurimisorganitesse, puhtsüdamlik ülestunnistus, abi kuriteo avastamisel on süüd pehrnendavad asjaolud, mida arvesse võetakse.»

Oma sõnavõtu lõpetuseks pöördus Karpovitš veel kord kõigi elanike poole palvega täita oma kodanikukohus.

See koosolek ise ning vabariikliku prokuratuuri eriti tähtsate asjade uurija rahulik ja asjalik esinemine sisendasid kõige toimunu tõttu üpris erutatud ja heitunud inimestesse kindlusetunnet, et seekord on ometi asutud nagu kord ja kohus asja uurima ning et nüüd on bandiitidel lõpp.

See aga tähendas, et enam polnud vaja kättemaksu peljata.

Loomulikult tuleb hästi mõista ka seda aega, mil kõigil olid värskelt meeles fašistide ja nende vabatahtlike abimeeste - külavanemate, politseinike ja hitlerlaste muude sabarakkude kuriteod ja mõnitused okupeeritud aladel; pidi tundma Valgevenemaa küla, mis polnud pärast karme aastaid veel suutnud täielikult toibuda, oli vaja mõista inimsuhteid, mis olid keerukad, sõjast sassi aetud.

Gomelimaa põliselanik Mihhail Karpovitš mõistis kõike seda suurepäraselt.

«Tegite oma sõnavõtuga ära suure ja tähtsa töö,» lausus pärast kposolekut Semjon Kisseljov. «Võib õigusega öelda, et te andsite rahvale tagasi rahu, veel enam - te andsite tagasi usu meie seaduste õiglusse.»

Karpovitši arvestused läksid tõepoolest täppi. Juba järgmisel päevai saabus prokuratuuri avaldus, milles räägiti, kus ja missugustel asjaoludel on Vladimir Zinkevitšit nähtud .Nalivaiko seItsis. Ükskord olid nad koos purjutanud, teinekord jälle hakatanud külapoe juures kakluse ja peksnud läbi juhuslikult möödaläinud kolhoosniku. Kontrollimisel kinnitasid kannatanud neid andmeid.

Zinkevitš võeti vahi alla. Karpovitš palus tal mainitud avalduse kohta seletuse kirjutada ning Zinkevitš tunnistas üles. Ta oli tõesti juures olnud, kui Juhnevitš leppis Nalivaikoga kokkü, et süütavad Semjon Kisseljovi maja. Nad olid rääkinud ka rajooni miilitsaosakonna ja prokuratuuri hoone õhkulaskmisest.

«Nalivaiko ähvardas mind,» kirjutas Zinkevitš, «et kui ma lobisen, siis lendan niisamuti õhku nagu Gussevitški.»

«Mida te teate plahvatusest Gussevitši majas?» küsis uurija.

«Nad võtsid minu kaasa, sõitsime autoga. Mina olin val-

vuriks: passisin, et keegi ei tuleks kui nad läksid lõhkeainet panema.»

«Kelle autoga kurjategijad sõitsid?»

«Kolhoosi autojuhi Aleksei Popko autoga.»

Vastastamisel tunnistas Popko üles.

«Miks te seni vaikisite?» .

«Kartsin Juhnevitšit. Ta sundis mind.»
«Sa õige ütle parem, et ta ostis su ära,» lausus Zinkevitš vahele.
Popko vaikis.
«Mida te sellega öelda tahtsite, Zinkevitš?» küsis uurija.
«Popko töötas teises kolhoosis ja tegi avarii. Talt võeti juhiload ära ja taheti teda kohtusse anda. Siis ta sai Juhnevitšiga kokku. See soovitas Popkol sõita meie rajooni ja aitas tal uued juhiload muretseda.»
«On see õige, Popko?»
«Nii ta kõik oli jah, kodanik uurija. Mul on perekond, aga minuga juhtus sihuke lugu. Ta tundis kaasa. Abistas.
Ja pani mulle päitsed pähe.»
«Millal Juhnevitš veel teie autot kasutas ja mis eesmärgiga?»
«Ma räägin kõik ära. Pange kirja. . .»
Uurijad said järjest selgema pildi kuritegudest, mis oli toime pannud Vladimir Juhnevitši juhitud jõuk. Kuid peamehe ülekuulamilse ja tema vastastamise jõugu ülejäänud liikmetega ot:sustas Karpovitš jätta kõige lõpuks. Seda enam, et Juhnevitš ajas ikka veel vana joru ega võtnud *mitte* midagi omaks. Uurimisbrigaadi töö kulges aga kavandatud plaani kohaselt - Karpovitši järelepärimiste peale saadi täiendavaid andmeid, muretseti mõningad asitõendid, mis aitasid kurjategijate gruppi paljastada.
1963. aastla 30. jaanuari hommikul tuli rajooni prokuratuuri Ivan Sakula. Ta oli habemesse kasvanud ja räbalais, silmad vilasid heitunult nagu metsloomal.
«Kauem ma enam niiviisi elada ei saa!» ütles ta. «Küsige, ma räägin kõik. Hulkusin peaaegu aasta mööda metsi, nüüd mulle aitab. Tahan elada nii, nagu elavad kõik. Kui olen milleski süüdi, siis mõistke kohut.»
Sakula rääkis uurijatele oma kurva loo. Ta oli kergemeelne, rikutud. Ema oli talle seda alatasa rääkinud.
Pruutki oli ta maha jätnud. Sakula armastas napsi võtta, purjuspäi aga hakkas märatsema. Ta oli kaks korda huligaanitsemise pärast kinni istunud. Kui ta vangist tagasi

211

tuli, ei läinud ta tööle, ei viitsinud. Nii polnud ka joomiseks raha. Siis Juhnevitš ja Snegurov kutsusid ta kampa. «Astu sisse, kasta keelt.» Aga pärast käskisid teda Ivan Polozi peale miilitsasse kaevata ja keelitasid kellegi maja maha põletama. Sakula keeldus: «Tuli räästasse pista — ei, see pole minu töö.» -«Siis viruta kolhoosi laost peete.» - «Seda võib.» Ja ta tassiski kaks kotti peete Snegurovi majja. Nüüd aga hirmutas Juhnevitš: «Vargus on välja tulnud. Sind pannakse uuesti istuma. Põruta metsa.» - «Andku kohtu alla.». - «Aga meie tunnistame, et sina panid majale tule otsa.» Nii sunniti Sakula ähvarduste ja šantaaži abil metsa pakku jooksma. Talle anti kaasa püss, padrunid ja veel mõned asjad. Nalivaiko andis talle kimbu võtmeid -nendega võis iga ukse lahti teha, et toidukraami näpata.
«Mis te arvate,»'küsis Karpovitš, «miks Juhnevitšil, Snegurovil ja Nalivaikol oli vaja, et te metsa rettu läheksite?»
«Et pärast kõike minu kaela veeretada. Tegid ise sigadusi, süü aga ajasid minu peale. Seda rääkisid mulle teised inimesed.»
«Miks te siis ei tulnud miilitsasse või prokuratuuri ega rääkinud kõike ausalt ära?»
«Hirm oli. Kas te teate, missugune see Juhnevitš on? Ta võib inimesega kõike teha. Elajas. Fašist.».
«Miks te tema kohta nii ütlete?».. .
«Rahvas räägib, et ta olnud sakslaste juures tähtis nina. Mitte siin, vaid kusagil mujal.»
Ivan Sakula polnud just teab kui läbinägelik inimene, aga ometi mõistis temagi, miks bandiitidel oli vaja teda rettu ajada. Nende plaanid olid kavalad. Kord olid rnillitsatöötajad sattunud metsas

muldonnile, milles elas Sakula. Teda ennast kohal ei olnud. Küll aga leiti punkrist tükk mantliriiet ja ajaleheriba. Need lisati hiljem toimikule, sest täpselt samasugune riidetükk leiti Paškevitši maja süütamispaigast. Süütajad olid seda kasutanud tulehakatusena.

Ozertšuki pihta tulistaja aga oli rebinud tropiks tüki tollestsamast ajalehest, millest oli pärit ka onnist leitud riba.

«Homme alustame siis oma töö viimast etappi,» lausus Karpovitš õhtul. «Hakkame Juhnevitšit üle kuulama. Pihta hakkate teie,» ütles ta Satsevitšile, «mina tulen hiljem. Esitage talle asitõendid.»

Järgmisel hommikul toodi Juhnevitš ülekuulamisele.

Väliselt polnud ta peaaegu muutunud. Vaid tema ainuke silm vaatas uurijat veelgi tigedamalt.

«Ma nõuan,» alustas ta oma tavalisi ähvardusi kuid uurija katkestas teda rahulikult:

«Öelge, Juhnevitš, kas see on teie kohver?»

Satsevitš asetas lauale väikese füberkohvri.

«Ei, see pole minu oma.» .

«Vaadake hoolega. Näete, siin on diagonaaIne kriim.»

«Kohver pole minu.»

«Imaasjata ajate tagasi. Kohver kuulub teile. Seda kinnitavad kõik teie sõbrad - Snegurov, Zinkevitš, Popko ja isegi Ivan Sakula. Seda ütlevad samuti teie endine naine ja poeg.» '

«Missugune poeg?» võpatas Juhnevitš. .

«Poeg Viktor, kelle te kodust minema kihutasite. Teate küll, mille eest. Selle kohvri tõi Viktor armeest.»

«Nojasiis?»

«Kohver leiti raudteejaamast. Tolsamal päeval, kui lasti õhku rajooni miilitsaosakonna ja prokuratuuri hoone.»

«Mitte ei taipa, mis ühist on kohvril ja plahvatusel!»

«Kohvri nurkadest leiti trinitrotoluooli jäätmeid.»

«See ei tähenda veel mitte midagi. Ma võisin sellega kalu püüda. Mõistke kohut röövpüügi eest.» .

Satsevitš kutsus korrapidaja:

«Kutsuge Zinkevitš.»

«Öelge, Zinkevitš,» pöördus uurija kutsutu poole, «kas te tunnete seda kohvrit?»

«Või veel! Selles kohvds tassiti lõhkeainet, kui piirkonnavolinik Gussevitši maja õhku lasti.»

«Kelle oma see kohver on?»

«Eks ikka sellesama Juhnevitši oma. Tema pani lõhkeaine kohvrisse, tema võttis süütenööri kaasa, tema koos Nalivaikoga pani selle ka põlema. . . Ma ju ütlesin; et karauulitasin auto juures, et keegi peale ei satuks.»

«Mida te selle kohta ütlete, Juhnevitš? Kuidas siis oli?»

«Võib-olla oli nii võib-olla ka mitte. Passi peale, Zinkevitš!» kähvas Juhnevitš järsku tigedalt.

«On minul lips läbi, aga ei sinagi omast ilma jää!»

«Ära hirmuta. Nüüd aitab, oled juba küllalt hlrmutanud...»

Jälle vastastamine - Popkoga. Siis veel Moroziga. Otsekui hanguoradega vastu seina surutud, tunnistas Juhne-

vitš hambaid kiristades üles kuriteod, mille kamp oli tema eestvõtmisel korda saatnud.
«Jah:- mina... Jah, oli küll,...»

Viimane vastastamine. Sedapuhku Sneguroviga. Ülekuulamise ajal tuli ruumi Karpovitš. Ta istus laua kõrvale toolile ja vaatas Juhnevitši poole. Hetkeks nende pilgud ristusid. Juhnevitš ei pidanud sõnatule duellile vastu ja pööras pea kõrvale. «Ei taha vanu tuttavaid tunda,» mõtles Karpovitš. «Ega midagi, kui ei taha, pole tarvis.»

Juhnevitš oli juba murtud. Ta mõistis, et tema mäng on läbi, ning vastas küsimustele loiult ja napilt.

«Öelge, Juhnevitš,» küsis Grigori Satsevitš, «te panite toime väga raskeid kuritegusid: tapsite, lasksite õhku, süütasite. Mis teid nendele roimadele tõukas?»

«Viin. Õigemini, puskar. Kõik sai tehtud purjuspäi...»

«Aga miks te siis purjuspäi ei põletanud maha ega lasknud õhku oma maja,» sekkus kõnelusse Karpovitš, «ega ka tema maja,» ta näitas Snegurovi poole, «vaid kolhoosi esimehe ja piirkonnavoliniku maja, rajooni miilitsaosakonna ja prokuratuuri hoone?»
«Juhuslikult. . .»
«Ei, see polnud juhuslik!» lausus Karpovitš. «Maksate kätte nõukogude võimule, Juhnov?»
«Minu nimi on Juhnevitš.»
«Teie nimi oli Juhnov. Just selle nime all eksproprieeriti teie isa ja teid ennast kulakutena kolmekümne kolmandal aastal. Selle nime all teenisite te Valgevenemaa okupeerinud sakslaste juures ja jõudsite oberführeri aukraadini. Ordeni saite sakslastelt selle eest, et müüsite maha meie inimesi. Selle eest, et tapsite Nalivaiko isa, kes abistas partisane. Hiljem aga lasksite lendu kuulduse, nagu oleksid partisanid Nalivaiko isa tapnud. Sedasama sisendasite ka pojale. Tegite temast bandiidi.»
«Kust te seda võtate?»

«Kriminaaltoimikust. Teile kui kodumaa reetjale mõisteti surmanuhtlus, kuid siis asendati mahalaskmine kümneaastase vabadusekaotusega. Kohus oli teie vastu humaanne. Teie istusite oma aja ära, saite vabaks, võltsisite passi, muutsite perekonnanime ja sõitsite siia, et nõukogude võimule kätte maksta. Mille eest? Olete terve eluaja kivi hõlma all kandnud. Lööte nurga tagant selga. Mõtlesite endale välja eluloo: olite rindel, saite haavata.

Teid jäädi uskuma. Inimesed võtsid teid vastu oma perre. Kuidas aga tele selle eest tasusite?»
«Jäite peale,» lausus Juhnevitš tuhmilt, «mõistke kohut.»
«Viige mõlemad ära,» käskis Karpovitš.
Kui kurjategijad olid ära viidud, tähendas Grigori Satsevitš:
«No on alles jätis! Muide, kus ta oma silmast ilma jäi, Mihhail Konstantlinovitš?»

«Ma ei hakanud talle seda meelde tuletama. Seda enam et ta ei tahtnud mind ära tunda. Ehkki tollal, viieteistkümne aasta eest, ma uurisin tema asja. Silma kaotas ta sakslaste juures teenistuses olles, Griša. Kuulas ühte meie partisani üle. Too oli otse teolt tabatud - viis saksa relvi metsa. Sakslased usaldasid Juhnovi, ta kuulas sageli üle üksinda,.ilma gestaapolasteta. Kui Juhnov partisanile küsimusi esitama hakkas, käratas see vastuseks: «Oled lurjus, roojane elajas, mitme hõbeseekli eest sa oma hinge fašistidele müüsid!» Juhnov lõi teda. Siis ajas partisan kaks parema käe sõrme - keskmise ja nimetissõrme – harki ning torkas Juhnovile silmadesse. Midagi muud- ta ju rel- vituna teha ei saanud. Keskmine sõrm oli pikem, see sattus vasemasse silma. . .»

Valgevene NSV Ülemkohus mõistis Juhnevitšile kõrgeima karistusmäära. Kohtuotsus on täide viidud. Jõugu ülejäänud liikmeid karistati pikaajalise vabadusekaotusega.

15. MAJA ALLTÄNAVAL

Vaikse sinava Hopjori jõe kaldal asub suur, aedadesse uppuv Hopjorskoje küla. Kevadel õitsevad

siin lopsakalt sirelid ja kirsipuud. Otsekui omavahel võisteldes, peidavad nad roosavalgesse õitevahtu korralikud kenad majad.

Mujalt tulnu ei tunneks enam äragi endist Bolšaja Grjaznuhhat - Suurt Poriküla. Viimastel aastatel on siia ehitatud eeskujulik klubi, peaaegu igas majas on raadio, televiisor jakülmutuskapp. Külas on oma keskkool, kauplused, haigla. . .

Siinsete elanike elujärg paraneb iga aastaga. Lähedal asuv linn - Balašov on siit kõigest viie kilomeetri *kau*gusel, mõjutab soodsalt peaaegu iga perekonna eelarvet: üks-kaks perekonnaliiget töötab linnas, ülejäänud kolhoosis. Nii on pere käsutada linnast makstav palk ja

216

kolhoosist ning õueaiamaast saadavad sissetulekud. Jõukus on igas majas kindla paiga leidnud.

Oli aeg, kus Bolšaja Grjaznuhha elanikel polnud oodatumat meelelahutust kui troonipühade aegu korraldatavad rusikavõitlused. Kaklus käis tänav tänava vastu. Alltänav pidas rusikavõitlust Ülatänavaga, Aida tänav Ääretänavaga.

Tavaliselt alustasid löömingut lapsed, jõnglased. Vanemad seisid eemal ja ässitasid:

«Anna Alltänava omadele!»

«Ära jäta! Viruta tollele Ülatänavalt!»

Seejärel sekkusid kaklusse noorukid, neid vahetasid välja isad, õhtul aga võis juba näha auväärseid taategi üksteist habemest sikutamas.

Niisugused «meelelahutused» ei lõppenud ilma sisselöödud hammaste ja murtud roieteta, pahatihti viisid ag,a Bolšaja Grjaznuhha elanikud pärast nii vägevaid pühasid külakalmistule ühe või mõnikord isegi kaks oma rusikakangelast. Muide, purjuspäi kaklusi ja pussitamisi tuli üpris sageli ette ka pühade vahel.

Loomulikult ei vajunud see kõik korrapealt minevikku. Ajapikku siginesid inimestel ometi teistsugused huvid ja harrastused. Paljud külaelanikud muretsesid endale mootorpaadi, mootorratta või auto. Käidi klubis uusi filme vaatamas, sõideti autobussiga Balašovi teatrietendusele või jalgpallivõistlusele. Iidne Hopjorskoje küla elas niisiis tavalist rahulikku elu ja tegi tööd, nagu saijad ning tuhanded meie kmad ja alevid.

Seda ootamatumad olid traagilised sündmused, mis külas ja selle ümbruses 1969. aasta kevadoel ja suvel aset leidsid: tundmatud kurjategijad röövisid, varastasid, riisusid ja isegi tapsid.

Asjaga hakkas tegelema Vene NFSV Prokuratuuri uurijatebrigaad eesotsas eriti tähtsate asjade uurija Zinaida Šubinaga. Koos oblasti ja linna prokuratuuri ning miilitsaosakonna uurijatega töötati välja üksikasjaline plaan kurjategijate leidmiseks, kuulati üle sadu Balašovi ning Hopjorskoje ja teiste külade elanikke, saadi tunnistusi kannatanutelt ja pealtnägijaJilt, kontrolliti varem kanstust kandnud isikuid. Lühidalt, brigaad tegi ära. suure ja vaevanõudva töö, hoolikalt valides, analüüsides ning võrreldes mitmesuguseid andmeid ja tunnistajate ütlusi.

tegi kõik, mis uurimisel vajalik.

217

Selle suure töö tulemusena sai selgeks, et kõigi nende kuritegude jäljed jooksevad kokku Alltänaval asuvasse vanasse, majakesse. Selles majas elas Vassili Bukanov, Balašovi tekstiilikombinaadi kahekümne kaheksa aastane tuletõrjuja. Kahe aasta eest oli Bukanov perekonnast lahku läinud ja kolinud sellesse majja, kus ta nüüd üksi elas.

Bukanovil oli kodus magnetofon ja popmuusikaga lindid. Õhtuti hakkasid tema juures noored koos käima. Kuulati muusikat, lauldi kitarri saatel, mõnikord joodi ka puskarit ja räägiti kõiksuguseid jutte. . .

Ajapikku kujunes välja selle maja alaliste külaliste kuuik: Volodja Setškin, Sergei Gorev, Pavel Russakov, Saša Metšin, Nikolai Svistov ja Saša Jelin. Gorev, Russakov ja Metšin olid seitsmeteistkümne- ning Setškin ja Svistov kuueteistkümneaastased, kaheksanda klassi õpilasel Jelinil aga oli aastaid kõigest viisteist.

Zinaida Šubina juhitav brigaad kogus tohutu uurimis-materjali, mis näitas veenvalt, kuidas sellest

noorukitegrupist, kuhu kuulus ka kaks kommunistlikku noort, kujunes vähehaaval ühiskonnale ohtlik kurjategijatejõuk. Noorukid olid relvastatud püsside, kinžallide, nugade ja metallvarbadega. Aeg-ajalt liitus selle grupiga veel mõni poiss.

Juba säärase alaealiste kamba olemasolu, rääkimata selle äärmiselt jõhkratest kuritegudest, on meie ajal niivõrd ebaharilik, peaaegu uskumatu, et nõudis täiendavaid eriuurimisi ja konsultatsioone, ning mitte 'ainult jurisprudentsi, vaid ka sotsiaal-, psühholoogia, pedagoogika jne. valdkonnas.

Zinaida Šubina palus konsultatsiooni kuritegevuse põhjuste uurimise ja vältimise abinõude üleliiduliselt instituudilt.

Hopjorskoje külas kujunenud olukorda, Bukanovi grupi materjale, iga selle grupi liikme isiksust ja motiive, mis tõukasid neid nii ränkadele kuritegudele, hakkasid peale õigusteadlaste uurima ka sotsioloogid, psühholoogid, pedagoogid ja arstid - kohtupsühholoogia sektori töötajad.

.. Et Hopjorskoje majadesse oli siginenud jõukus, selles polnud kahtlust. Kuid oli peresid, kuhu koos küllusega tuli ka õnnetus. Sigis vaba raha, kauplustes aga on alati suhkrut, pärmi, nisu või suhkrupeeti. Läks lahti puskari ajamiseks. Nii mõnegi maja kohal hakkas televilsiooniantenni kõrval siuglema puskariaparaadi suits.

Olemas oli odiv keelekaste, põhjust pidutsemiseks võib

218

aga: alati leida - lahkumine-kohtumine, nimepanemine-sünnipäev, ost-müük. Hopjorskojes oli kogunetud peolauda nüüd mitte üksnes pühapäeviti, vaid ka argipäevadel. Pealegi pühitseti endist viisi edasi ka kirikupühi, ehkki külas oli vaid mõni üksik usklik.

Ning tagajärjed? 1969.aarsta kümne kuuga käis nelikümmend üks külaelanikku Balašovi kainestusmajas — järelikult joodi ennast juba enne täis kui koju jõuti. Et aga Hopjorskojes endas kainestusmaja polnud, siis puudus ka statistika selle kohta, kui palju joodi oma külas... Joodi laste nähes, vähe sellest, tihtipeale pakuti purjuspäi napsi lastelegi. Ühel ülekuulamisel rääkis süüdistatav Russakov, et enne kui Sergei Gorev inimest tapma läks, astus ta läbi puskariajaja Zubanihha poolt ja ostis sellelt poolteise rubla eest. pudeli samagonni. Grupi noorim liige, viieteistkümneaastane Aleksandr Jelin ütles:

«Läksime koos Metšiniga Karpovite maja juurde. Karpovitel olid aknad kaetud ning me taipasime, et nad ajavad puskarit. Peale selle oli õues ka puskari lõhna tunda. . .»

Poiss oli alles viieteistkümnene, kuid teadis juba täpselt, kus alkoholi järele lõhnab.

Rohkesti pretensioone poiste vanematele oli kohaliku kooli õpetajatel.

«Vanemad ei pööra laste kasvatamisele vajalikku tähelepanu,» ütles õpetaja A. Kossova. «Seoses elujärje järsu paranemisega on joomisest saanud ränk pahe. Tõelist võitlust sellega ei peeta.»

Kooli direktor arvas, et kooli kasvatustöö, huvialaringide, loengute ja spordisektsioonide tegevuse muudab nulliks olukord, mis valitseb väljaspool kooli - tänaval, kodus. . .

Nagu juba ülemal öeldud, ehitati külla klubi. See klubi pidi lahendama vaba aja kasutamise probleemi. Kus mujal, kui mitte klubis peaksid noored rakendama oma võimeid spordis, muusikas või näitlemises...

Külanõukogu esimees A. Šumilov ütles ülekuulamisel klubi «töö» kohta, et Hopjorskoje küliaklubi on uus ja hästi sisustatud, kuid rajooni kultuuriosakonnal pole korda läinud sinna sobivat juhatajat leida. Kahe aasta kestel sealt läbi käinud neli klubijuhatajat ei täitnud lootusi. Kõik nad jõid ega tundnud huvi klubitöö vastu.

«Olen nii kultuuriosakonnas kui ka rajooninõukogus.

219

korduvalt palunud, et meid abistataks, otsitaks uus ja sobiv klubijuhataja,» rääkis Šumilov. «Et meil aga õiget juhatajat ei olnud, ei tehtud klubis ka mingisugust kultuuritööd, kui mitte arvestada kinoõhtuid ja pidulikke koosolekuid.

Klubi ruume hoitakse halvasti. Külmal ajal ruume ei köeta. Külastajad, peaasjalikult noored, käituvad seal halvasti, sõimavad, peksavad sisse aknaid. Klubile ehitati plank ümber, kuid huligaanid lõhkusid selle maha. Mitu korda on nad klubi ukse purustanud.

Vanemad ja keskealised inimesed seetõttu klubis ei käi. Ka mina ise,» jätkas külanõukogu esimees, «käin klubis õige harva - ainult filme vaatamas ja pidulikel koosolekutel... Selles klubis ei saa puhata; pidevalt tuleb tegelda halvasti käituvate noortega, Mõni sõna klubi juhatajatest. Kõigepealt Pužilin. Temal puudus algatusvõime. Pärast teda oli Aleksašin, see laskis kogu töö sootuks käest ära, jõi kõigiga mestis, ka Bukanovi kambaga. Aleksašini järel saadeti meile Sadnin, see jõi hommikust õhtuni ja joomise eest, niisamuti nagu kõik tema eelkäijad, lasti ka tema lahti. Praegu juhib klubi endine piirkonnavolinik Durnopjanov, kuid tal puuduvad kogemused ja ta ei tee muud, kui näitab filme...»

Kui aga noored ei tegele spordi ega isetegevusega, kui nad ei leia oma klubis meelepärast tegevust, siis nad hakkavad otsima teisi paiku, kus oma energiat rakendada ja eakaaslastega suhelda. Et noorukid säärase suhtlemise järele vajadust tunnevad, on täiesti loomulik.

Arusaadavalt oli Hopjorskoje noorte kokkusaamisepaigaks nende klubi, kus käidi filme vaatamas või tantsimas. Kuid mis kohtumised need olid, milliseid suhteid seal kultiveeriti, milliseid harjumusi arendati ja kombeid kujundati.

«Olen meie küla rahvaga pa\ju rääkinud,» lausus Hopjorskoje põliselanik Aleksei Melnikav. «Olen jälginud inimeste käitumist ja tähele pannud, et meie küla noored on hakanud ennast halvasti ülal pidama. Muidugi ei räägi ma kõigist noortest, vaid Alltänava poistekambast, olen näinud, kui jultunult nad käituvad. Poisid käivad mööda küla, tinistavad kitarri ja laulavad roppe laule. Nad ei häbene ka tüdrukuid, vaid ropendavad rahumeeli edasi. Viimasel ajal on see kamp päris käest ära läinud. Inimesed on neid pelgama hakanud... .

Nagu ma ise olen tähele pannud,» jätkas Melnikav, «ka paljud teised saavad asjast sedaviisi aru, on Alltänava poisid võimu k~la kultuurikollete - kooli ja klubi üle enda kätte võtnud. Seal nad käsutavad ja kamandavad, eriti haprasti läheb võõrastel. Kolm-neli aastat tagasi käis klubis rohkesti igasuguses vanuses külastajaid ka elatanud inimesi. Hiljem aga vallutas, võiks öelda – okupeeris klubi halb seltskond. Need poisid käitusid nagu viimased huligaanid.»

Süüdistatavad ja tunnistajad rääkisid sellest, et klubi külastavate noorte hulgas oli alati rohkesti joobnuid.

Tihti puhkesid loomingud, mõnikord välkusid kaklejate peos noad. Bukanovi asja uurinud psühholoogid arvasid põhjendatult, et just see asjaolu etendas ka Bukanovi grupi tekkimises olulist osa.

Noortele omane võistlusvaim, enesearmastus, samuti solvangud nende aadressil jms. mängisid oma osa selles, et poistekamp agressiivseks muutus. Külas hakati sagedasti huligaanitsema. Nii näiteks lõid noorukid klubist tulles ilma põhjliseta kitarriga seitsmekümneaastast taati ja peksid teda nii, et taat tuli haiglasse viia. Äti silmanägemine ja kõrvakuulmine olid kehvad ning ta ei suutnud loomulikult huligaanide nägusid meelde tuletada ega miilitsatöötajail neid leida aidata.

Muide, mõni sõna miilitsa tööst. Kuidas reageeris miilits Hopjorskoje sündmustele? Faktid kinnitavad, et Balašovi rajooni miilits töötas halvasti. Uurimise ajal tuli ilmsiks, et miilitsaorganid kvalifitseerisid pisihuligaansusena õiguserikkumisi, mis seaduse järgi olid märksa rängemad kuriteod. Toosama jõugu ninamees Vassili Bukancv näiteks lõi oma vanemat venda kakluses noaga, vastutusele aga võeti ta pisihuligaansuse eest.

Peale kõige muu tekitas see karistamatuse tunde, sünnitas lugupidamatust seaduste vastu. Ometi elas ja töötas külas piirkonnavolinik Aleksandr Durnopjanov. Kas ta tõesti midagi ei näinud ega kuulnud? Külanõukogu esimees

iseloomustas teda nii:

«Tunnen Aleksandr Durnopjanovit ammust ajast. Loomult on mees üsna energiline. Meie väljakutse peale tuli alati viivitamatult platsi. Kuid ta oskas ainult kära teha, abi polnud tast sugugi. Sageli oli mees ise purjus. Napsitas

igaühega, üksvahe ka koos klubijuhataja Sadniniga. Rääkisin miilitsaülemale, et piirkonnavolinik

töötab nigelalt,
221
et meil on külas korralagedus - juuakse ja huligaanitsetakse. Hiljaaegu varastati klubi paljaks. Ütlesin piirkonnavolinikule, et kui ta vargaid kätte ei saa, siis pole tema koht miiliisas. Durnopjanov lubas põhjalikult uurida. Küsisin temalt mitmel korral, kuidas asjad arenevad, kuid lõpuks Durnopjanov teatas, et ta ei suuda vargaid leida.»

«See oli möödunud aastal,» rääkis kooli direktor, -«kui ütlesin ühel päeval Durnopjanovile, et koolist on varastatud kaksteist posti, mis lapsed rajatava spordiplatsi tarbeks olid valmistanud. Piirkonnavolinik küsis: «Kas te võite öelda, kes varastas?» Ma ei saanud seda öelda. Seepeale kostis Durnopjanov: «Kui juba teie ei tea, siis seda vähem tean mina.»...»

DurnoÖpjanov ei pööranud mitte mingit tähelepanu ka Bukanovi grupile, ehkki see hakkas külas järjest rohkem silma torkama. Ja pole juhuslik, et üheks põhiliseks argumendiks, mida Bukanov kasutas, püüdes kaaslastele selgeks teha, et neil pole vaja midagi karta, oli viide piirkonnavolinikule ja teistele miilitsatöötajaile.

«Nägite nüüd ise,» Ütles Bukanov, «neil on kõik teada, aga nad vaikivad. Meid ei puuduta mitte keegi, ei nad julge...»

Bukanovi grupi üks liige, Metšin, tunnistas ülekuulamisel:

«Me kõik teadsime, et nii linnas kui ka meie ,külas kuulati paljusid üle. Miilitsatöötajad ja uurijad pärisid ka minult, kas mul pole aimu, kes on mõrvar, tundsid huvi, kuidas ma elan ja kellel on külas kärbikpüssid. Ütlesin, et ei tea tuhkagi. Ja kõik. Säärased ülekuulamised ei hirmutanud kedagi.»

Hopjorskojes ei tehtud midagi ka kuritegude ärahoidmiseks, kuigi olukord külas muutus iga päevaga ärevusttekitavamaks.

«Prokuratuuri ja miilitsaosakonna töötajad pole meil ühtegi vestlust läbi viinud,» kinnitas üks külaelanik.

1967. aasta lõpul peeti külas kohut Vassili Bukanovi noorema venna Nikolai üle, keda süüdistati koolist magnetofoni varastamises. Klubisse tuli kokku rohkesti inimesi. Kõik ootasid, et juttu ei tule ainult ühest kuriteost, vaid üldse olukorrast külas. Kuid miilitsatöötajad ja prokuratuuri esindajad jätsid selle võimaluse kasutamata. Kohus Nikolai Bukanovi üle möödus vaikselt. See aga tõstis noorte teatud osa hulgas noorema Bukanovi autoriteeti.
222

Mõned külanoored astusid Nikolai Bukanoviga kirjavahetusse. Oma kirjades uhkeldas Nikolai Bukanov kaaslaste ees oma «kangelasteoga» ja ähvardas kätte maksta neile, kes ta istuma panid.

Kui Bukanovi grupp alustas laialdast kuritegevust, polnud selle kamba paljud röövteod nii mõnelegi külaelanikule saladuseks. Kurjategijad ise lobisesid purjuspäi, mõnikord aga lausa kelklsid oma «vägitegudega».

Ometi ei pidanud ükski noor (nende hulgas oli ka kommunistlikke noori) oma kohuseks sellest otsekohe miilitsaorganitele teatada.

Vähe sellest, kord kostitati varastatud viinaga ühte küllasõitnud tudengit, kes sellest hoolimata, et ta teadis, kuidas viin oli hangitud, seda ikkagi jõi ja oli tagatipuks valmis veel järgmistest vargustest osagi võtma.

Rohkem kui kentsakas oli ka mõningate vanema põlvkonna inimeste suhtumine kuritegudesse. Nad ei pidanud häbiväärseks puskariajamist ning vaatasid rahumeeli pealt huligaanitsemist või kaklust, eriti kui oli tegemist purjus inimestega. Mõned vanemad ei pööranud tähelepanu isegi nendele kuritegudele, mis panid toime nende endi lapsed.

Oma esimesest vargusest jutustas süüdistatav Sergei Gorev nõnda:

«See oli vist 1967. aastal, aga võib-olla ka 1968. aastal, kui Alekisei Birjukov tegi mulle ettepaneku varastada meie koolist laudu. Birjukovi vanemad hakkasid tollal maja ehitama, kuid neil ei jätkunud ehitusmaterjali. Varastasime koos Birjukoviga kolm lauda ja viisime tema maja juurde. Tema vanemad nägid seda, aga ei öelnud meile midagi. Isa soovitas tal järgmisel päeval veel midagi koolihoovist pihta panna. Läksime ja tassisime ära kolm posti. (Muide, need olid needsamad postid,

mida Durnopjanov mitte kuidagi leida ei suutnud.) Samal päeval võtsime klubi eest redeli ja viisime ka selle Birjukovi maja juurde.»

Gorev vi:is ka ise mitmel korral koju varastatud esemeid. Vanemad teadsid seda, kuid üksnes palusid pojal ettevaatlikum olla. See oligi kogu kasvatustöö.

Faktide, sündmuste ja olukorra analüüisimisel, milles kuriteod sooritati huvitasid kohtupsühholoogla sektori spetsialiste loomulikult esmajärjekorras grupi liikmed ise, nende psühholoogiline karakteristika.

Olulisima osa säärases karakteristikas moodustavad vaa-

deldavate inimeste püsivad ja domineerivad käitumismotiivid, sest just need on psühholoogide arvates inimisiksuse tuum.

Analüüsides kurjategijate grupi liikmete käitumist, püüdsid spetsialistid näidata, mille nimel püriti ühe või teise eesmärgi poole ehk, teiste sõnadega, millisesse tegevusse oli lülitatud konkreetne aktsioon.

Psühholoogias on levinud tees, et inimisiksuse arenedes vaheldub tema peamine tegevus. Koolieelikul on peamine tegevus mängimine, kooliõpilasel õppimine, täiskasvanud inimesel töö.

Kuid on võimalikud ka psüühika arengu säärased variandid, mis ei mahu traditsioonipärastesse raamides:se.

Enamik uurimisalustest olid alaealised ja noorukid. Kuidas oli nendel arenenud juhtiv tegevus, missugused olid hälbed? Kuidas mõjus nende isiksuse arengule gruppi kuulumine? Kuidas nad ise mõjutasid grupi tegevust? Mis määras nende seisundi kaaslaste hulgas?

Nendele küsimustele annavad vastuse psühholoogilised karakteristikiad, mille koostasid kuritegevuse põhjuste ja vältimise abinõude uurimise üleliidulise instituudi kohtupsühholoogia sektori eriteadlased. Toome ära mõned nendest karakteristikatest.

Vassili Bukanov. Sündinud Hopjorskoje külas 22. juunil 1941. a. Lõpetanud neli klassi. Teeninud armees. Pärast demobiliseerimist töötas mõnda aega kodukülas, 1965. aastal abiellus ja kolis elama Saraatovisse. Abielu kestis vaheaegadega 1967. aasta juulini, siis lahkus Bukanov perekonnast ja pöördus kodukülla tagasi. Vahetult enne arreteerimist töötas Bukanov Balašovi tekstiilikombinaadis tuletõrjujana.

Vassili Bukanov kasvas üles paljulapselises perekonnas, tal oli kolm venda ja kolm õde. Perekonnal oli külas juba ammu halb kuulsus: teatakse rääkida, et perekonnapea Dmitri Bukanov varastanud varasematel aastatel kõike, mis aedadest või majadest kätte sai.

Vassili vanemaid vendi tuntakse kui joodikuid ja kaklejaid, kes on korduvalt mitmesuguste kuritegude eest kohtus vastust andnud. Kohus karistas ka Vassili nooremat venda Nikolaid.

Vanemad tundsid laste käekäigu vastu vähe huvi, neil oli ükskõik, kuidas lapsed käituvad ja õpivad. Perekonnas valitses sisemine isoleeritus, mis ajapikku kasvas üle vae

nuks üksikute perekonnaliikmete valh.el. Erandiks oli vahest ainult Vassili ja Nikolai vastastikune meeldumus.

Vendadest Bukanovitest arvati külas põhjendatult, et nad on võimelised kättemaksuks ja arteteõienduseks.

Koolis õppis Vassili halvasti, neljandas klassis istus kolm aastat. Et vaimse alaarengu tundemärke tema juures ei avastatud, siis võib arvata, et õpihimu puudumise tingis nende oppimise motiivide puudumine mis tavaliselt
kujunevad välja keskmiseks koolieaks.

Lapsepõlves seisis tal pidevalt silme ees vanemate vendade eeskuju ning see avaldas tahes-tahtmata mõju ka Vassili Bukanovi isiksuse kujunemisele. Juba alaealisena käis ta koos vanema vennaga röövimas:

Lapsena ei sõbrustanud Vassili lähemalt mitte ühegi eakaaslasega. Ta hoidus teistest eemale, oli sõnakehv ja kinnine. Tema ema meenutas:
«Poiss oli kitsi, kogus raha.»
Järelikult võib öelda, et Vassili Bukanovi lapsepõlv möödus psühholoogiliselt ebasoodsates tingimustes. TõenäoliseIt just sealt pärinevadki tema isiksuse mõningate oluliste iseärasuste alged.

Väliselt pidas ta ennast aga üleval teisiti kui vanemad vennad. Ta oli ainus liige oma perekonnas, kes oli isegi pälvinud külaelanike mõningase lugupidamise. Vassili käitus tagasihoidlikult ja viisakalt, oli vanemate inimeste vastu aupaklik. Kõige tugevama mulje teistesse inimestesse aga jättis see, et Vassili Bukanov ei joonud ega suitsetanud. Ka töökaaslased iseloomustasid teda positiivselt: täpne, armastab korda ja distsipliini, inimestesse suhtub mõõdukalt ja viisakalt.

Kuid neid positiivseid hinnanguid taotles Bukanov teadlikult. Ta mõtles oma teod põhjalikult läbi ning töötas välja kindlad käitumisviisid. Hiljem rääkis Vassili Bukanov kamba liikmetele:
«Tõeline kurjategija peab alati märkamatuks jääma, ta ei tohi äratada kahtlust. . ,»

Isegi Bukanoviga lähedalt kokkupuutunud inimesed hindasid teda valesti. Bukanovi endine naine iseloomustas teda kui vaikset ja loidu inimest. Kõige rohkem armastanud Vassili magnetofoni kuulata, talle meeldinud ka kitarri saatel laulda ja sõpradega juttu puhujda. Kas leiba laual on või ei ole see teda ei huvitanud.
Paraku olid need vaid Bukanovi kä~tumise välised tun

demärgid. Niisugune oli Bukanov väljaspooloma põhiliste huvide ja püüdluste sfääri. Kuid peale selle oli tal veel teine eluring, mida ta hoolikalt varjas. Ei enne väeteenistusse kutsumist ega ka pärast demobiliseerimist üritanud Vassili Bukanov selgeks õppida ühtegi eriala, ta vahetas korduvalt töökohti, sageli aga oli päris tööta.

Bukanov polnud lihtsalt laisk, seda mitte. Tema vastumeelsus töö vastu oli oma psühholoogiliselt olemuselt märksa sügavam j,a keerulisem - see oli töö kui peamise inimtegevuse teadlik ja järjekindel eitamine.

Püüd elada parasiidina moodustas Bukanovi tähtsaima, valdava käitumismotiivi, mille otsest või kaudset mõju võib täheldada peaaegu igas tema teos.

Saraatovis tuli Bukanov mõttele taotleda väikest pensioni, seejärel aga leida mõni kerge tööots. Selle eesmärgi nimel laskis ta ennast mitu korda haiglasse panna, kurtes kaksteistsõrmiksoole haavandeid. Naisele aga teatas Vassili küüniliiselt: «Ma pole loll, et tööd teen!»

Hiljem tärkas tal idee röövida tühjaks kolhoosi rahakapp, et ühekorraga terve hunnik raha saada ja siis «lakke sülitama» hakata, nagu ta öelda tavatses.

Põhimõtted, millest Bukanov juhindus, polnud algupärased, neid polnud loonud tema. Neil oli nii mõndagi ühist paljude kurjategijate ajast aega kandunud vaadete ja seisukohtadega.

Kui lähtuda allilma-moraalist, oskas Bukanov iseennast ja teisi inimesi üsnagi täpselt hinnata. Näiteks meeldis talle rääkida, kui osavasti oli sooritanud kuritegusid tema vanem vend, ta kiitles omaenda kogemustega valgustkartvate tegude vallas, vargategevuse peensuste tundmisega, kavalusega ja oskusega tüssata teisi. Just neid omadusi pidas Bukanov lugupidamist väärivaks.

Põhiliselt huvitas teda ainult see, mis oli ühel või teisel viisil seotud kuritegevusega. Bukanovi endine naine rääkis, et juba Saraatovis elades tundis Vassili suurt huvi tänavakakluste vastu ning arutas mõnuga, kes ja kuidas keda kolkis. Ta oli pidevalt kursis sellega, kes külainimestest ja mille *eest* süüdi mõisteti ning kuidas kuritegu avastati. Ta lausa nautis kuuldusi kohutavatest roimadest.

Vassili Bukanov pidas ennast ebatavaliseks inimeseks, ta vaatas teistele ülevalt alla ja rääkis avameelsuseviivudel täiesti tõsimeeli, et võib-olla pole terves oblastis temast

targemat inimest. Tarkadeks pidas ta neid kes kuritegudega vahele ei jää.

I1mselt ei veedelnud Bukanovit kuritegevus mitte ainult materiaalse huvi parast, vaid ka oma isiksuse. maksmapanemise seisukohast.

Kui ..Bukanov lõplikult Hopjorskojesse elama jäi, oli ta kahekumne kuue aastane. Tolleks ajaks

olid tema eluvaated ja käitumisprintsiibid juba välja kujunenud.

Hopjorskojes elades käis ta regulaarselt klubis kus ta ei sõlminud sõprust mitte omavanustega, vaid alaealistega noorukitega, kes polnud elus veel oma kohta leidnud: Peagi sai temast külas silmapaistev kuju, eeskätt tänu sellele, et ta täitis klubis rahvamalevlalse ülesandeid. Ilmselt tegi ta seda kahtluste kõrvalejuhtimiseks. Hiljem soovitas ta ka oma kambameestel astuda maskeerimiseks Kommunistlikku Noorsooühingusse ja rahvamalevasse.

Pärast venna Nikolai süüdimõistmist rajas Vassili Bukanov esimese kurjategijategrupi, kes sooritas mitu röövkallaletungi. Peale tema oli grupis veel kaks kohalikku noarukit.

Neid kuritegusid ei avastatud õigeaegselt ja võib-olla just see kinnitaski Vassili Bukanovis usku, et ta on karistamatu. Kaks tema kamba liiget lahkusid Hopjorskojest ning too esimene grupp lagunes. Bukanov otsustas luua uue grupi. Hunt hakkas otsima tulevasi hundikutsikaid.

Poleks õige öelda, nagu oleksid Vassili Bukanovil puudunud organisaatorivõimed: ta alustas ettevaatlikult ja kaalutlevalt ega kiirustanud. Bukanovi näiline heatahtlikkus, tema külalislahkus, valmisolek kaitsta «oma poisse» tõmbas tema juurde alaealisi ning 'andis talle autoriteeti noorte silmis.

Esimeste õhtuste koosistumiste aegu Bukanovi kodus Alltänaval majaperemees ise peaasjalikult vaikis, andes noorukitele võimaluse kõneainet valida.

See elementaarne võte lubas tal välja selgitada, kes tema alalistest külalistest ilmutab huvi kuritegevuse vastu, kes lihtsalt ei näe kuritegudes midagi taunitavat, kes aga kardab või üldse kõike seda hukka mõistab.

Seejärel hakkas Bukanov aegapidi ise vestlust juhtima, võttes tasa ja targu käsile noorukite «psühholoogilise töötlemise». Seejuures näitas ta üles suurt kavalust ja praktilist nutti! Ta kujutas oma jutustustes roimarielu põnevana ja haaravana, kriipsutas alla vargaameti «romantikat»,

227

rääkis sõprusest ja kambavaimust, mis kurjategijate vahel valitsevat. Peale kõige muu, kinnitas ta, toob see kenakest tulu.

Niimoodi õnnestus tal välja valida ja enda ümber koondada grupi alaealisi ning kasvatada neis noorukites mitte ainult valmisolekut, vaid koguni soovi röövida ja varastada.

Kui grupp oli loodud, tundis Bukanov ilmselt, et nüüd on aeg heita endalt heasoovlikkuse- ja sõbralikkusemask. Jõugu ninamehena ilmnesid temas küllaldane aktiivsus, oskus olla karm, nõudlik ja visa. Ta seadis grupis sisse *range* korra ja määras igale täpse osa. Ühed jättis ta endale lähemale ja kuulas nende nõuandeid, teiste vastu oli jäme ja hoolimatu.

Pärast esimesi riisumisi ja rööviniisi hakkas Bukanov tõsiselt mõtlema kolhoosikassa tühjendamisele.

Alguses sundis teda ettevaatus ja loomalik hirm vastutuse ees tapmisi vältima. Kui Setškin ja Gorev otsustasid mõrva korda saata, püüdils Bukanov isegi seda plaani maha laita:

«Meile pole tapmisi tarvis.»

Kuid ka keelama ta ei hakanud. Kui poisid vastu hommikut tema juurde tulid ja teatavaks tegid, et olid tapnud inimese, siis Bukanov kiitis neid. Näeme; et teda ei hirmutanud need mõrvad, mille panid toime teised.

Bukanovi käitumine muutus põhjalikult pärast seda, kui ta oli ise mõrvast osa võtnud. Teda haarras kohutav hirm: aga äkki tuleb kohtu ees vastust anda? Ta pelgas kõhklejaid (esmajärjekorras Pavel Russakovi) ning see suurendas veelgi hirmu. Nähtavasti just siis tekkiski tal mõte sundida kõiki grupi liikmeid tapmisest osa võtma, et siduda kõik ringkäendusega. Ta rääkis kõigile oma kambameestele, et nad peavad õppima tapma.

«See kulub ära, kui me võtame ette peamise töö — rahakapi tüqjendamiise,» ütles ta. . .

Vladimir Setškin on sündinud 1953. aasta jaanuaris. Isa töötas puurmasinal, ema oli müüja. Vladimir oli terve, ettevõtlik ja reibas laps. Ta läks seitsmeaastaselt kooli, lõpetas kaheksa klassi. Esimestes klassides õppis poiss hästi, pärastpoole rahuldavalt. Koolis peeti teda andekaks, ehkki

mitte eriti hoolsaks õpilaseks. Mõnikord nähti teda joobnuna. Murdeeakriis ei kulgenud Setškinil pärils soodsalt.

Setškini üks peamisi kilitumismotiive poisipõlves oli püüd ennast eakaaslaste hulgas maksma panna. Ta kakles sageli, kiitles võitudega Ja sellega, et piinab kasse ja linde.

1968. aastal lõpetas Setškin kaheksanda klassi. Vanemad siirdusid elama Rjazani oblastisse. Poeg keeldus kaos nendega sõitmast ja nõudis, et teda lastaks minna Hopjerskojesse vanaema juurde. Ta hakkas õppima Balašovi põllumajndustehnikumis.

Sel moel vabanes Setškin täielikult vanemate järelevalve alt. Kuid murdeiga polnud veel lõppenud, pedagoogiline mõjutamine ja kontroll olid poisile eriti vajalikud.

Ent elu Hopjorskojes ei meeldinud Vladimirile. Sõpru tal esialgu ei olnud, vaba ajaga ei osanud ta midagi peale hakata. Teda valdas igavus, nukrus. «Elasin nagu udus,» tunnistas ta. Õppetöö tehnikumis huvitas teda vähe. Oma tulevase eriala vastu oli ta ükskõikne. Tehnikumis käitus Setškin veel halvemini kui koolis.

Esimestel kuudel uues elukohas katkesid tal sidemed vanade sõpradega. Ta otsis igavusest pääsu kirjavahetusest semude ja armastatud tütarlapsega. Kuid talle ei vastatud kuigi korralikult. Mõne tuttavaga katkes kirjavahetus sootuks.

Kõik see viis poisi tasakaalust välja, kutsus esile seesmise ärrituse, sünnitas tigedust ja trotsi. Tal polnud kogunenud energiat kusagile panna. Ja siis kandus nooruk omaenda fantaasia loodud kujutelmamaailma.

Setškini kirjadesse siginesid kirjeldused fantastilistest sündmustest, mille tunnistaja ta olevat ise olnud. Ühes oma kirjas ta pajatas sõbrale, et mingisugused vangist tulnud tapsid kolm tehnikumi õpilast, ühe tapetu ema olevat hulluks läinud, matuste ajal olevat kõik õppejõud töinanud jne.

Energiline nooruk ei saanud isegi mõtetes piirduda üksnes tunnistaja, teiste inimeste tegude vaatleja osaga. Vähehaaval hakkas ta ennast kujutama osalejana väljamõeldud sündmustest. Tollal tabas ta ennast järjest sagedamini mõtlemast sellele, kuidas ta ise paneb toime kuriteo ja seejärel varjab ennast jälitajate eest. Kuritegevuses veetles teda puhtväline külg: salapärasus, võimalus tegutseda, näidata üles julgust, leidlikkust ja nutti.

Setškinil olid head intellektuaalsed eeldused: korralik mälu, terav mõistus, elav ja kirgas kujutlusvõime. Ta suutis üldistada ja abstraktselt mõelda, analüüsis oma ea

kohta sügavalt fakte ja tegi loogiliselt põhjendatud järeldusi. Intellektuaalselt oli ta teistest üle.

Paraku ei suutnud perekond ega kool tema eeldusi vajalikult suunata. Temas polnud kasvatatud ka kõlbelisi printsiipe, mis võinuksid õigeaegselt ohjeldada tema fantaasiat.

1968. aasta sügisel hakkas Setškin käima Bukanovi pool. Seal räägiti üpris sageli kuritegudest ning Setškin veendus peagi, et tema huvid langevad paljuski ühte enamiku sealsete poiste huvidega.

1969. aasta jaanuaris sooritas Setškin koos Goreviga oma esimesed :kuriteod - korterivarguse ja varguse põllumajandustehnikumist. Nendeks kuritegudeks olid SetŠikini valmistanud ette nii tema enda mõtted kui ka Bukanovi majas kujunenud õhkkond.

«Minu jaoks oli neis vargustes kõik huvitav, mul olid oma saladused, elu muutus põnevaks,» jutustas Setškin oma esimeste kuritegude motiividest.

Õige varsti sai Setškinist Bukanovi esimene abiline. Peeti lugu tema mõistusest, julgusest, otsustavusest ja oskusest oma seisukohti kaitsta. Jõugu peamees ise arutas temaga sageli tegevusplaane ja võttis tema arvamust kuulda.

Erinevalt teistest polnud Setškin pealikust just eriti kõrgel arvamusel, ta arvustas Bukanovi

mõningaid ettepanekuid ja käitus temaga nagu võrdsega.
Endistviisi käis Setškini kujutlusvõime tegelikkusest ees. Juba enne esimese mõrva sooritamist nimetas Setškin ennast veriseks bandliidiks. Ta tundis uhkust hirmsate -tegude üle ja armastas kiidelda oma osaga kambas. Setškin kaldus poseerima ja edvistama. Ta oli äärmine enesearmastaja. Võib-olla tuleb just siit otsida põhjusi, mis viisid ta mõrvade sooritamiseni. Olulist osa Setškini käitumises, ka kuritegude kordasaatmises, etendasid egoism, püüd ennast maksma panna, seiklusjanu.
Bukanov ja Setškin olid grupi tegelikud juhid, ülejäänud mängisid plaanide koostamisel vähem tähtsat osa. Neile oli määratud täideviija roll.
Mõni sõna täideviijaist.
Sergei Gorev. Sündinud Hopjorskojes 1951. alasta augustis. Lapsepõlves oli vaikne ja uje poiss, eakaaslaste hulgas tal sõpru polnud, armastas mängida endast noorematega.
Koolist antud iseloomustuses öeldi, et Gorev oli laisk,

distsiplineerimatu, nõrga iseloomuga ja arg poiss. Tema õppeedukus oli alati madal, kaks korda - viiendas ja kaheksandas klassis - jäi ta istuma.
Vanemad pöörasid poja kasvatamisele vähe tähelepanu.
Isa pur]utas ja kakles, juhtus sedagi, et perekond pidi tüli eest ööseks kodust pakku minema.
Lõpetanud kaheksanda klassi, proovis Gorev astuda meditsiinikooli, kuid kukkus sisseastumiseksamitel läbi ja läks tööle tekstiilikombinaadi lattu. Kolme kuu pärast aga tuli ta töölt ära ning logeles umbes pool aastat niisama, midagi kasulikku tegemata.
Jäänud kindla tegevuseta, tundis sügavamate huvideta ja selgemate eluplaanideta Gorev igavust, «möllas», veetis oma aega ringi lonikides või klubis. Tahtejõuetus, argus, iseseisvusetus ja impulsiivsus viisid ta Alltänava majja.
Gorevi sõprus Bukanoviga sai alguse sellest, et Bukanov võttis ta oma kaitse alla. Gorev ise ei suutnud ega julgenud enda eest küllalt südilt seista, kuigi solvangud riivasid valusasti tema enesearmastust.
Peagi sattus Gorev täielikult Bukanovi mõju alla. Ta kuulas harda tähelepanuga pealiku iga sõna, eriti tema mõlgutusi julguse, otsustusvõime ja iseloomukindluse, see tähendab, niisuguste inimlike omaduste üle, mis Gorevil endal just puudusid.
Bukanovist sai talle suur eeskuju. Gorev oli Bukanovile piiritult ustav, ta oli valmis täitma pealiku iga käsku.
Sooritanud mõrva, lootis Gorev esiteks rabada oma kaaslasi ja tõsta oma tähtsust nende silmis, eeskätt mõistagi Bukanovi silmis, teiseks aga veenda ennast suutlikkuses korda saata säärane tegu, mis tema arvates nõudis suurt mehisust. . .
Pavel Russakov. Sündinud 1951. aasta juulis. 1968. aastal lõpetas Hopjorskoje keskkooli ja läks tööle autoremondi tehasesse lukksepana. Ta oli pehme iseloomuga, passiivne, tal puudus usk endasse. Kooli ajal leidis aset juhtum, mis näitas Russakovi iseloomu üht omapära. Kuuendas klassis hakkasid mõned klassikaaslased teda seepärast pilkama, et ta hästi õppis. Siis teatas Russakov vanematele, et ta enam ei kavatsegi püüdlik olla, ja tõepoolest, sellest saadik ta õppis keskpäraselt.
Kui Russakov sai kätte küpsustunnistuse, ei teinud ta proovigi instituuti astuda. Mingeid konkreetseid tulevlku plaane tal ei olnud.

Russakovil polnud sellist huvi ja tungi kuritegevuse vastu nagu mõnel tema kaaslasel, kuid samal ajal ta ka ei teinud katset seltsilisi mõjutada, vähe sellest, ka teda tõmmati kaasa kuritegudesse, ehkki grupiaktiivse tegevuse perioodil ta kannatas osavõtu pärast nendest kuritegudest, eriti tapmistest.
Tal ei jätkunud jaksu katkestada sidemeid grupiga ja vabaneda selle mõju alt. Bukanov pidas Russakovi «ebakindlaks» ja kartis, et just tema on see, kes võib terve grupi välja anda. Seepärast

hirmutas pealik Russakovi korduvalt, ähvardas tappa terve tema perekonna, kui Russakov- ei pea kinni jõugus kehtivast distsipliinist. . .
Aleksandr Metšin. Sündinud 1952. aasta mais. Teda kasvatasid ema ja võõrasisa. Olukord peres oli raske: võõrasisa jõi palju ja märatses, kasupoega ei sallinud. Ühe perekonnatüli ajal ehmus Metšin nii, et haikkas pärast seda kogelema.
Koolis oli poiss vaikne ja tagasihoidlik, teda peeti distsiplineeritud õpilaseks. Õpetajad ja koolikaaslased märgivad, et Metšin oli alati passiivne, häbehk ja usin
nooruk
l967. aastal lõpetas Metšin kaheksa klassi. Kõhklemata loobus ta varasemast kavatsusest autojuhiks hakata ning astus ema ja tädi nõuandel kutsekooli, kus valmistati ette elektrikuid.
Varsti pärast Bukanoviga tutvumist saatis Metšin korda oma esimesed kuriteod. Nagu muiski tegudes, polnud ta ka siin aktiivne ega ilmutanud omapoolset algatust.
Metšinile on omane teatud emotsionaalne vaesus. Näiteks suutis ta vaevu meenutada, millal ja kuidas ta pani toime esimesed õiguserikkumised. Ju siis ei kutsunud need sündmused temas esile sügavaid emotsioone.
Omakasupüüdlikud ajendid avaldusid Metšini puhul nõrgalt ja olid olemuselt infantiilsed: tema isiklikud plaanid ei läinud kaugemale magnetofoni ostmisest seifiröövi teel saadud raha eest. . .
Nikolai Svistov. Sündinud märtsis 1953. Lõpetanud kuus klassi, kusjuures kuuendas klassis istus kaks aastat; seejärel tuli koolist ära ja astus kutsekooli. Pärast kutsekooli lõpetamist töötas müürsepana.
Svistov elas sugulaste juures. Harjus varakult alkoholiga. Nagu tema kaaslased tunnistasid, polnudki tal peaaegu üldse muid huve.

Svistov oli kergesti ärrituv, tema juures täheldati kalduvust afektihoogudeks, mistõttu ta kontrollis puudulikult oma tegusid. Joobeseisundis muutus see veelgi silmatorkavamaks
Alekaander Jelin. Sündinud .1954. .aastal Hopjorskojes.
Svistovi nõbu. Arreteerimise ajal oli kaheksanda klassi õpilane. Istus klassis teist aastat.
1955. aastal karistati Jelini isa seitsmeaastase vabaduse kaotusega. Pärast - kinnipidamiskohast naasmist hakkas mees palju jooma. Õpetajad iseloomustasid Jelinit kui lohakat ja vaimselt vähearenenud õpilast.
Mitu Jelini kambakaaslast tunnistasid, et ta lausa kippus kuritegusid sooritama ja avaldas soovi osaleda tapmises.
Neid soove tingis püüd teenida ära kaaslaste lugupidamine, võita kätte nendega võrdsed õigused. . .
Säärased olid indiviidid, kelle Vassili Bukanov oli kogunud oma majja Alltänavale. Ta valis paljudest kümnetest tema pool käinud noorukitest välja vaid kuus, kellest klopsis kokku roimaritekamba.
Bukanovi kodus tundsid noorukid ennast vabalt. Ka täiskasvanud majaperemees käitus nendega lihtsalt, alguses isegi sõbralikult.
Grupi kuuest alaealisest liikmest elasid kolm oma perekonnast lahus, kahele aga ei pööratud kodus peaaegu mingisugust tähelepanu.
Siin oli aga nende kõrval vanem kaaslane, kes võinuks alati nende kaitseks välja astuda, kes rääkis keni sõnu julgusest ja leidlikkusest, kes õpetas neile sambovõtteid ja poksimist.
Hiljem, kui kõik olid juba seotud ühiste ränkade kuritegudega, ühise hirmuga vastutuse ees, hirmuga pealiku ees ja üksteise ees, ei jäänud neil endi arvates enam muud väljapääsu, muud elu peale hundipesa Alltänaval. . .
Ja kuriteoromantika oligi lõppenud. Jõudis kätte aeg, kus igaükis pidi oma tegude eest vastust andma.
1971. aasta juunis arutas Vene NFSV ülemkohus, võtnud asja oma menetlusse, seda väljasõiduistungil ja mõistis Bukanovile ning Gorevile erakordse karistuse - mahalaskmise. Jõugu

ülejäänud liikmeid kiaristati mitmesuguse tähtajaga vabadusekaotusega.

RÕÕM VABADUST KINKIDA

Rajooni prokurör Nikolai Polozkov luges juba mitmendat korda üht dokumenti, tungis sündmuste sisusse: «Ülaltoodu alusel süüdistatakse...» Selle mahuka toimiku oli talle üle andnud siseasjade valitsuse uurija Šutilov. Prokuröri kohus on kinnitada süüdistuskokkuvõte ja saata edasi kohtusse. Või jätta kinnitamata ja saata tagasi täiendavaks uurimiseks.

Toimik lebas prokuröri laual. Prokurör oli selle mitu korda läbi lugenud, kuid ta ei kiirustanud otsuse langetamisega. Sirvinud tihedalt täiskirjutatud lehti, otsis ta veelkord üles süüdistatava Sorokini ülekuulamisprotokolli.

«Tunnistan ennast täielikult süüdi,» oli Sorokin öelnud.

Niisiis, kuriteo resultaat oli olemas. Oli teada süüdistatav. Enamgi, ta oli süü üles tunnistanud ja kahetses toimepandut. Toimikus olid kümnete tunnistajate seletused.

Prokurör polnud leidnud mingisuguseid kõrvalekaldumisi seaduslikust korrast.. Tähendab, uurimine oli objektiivne. Võib kinnitada süüdistuskokkuvõtte ja anda asjale seaduslik käik.

Kuid. millegipärast ei tõusnud Polozkovi käsi sulepead võtma ja alla kirjutama. Ikka ja jälle meenusid talle loo üksikasjad.

Tol varasel hommikutunnil, mil kabinettides valitses veel vaikus, ei seganud miski tal keskendumast.

Jaa, süüdistatav oli selgesõnaliselt öelnud: «Olen süüdi.» Ent ometi teadis tema, kogenud prokurör, hästi, et süüdistatava ülestunnistus pole veel absoluutne süütõend. Uurimine peab leidma kaalukaid tõendeid, mis kinnitavad ülestunnistust. Polozkovile tundus, et uurijal polnud siiski korda läinud taas luua. sündinud tragöödia täielikku pilti.

See juhtus päise päeva ajal elava liiklusega tänaval. Kas tõesti mitte keegi, mitte ainuski inimene ei näinud täpselt, millises situatsioonis oli autojuht tollel saatuslikul hetkel? See mõte ei andnud prokurörile rahu. Kus jooksis poiss üle tänava? Miks ei näinud autojuht poissi juba sel hetkel, kui see seisis kõnnitee serval, enne oma viimaste sammude tegemist?

Ei, nii ei tohi toimikut kohtusse saata, otsustas Polozkov. Ta ei sallinud kiirustamist, kui küsimuse all oli inimese saatus. Põhjalikkust ja kõigi asjaolude analüüsimist nõudis ta ka inimestelt, kellega koos töötas.

Ent kuidas leida praegu, kaks kuud hiljem, täiendavaid tõendeid Sorokini süü kohta? On see uurijale jõukohane? Liiati on Šutilov noor ja mitte eriti suurte kogemustega kriminalist. Prokurör mõistis hästi, kui keeruline on nüüd asja uurimine.

Polozkov võttis telefonitoru:

«Jekaterina Semjonovna? Tulge, palun, minu juurde.» Rajooni prokuratuuris oli neli uurijat. Nad kõik olid kõrgema haridusega juristid ja palju aastaid uurijatena töötanud. Millegipärast aga eelistas Polozkov vastutusrikastel momentidel just Golossovat.

«Jekaterina Semjonovna.,» ütles prdkurör ruumi astunud Goloosovale, «ma palun, et te võtaksite selle toimiku enda kätte.» Ta osutas laual lebavale mahukale kaustale. «Mulle tundub, et Šutilov pole siiski kõiges lõplikult selgusele jõudnud. Mind kiusavad kahtlused, asi aga on väga tõsine. »

Ja Polozkov rääkis kõigest, millele oli mõelnud pikki tunde toimikut lehitsedes.

. . . Oli sombune märtsikuu päev. Hooti krabistas sadoada peent ja tihedat vihma, mis vaheldus lumelörtsiga. Ütleme kohe, et autojuhi jaoks niru ilm. Ivan Sorokin vedas tol päeval oma kalluriga, mille külgedelolid vägevad piisonhärjad, raudbetoontoodete tehasesse kruusa. Üks ots oli juba

tehtud, käsil oli teine.

Vihaselt urisedes sõitis tema raskelt koormatud auto mööda märga asfalti. Tugevad käed hoidsid kindlalt rooli. Vastu kihutasid autod. Sorokin mäletas .hästi noid aegu, mil sellel kohaloli linna prügimägi. Kaheksa või kümne aastaga oli siia kerkinud kaasaegne linnaosa. Kummalgi pool tänavat olid kõrged ja ilusad, mitmevärviliste rõdudega majad. Eks ole neis suurtes ehitistes ka osake tema tööd. Enam kui poole elust oli ta autoroolis olnud. Kui palju igasuguseid koormaid oli ta kahekümne kaheksa aastaga vedanud! Eeskujulik autojuht, kommunistliku töölööklane. Mitu aastat oli Ivan Kuzmitši muhelev nägu vaadanud autahvlilt noori sohvreid - oma õpilasi.

Täna oli Ivan Kuzmitšil ülev meeleolu. Kodus oli tähtis päev. Külla oli oodata sõpru: Sorokinite abielupaaril olid hõbepulmad. Juba kakskümmend viis aastalt olid Veera Andrejevna ja Ivan Kuzmitš käinud teineteise kõrval. Muidugi polnud nende tee alati sile olnud. Nad abiellusid raskel sõjaajal. Vara polnud neil kummalgi. Nüüd aga ei olnud neil millestki puudust. Nad olid üles kasvatanud kaks last, kes olid juba alustanud iseseisvat elu. . .

Need mõtted ei seganud Sorokinil pidevalt tänavat jälgida. Vastu voolas lõputu autoderodu. Siis kerkis tema silme ette kollane sõõr arvuga «20 km», mis rippus tänava kohal traadil. Sorokin kahandas kiirust. Paremal tänavaserval oli sellessamas kohas (ta teadis seda) teine märk, mis hoiatas, et lähedal on lasteasutus.

Siin, kahe suure kooli läheduses võisid iga hetk teele ilmuda marakratid. Autojuhi tähelepanu oli viimseni pingul. Vasemal nägi Sorokin uut autobussi, ees suur «11»- täht. Autobuss keeras välja kõrvaltänavast. Buss oli just mööda jõudnud, kui ootamatult ilmus Sorokini kalluri ette üle tänava jooksev poiss. Arupidamiseks olid vaid sekundi murdosad. «Kui otse sõita, on õnnetus vältimatu - võib juhtuda parandamatu.» Ja samal hetkel vajus autojuht e, kogu kehaga roolile, rebides selle paremale. MAZ võpatas I

et päris kalluri nina ees' jookseb 'see poiss. Ehmusin hirmsasti. Autojuht keeras otsekohe paremale. Poiss aga sat~us ikJkagi ra1faste alla. Mtssuguse ratta alla? Tagumise. Valsak~ poolse... Kui kaugel ma seisin? Arvan, et umbes kümme meetrit. »

«Kas te saaJte öelda, kui kiiresti kallur isõitils?» küsis ins
pektor.

KaraJsjova kehitas imestunult õlgu.

«Seda ma ei tea. Aga väga kiiresti küll ei sõitnud.»

Varsti saabus kohale poisi ema. Murest muttud, pisarais,
langes ta poja kõrvale põlvili. Ainult ta h.uuled sosistasid meeleheitel: «Ah, hallis.. . m,iks ma küll sinu pidin poodi saatma? . .. OlekJsin parem ise läinud... Kas sind tõesti .enam ei ole, Vitjake? . . . Inimesed viisid muveist meeletu nailse vaevaga eemale.

Uurija hakkas fotoaparaati klõpsutama. Ta jäädvustas kõigil eeskirjade kohaselt olukorra, milles õnnetus toinms. SündmuSkoha vaatlus vältas tüütu vihma käes rohkem kui tund aega.

Nii algas selles asjas uurimine.

Sorokini kogu elu oli pahupidi pööratud. Tõsi, vahi alla teda ei võetud. Kuid mida on väärt säärane vabadus? Mida kõike Sorokin nende päevadega mõtteist läbi sõeluda ei jõudnud! Ta sai inimeste kaudu teada hukkunud Vitja vanemate aadressi ja läks nende juurde, süda raske sees. Ta tahtts siiralt kas või pisutki jagada nende inimeste muret, kas või millegagi abiks olla:.

. «Sina. . . mõrtsukas!» paiskas Vitja ema talle näkku hinge kõrvetavad sõnad.

Aga mis tehti autokolonnis! Otse keset hoovi pandi välja
suur plakat: «Häbi kurjategijale!» Selle all aga olid avariikohal tehtud fotexl. Autahvlil, seal, kUiS alles eelmisel päevaloli tema foto, haigutaJs nüüd tühi koht. Sorokini nimi tõmmati maha kommunistliku töö lööklaste nimekirjast.

Sorokin vüdi kallurilt üle remonditöökotta lukksepaks. «Töötagu kohtuni siin,»' öeldi.

Tema elust olid maha tõmmatud tuhanded, sajad tuhanded ilma ainsagi avariita läbisõidetud

kilomeetrid. Sorokin ei 'Suutnud seltsimeestele silma vaadata. *Tp* polnud halba teinud mitte ainult iseendale, vaid tervele kollektiivile, häbip1ekk oli t~rvel auto.kolonnil. Ta kaotas une, ei söönud peaaegu üldse, vaikis süngelt nii kodus kui ka tööl. Naine jälgis teda murega, kartes tõsiselt, et mees võib käe'

iseenda elu külge panna. Ivan Kuzmitš suitsetas öösiti ühe sigareti teise järel ja ainult õhkas ralskelt. .. Ta oleks taJhtnud tagasi vaatamata. minema joosta. Aga kuhu?

. Uurija Šutilov kuulas üle kümneid tunnistajaid. Ta selgitas täpselt välja, missuguiseid liikluseeskirju Sorokin oli rikkunud. Uurimisele olid tähtsad 28. liini bussijuhi Jolkini tunnistused. Nagu Jolkin ütles, olevat talle hästi meelde jäänud see kruusakoormaga MAZ. Jolkin oli just pööranud kõrvaltänavalt peamagistraalile. Autobuss oli sõitnud vaid mõne meetri, kui juhi pilk jäi hetkeks pidama väikesele tagasivaatepeeglile, mis oli kinnitatud kabiinist vasakule. Ta nägi peeglist, kuidas poiss kalluri vasaku ratta alla Isattus. Seejarel kuulis ta bussi reilsijateruumist läbi1õikavat naisekisa: «Oi, ajas potsi alla!» Juht peatas otsekohe bussi ja läks nailselt nime küsima, et seda üles kirjutada.

See aga keeldus jonnakalt oma nime nimetamast.

«Te teate ju, kuidas mõningad kodanikud arutlevad:
«Veetakse veel kohtusse jal miilitsasse. . .».»

Uurija tundis huvi MAZ-i sõidukiiruse vastu..

«Umbes kolmkümmend kilomeetrit tunnis.»

«Kust poiss jooksma hakkas?»

«Täpselt ei näinud. Võin ainult öelda, et ta minu bussi eest.. läbi ei jooksnud.»

Lugedes kabinetivaikuses dokumente, hakkas uurija poolt- ja vastuargumente kaaluma. Kaaluikeel hakkas kalduma Sorokini kahjuks. Liiga palju oli tõendeid, mis olid just tema vastu. Tasapisi tõmbus süürõngas autojuhi ümber ikka enam koomale.

Keegi jurist ori öelnud, et uurija töö on võitlus iseenda kahtlustega. Poleks õige öelda, et Sutilov niisugust võitlust ei pidanud.

Ikka ja jälle luges miilitsaleitnant RAI inspektüri Tšurkini tunnistusi. Tšurkin oli oma mootorrattaga sõitnud Sorokini auto kannul. Tõsi, Tšurkin ei olnud MAZ-i liikumiskiirust täpselt registreerinud. See oli üsnagi veider.

Tavaliselt jälgivad RAI töötajad mehhaaniliselt autode liikumiskiirust isegi suures sõidukitevoolus. Seekord aga sõitis Tšurkin otse kalluri taga. Tema silme ees oli mootorratta spidomeeter. Ometi kinnitas ta, et MAZ sõitis kolmekümne kuni kolmekümne viie kilomeetrise tunnikiirusega.

Ettenähtud kahekümne asemel. Ent miks inspektor ei pidanud kallurit kinni?

Uurija kummardas ikka ja jälle õnnetuskoha üksikasja-

lise skeemi kohale, silmitses tähelepanelikult fotosid, võrdles, mõtles. Avarii toimus kolmekümne viienda ja kolmeteistkümnenda kooli piirkonnas, liiklusmärgi «Lapsed» mõjutsoonis. «Nii siis,» arutles Šutilov igati põhjendatult, «Sorokin ei vähendanud sõidukiirust niisuguse piirini, mis oleks taganud täieliku liiklusohutuse. Järelikult on tema süü vaieldamatu. Liiklusmärk on autojuhile seadus ja Sorokin rikkus seda.»

Uurija kutsus Sorokini *uuesti* ülekuulamisele. Kuidas küll see mees oli nende päevadega muutunud! Sorokin oli kühmu jäänud, vananenud, tema silmad olid auku vajunud, põsesarnad tungisid teravalt esile.

Täna oli Šutilov teatavaks teinud määruse 1. Sorokini vastutusele võtmise kohta süüdistatavana Vene NFSV kriminaalkoodeksi 211. paragrahvi lõike 2 alusel. Sorokin kirjutas määrusele väriseva käega alla.

«Olen süüdi, kodanik uurija, olen süüdi,» lausus autojuht hingeldades. Siin, uurija kabinetis,

tundis ta ennast nagu kala kuival. Närviliste liigutustega nööpis ta kuue eest lahti, pühkis käeseljaga märga otsmikku.

«Te rikkusite liikluseeskirjade neljandat paragrahvi,» ütles uurija. «Ei jälginud sel hetkel tähelepanelikult ümbritsevat olukorda.»

«Jah, jah,» vastas Sorokin ainult.

«Te ei sõitnud nii, nagu nägid ette liiklusmärgid.»

«Jah, jah...»

«Ei valinud sõidukiirust konkreetsetest tingimustest lähtudes ei pööranud tähelepanu liiklusmärgile «Lapsed».»

«Jah, jah. . .»

«Tähendab, te rikkusite eeskirjade teist, kolmekümne teist, kolmekümne kolmandat, saja viiekümne neljandat ja esimest paragrahvi.»

Mida oli Sorokinil enda õigustuseks öelda. Mitte midagi.

Ta vaikis, uurija argumendid näisid veenvad. Ja kuidas olekski teisiti mõeldav olnud? Oli ju tema, just nimelt tema poisi alla ajanud . . .

Šutilov otsustas anda asja arutada autokolonni kollektiivile. Kuritegude profülaktikaks praiktiseerivad juristid niisugust meetodit. Kahtlemata polnud Sorokinil kerge kohtuda uurija kabinetis tunnistajatega. Nüüd oli kõige kohutavam, kõige rängem veel ees.

Koosolek toimus autokolonni ruumikas punanurgas. Ja ehkki see polnud veel kohus, istus Sorokin päris üksinda

esimeses reas, päris lava ees. Üksinda. Ning kõigi töökaaslaste pllgud olid temale suunatud. Kaaslased ootasid mida ta ütleb, kuidas ta seletab seda, et tema, vilunud autojuht, võis teha säärase parandamatu, ränga vea.

Uurija seletas loo üksikasjaliselt ära.

«Rääkigu, kuidas ta lapse alla ajas,» hõikas keegi saalist.

Sorokin tõusis püsti ja pööras näo pikkamisi saali poole. Silmi tõsta ta aga ei söandanudki. Mida taloli öelda nendele inimestele, kes suurepäraselt teadsid, mida autojuhi väärsamm võib maksma minna?

Ta võis saali poole vaatamatagi nimetada kohalviibijaid, kellel olid samavanused pojad. Mõnedel aga olid juba lapselapsed. Mida ta sai neile öelda?

«Olen teie ees süüdi. ..»

Saalis valitses tükk aega rusuv vaikus. Esimesena võttis sõna autojuht Masljajev:

«Sorokini teole, õigemini, tema kuriteole ei ole ega saagi olla õigustust ega vabandust. Teen ettepaneku saata kohtusse meie esindaja - ühiskondlik süüdistaja.»

Üksteise järel võtsid koosolijad sõna: tehniline juhataja Maltsev, vanemmehaanik Dadonov, autojuhid Startsev ja Birjukov, autokolonni ülem Prohhorov. Ja kõik rääkisid uhte ja sama: Sorokin on süüdi, karistagu kohus teda täie rangusega.

Sorokin polnud lootnudki midagi muud kuulda. Ent ometi oli tal väga valus - need, kes siin rääkisid, polnud ju vaenlased, polnud võõrad, vaid seltsimehed, sõbrad.

«Kuulasin tähelepanelikult uurijat,» lausus autojuht Bussenko, «ja mõtlesin niiviisi: sündmuskohal polnud üleüldse pidurdusjälge. Niisugusel korral on pealesõit möödapääsmatu. Isegi siis, kui Sorokin oleks sõitnud viie- või kümnekilomeetrise tunnikiirusega. Mis? Seepärast, et poiss oli autojuhile täiesti ootamatult järsku kalluri ees ohtlikus tsoonis. Ja ometi vältis Sorokin - me tunneme teda kui väga kogenud ja kainet inimest - otsese pealesõidu. Pealesõit toimus pöördel, kui olid kasutusele võetud abinõud õnnetuse ärahoidmiseks. Miks ta tänava ääres last ei märganud, seda ma öelda ei oska.» .

Saal hakkas pahaselt kahisema. Mis abinõudest saab juttu olla, kui inimest enam ei ole? Milleks säärased õigustused? Bussenko sõnavõtt otsustati tähelepanemata jätta.

Hiljem aga pööras Jekaterina Semjonovna tähelepanu just Bussenko sõnadele. . . Šutilov oli andnud toimiku pro-

kurörile koos üldkoosoleku protokolliga. Nagu juba eespool mainitud, ei tahtnud prokurör kõigele vaatamata oma allkirja panna, vaid tegi korralduse viia läbi täiendav uurimine.

Jekaterina Semjonovna tutvus põhjalikult kõigi asjaoludega. Pärast igakülglset kaalumist jõudiJs ta otsusele, et uurimine oli ühekülgne, ilmselt süüdistava kallakuga, ja et uurijat olid siiski kahtlused vähe vaevanud. Prokuröril oli õigus. Asja tuleb tingimata täiendavalt uurida. Ent kuidas? Mööda oli läinud palju aega.

Prokurör soovitas otsida üles inimesi, kes olid õnnetust pealt näinud. Neid, kes olid näinud poisi kogu liikumisteed. Päeval on elava liiklusega tänaval kindlasti inimesi. Aga kuidas neid nüüd, kaks kuud hiljem, üles leida?

Kasutada miilitsatöötajate abi? Tasub proovida. Uurija tegi miilitisaosakonna ülemale ülesandeks käia läbi liiklusõnnetuse piirkonna majade kõik korterid. Võib-olla õnnestub sel moel leida pealtnägijaid. Kuid paraku polnud tulemused kuigi lohutavad. Ja jälle algasid otsingud. Jälle uued mõtted.

. .. Jekaterina Semjonovna ruttas jooksujalu prokuröri kabinetti.

«Mul tuli mõte,» alustas ta käigult, «mis oleks, kui me prooviksime leida avarii pealtnägijaid ajalehe kaudu?»

«Miks mitte, see pole paha idee,» nõustus prokurör. «Kirjutage väike artikikel. Ma helistan toimetajale ja palun ära trükkida.»

Mõne päeva pärast ilmus oblastiajalehe rubriigis «Mis juhtus» uurija sõnum «Kes on süüdi?». Ainult mõni rida. Teatati, et raske MAZ-2 ajas alla kümne aastase poisi Vitja Kostini. Õnnetus leidis aset inimeste silme all. Kuid tunnistajad ei taha millegipärast endast teatada. Ometi saavad ainult nende tunnistused aidata välja selgitada õnnetuse asjaolusid, tõde.

Edasi öeldi, et kallurijuht Ivan Sorokin on uurimise all. Uurimisorganid loodavad, et pealtnägijad tulevad rajooni prokuratuuri ja räägivad kõigest, mis nad selle loo kohta teavad.

Artiklil oli all uurija nimi. Niisamasugune teadaanne avaldati ka linna kõige suurema ettevõtte ajalehes. Ettevõte asus õnnetuskoha lähedal.

Kõigist selle looga seotud tunnistajaist huvitas Jekaterina Semjonovnat kõige rohkem Karasjova. Toosama Ka-

rasjova, kes oli seisnud kõnniteel ja näinud avariid pealt. Tema aadress oli toimikus olemas ning teda polnud raske üles leida. Jekaterma Semjonovna läks koos Karasjovaga sündmuskohale. ,

«Kohe korraldame teiega uurimiseksperimendi,» seletas uurija inimestele, kes olid kogunenud tema ümber. «Seltsimees Kolokolnikov, te sõidate oma MAZ-iga kolm korda Jelena Ivanovna KarasJova eest läbi, iga kord erineva kiirusega. Teie aga, Jelena Ivanovna, peate meile ütlema umbes missuguse kiirusega Sorokin tookord sõitis.»

Jekaterina Semjonovna läks tohutu MAZ-i kabiini juurde ja palus, et autojuht Kolokolnikov sõidaks kõigepealt kolmekümne, seejärel kahekümne viie ja lõpuks kahekümne kilomeetrise tunnikiirusega. Karasjova seda kõnelust pealt ei kuulnud. Üks manukas istus juhi kõrvale kalluriikabiini. Uurija jäi koos teise manukaga Karasjova kõrvale kõnniteele.

Kolokolnikov sõitis oma MAZ-iga kolm korda Karasjova eest läbi.

«Kui kiiresti teie arvates Sorokin sõitis, seltsimees Kara:sjova?» küsis Golossova. Kamsjova ei vastanud kohe.

Ta jälgis tähelepanelikult mööda sõitvat MAZ-i ja püüdis meelde tuletada, kuidas oli tookord, kaks kuud tagasi.

«Arvan, seltsimees uurija, et Sorokin sõitis nii, nagu autojuht viimasel korral meie eest läbi sõitis.»

«Tähendab, kakskümmend kilomeetrit tunnis?»
«Ei mina seda tunnikiirust tea. Aga ta sõitis nii, nagu nüüd viimasel korral.»

See pandi protokolli. Nüüd oli uurijal vaja välja selgigitada, kui! kiiresti jooksis poiss üle sõidutee, mille laius oli kümme meetrit.

Koos teiste eksperimendist osavõtjatega läks Jekaterina Ivanovna kooliõue. Seal mõõtis ta välja kümnemeetrise vahemaa ja palus poissi, kes kasvult ja kehaehituselt sarnanes Vitja Kostiniga, joosta see vahemaa läbi kolm korda: alguses aeglaselt, siis kiiremini ja lõpuks päris kiirestl. Esimene kord jooksis poiss selle maa läbi 4,2, teine kord. 4,0 ja kolmas kord 2,3 sekundiga. Karasjova kinnitas, et Vitja oli jooksnud nii, nagu poiss kolmandal korral.
«Nüüd näidake,» palus uurija Karasjovat, «kust te toimunut pealt nägite. Millisest punktist?»
Karasjova viis uurimiseksperimendist osavotjad sinna, kus ta oli seisnud noil saatusIlkel viivudel, mil see kõik

juhtus. Mõõdeti ära kaugus sündmuskohast - viiskümmend üks meetrit.
«Niisiis, mitte kümme meetrit, nagu te varem ütlesite, vaid viiskümmend üks meetrit,» tähendas uurija.
«Ma eksisin. Mulle paistis nii.»
Ka need uued ja üpris tähtsad andmed kanti protokolli. Järgmisel päeval tuli uurija juurde keskealine mees tööriietes ja kirsasaabastes.
«Tulin ajaleheteate peale,» alustas mees kohmetult. «Palun istuge. Kas te nägite juhtunut pealt?»
«Mitte just päris. .. Aga üht-teist võin öelda.» «Rääkige.» .
«Käisin matusel. Selle poisi matusel. Üks naine rääkis seal, et temä poeg oli tol hetkel olnud hukkunud poisiga koos ja kõike pealt näinud. Elukoht? Kirjutasin üles, ma tunnen neid.»
Mees ulatas uurijale korralikult kokkumurtud märkmikulehe.
«Kontrollin tingimata. Tänan informatsiooni eest.»
Uurija leidis poisi kerge vaevaga üles. See oli viienda klassi õpilane Slavik Dotsenko. Jekaterina Semjonovna kutsus poisi koos emaga prokuratuuri.
«Kuidas sul õppimine läheb?» päris ta.
«Ta mul viitemees,» kiitis ema.
«Tubli poiss! Räägi, Slavik, kuidas see kõilk tookord Vitjaga juhtus.»

Kõnelus venis pikale. Selgus, et Slavik oli tõesti näinud, kuidas Vitja auto alla jäi. Kuid nagu Karasjovagi, oli ka tema seisnud tol hetkel teisel pool tänavat. Temagi polnud tähele pannud, kust Vitja jooksma hakikas. . .

Öhtul tuli uurija kabinetti juba aastates naine, käes kokkukeeratud ajaleht.

«Kas teie kirjutasite selle teadaande?» asus ta kohe asja juurde. «Selle peale ma tulingi. Sest ka mina nägin seda hirmsat sündmust pealt. Äkki teil just mind vaja ongi? Tookord oli mul väga. halb ja ma... ma...»
«Palun istuge. Saagem kõigepealt tuttavaks,» rahustas uurija naist.
«Minu nimi on Sohhal. Maria Mihhailovna Sohhal,» lausus külaline ja vajus raskelt toolile.

Kaks naist said ruttu jutujärjele. J aa, see oli tema, kes oli näinud bussiaknast, kuidas poiss auto alla jäi. Tema oligi ehmatusest karjatanud.

«Ega te seda ei näinud, kust poiss jooksma hakkas?»
«Ei. Ma ju ütlesin teile. Võin korrata... Alles kui ta auto alla jäi . . .»

Päevad läksid. Kõige olulisemale küsimusele: kas Sorokin sai näha tänava ääres seisvat poissi, enne kui see jooksma hakkas, ei olnud Golossoval esialgu õnnestunud vastust leida.

Kabinetis helises telefon. Jekaterina Semjonovna võttis toru.
«Mulle oleks vaja uurija Golossovat,» kuulis ta võõrast mehehäält.

«Ma kuulen.»
«Kas teie kirjutasite sõnumi «Kes on süüdi?»?»
«Jah. Kas te olete pealtnägija.»
«Mingil määral jah. Olen õpetaja.»
«Siis palun küll väga, et te siit läbi tuleksite. Pärast tundide lõppu? Olgu. Missuguses koolis te õpetate? Kolmekümne viiendas? Ootan.»

Kohtumist õpetajaga ootas Jekaterina Semjonovna tõepoolest väga. Asus ju kolmekümne viies kool just sündmuspaiga juures. Öhtul oli Nilkolai Tabakov uurija kabinetis.

«See oli just kevadise koolivaheaja esimene päev,» alustas ta. «Tegime kaheksanda *«A»* klassi õpilastega korda meie matemaatikaklassi. Öpetan matemaatikat. Tüdrukud pesid aknaid väljast poolt, tänava poolt. Mina vaatasin parajasti aknast välja. See, millest kirjutati ajalehes, juhtus minu nähes.»
«Rääkige, palun.»
«Kõrvaltänavast tuli kahekümne kaheksanda liini autobuss. Bussi tagant, täpsemalt, bussi vasakult küljelt, lipsas välja poiss, et joosta üle tänava. Nägin, et linna poolt tuli suur kallur, mida poiss minu arvates ei näinud, ta jooksis otse selle ette. Autojuht pöörais küll auto paremale, kuid minu meelest ta enam pealesõitu vältida el saanud.»
«Aga kas kallurijuht võis näha poissi, kui see autobussi tagant välja jooksis?»
«Minu arvates mitte. Kõik toimus silmapilkselt. Poiss ei jäänud mitte esimese, vaid tagumise vasakpoo1se ratta alla.
Jooksime tüdrukutega kohe tänavaile. Siis ei olnud seal veel kedagi. Poisi peos oli raha.»
Ka kaks tüdrukut, keda uurija üle kuulas, kinnitasid, et

poiss jooksis välja autobussi tagant, nii et kallurijuht ei saanud teda näha.

Jekaterina Semjonovna ei pidanud paljuks sõita koos õpetaja Tabakoviga veel kord sündmuspaigale. Uurijat huvitas, milline vaateväli oli autojuhil situatsioonis, mida kirjeldasid Tabaikov ja tema õpilased. Mõõdeti. Kõige rohkem kuus- seitse meetrit. Liigia vähe selleks, et autojuht saaks täpselt reageerida. Aga mida ütleb selle kohta kohtuekspertiis? Uurijad küsisid ekspertiisi arvamust. Tutvunud põhjalikult uurimismaterjalidega, jõudis ekspert järeldusele, et Sorokin oli sõitnud lubatud kiirusega. Kui poiss jooksis üle sõidutee kiirusega 2,3. kuni 4 meetrit sekundis ning jooksis autojuhi vaateväljas kuus kuni seitse meetrit, siis polnud autojuhil kahtlemata mingit võimalust pealesõitu vältida. Isegi kahekümnekilomeetrise tunnikiiruse juures pole võimalik autot paari meetri jooksul kõrvale juhtida.

Jekaterina Semjonovna luges ekspertiisi otsuse kiiresti läbi.

«Seda ma arvasingi!» hüüatas ta erutatult. «Sorokin ei saanud ka parema tahtmise juures avariid vältida. Vitja elu katkes vara. Selles *oleme* eeskätt süüdi meie, täiskasvanud. Me ei osanud talle selgeks teha algelisigi tänavaliikluse eeskirju. Kahtlemat'a oli süüdi ka tema ise, sest ta ei läbenud oodata, vaid tormas auto nina ees üle tänava.

Kuid mis parata. Õnnetus on juba olnud. .»
Jekaterina Semjonovna läks lausa jooksujalu prokuröri kabinetti.
«Lõpetasin uurimise Sorokini asjas,» lausus ta. «Ta pole süüdi.»
«Kandke siis ette.»
Kuulanud tähelepanelikult ära uurija üksikasjalise ettekande, lausus Nikolai Fjodorovitš:

«Olen teiega nõus. Valmistage ette määrus asja lõpetamise kohta seoses Sorokini tegevuses kuriteo koosseisu puudumisega.» Ning lisas seejärel tunnustavalt: «Tubli!»

Pärast pikka vaheaega istus Sorakin taas oma kalluri rooli taha. Tema hea nimi oli taastatud.

Kuid temast ei olnud vähem õnnelik ka inimene, kes oma vaeva nõudva, pingelise tööga oli andnud süütule inimesele tagasi vabaduse.

SISUltORD

-

m 0 r H H HHKo.naH BeHellHKToBK'I, e y K 0 H I:I e B
AJleKCaHp;p AJIeKCeeBK'I. *OUEP~H* «MAJIAXHTa. Ha SCTOHCKOH JISbIKe.
HJlJIIOCTp~H H o6JIoatKa A. RIOTT. TaJlJIHH, HSII-BO «3SCTH paaMaT». Toimetaja H. Aasalo. Kunstiline toimetaja E. Järv. Tehniline toimetaja T. Vint. Korrektorid L. Goldberg ja E. Toots. Laduda antud 25. VI 1973. Trükkida antud 28. I 1974.
, Trükipaber nr. I, 54X84/16. Trükipoognaid 15,5. Ting
trükipOognaid 13,02. Arvestuspoognaid 14,07. Trükiarv ' 15000. «Eesti Raamat», Tallinn, Pärnu mnt. 10. Tellimuse nr. 1307. Trükikoda «ühiselu», Tallinn, Pikk t.
. 40/42. Hind 43 kop.